Donated by MR. DAVE MINCOVITCH

מתנה פון דוד מינקאוויטש

JUNE 1953

יידישע
מאלקס ביבליאטעק
מאראנטע
JEWISH PUBLIC LIBRARY, TORONTO

ספריית עממית טורונטו
יידישע
פאלקס ביבליאטעק
טאראנטע
JEWISH PUBLIC LIBRARY, TORONTO

אַלע ווערק
פון
אברהם רייזען
אין 12 בענדער

יובילעאום אויסגאבע

דריטע אויפלאגע

אברהם רייזן.

צוועלפטער באנד:

בונטע ערצעהלונגען.

ארויסגעגעבען פון פערלאג „אידיש"
1917 ניו־יארק תרע"ז.

Copyright 1918
by
JEWISH BOOK AGENCY, INC.

פונעם ערצעהלונגען.

די לעצטע שיף.

ביים ברעג פון אסטענד זיינען נעשטאנען א מענגע פון סיעלע הונדערטער פאסאזשירען, וואס האבען געווארט אויף דער שיף, וואס האט נעראדפט אנקומען פון דאוור.

„די לעצטע שיף! — אזוי האט יעדער נענלויבט, און דער דאזיגער אויסרוף האט נעשראקען און האט אבגעקלונגען אין מאנכע אויערען ווי די לעצטע שעה!

און דעמאלט פערלירען מענשען זייערע בעציהונגען איינער צום צווייטען. אויב די לעצטע שיף, מוז יעדער דער ערשטער אריין. און דער נעדרענג און נעשטויס איז נעווען קריעגעריש. אין די אויגען האט ביי יעדען נעצאנקט א בייז פייערל, דאס איינציגע פייערל פון מענשליכען אויג. זאנסט וואלטען די אויגען אודאי אויסגעלאשען נעווען...

די לעצטע שיף — מוז מען דער ערשטער אריין!

און די וואס וועלען בלייבען?

וועמען איז דאס אין דער דאזיגער מינוט פון משוגעת און שרעק, — אנגענאנגען?

וואס א מינוט וואקסט די מענגע אלץ מעהר און מעהר. דער זייגער איז ערשט אכט פריהמארגען און דאס שיף דארף אנקומען צוהן.

אבער עס איז די לעצטע שיף!

אט האט שוין אויסגעבראכען א קריעג צוויישען צוויי. יעדער ווילל שטעהן פאראויס. אייגע איז א פרוי, אין ביידע הענד האלט זי שווערע פעק, דער צווייטער איז א חויכער מאן מיט א קליין

פּעקעלע און ער וויל אַבשטויסען די פּרוי. ער וויל זיין דער ערשטער.

די לעצטע שיף!...

קיינער מאכט אים אפילו קיין בעמערקונג ניט...

נאָר אָט דערהערט זיך א פערצווייפעלטער אויסרוף:

מערי טשימבריק!

וואָר עס רופט זעהט מען ניט. נאָר דער רוף קלינגט אזוי הערצריסענד, אז מען פערגעסט אַן דער לעצטער שיף...

מערי טשימבריק...

וואָס קלינגט עס אזוי פערצווייפעלט?

איז דען מערי טשימבריק דער סימבאָל פון דער נאָנצער מענשהייט און דערפאר שרעקט עס אזוי?

— מע־ר־י טשימ־ב־רי־יקקק! — קלינגט עס איבער די נרויסע מענגע.

און עס ווערט טויט שטיל.

— מערי טשימבריק! רוף זיך אָב! — קלינגט עס פער־צווייפעלטער!

און באלד בעווייזט זיך אין דער חויף א פרוי אין מיטעלע יאָהרען. זי שטעהט מיט א בלאם געזיכט, נרויסע דערשראָקענע אויגען און שרייט:

— מערי טשימבריק, רוף זיך אָב!

שטיל!

— מערי טשימבריק! רוף זיך אָב, חויב אויף דיין הוט און ווייז, אז דו ביזט דאָ.

און די נאָנצע מענגע האָט נלייך פערגעסען אַן די לעצטע שיף. אלע זיינען פול נעווארען נאָר מיט איין נעדאנק און איין נעפיהל: ביי א מוטער איז אין דער מענגע פערלאָרען נעווארען א קינד און דאָס קינד היים מערי טשימבריק.

טויזענדער מענשען האָבען באלד ערפאהרען אז עס איז דאָ א מענש אויף דער וועלט מיט'ן נאָמען מערי טשימבריק. וואָס

איז פערלאָרען געגאַנגען און אלע האָבען מיט'ן גאַנצען חארצען געוואלט עס געפינען.

— מערי טשימבריק, רוף זיך אָב!

און באלד איז געווארען א בעוועגונג, פון א צווייטען עק, וואו די מענגע איז געשטאַנען, האָט זיך וואָס געטראָגען פאר־ווערטס. א מאן האָט געהאלטען הויך איבער זיין קאָפ א צעהן־יעהריג־קינד, און די מענגע האָט זי מיט ליעבע בליקען בעגריסט.

און אָט איז שוין דאָס קינד אין דער מוטער'ס ארעמס.

דאָס פובליקום האָט ווי פון זיך אליין אויסגעשריען מיט א פרייד:

— הורי! — מערי טשימבריק!

און אלע אויגען האָבען העל אויפגעפלאַמט: מערי טשימ־בריק!...

* * *

און אז די ליעטע שיף איז שוין נענאַנגען איתר וועג אי־בער'ן ים, זיינען נאָך פיעל פאסאזשירען געווען אונטער'ן אייג־דרוק פון דער עראייגניס און מאנכע האָבען רוחיג און פער־גניגט געשמייכעלט.

אבער אז די ליעטע שיף איז אנגעקומען צו דער יבשה און מען האָט די נאכריכטען פון קריעג דערהערט, וועגען די טויזענ־דע נעפאלענע אין שלאכט, איז דאָס הארץ צוריק פערשטיינערט געוואָרען.

אך, ווער וועט איצט ארויפנעהן אין דער הויך און אויס־שרייען:

— מענשהייט, וואו ביזטו? רוף זיך אב...

מערי טשימבריק האָט מען געפונען, אבער די מענשחייט,
די מענשהייט...
מענשהייט רוף זיך אב, ווי מערי טשימבריק!
רוף זיך אב! עס איז די לעצטע שיף!...

אסט־ענד (בעלגיען) אויגוסט 1914.

דאָס בילד.

1.

אונגעריכט אוז אונעווארטעט איז אראָבגעפאלען דער בעפעהל פון דער תויך ערנעץ, אדער ארויפגעדרונגען פון א פינסטערען תהום, וואו די שווארצע כחות פון לאנד האבען זייער געצעלט נעמאכט — אונגעריכט איז דער בעפעהל אראָבגעפאלען, אז די אידען מוזען אין פערלויף פון פיער־און־צוואנציג שעה פערלאזען דאס שטעדטעל אוז נעהן וואוהין זיי ווילען, בלויז ווייטער פון תהום. וואו דער הייליגער קריעג קומט פאר.

אנפאנגס האט מען זיך בלויז דערשראקען, ווי נאכ'ן קלאפ פון א דונער, זיך אומגעקוקט אוז דערזעהן, אז אלע הייזער שטעהען אויף אן ארט: הייסט עס אז דער דונער האט ניט געשאדט. די זון האט געשיינט אוז א גרופע קליינע קינדער האבען זיך רוהיג געשפיעלט ביי די זייטען פון גאס.

— עס איז א ליגען! — האבען אידען געטרייסט אויינע די אנדערע.

— עס קען ניט זיין! — האבען זיי געריבען די חענט מיט בטחון אין די דערשראקענע הערצער...

אבער באלד האט דער דונער ווידער געקנאלט:

— וואס וואלט איהר, אידען? איהר ווילט מען זאל אייך מיט גוואלד פון די הייזער ארויסשלעפען?

אוז גליך האט זיך אננעהויבען דער פלאנטער. בעלי־בתים — וואס זייערע אור־אור עלטערען האבען זייערע חיימען פאר זיי איינגעאַרדענט, האבען זיך פלוצלונג דערפיהלט ווי וואנדערענדע בעטלער, אויף זייער האב אוז גוטס האבען זיי נע־

קוקט ווי אויף עפעס פרעמדס און האָבען מאנכע חפצים ניט דערקענט. דער רב האָט, אנשטאָט דעם ש"ס איינצופאקען, זיך געזומען פאר אן אלטער זשופעצע, וואָס איז געהאנגען אויף דער וואנט... די רבי'צין האָט זיך געזומען פאר א פענדל, וואו זי קאָכט פיש אלע פרייטאג...

און דער פערמעגליכער בעל־הבית, ישראל אפרת האָט זיך געשטעלט אין מיטען פון זיין שהנעם אלט־מאָדישען מעבל־טען זאל, בעטראכט די ווייכע קאנאפע, אויף וועלכער ער פלעגט אזוי ליעב האָבען נאָך מיטאג זיך אויסצוציהען מיט א ספר אין דער האנד און אריינפאלענדיג אין חאלבען דרימעל, חלום'עז פון אלטע און שפעטערע צייטען...

מיט גוואלד האָט ער פון איהר אבגעריסען זיינע טריעבע בליקען, אנגעפילט מיט האס און פלוך צו דער „ממשלת זדון". צו די בייזע כחות, וואָס צווינגען איהם „א פאר וואָס" זיין אויסגעווארעמטע חיים צו פערלאָזען און חאָט בעשלאָסען חויף אויפ'ן קול:

— גאָר ניט מיט צו נעהמען!

— לגמרי גאָר ניט? האָט די דערשראָקענע וויב־איבער־געפרעגט.

— לגמרי גאָר ניט! — האָט ער מיט נעדריקטע פוימטען געענטפערט.

און ער האָט דאָס הויז איבערגעלאָזט אפען פאר יעדער חיה און בהמה, וואָס זיינען נעבליבען אין שטאָדט...

2.

די ערשטע חיה וואָס איז אריין צו ישראל'ן אין הויז איז געווען דער צוויי־פיסיגער אנופרי, לויט די אינסטינקטען א פוקס, לויט'ן גלויבען א קאטאליק... אריינגעהענדיג אין זאל, וואָס ער האָט עס ביז אהער קיינמאל ניט געוואגט און וועט ער

פלענט דארפען האבען צו ישראל'ן וועגען געשעפט, פלענט ער בלייבען שטעהן אין קיך. — אריינגעהענדיג אין זאל האט ער זיך איבערגע'צלם'ט און בערוהיגענדיג זיך פון גרויסען גליק, וואס איהם שטעהט דא פאר, — צו וועלען דער אייגענטחימער, כאטש אויך א געוויסער צייט, פון דעם דאזיגען הויז, האט ער גענומען מאכען פלענער.

ער האט געפיהרט מיט די הענט איבער די מעבעל, איבער די שפיגלען און זיך ענדליך אבגעשטעלט ביי דעם גרויסען אלמער מיט די צוויי גלעזערנע טהירען, פון וואנען עס האבען ארויסגעקוקט אזויגע מאדנע, גרויסע און שווערע ביכער...

— וואס טהוט מען דערמיט? — האט ער שטיל געטראכט און געדרעהט זיינע לאנגע, שפיצינע וואנסעס.

ער האט אויפגעפענט א טהירעל פון אלמער און פאר ניירגירדע ארויסגענומען א מסכתא. דאס איז געווען די מסכתא „גטין". די אלטע אותיות האבען איהם אנגעקוקט מיט פערכטונג און שטאלץ. ער האט א בלעטער געטהאן און זיך אבגעשטעלט ביי יענע דפים, וואו עס דערצעהלט זיך פון טיטוס הרשע און פון חורבן ירושלים און פון ישוע הנוצרי. א אונבעוואוסטער באנגליכער געפיהל האט איהם ארומגענומען:

— מאדנע ביכער ביי די זשידעס! — האט ער געמורמעלט אויף זיין לשון און האט דאס לאנגע בוך צוריק אריינגעשטעלט אין אלמער...

נאכדעם איז ער ארומגענאנגען איבער ישראל'ס זאל און בעטראכט די בילדער. איין בילד האט צוגעצויגען זיין אויפמערקזאמקייט. דאס איז געווען א פאטאגראפיע פון זעקס־און־דרייסיג רבנים, וואס זיינען שוין געשטארבען. אלע אין שטריימלעך און מיט אפענע בריסטע קעלנער ביי די אפענע העלזער. אנופרי האט זיך צולאכט: אזוי פיעל ראבינ'ס!

באלד אבער האט ער בעמערקט ווי איין ראבין, דער מיטעלסטער, קוקט אויף איהם מיט אזויגע אויגען, אז אנופרי האט

זיך דערשראקען. ער האט בעטראכט דאס פנים פון א צווייטען און א דריטען ראבין אויפ'ן בילד און אלע האבען דיזעלבע שטרענגע דורכדרינגליכע אויגען. און מיט אמאל האט ער דערזעהן, ווי די אלע אויגען פון דער גאנצער חברה רבנים קוקען אויף איהם, און וואו ער וועגדט זיך וועגדען זיך צו איהם זייערע אויגען. אזוי פיעל אויגען.

און אנופרי האט מיט שרעק אומגעקעהרט דאס בילד אויף דער וואנט און זיך אבגעוואנדט.

אבער אומזיסט — די אלע בליקען פון די רבנים אויפ'ן בילד האבען איהם נאכגעקוקט. און וואס ער האט נענומען אין דער האנט איז גלייך פערוואנדעלט געווארען אין אויגען:

מיט שרעק האט ער פערלאזען דעם זאל און איז אריינגעלאפען אין קיך... זיין בליק איז געפאלען אויף א קופערנער פאן... די פאן איז איהם געפעלען געווארען, ער האט זי ארא־נענומען און בעטראכט. זי האט געבלאנקט און אינוועניג האט אנופרי דערזעהן זיין פנים. אבער באלד האט ער אויף דעם דעק פון פאן דערזעהן דיזעלבע אויגען. זיי האבען געקוקט אויף איהם און פערפאלגט מיט זייערע בליקען...

א דערשראקענער און א פערווירטער איז ער ארוינגעלאפען אין דרויסען.

דארט האט שוין אויף איהם געווארט זיין ווייב, א רויט־האריגע גויע.

— נו, ווען וועלען מיר איבערציהען?... האט זי געפרעגט.

אנופרי האט מורא געהאט פאר איהר צו ענדערען זיין בעשלום, און ער האט א שטאמעל געטהאן:

— מיר וועלען נאך זעהן... מיר האבען נאך צייט... אפשר וועט דער איד נאך צוריק קומען...

און אנשטאט אריינצוציהען זיך, איז אנופרי אלע פארנאכט פערבייגענאנגען ישראל'ס הויז, אריינגעקוקט אינוועניג און ניט געוואגט אריינצוגעהן: עס האבען איהם פערפאלגט צעהנדליגער

פֿאר אויגען פון דעם בילד: שטרענגע, בייזע און דראָהענדע...
און צלמ'נדיג זיך פֿלענט ער מורמלען:
— ניין. איך האָב מורא... ישראל וועט קומען צוריק... איך האָב מורא... ער וועט קומען צוריק...

ענדליך איז ישראל נעקומען צוריק. ווי איבערראשט איז ער נעוואָרען, אז דאָס הויז האָט ער נעטראָפֿען אין דערזעלבער אָרדנונג, ווי ער האָט עס נעלאָזען...

ער האָט אבער באלד בעמערקט דאָס איבערגעקערטע בילד אויפֿ'ן וואנט. ער האָט זיך שטארק גע'חדוש'ט.

— ווער האָט עס נעקאָנט טהאָן?

ער האָט דאָס בילד אומגעקערט אויף דער רעכטער זייט. און אויף איהם האָבען אראָבנעקוקט זעקס־און־דרייסיג פֿאר אויגען, ליכטיגע, גרויסע און פול מיט נביאות אויף גוטע צייטען.

דער אפיציער.

א גרופע אידיש נאציאנאל און סאציאליסטיש געשטימטע יונגע לייט זיינען געזעסען אין א קליינער קאפע הויז און האבען זיך געהאמפערט וועגען אידישע רעכטלאזיגקייט אין נעוויסע לענדער. ענדליך זיינען זיי ארויפגעקומען אויף דער טעמע וועגען אידען אין מיליטער.

דאן האט זיך איינער, א בעקאנטער דיכטער, אנגערופען.

— זאגט אויך, מיינע פרוינד וואס איהר ווילט, אבער נאך א אידישען אפיציער האב איך געבענקט נאך אלס קליינער אינגעל אין מיין קליין־נעבורטס־שטעדטעלע. איך געדענק, אז אמאל איז נעקומען אהיים אין שטעדטעלע אויף „אטפוסק" שואל דעם קצב'ס זוהן אלס אן אונטער־אפיציער, צו מיין פרייד איז דער־מאלט ניט נעווען קיין גרענץ. איך האב זיך, געדענק איך, ניט נעקענט איינהאלטען, און האטש ער איז נעווען אונזערער א שכן, בין איך ניט אהן שרעק צו איהם צונעגאנגען און קוים ארויסגעשטאמלט:

— ברוך, אידישע אפיציערען זיינען אויך פארהאן?

און ברוך, א שהנער געווענטער, הויכגעבויטער יונגערמאן, האט מיר פריינדליך א ציה נעטהאן פאר'ן אויער און געענטפערט מיט א שמייכעלע.

— ניין, מיין ליעבער, א איד טאר ניט זיין קיין אפיציער...

— און א פעלדפעבעל? האב איך, שוין דרייסטער ווערדיג וויעדער נעפרעגט.

— א פעלדפעבעל? — האט ברוך איבערגעפרעגט און פערקנייטשט זיין שטערען... א פעלדפעבעל איז יא ערגיץ דא, אבער שוין נאר אן אלטער, פון די אמאליגע.

דעמאלט האב איך זיך צופריערענגעשטעלט מיט דעם דאזיגען אונטעראפיציער, וואס א דאנק דעם אויך אייגענע הוצאות געמאכט שינעל, וואס ער האט געטראגען פון אפיצערסקעגעוואנט, האט ער מיר פערשאפט אן אילוזיע פון א אידישען אפיציער.

איך געדענק, אז אין חדר האב איך זיך מיט איהם בעריהמט.

— ברוך דעם קצב'ס זוהן איז געווארען אן אפיציער, ער וואוינט ביי אונז אין גאס.

מאנכע איינגלעך האבען מיר געגלויבט און מקנא געווען. אבער די נישט פערנינער האבען די זאך אויסגעפארשט און חאבען ערפאהרען, אז ער איז בלויז אן אונטער אפיציער.

האב איך דעמאלט איהם פערטיידיגט:

— ער אליין איז טאקי אן אונטער־אפיצער, אבער ער קען זיין אן אפיציער אויך.

און נאך מעהר צוהיצענדיג זיך, האב איך אויסגעשאסען:

— א אידישער פעלדפעבעל איז אויך ערגיץ דא... און כדי צו מאכען אויף די חברים אינגלעך דעם אייגדרוק שטארקער, האב איך צוגעלענט:

— א פעלדפעבעל איז גרעסער ווי אן אפיציער...

מאנכע איינגלעך האבען דערוויף מיט מיר איינגעשטימט, איינער זאגאר פון זיי חאט געוואלט אויפווייזען, אז א פעלדפעבעל איז אזוי אזוי גרוים ווי אן אוריאדניק... א פאר אבער פון זיי האבען געהאט קענטיג מעהר ידיעה און האבען נישט נאכגענעבען:

— א פעלדפעבעל איז גארנישט מיט גארנישט, א פעלדפעבעל איז פונקט ווי א סאטסקי, האט איינער בעשטימט ווי אן אויטאריטעט אין ראנגען.

חאט מיר שוין פערדראסען, וואס דער דאזיגער חברח־מאן

געהט מיר דאָ צו נישט מאכען מיין אייגציגען פעלדפּעבעל און איך האָב איהם גוט אויסגעזידעלט:

— ביזט א גראָבער יונג... א סטאָטסקי האָט נישט קיין עפּאָלעטען און א פעלדפּעבעל טראָגט אפילו א סאבליע.

האָט אבער דער איינגעשפּארטער אינגעל אלץ נישט נאָכגעגעבען און ער האָט מיר אויפגעוויזען, אז א סאבליע איז נאָך נישט דער עיקר, וואָרים דער מיראָוואיסודיא איז דאָך געווים גרעסער ווי א פעלדפּעבעל און פון דעסטוועגען טראָגט ער ניט קיין עפּאָלעטען און ניט קיין סאבליע און ער געהט אין געוואהליבע קלייַדער, ווי אלע מענשען...

נאָכדעם אבער האָב איך געמאכט א פּשרה, אז א פעלדפּעבעל איז פונקט אזוי גרויס ווי אן אוריאדניק. דערויף האָבען זיך אלע אינגלעך גאָאיינגעט.

און מיר האָבען אלע זיך געפּיהלט געחויבען וואָס חעטהעט ערגיץ אין א שטאָדט געפינט זיך א איד א פעלדפּעבעל און נויים נעחמען פּאר איהם אראָב די היטעל און וועו ער זאָל נאָר וועלען קעו ער מחאָן מיט אידען די גרעסטע טובות.

א קלייניגקייט — א פעלדפּעבעל!..

יאָהרעו זיינען פערגאנגען. די געדאנקען זיינען, א דאנק דער דעמאָלסדיגער רעוואָלוציאָנערער ריכטונג — געוואָרען פרייערע, ראדיקאלערע. דאָס אידישע געפיהל איז אבער אלץ נישט שוואכער געוואָרען. אלם מענש האָסטו די גאנצע מילימעריש נעזינדעל פערהאסט און פערדאמט, אלם איד האָסטו בעדויערט. וואָס א איד קען אפילו קיין יעפרייטאר נישט וועדען און ביזט נעווענזען שטאָלץ וואָס אין מאנכען פּאלק געפינט זיך חאָטש א אידישער קאפעלמייסטער, וואָס טראָגט א „סאבליע", עפּאָלעטען און עטליכע נויים מוזיקאנטען גיעבען איהם אָב טשעסט.... און האָסט זיך נעשראָקען, אז טאָמער קומט היינט־מאָרגען ארויס

אן אוקאז אויף אידישע קאפעלמיסטערס אבצוזאגען... עס איז געווען א צייט פון גזירות אויף אידען...

נאך שפעטער בין איך ראדיקאלער געוואָרען. און טאקי דערפאר האָב איך נעמוזט פערלאָזען מיין לאנד און ארומטרייבען זיך אין דער פרעמד. איך האָב שוין דאן נעהאט א שטיקעל נאמען אלס דיכטער, און אז איך בין אנגעקומען אין א שטאָדט אין נאליציען האָט די אידישע יונגענד מיך פרייגדליך עמפאנגען און האָט זאנאר פאר מיין ככוד וועגען נעמאכט א שטיקעל ליטעראריש אבענד.

שפעטער האָב איך מיך בעזעצט אין קראקוי. נעפיהלט האָב איך מיך דאָרטען נענוג איינזאם, די אידישע יונגע לייט זיינען פון איין זייט געווען שטארק אסימילירט, פון דער צווייטער זייט צו חסידיש. די מיידלעך מיט די שעהנע שווארצע אידישע אויגען האָבען נערעדט פויליש און איך האָב דערפאר מיט זיי נעפיהרט א שטיקעל ברוגז. עס איז מיר ענדליך אפילו נעלונגען, צו בעקענען זיך מיט א אידיש־מיידעל, וואס האָט אויך אידיש נערעדט, אבער שפעטער האָט זי זיך נעכאפט, אז דאָס אידיש דערדען פערדארבט איהר דעם פוילישען אקצענט און אזוי ווי זי קומט אריין אין דער נעזעלשאפט פון פוילישע שריפטשטעלער און קינסטלער, קען זי פאר מיר נישט אפפערן איהר פוילישען אקצענט. „אויב איך וויל פויליש — איז מיט'ן גרעסטען כבוד".

איך האָב מיך פון דאזיגען ככוד ענטזאגט. עס זיינען דערפאר ביי מיר אריבערגענאנגען אבענדען אין טיעפער אייגזאמקייט.

א גליק וואס די דאזיגע שטאָדט האָט פערמענט נאנץ פיינע קאפע הייזער און א פאר קאבארעטען. ביי פיעלע טישלעך פלעגען זיצען מיינע בעקאנטע, וועלבע, לויט איך האָב פערשטאנען, וואלטען גליקליך געווען מיט מיר צו פערברוננגען א ביסעל, זיי זיינען אלע געווען העכסט קולטורעלע מענשען און האָבען פערשטאנען דעם וועדטה פון פאעזיע. אבער די

קעלנערס זיינען געווען אלע פּאליאקען, און די דאזיגע קעלנער וואלטען ווירקליך נעקוקט קרום אויף די אידיש־שפּרעכענדע טישלעך.

דערפאר האָב איך דאָרט ענדליך אנגעהויבען בעזוכען אזוי־נע פּלעצער וואו עס קומען לויטער קריסטען.

און איינמאל האָט פּאסירט מיט מיר דער פּאלגענדער עפּיזאד:

זיצענדיג אזוי אין א ווינקעל טישעל, נישט ווייט פון קלי־נעם דאמען־ארקעסטער, און בעטראכטענדיג די נעסט פון דער קאבארעט, האָב איך בעמערקט, ווי ביי א רונדען טיש אין דער צווייטער זייט, אבער פונקט נענען איבער מיין טישעל וואו איך בין נעזעסען אליין — זיצען צוויי יונגע אפּיציערען מיט א דא־מע. נישט ווילענדיג האָב איך אלע וויילע מיינע בליקען נע־ווענדט צו יענעם טישעל. און ווייל איך האָב זיכער נעווואוסט, אז עס איז א סך גלייכער און זיכערער אהין ניט צוקוקען, האָב איך בשום אופן נישט נעקענט זיך בעהערשען. נעקוקט האָב איך אויף זיי מיט א מין פּעראכטונג, ווייל, ווי נעזאגט, אין יענער צייט (און אפשר אויך היינט) האָב איך אפּיציערען בעטראכט ווי אן אנשיקענישׂ אויף דער מענשהייט. ניט נעווארט קיינמאל גלויבען, אז צווישען זיי נעפינען זיך מענשען מיט העכערע אי־דעאלען, מיט הומאנע נעפיהלען, מיט א פּערשטענדניס פּאר קונסט, פּאעזיע, ליטעראטור.

אבער באלד האָב איך בעמערקט, ווי איינער פון די צוויי אפּיציערען קוקט אויף מיר צוריק. זיין בליק האָט מיך דער־שראָקען. איך האָב זיך מיט אלע כחות איינגעהאלטען נישט צו קוקען מעהר אויף זיי. וואס נעהען זיי מיר אן. אפילו זייער דאמע, וועלכע איז דוקא זעהר סימפּאטיש פון ווייטען, א זעל־טענע בלאָנדינקע, מיט בלאָהע אויגען, אפילו די דאמע אינטע־רעסירט מיך אויך ניט. אבער איך האָב דאָך ווידער מיינע בליקען, שוין בגנבה, נעווענדט צו זייער טישעל. אח נאָך עטליכע

מאל איבערקומען זיך, בעמערק איך ווי איין אפיציער קומט זיך איבער מיט דעם צווייטען און אויך דער צווייטער קומט שוין אויף מיר.

און באלד זעה איך ווי אויך די דאמע שטעלט אן אויף מיר איהר לאָרענט און בעטראכט מיך.

אנגעהערט האב איך מיך פערשיידענע מעשיות, ווי אזוי אפיציערען בענעהמען זיך שטרענג מיט ציווילי־מענשען. ווען די לעצטע וואגען צו וואַרפען א בליק אויף זייערע א דאמע. אין מיין זכרון איז מיר ארויפגעשוואומען אלערליי אונגליקען, וואס זיינען דערפון ארויסגעקומען. און וועלענדיג אויסווייכען אן אינצידענט אין א פרעמדער שטאָדט, האב איך אנקלינגעדיג אין גלאז גענומען רופען דעם קעלנער:

טען דאַרף זיך ראטעוון וואס גיכער — בעשליעם איך.

אבער איך קען מיך נאך אלץ נישט בעהערשען, און וואַרף זויערער א בליק צו יענעם טישעל.

איין אפיציער, פיהל איך, איז שטארק אויפגערעגט, ער האמפערט זיך עפעס מיט'ן צווייטען. איך בין זיכער אז גלאס וועל איך זיך פון דער דאזיגער געשיכטע נישט ארויסדרעהען. איך קלינג שטארקער. וואס גיכער בעצאהלען און ענטלויפען.

אבער איין קוק אהין מוז איך נאך געבען: איך ווייל זעהן ווי האלט עס מיט מיר.

און לויט דער שטימונג ביי יענעם טישעל איז פאר מיר נישט פרעהליך. איך מערק ווי איין אפיציער, דער יונגערער און דוקא אויפ'ן קוק ניט קיין בייזער, הויבט זיך פון אָרט און וויל זיך לאזען צו מיין טיעשל. איך קלינג אין גלאז שטארקער.

דער קעלנער קומט צו. איך הויב אן צו צאהלען און וואַרף זויערער א בליק אהין צו מיינע שונאים. אפשר וועלען זיי איצט אינזעהן, אז איך האב קיין שלעכטס נישט געמיינט.

אבער דאָרט ביי יענעם טישעל הער איך קומט פאר א נאנ־צער סכסוך. אייגער, דער יונגערער אפיציער וויל דוקא זיך אויפ־

שטעלען אוּן דער צווייטער חאלט איהם איין. אויף די דאמע בערוהיגט איהם.

— א קערל א ביסעל! — טראכט איך אוּן הויב זיך שוין פוּן ארט.

אבער ווי נאר איך שטעל זיך אויף, דערזעה איך ווי דער יונגערער אפיציער לאזט זיך גלייך צו מיר, קלינגענדיג אין נאנג מיט'ן שווערד אוּן שפארען.

יענעם מאמענט וועל איך קיינמאל ניט פערגעסען. איך האב נעפיהלט אז אויף מיין קאפ וועלען מיר פאר שרעק גראה די חאר...

אט שטעהט ער שוין נעבען מיר.

— מיין הערר! שטאמעל איך ארויס...

— ענטשולדיגען זיי... ענטפערט ער מיר — זינר זי ניכט חערר....

אוּן רופט אן מיין נאמען.

מיין שרעק וואקסט. ער ווייסט שוין ווי אזוי מען רופט מיך. איך רעכען אנפאנגם צו פערלייקענען, אבער איידער איך בעשליעס עס, מורמעל איך ארויס....

— יא...

אוּן וואלט אויף א שטראף אויף א גרויס אונגליק... די קאטאסטראפע איז נאהענט.

דער אפיציער אבער איז דוקא רוהיג. ער שמייכעלט נאנץ פריינדליך אוּן פרענט מיך, צי מעג ער זיך ערלויבען מיך צורוּפען דאלט צום טישעל... ער ווייל מיר פארשטעלען פאר דער דאמע...

הם... צום טישעל... פאר דער דאמע... ער נעהט פוּן מיר חוזק מאכען. איך פיהל מיך העכסט בעלעדיגט... אבער איך בעהערש מיך. איך וואלף א בליק אויף די דאמע. איהר מילדער בליק נעווארפען אויף מיר פוּן צווישען בלאהע אויגען, בערוהיגט מיך אביסעל, אבער נאך נישט אין נאנצען.

אבער ענדליך ערקלערט מיר דער אפיציער.

— דאס איזט אייערע אייגע פערעהרערין! איך האב אירערע א פאר ליעדער איבערגעזעצט. זי איז גאנץ ענטציקט.

איך פיהל מיך ווי אין א חלום. איז דאס מענליך? הייסט עס, אז די צוויי אפיציערען זיינען נאר אידען. און נישט נאר אידען, נאר אייגער לעזט און איבערזעצט אירישע ליעדער...

איך האב מיך אוועקגעזעצט נעבען זייער טישעל. דער אפיציער האט מיך פארגעשטעלט פאר זיין חבר און די דאמע. אז איך האב מיך א ביסעל בערוהיגט, האב איך איהם געפרעגט:

— ווי אזוי קענט איהר מיך?

— א, איך האב דאס פערגעניגען געהאט צו הערען אייך פארטראגען אין לעמבערג. איך בין נאך דאן קיין אפיציער געוועזען.

און נאכדעם האט ער ארויסגענומען פון זיין טאש א לאנג פערשריבענע פאפיער אין קורצע ציילען און האט מיר פארגעלעזען מיינע צוויי ליעדער אין דער דייטשער איבערזעצונג.

די דאמע מיט די בלאהע אויגען האט זיי שטארק נעריהמט. איך בין דוקא ניט געווען ענטציקט. סיי דער אויסוואהל, סיי די איבערזעצונג איז נעווען נישט געלונגען.

אבער איך האב זיי נישט קריטיקירט. מיין גאט, ווי אזוי קענסטו קריטיקירען אן אפיציער. מעג ער זיין אפילו דיינער א ברודער!

און אויך אזא אופן, מיינע פרוינד, — האט דער דיכטער פערענדיגט, איז מיין אידעאל פערווירקליכט געוואָרען נאך מעהר ווי איך האב מיך אין מיין קינדהייט פארגעשטעלט. אמת, דאס האט מיט מיר פאסירט אין דער פרעמד. אין מיין אייגען לאנד, איך מיין אין דעם לאנד, וואו איך בין געבוירען געוואָרען וואלט די דאזיגע געשיכטע מיט צוויי אפיציערען זיך אנדערש אויסגעלאזט. הא, ווי מיינט א י ה ר?...

און דער דיכטער האט א ביטערן שמייכעל געטהאן...

די געפֿאַנגענע סטרוזע.

מיין פֿרײַנד, דער לײַבהאַבער פון פּיעדעל־שפּיעלען, האָט מיר ניט לאַנג בעגעגנט און נאָך דער ערשטער בעגריסונג האָב איך, איהם וועלענדיג אַנטהאַלטן א נחת רוח, געפֿרעגט:

— נו, וואָס מאַכט עפּעס אייער פּיעדעל?

דאָס מאַל האָט ער אַנשטאָט א שמייכעל צו טהאָן, ווי זײַן שטייגער פֿלעגט זײַן, וועלט איך פֿלעג איהם וועגען זײַן פּיעדעל פֿרעגען — דאָס מאַל האָט ער אַנשטאָט א שמייכעל — א זיפֿץ געטהאָן.

איך האָב מיך פֿערוואונדערט און זאָגער מיט אונרוהיגקײַט געפֿרעגט:

— האָט עפּעס וואָס פּאַסירט מיט אייער פּיעדעל?

מיין פֿרײַנד האָט מיך בערוהיגט:

— א, נײַן. מיין פּיעדעל איז ווי געווען, אַבער איך האָב צרות פון די סטרונעס.

איך בין נאָך מעהר נײַגיעריג געוואָרען און געפֿרעגט:

— וואָס פֿאַר א צרות?...

דאָ האָט מיין פֿרײַנד מיר פֿאַלגענדעס ערצעהלט:

— סטרונעס, דאַרפֿט איהר וויסען, קומען אָן פון דייטשלאַנד. איך פֿלעג זיי דאָ שטענדיג קויפֿען ביי העררן פּישער אין זײַן געשעפֿט פון שפּיעל־אינסטרומענטען. הערר פּישער איז אָן עלטערער מענש וועלכער איז געקומען אהער פון דייטשלאַנד מיט צעהנדליגער יאָהרען צוריק. איך פֿלעג מיט איהם, כּדי צו פֿערשאַפֿען איהם פֿערנעניגען, רעדען דייטש, כאָטש קיין גרויסער „דייטש" בין איך ניט. ער האָט אַבער מיין דייטש רעדען אַפּגעשעצט און איז מיט מיר געווען אינטים בעפֿרײַנדעט, האָט

מיך בעהאנדעלט. נישט ווי א קונד. נאר ווי אן אייגענעם מענש און פלעגט מיר אלע מאל מאכען קאמפלימענטען: „זי שפרעכען היבש דייטש"... און דערבי פלעגט ער זיך קלאגען אויף די נע־ בוירענע דייטשישע קינדער אין אמעריקא, וועלכע שעמען זיך מיט דער שענער דייטשער שפראכע.

א דאנק אט די נאהענטקייט מיט איהם, פלעג איך ביי איהם קריגען די בעסטע סטרונעם. אנגעצויגען זיי אויף מיין פיעדעל, פלעג איך אויסשפיעלען די שענסטע ארייעס און „ליעדער" פון די דייטשע קאמפאזיטארס. זעלטען וועז א סטרי־ נע פלעגט מיר פלאצען ביים שפיעלען. שטארק און פעסט זיי־ נען זיי געווען און אויב איך פלעג יא אפט זיי קויפען, איז נאר א דאנק דעם, וואס, ווי איהר ווייסט, שפיעל איך זעהר אפט און די סטרונעם וועלען נאטירליכערהייט אויסגעשפיעלט.

זייט אבער דער קריג האט זיך אנגעהויבען האב איך ג־ נומען בעמערקען, ווי די סטרונעם, וואס איך קויף ביי העררן פי־ שער, זיינען נישט ווי וואס אמאל: איבערהויפט האלטען זיי זיך זעהר זעהר שוואך און זייערע קניפען בינדען זיך שנעל אפ און רוקען זיך ארויס פון יענעם פלאץ פון פיעדעל, וואו זיי זיינען צוגעבונדען. איך האב נישט געהאט דאך א לענגערע צייט קיין דרייסטקייט צו מאכען פארווירפע העררן פישער. איינמאל אבער האב איך זיך נישט איינגעהאלטען און געוועגדט זיך צו איהם:

— וויסען זיי, הערר פישער, אז די סטרונעם זיינען ניט דאס וואס א מאל...

הערר פישער האט זיך ווי פערשעמט און געשוויגען. דאס האט מיר פערשטארקט דעם פערדאכט און איך האב שוין אבי־ סעל דרייסטער זיך נעווענדט:

— וואהרשיינליך קומען זיי איצט ניט פון דייטשלאנד...

דער הערר פישער האט נאך א טיפערן זיפץ געענטפערט:

— זי איררען זיך, מיין הערר, די סטרונעם קומען ווי אי־

מער פון דייטשלאנד, עס קומט מיר אן שווער. אבער איך בע־
קום זיי.

— אבער זיי זיינען פארט ניט די זעלבע, וואס אמאל...—
בין איך פעסט געשטאנען ביי מיין מיינונג.

הערר פישער האט א זיפץ געטהאן און צוגעשאקעלט מיט'ן
קאפ:

— יא, דאס גיב איך צו...

און נאך א קורצער פויזע האט ער מיר ערקלערט:

— איהר ווייסט, מיין הערר, אז די סטרונעס האבען ביי'ן
ענדע א קניפעל. דער דאזיגער קניפעל קען מיט די הענר נישט
געמאכט ווערען. די סטרונע איז גליטשיג און עס איז אונמעגליך
זיי ביי דער ענדע מיט די הענר צו פערפעסטיגען. דערצו האט
מען גענוצט די צייהן. ביי דער ארבייט זיינען געווען די
שעהנסטע און געזינדסטע זיהן פון דייטשלאנד. מיט זייערע יונ־
גע צייהן פלעגען זיי דעם דאזיגען קניפעל אזוי פערפעסטיגען,
אז די דייטשע סטרונע איז געווען די שטארקסטע פון אלע סטרו־
נעס... נון, מיין הערר, איז געקומען דער קריעג און האט אלע
יונגע לייט פון זייער היימען אוועקגענומען; וואו ליעגען זיי
איצט ניט פערזעעט? אויך די פראנצויזישע, בוקאווינער, בעל־
נישע, טערקישע. אסט פרייסישע און אנדערע פעלדער.. ביי די
סטרונעס ארבייטען איצט אלטע לייטע. די האבען נישט קיין
צייהן... פערקניפען די ענדע פון דער סטרונע מוזען זיי מיט די
הענד און אמאל מיט זייערע דזיאנסעס. דערפאר איז איצט
די דייטשע סטרונע אזוי שוואך... דערפאר פלאצט זי אזוי...

אבער איך געגאר אייך נישט. גאט בעוואהר, די סטרונעס
זיינען עכט דייטשישע... זיי זיינען בלויז געמאכט פון אלטע
לייט, וואס האבען נישט קיין צייהן, וויל די דייטשע יוגענד איז
צום קריעג אוועק...

אויסהערענדיג די דאזיגע ערקלערונג האט מיך אנגעהויבען
צו שויערערען. און וועז איך שפיעל איצט אויך די שוואך אנ־

צו שוידערן, און וועז איך שפיעל איצט אויף די שוואך־אנ־
געצויגענע סטרונעס, שטעלט זיך מיר פאר דאס דייטשע פאלק
פון לויטער אלטער לייט, און באלד דערזעה איך פאר די אויגען
די רעשטלאך פון די איבעריגע פעלקער, אלטע, אהן צייהן און
אהן קראפט און שפיעלענדיג אויף מיין פיעדעל א טרויעריגען
ניגון און די סטרונעס פלאצען, דאכט זיך מיר, אז דאס פלאצען
די סטרונעס פון דער מענשהייט, וועלכע האלטען זיך אין אייז
אייסשלאכטען און די יונגסטע זיהן, די מוזיק פון לעבען, האט
זי אוועקגעשיקט צום טויט און איבערגעלאזט בלויז די אלטע,
די מאכטלאוע...

און עס פלאצט א סטרונע נאך א סטרונע...

1915.

די פּיער העלדען.

זיי זיינען פּאר זייער העלדישקייט נישט דעקאַרירט גע־ווארעז. אבער יעדער האָט צוגענעבען, אז זיי זיינען די גרעסטע העלדען פון דער ארמעע, וועלכע איז בעשטאַנען פון פּיער מיליאָן.

פון פּיער מיליאָנען סאָלדאטען, זיינען זיי די שטארקסטע, די העלדישסטע נעווען.

זיי האָבען נישט פערנארט קיין פּיינד אין געפאַנגענשאפט, זיי האָבען נישט פערכאפט קיין קאַנאָנען, האָבען נישט אויסגע־פּארשט וואו געפינט זיך דעם שונא'ס א טייל פון דער ארמעע אז מען זאל א דאנק דעם איהם בעפאלען און איהם פערניכ־טען; זיי האָבען נישט גערעטעט דעם קאפיטאָן זייערען, דעם דעניימענטס־פיהרער; זיי האָבען נישט געאפּפערט זייער לעבען צו רעטען די פאָטח, וועלכע איז שיער־שיער נישט אריינגעפאלען צום שונא.

ניין! די אלע העלדישקייטען האָבען זיי נישט בעוויזען.

און דאָך, וועז מען האָט זיי געפיהרט פארביי די רייהען פון זייערע ברידער, די סאָלדאטען, האָט זיי יעדער אָנגעקוקט מיט שטילער און אינערליכער בעוואונדערונג און האָט זיי מקנא געווען.

און נישט נאר זיי זיינען נישט דעקאַרירט געווען — פער־קערט, זייערע קלייַדער זיינען געווען פון ארעסטאַנטען — די קלייַדער פון שאנדע. די קאפּ גערואירט און ערוואַרטעט האָט זיי די שטראָף פון טויט.

אבער אלע האָבען געוואוסט, אז זיי זיינען העלדען!

אפילו די וואָס האָבען זיי נעאורטהיילט, די גענעראלען

פון קריעגס־נעריכט. אפילו דער קעניג אליין, וואס האט געמוזט אונטערשרייבען זייער אורטחייל, האט שטיל און טיף אין הארצען ביי זיך געטראכט:

— העלדען!

זיי האבען זיך ענטזאגט צו נעהמען אנטייל אין קריעג.

— מיר זיינען נענען קריג! חאבען די פיער די גאנצע צייט נע'טענה'ט.

און די אלע האבען זיי אין הארצען נערעכט געגעבען. די פיער מיליאן סאלדאטען פון דער זעלבער ארמעע, צו וועלכער בלויז די פיער האבען נישט געוואלט געהערען, האבען אויך ניט געוואלט קיין קריעג: פיעלע פון זיי האבען געהאט געליעבטע צווישען די פעלקער, מיט וועלכע מען הייסט זיי זיך שלאגען. פיעלע האבען גאר נערעכענט פאהרען אין יענע לענדער אויך וועלכע זיי נעהען איצט צו בעצווינגען, און דארט געניסען גליק און פרייד... אבער זיי זיינען געווען שוואך און וויניג מוט נעהאט דאס צו דערצעהלען און פון אלע פיער מיליאן סאלדאטען וועלכע זיינען נעווען שטום ווי די שאף, האבען זיך אויסגענטענה'ט בלויז די פיער:

— מיר ווילען ניט קיין קריעג! און מיר ווילען נישט העלפען אייך!

און די אבטיילונג סאלדאטען, וואס האבען זיי בענראבען, האבען שיטענדיג די ערד אויף די פרישע קברים פון די אמת'ע העלדען, אלע וויילע זיך ארומגעקוקט און אין זייערע בליקען איז נעלעגען בעוואונדערונג:

— דאס זיינען נעווען פיער העלדען!

און נעהענדיג צוריק שווייגענדיג האט יעדער נעטראכט:

— פאר וואס זיינען מיר אזוינ העלדען ניט נעווען?

און דער אייגער, וואס האט נעהאט אויף זיין ברוסט א קרייץ, אלס בעלוינונג פאר זיין העלדישקייט, האט איהם אנגעקוקט און זיך פערשעמט...

— יענע — האָט ער געטראכט — זיינען גרעסערע העל־
דען געווען!
אויף זיינע קברים וועט מען נישט שטעלען קיין קרייץ.
אפשר שפעטער, ווען די מענשהייט וועט זיך ערוואכען...
דערווייל זיינען געווען בלויז פיער העלדען —
פון פיעלע מיליאנען!
געבענשט זאלען זיין זייערע נעמען אויף אייביג...
אבער זייערע נעמען האָט מען נישט אננעגעבען — די
נאכריכט איז געווען קורץ:
פיער האָבען זיך ענטזאגט!
וועלען מיר זיי רופען:
די פיער העלדען!

1915

ביים סטרוזש.

אין שטאדט האט מען נערעדט וועגען א פאגראם. דער הערר קאצאווסקי, אן אייגענטהימער פון א הויז, האט נאך עטליכע נעכט טראכטען, וואו בעהאלט מען זיך אין פאל, אז עס וועט טאקע אויסברעכען א פאגראם? — ענדליך גליקליך א שמייכעל געטהאן:

— ביי'ם סטרוזש!

און זייענדיג שטארק איבערראשט פון דעם דאזיגען אייגפאל, האט ער פערגעסען אן זיינע אסימילאציאנס־אידעען און האט אויך אידיש פאר זיך אויסגערופען:

— גרויסארטיג, ווי איך בין א איד!

ער האט זיך אבער דערשראקען פאר דער דאזיגער פראוע און האט, זיך אומקוקענדיג אויף אלע פיער זייטען, נאך העכער אויסגעשריען:

— „אטליטשנא, יעי באגו!"

זיין סטרוזש האט געוואוינט אין א קליין שטיבעל, וואס איז געווען עקסטרא פאר איהם אויסגעבויט. אין דעם דאזיגען שטיבעלע איז דער הערר קאצאווסקי קיינמאל ניט געווען. אז ער דארף וועז עפעס האבען דעם סטרוזש, קלאפט ער איהם אן אין פענסטער און יענער גההט גליך ארויס.

נאך דער דאזיגער גליקליכער אידעע האט הערר קאצאווסקי בעשלאסען ארויינצוגעהן אין שטיבעלע און בעטראכטען עס.

ער האט אפילו אין אנפאנג געזוכט אן אויסרייד. גלאט ארויינגעהן צום סטרוזש פערבראנגען פאסט ניט פאר א בעל־הבית. נאר ניט געפינענדיג קיין שום אורזאכע, האט ער זיך בערוהיגט, אז פערקערט, ווי באלד ער דארף האבען יענעם'ס

לאכסן. אין מאקי בעסער אריינגעזען אויי צו איהם, ווי עי זאהן, ווען פאר א נומען בעלי־בית ער האט, אין ווי עי איהם אין אן עתיצה פערטיידיגען פין נייַ־שע העכה.

אז קאצאוויסקי איז אריין צום כסדר־וויש, איז דער לעצטער, א ניידיגער האדער ערל מיט א פערלאזענער באדי, נעיעסטן ביי א חילצערנעם טיש איז נעווען עפעס פון א קרינגל מיט א חילצערנעם לעפעל. דערזעהנדיג פאר זיך דעם בעל הבית, איז דער סטרוש זיי מבולבל נעוואָרן, האט זיך ניט אויפגעשטעלט, נעכאפט וויפען די וואכטעס, אין אין נדיים פערלענחיים אויפ־נערופען:

— רזיען דאבדי, פאנאמשעס...

נאר דער ה' קאצאוויסקי האט ניט נעחערט. איהם איז ניט נעפעלען נעוואָרן, וואס דער סטרוש עסט אין א חיטעל, פוהסט ווי א איד... וואס פאר בעשיצער קען ער זיין?...

— וואס עכטו עפעס אין א חיטעל? — האט ער איהם נעפרעגט.

— א, פשעפראשאם, פאניע! — האט דער סטרוש דער־שראקענערהייט ארויסגעכאפט האט חיטעל אוז נעהאלטען אין האנד...

נאכדעם האט ה' קאצאוויסקי בעמערקט, אז דער סטרוש זייגער טראגט א באדד אוז האט פעראידישט א ביסעל זיין פנים.

— פאר וואס נאלטמו זיך ניט? — האט ער איהם נע־פרעגט.

— דער האוידעטעער איז מעמפ נעוואָרן, — האט דער סטרוש זיי פערשולדיגט נעעכטפערט.

דער ה' קאצאוויסקי האט איהם נעיוואלט פארלייגען עטליכע קאפיקעס אויף נעדי אבנאלען זיך, נאר ער האט ניט נעוואיסט, אויף וואס פאר אכ'אינס. ענדליך איז איהם נעלונגען צו שטעה:

— נא, איך שענק דיר א נרייוכע אוז נעה נאל זיך אב.

דער סטרוזש האט זיך א וואַרף געטהאן צו קאצאווסקי'ן. נעכאפט זיין האנד און געוואלט זי מיט בעגייסטערונג א קוש טהאן. נאר קאצאווסקי האט זיך ניט געלאזען. ער האט איהם דערלאנגט א זילבערנע גריוונע.

— אבער היינט זאלסטו זיך טאקע אבגאלען.

— זיכער — האט דער סטרוזש אויסגעשריען.

קאצאווסקי האט גענומען בעטראכטען די שטיבעל, ער האט געזוכט די איקאנע און סתם הייליגע בילדער. נאר אויסער איין אלט פערמעקט בילד, וואס איז געהאנגען אויף דער פערדוי־כערטער וואנד, האט ער ניט געזעהן.

„נאר ווי א אידיש־שטיבעל!" האט קאצאווסקי געטראכט און האט געצוויייפעלט אין דעם שוין, וואס ער קען דא בעקומען.

— דו ביזט נאר ניט קיין פרומער... האט ער גע'מסור'ט מיט א שמייכעלע : — ביי דיר איז ניטא קיין איקאנעם...

— אט הענגט דאך! — האט דער סטרוזש אנגעוויזען אויף דעם אלטען בילד.

— ס'איז נאר ניט קענטיג... אלט, אבגעריבען...

— מען האט געדארפט קויפען א פאר בילדער, — האט דער סטרוזש געזיפצט. — נאר ס'איז ניטא פון וואנען...

— נו, איך וועל דיר געבען א רובעל און קויף איין אלע הייליגע בילדער...

דער סטרוזש האט זיך וויעדער א וואַרף געטהאן צו קא־צאווסקי'ן, און דא האט שוין ניט געלונגען קאצאווסקי'ן די האנד ארויסצוריייסען, דער סטרוזש האט זי שטייף געהאלטען און בעדעקט מיט פלאמענדע קושען.

— נאר זאלסט דאס געלד ניט פער'שכור'ען! האט קא־צאווסקי נעוואַרענט...

— חלילה! — האט דער סטרוזש זיך בעלויידיגט. אט באלד געה איך און גאל זיך אפ און קויף די הייליגע בילדער.

אז קאצאווסקי איז אויף מארגען אריין צום סטרוזש, איז קיינעז איהם ארוים דער לעצטער אן אבנעראזירטער, אזן האט געהאט אן אמת גוי'שען פנים, פון וועלכען קאצאווסקי האט נעשעפט פיעל נחת... נאר מעהר איז ער צופריעדען געווען פון די הייליגע בילדער, מיט וועלכע עס איז געווען אויסגעהאנגען א האלבע וואנד.

— דאס האסטו אלץ פאר איין רובעל אנגעקויפט? — האט ער געפרעגט.

— עס איז נאך געבליבען א גרייונע אויף א ביסעל בראנפען... האט דער סטרוזש ווי פערשולדיגט געשמייכעלט, אזן אין א וויילע ארום האט ער צוגענעבען:

— די דאזיגע זאכען זיינען איצטער זעהר וואלוועל...

קאצאווסקי האט אבער ניט געהערט. ער האט נאר געקוקט אויף דער וואנד מיט די הייליגע בילדער אזן געטראכט:

— איצטער איז גוט!

אין א וויילע ארום האט ער זיך עפעס דערמאהנט אזן זיך געוועגדט מיט א שמייכעלע צום סטרוזש:

— אזן א לעמפעלע פאר דער איקאנע פאר וואס צינדסטו ניט אן?... ביזט — חי—חי—נאר ניט קיין פרומער.

— איך וועל א לעמפעלע אויף אנצינדען! — האט דער סטרוזש ווי פערוואונדערט געענטפערט — כאטש א לעמפעלע, פאנטשעק, איז אין מיטען וואך ניט קיין חוב... ווי ווער עס וויל...

— נישקשה, צינד אן! — האט קאצאווסקי גערעטהען: יעדער דארף היטען זיין אמונה...

— דאס איז אמת... האט דער סטרוזש בעשטעטיגט, אזן האט אויפגעהויבען די אויגען זיינע אויף קאצאווסקי'ן מיט א בעהאלטענעם חשד.

קאצאווסקי האט געקוקט אזן מאדנע געשמייכעלט...

דורך א שפאלט.

דער צירק, וואס האט זיך אבגעשטעלט אין שטאדט, האט חיים׳קען, א 12־יעהריגען תלמוד־תורה אינגעל קיין רוח ניט געגע־בען... ער איז אלע מאל קיין גרויסער מתמיד ניט, אלע מאל איז זיין קאפ ניט ביים לערנען. נאר דער גוטער יאהר ווייס איהם וואו, און ער כאפט נישט איין מאל ביים לערנען פון קאפריזנעם מלמד א חלק פאר זיין ניט וויסען וואו מען האלט. דער צירק אבער האט אין גאנצען איהם ווי מבולבל געמאכט און די קלעפ פון רבי׳ן האבען זיך פערגעסערט אויף א היבשען פראצענט. נאר אפילו צו די קלעפ גופא הערט ער זיך אויך ניט צו ; בשעת דער רבי שלאגט איהם, ווייס ער אויך ניט, וואו דער רבי האלט, צו ביי׳ן רוקען, צו ביים באק, צו ביים קאפ. אויך דאמאלס, ביי די קלעפ, זיינען זיינע אלע געדאנקען וועגען צירק...

וואס איז אזוינס א צירק, וויים ער ניט. אינגלעך, וועל־כע האט נעלונגען זיך אריינצוגנבֿ׳ענען אויף א רגע אהין, דערר־צעהלען זיך אן חדושים. מילא, קוליען זיך איז ביי איהם נישט פון די גרויסע זאכען: „הייקעל הונד" קען זיך אויך קונציג קו־ליען, אבער אויסער קוליען זיך ווייזט מען דאך אזוינע קונ־צין, וואס די האר שטעלען זיך קאפויר. זאל זיין, אז דאס איז אפילו, ווי די אינגלעך ערקלערען דאס, „טומאו" ! נו, אז טומאו איז וואס? וועלט שוין דען קלענער דער אינטערעס? אדרבא, וויל דאס איז „טומאו", ווילט זיך חיים׳קען נאך שטארקער אנ־קוקען עס.

ווי אזוי אבער קוקט מען עס אן? ווי אזוי כאפט מען זיך אריין אינווייניג, חאטש אויף איין רגע. נאר עפעס זעהן, עפעס א שלינג טהאן מיט׳ן אויג!

וועגען א בילעט צו קויפען, איז גאר ניטא וואס צו קלערען. דער וואלוועלסטער בילעט אויף „גאלעריע" קאסט א גאנצער פערציגער. וועז ס'וואלט קאסטען א פיערער, קען ער נאך אמאל האבען א האפנונג צו גנב'ענען ביי דער מאמען: אמת, זי וואלט נאכדעם געווייניט. די האר זיך גערישען, און צוויי טעג נאכדעם וואלט זי אומגעגאנגען מיט א פערבונדענער באק פון צאהנווה־טאג... אבער צוליעב קריגען א בילעט אין צירק, וואלט ער עס געטהאן: אז ער האט אמאל גע'גנב'עט א פיערער צו זהן „מכירת יוסף" איז דען בילכער געווען?... א גאנצען פערציגער אבער, מיט אמאל, פערמעגט קיינמאל ניט די מאמע, סיידען ערב־פסח, וועז זי ברענגט א האלבען רובעל פון „קאמיטעט"; בינדט זי עס אבער איין אין קאפ־טיכעל און שלאפט שוין דערמיט ביז מארגען פריה...

בלייבט נאר א צווייטער מיטעל: אריינ'גנב'ענען זיך. — איז ערשטענס חיים'קע א שרעקעדיגער: ווי ער קומט צו נא־חענט צום „אריינגאנג", חויבען זיך אן זיינע דינע פיסלעך צו שאקלען, ווי דעם רבי'ס הענד נאכדעם, ווי זיי האבען עטליכע קלעפ געגעבען, און דער אטהעם פערכאפט איהם, פונקט ווי אין טייך זומער, וועז חברה „קונדסים" טונקען איהם אב... און צווייטענס, האט ער שוין געפרופט דאס אויך — צווי מאל: איינמאל איז ער שוין געווען נעבען „טהיר־פארהאנג" און א צווייטען מאל שיער־שיער הינטער'ן פארהאנג, און ביידע מאל האט ער גלייזט עטליכע קלעפ פון צווייערלייי הענד: פון דעם קאסיר'ס און פון דעם נארדאווא'ס, אז איהם איז פינסטער געווארען אין די אויגען און ער האט נאר ניט געזעהען...

דרעהט זיך חיים'קע ארום נעבען צירק. אומעטיג איז אפילו ניט. די גאנצע הילצערנע נעביידע איז ווי בעלאנגערט פון א נע־דיכטער מאסע: חברים פעהלען אויך ניט: די גאנצע „תלמוד־תורה" איז דא, דערצו שפיעלט מוזיק. איז אן אנדער צייט וואלט דאס אליין פאר חיים'קען גענוג געווען, בפרט, אז די מוזיק איז

נאך א „וואיענע", מיט א פויק, וואס ער האט דאס זעהר ליעב. אבער דאס אלעס אין פערגלייך מיט דעם, וואס עס טהוט זיך אינווייניג, איז אזוי קליין, אז חיים קען זיך ניט צופריידען שטעלען. און ווי א פער׳סס׳טער לויפט ער אום ארום די הילצער־נע וועגן פון צירק און זוכט א שפאלט...

און זוכענדיג עטליכע אבענדען, איבערטאפענדיג יערעם בריעטעל פון צירק, האט חיים׳קע ענדליך געפונען א קליין שפעל־טעלע אין א ברעט. אבער עס האט געהאט צוויי מעלות: ערש־טענס, האט עס זיך נעפונען אין יענער זייט, וואו קיינער געהט ניט, אזוי, אז חיים׳קע איז געווען זיכער מיט זיין „פאזיציע", אז קיינער וועט זי פון איהם ניט אוועקנעמען. און צווייטנס איז דער שפאלט אין דער נידער געווען און חיים׳קע האט נעקענט בעקוועם זיצען אויף די קניע.

ענטציקט פון דעם געפונס, האט חיים׳קע די ערשטע מינו־טען גאר פערגעסען אז צירק. דער שפאלט, וואס האט נאר גע־דארפט דיענען אלס מיטעל, צו זעהן וואס אין צירק קומט פאר, איז ביי איהם עפעס ווי אליין דער ציעל געווארען, ער האט גע־פונען און איז שוין גליקליך! באלד אבער האט ער זיך דער־מאנט, אז דער עיקר איז טאקי דער צירק און ער האט געגומען אריינקוקען אינווייניג און זעהן, וואס עס קומט פאר אין צירק.

און חיים׳קע האט גליך דערזעהן אז „אקטיארקע", אנגע־טהאן אין א קורץ קלייד׳ל, בענעהט מיט פינקעלדיגע בריליאנ־טען, מיט נאקעטע הענד און א נאקעטער ברוסט. נע־בען איהר אז „אקטיאר" אנגעטהאן ווי אן אפיציר, טאקע ווי אן אמת׳ער אפיציר מיט א סאבליע אויף דער זייט, און זיי ביידע ראננלען זיך... זי לאכט און לאזט זיך ניט „בייקומען": אבער דער אפיציר הויבט זי אויף אין דער הויך (א געזונטער אפיציר! טראכט חיים׳קע) לאזט זי אראב צוריק אויף א בע־

טעל, וואס שטעהט אין א ווינקעלע און ווערט מיט איהר „גוטע פרייַנד" און הויבט זי אָן שטארק צו קושען...

— וואס איז דאס פאר א קונץ! — טראכט זיך חיים'קע— שקצים מיט שיקסעס קושען זיך דאך אויך...

נאָר מסתמא וועלען די צוויי באלד ווייזען א שעהנערען קונץ. און חיים'קע וואַרט, וואס אייגענטליך פאר א קונץ וועלען זיי ווייזען. ער וואַרט א פאָר מינוט, אבער אויסער א ראנגלענים צוויישען זיי ביידען זעהט ער ניט. באלד וועַרט דער אינטערעסע נאָך קלענער, דער אָפּיציר שטעהט אויף, נאָך איהם זי, און געהען אייַנע נאָך די אנדערע ארויס.

— שעהנע קונצען! — לאכט חיים'קע און האָט שוין חרטה אויף די מיה, וואס האָט איהם געקאָסט צו זוכען אזוי לאנג א שפּאלט.

פון דעסטוועגען, אויף מאָרגען, אז די אינגלעך אויפ'ן תלמוד־תורה הויף האָבען געוומען שמועסען מיט ברענענדע אויגעלעך וועגען צירק, האָט זיך חיים'קע ניט געקענט איינהאלטען און האָט מיט א שטאלצען קול אויסגערופען:

— איך האָב נעכטען אלץ געזעהן!

— וואו האָסטו געזעהן? — האָבען די אינגלעך מיט א אונגלויביגען טאָן, אבער ניט אָהן קנאה, געפרעגט.

— איך האָב געפונען א שפּאלט... איך האָב געזעהן...

— וואס האָסטו געזעהן? עפּעס שעהנע קונצען? דערצעהל! — האָבען די אינגלעך אויַנע נאָך די אנדערע געוומען בעטען.

— ניין! דערצעהלען קען איך ניט.

— פאר וואס? — פרעגט אייַנער פערוואונדערט.

— ווייל ער האָט גאָרניט געזעהן, — ענטפערט לאכענדיג א צווייטער.

— ער „פוצט" א מח, וויצעלט זיך א דריטער.

— איך האב יא געוועזן... — פערזיכערט חיים׳קע. רויט ווערענדיג.

— טו דערצעהל...

— איך שעהם מיך...

די אינג׳לעך האבען זיך צוגאכט און חיימקע איז רויט געוואָרען...

און ער האט א לאנגע צייט נים דערצעהלט, וואס ער האט געזעהן בלויז הינטער די קוליסען פון צירק. מיינענדיג, או דאס איז געווען די אמת׳ע פארשטעלונג...

אין בריסטאל.

(טאנאלאג)

זינט עס האט זיך אויסגעבויט די קאפע בריסטאל, קאכט ממש ווארשע, אוז פרעג וואס, פרעג וועז! אט בין איך נעכטען ביינאכט מיט „מיינער" דארט גע־וועז... וואס זאל איך טהאן? א יונגער מאן, ערשט א יאהר נאך דער חתונה, זי ווי׳ל האבען פערגעניגען, — האב פערגע־ניגען — קום אין בריסטאל! כאטש פערמעגען פערמעג איך עס דאך ניט — פון די 50 רובל׳ל שכירות, וואס איך נעהם ביי מיין פֿעמפֿיק, איז דאנקען גאט, אז מען לעבט זיך דורך מיט עסען אוז א בגד אוז ניט מיט בריסטאל, נאר מילא גארנישט, עס איז הויינט אזא וועלט, אז אלץ טהוט מען איבער׳ן כח; בין איך נעגאנגען אין בריסטאל.

נעגאנגען אין בריסטאל! רעדען רעדט זיך עס נאנץ גרינג. אבער ביז וואנען מיינע איז פארטיג געוואָרען מיט איהר טוא־לעט, איז ניט אזוי גרינג געווען. זי איז שוין דאכט זיך פארטיג. אנגעטהאן דאס בעסטע קלייד, פערקאמט זיך „סעצעסיע" — „קום שוין!" שריי איך אוז זי — גארנישט, טשעפעט אז, וואס עס געפינט זיך נאר אין אלמער. — „קום שוין!" שריי איך ווייטער: „גענוג דיר צו פוצען זיך"... „בריסטאל, נארעלע" ענטפערט זי. — „פֿשששש..." לאך איך: וואס איז מיר בריס־טאל"... „שיסער מיינער! — לאכט זי צוריק... — פֿאמעלעך!" כילא בקיצור, עס האט געדויערט צוויי שעה אויפ׳ן זייגער, איך בין אייך אויך נאמנות ניט מגזם — ביז זי איז פארטיג גע־ווארען. אמת, זי האט אויסגעזעהן ווי א בת־מלכה — עס איז

געווען א נחת א קוק צו טהאן אויף איהר. „מיט אזא פלונית'טע — האב איך געקלעהרט — מעג מען ניט נאר נעהן אין בריס־טאל נאר אפילו צום גובערנאטאר אויף א באל". מילא, בקיצור— מיר זיינען אוועקגענאנגען.

צונענאנגען צום בריסטאל, מוז איך איך זאגען, האט מיר א קלאפ געטהאן אין הארצען און איך בין געוואָרען פערצי־טערט. און איהר דאָרפט וויסען, אז קיין טרוס בין איך ניט. איך האב שוין פיער יאָהר דעם קייזער נעריענט, נעטראגען דעם פריקאז צו די גרעסטע אפיצירען, געוועזען אויף א צארסקע מאנוווירע, און איצטער איז א סברא, אז מען וועט דארפען וויע־דער נעהן שיסען, עס האלט דערביי... פון דעסטוועגען — נאר־נישט. וואס איז די מורא?... ביי דער טהיר פון בריסטאל בין איך אבער א טויטער געבליבען. קארעטען איינע נאך די אנדערע פליהען צו ביז צו דער סאמע טהיר, ס'שפרינגען ארוים מאנאר־כעם. פריצים, גראפען!... היינט די עלעקטריע ביי די זויטען. ליכטיג ווי ביי טאג, און ביי די טהירען שטעהען די שווייצארעם, אנגעטהאן איז גאלר און איז זילבער, עפענען יעדערען און פער־מאכען נאך יעדערען די טהיר — עס קעהרט די וועלט. אין מי־טען דערינען וועט אריינקומען אזא מין אידעל ווי איך... די מעשה איז דאך אזוי, וואס זאל מען זיך נארען? ווער בין איך? אז ארימער פריקאושיטשיקעל...

— נו, וואס האסטו זיך אבגעשטעלט? — פרעגט מיך מיי־נע, זעהענדיג ווי איך בין שטעהן געבליבען.

— ווארט, לאז מיך אבכאפען דעם אטהעם! — ענטפער איך. — איך קען דאך ניט אריינגעהן אין בריסטאל און סאפען ווי א גאנז.

— נו, כאפ דעם אטהעם — ערלויבט זי מיר, און איך זעה, ווי זי אליין איז אויך שטארק צורודערט; אפנים, זי איז אויך ניט קיין גרויסע גבור'טע. זי שרעקט זיך אויך.

מיר שטעהען אזוי ביי דער טהיר און כאפען דעם אטהעם

און קוקען דערווייל אויף די, וואס געהען אריין און אויף די, וואס געהען ארויס, און איך האב ניט קיין העזה א ריהר טהאן די טהיר.

— ווייסט, בייל קעלע, וואס איך וואלט דיר געזאגט? — וועגד איך מיר מיט א גוטינקען שמייכעלע צו מיינער....

— וואס? — פרעגט זי מיר.

— לאמיר געהן אהיים... פאלג מיר!.. וואס וועלען מיר דא טהאן?

— געה שוין, געה! — וויל זי ניט. — נארעלע, — מאכט זי מיר מוטה, — וואס האסטו מורא, קום אריין!

מילא, וואס זאל איך איהר זאגען, אז איך האב בכח געהאט צו עפענען די טהיר, בין איך דער גרעסטער גבור אין דער וועלט, מעהר גבור ווי נאפאלעאן. כ'לעבען, לאמיר זיך ניט נארען, יוען האב איך געהאט די געלעגענהייט צו אריינגעהן אין אזא ארט!

מילא, אריינגעגאנגען. אין די אויגען האט מיר געגעבען א בליאסק צעהנדליגער לאמפען, ליכטיג ווי בייטאג. איך פיהל, ווי דער קאפ פערדרעהט זיך מיר און אט־אט פאל איך אנידער. איך זוך אן ארט צוצושפארען זיך — אלע טישלעך ביז איינעם פערנומען, כאטש נעהם אוז שריי חי וקים... איך לאז זיך געהן, זי נאך מיר, זוכען א טישעל, און איך פיהל, ווי טויזענד אויגען לעכערען מיר די פלייצע! און אפשר האט זיך מיר געראכט. עס קען זיין, אז קיינער האט גאר ניט געקוקט. בקצור, קוים מיט צרות געפונען גאר בייס עק, ערגעץ נעבען די קלייד ער, א קליין טישעלע, מיט איין שטוהל אבער. שלעכט! וואס טהוט מען? איך זאל זיך זעצען — פאסט ניט: דאמען־עהרע! אין דער היים אפילו קוק איך דערויף ניט, אבער אין בריסטאל קען מען ניט זיין קיין חזיר... פערקעהרט, איך זאל לאזען איהר זיך זעצען — איז עפעס אויף ניט פאסיג: די דאמע זיצט און דער „הערר" שטעהט, ווי א באק... איך בין אזוי צוטומעלט געווארען, אז איך האב ניט געוואוסט, אויף וואסער וועלט איך בין, איהר

קענט אייך פארשטעלען, אז אויפ'ן באלקען האב איך נעזוכט א שטוהל... נעהויבען די אויגען און נעזוכט, ווי איך בין א איד!... מילא, „מיינער" בין איך ניט מקנא געווען, זי איז געשטאנען ווי א גלאמפ און האט געקוקט ווי א חאתן אין בני־אדם. איך האב פערשטאנען, אז זי האט חרטה אויף אירער נאנצען אויפ־טהו. עס האט זיך מיר געוואלט זאנען איהר: „אהא, וועסט ווייטער וועלען נעהן אין בריסטאל?!" נאר איך האב ממש אויף איהר רחמנות געהאט. מילא, בקצור, מיר זיינען געשטא־נען ביידע, אזוי ווי די בעק, אודאי צעהן מינוט, אויב ניט מעהר, ביז נעבען אונז איז לעדיג געוואָרען א טישעל. דאנקען נאט, מיר זיצען שוין. דערמאן איך זיך אין מיטען, אז איך זיץ אין אויבער־בגד און אין הוט, וויים איך ניט, צי וועט מען דער־פון לאכען צי ניט. א קוק טהאן אויף לייט, זעהן ווי זיי טהוען— האב איך פשוט מורא. מיר דאכט זיך, אז עס זיצען סאמע בע־רען... פונדעסטוועגען שטארק איך מיך און וואָרף א בליק אויפ'ן עולם, און דערזעה נאט צו דאנקען א יונגען מאן, וואס זיצט קע־נעניבער אין א צילינדער, בין איך שוין אביסעל רוהיגער נע־וואָרען. אמת, איך האב געקלעהרט, אפשר אין א צילינדער פאסט יא, און אין א קאפעלוש ניט. נאר מילא, קיין סכנות שטעקט שוין ניט; כאטש היים איז מיר, אז ממש דער שוויים רינט טראפענווייז, א קליניגקייט — פון דער בעלייכטונג אליין קען זיין וואָרים אין גרעסטען פראסט. נאר מילא. די חיסקייט בין איך שוין מוחל, אבי געקראגען א שטיקעל אָרט, וואו דעם קאפ אנצושפאָרען.

„מיינע" איז שוין אויך אביסעל צו זיך געקומען. איך האב נעזעהן, ווי זי קוקט שוין אביסעל זיכערער און שמייכעלט:

— א, וואס דא טהוט זיך, ווי רייך!

עס פערשטעהט זיך, אז איך בין אויך נתפעל פון אלץ, נאר איך מאך מיר קאלט און בין מבטל:

— עס, וואס זעהסטו דא אזוינס?

מילא בקצור, מיר זיצען אַב נאָך צעהן מינוט און מיר ווייסען ניט, וואָס צו טהאָן. די קעלנערס, ווי גראפען, לויפען אום פון איין טיש צום צווייטען, פרעגען פונאנדער ביי די נעסט, וואָס ווילען זיי; דערלאנגען אלץ, און צו אונז שמעקט מען אפילו ניט. וואָס איז דאָס? דאָס איז דאָך עפּעס א בעלייגונג. פון וואנען ווייסטו, קעלנער, ווער איך בין, און וויפיעל שכירות איך נעהם? אַנגעטהאָן, גאָט צו דאנקען, דאכט זיך, בין איך ניט ערגער ווי לייט, דער אויבער־בגד אליין קאָסט 40 רובעל, דער סורדוט אויך אזוי פיעל, פאר דעם קאפּעלוש האָב איך אויך סכות אַבגעצאָהלט פיער קערבלעך — דאכט זיך ארענטליך. ווער רעדט, מיין מאדאם איז דאָך אויסגעפוצט אין עסיג און אין האָניג! בקצור, איך בין שטארק אין כעס. און אז איך בין אין כעס, אזא נאָטור האָב איך, קוק איך אויך קיין זאך ניט. קלעהר איך, איך וועל צורופען א קעלנער, עס מעג זיך עקען די וועלט. נעטראכט און געטהאָן: עס נעהט פערביי אייער לענדיג א קעלנער מיט א צעטל, איך רוף איהם — „פּראָשע פּאניע". „פּראָשע פּאניע", וויים איך אפילו, פּאסט ניט צו זאָגען צו א קעלנער. וואָרים ווער איז ער? א משרת... נאָר זיי נעהען אזוי רייך נעקליידט, אז רופען זיי פּראָסט איז פּשוט א מורא. נאָר מיין „פּראָשע פּאניע" העלפּט אויך ניט. ער לויפט אוועק אין אנדערען עק, און נעה כאָפּ איהם... אז זיי פליהען, זאָג איך אייך, ווי די שדים. מילא, נאכדעם בין איך דערנאנגען, אז איך האָב אומזיסט זיך מאום נעמאכט, וויל יעדערע דריי־פיער טישלעך, צי פינף (איך קען דעו דאָס אויסרעכענען?) האָבען א בעזונדער קעלנער, און איך האָב אלע קעלנערס איבערגערופען אוו „מיין קעלנער" נראָד פערזאָהן... בקצור, מיין קעלנער איז צו מיר אליין צוגענאנגען — איהר וואָלט זאָהן א קעלנער — א מאנארכע! א פּאר וואנסען האָט ער, קען מען מיט זיי פערבינדען דעם נרעסטען פּאק! ער איז צוגענאנגען, בין איך א טויטער נעבליבען, א מת. נעפרעגט וואָס מיר ווילען האָט

ער אזוי עדעל, או איך בין צו זיך געקומען אוו האָב זיך געהאלטען אן עצה מיט מיינער:

— וואָס זאל מען נעהמען? קאווע, צי טהעע?

— נעהם וואָס דו ווילסט! — האָט זי מיר געענטפערט.

— ניעך בענדזיע קאווע! — האָט איך אַרויסגעַרעדט, אוו אַיידער איך האָב צייט געהאט זיך אומצוקוקען, איז שוין דער קעלנער ניט געווארען.

בקצור, אין א פאָר מינוט ארום האָט מען אונז געבראכט אויף א זילבערנעם טעצעלע צוויי גלעזער קאווע מיט צוויי גלעזער קאלטע וואסער. וואָס טהוט מען מיט די קאלטע וואסער— האָב איך ניט געוואוסט, ווי איך וויים ניט וואָס מען טהוט צום סדר מיט דער זרועה. איך בין א שטיקעל עם־הארץ אין די זאכען. איך קלעהר אוו קלעהר אוו קען ניט דערקלעהרען, צי ניט מען א זופ קאווע אוו א טרונק וואסער, צי טרינקט מען אוים פריהער די גאנצע קאווע אוו נאכדעם די גאנצע וואסער, אדער פערקעהרט?

— אפשר וויסטו וואָס מען טהוט מיט די וואסער? — האָב איך שוין מיינער געפרעגט.

נאָר מיינע איז נעבעך רויט געוואָרען אוו האָט געדריקט מיט די פלייצעם: — „מילא, לאָמיר טרינקען די קאווע אוו נאכדעם די וואסער!“ — האָב איך זיך פערלאָזען אויף גאָט'ס בעראָט אוו נענומען טרינקען. געטרונקען האָב איך איידעל מיט דרך־ארץ; א זופ אוו אוועקגעשטעלט די גלאָזען צוריק אויפ'ן טעצעלע. אבטרינקענדיג אזוי א פערטעל גלאָז, בין איך אינגאנצען צו זיך געקומען, מיינע אויף, אוו מיר האָבען געמומען קוקען טאקע ווי עס געהער צו זיין. בקצור, איך קוק אזוי צו אלע טישלעך, אוו דערזעה איין בעקאנטען, דעם אנדערען אוו דעם דרימטען, אוו דוקא פשוט'ע אידען, פריקאושטשיקעם, ווי איך, שטארבען נעבעך פאר א גראשען. „ע“, קלער איך, „וואָס האסטו מורא נעהאט?“ אוו איך ווער ביי זיך שטייף, פונקט ווי אין

דער היים. היים איז מיר אויפ'ן שעהנסטען אופן, בין איך מיר מישב און הויב אן אויסטהאן דעם בגד, האט זיך צו מיר געגע־בען א כאפ עפעם א שייגעצעל פון א יאהר 13—14, און האט גלייך צוגענומען און איהם אוועקגעטראגען ערגעץ העט ווייט. די מעשה האט מיר שוין שטארק הנאה געטהאן, עס איז פונ־דעסטוועגען א כבוד — עס איז דאך פארט בריסטאל, מען קען דאך דאס ניט לייקענען... מורא האב איך אבער געהאט, א קשיא אויף א מעשה: אפשר וועט מען נאך פערבייטען דעם בגד... איך האב אמאל געהאט אזא מעשה, און דוקא אין טהעאטער, אמת ניט אין ווארשוי. נאר דאס איז אלץ נארנישט. איך טרינק אויס די גלאז קאוו און הויב אן בעטראכטען דעם עולם נעהנטער, איך גיב א קוק: וועה איז מיר — אנטקעגען מיר זיצט מיין בעל־הבית! איך בין געוואָרען טויט: א קלייניגקייט, ער קען נאך מיינען, אז איך שטעל איהם ברלות.

— קום אהיים, ביילקע — האב איך געמומען שלעפען מיינע.

— וואס איז, וואס איילסטו זיך? — זאגט זי אונצופרי־דען.

וואס אייל איך זיך, זאג איך איהר ניט. איהר מיינט, עב איז נוט צו בעווייזען זיך פאר א פחדן פאר א ווייב, בפרט נאך פאר א יונג ווייבעל; עס ווילט זיך ניט. בקצור, קוים מיט צרות — זי געהט. ווייל איך אבצאהלען — ניטא דער קעלנער מיינער — פערפאלען געוואָרען. שלעכט, וואס טהוט מען? זוכען איהם מיט די אויגען האב איך מורא, אז דער בעל־הבית זאל מיך ניט דערזעהן. — איך זיץ ממש אין געהאקטע וואונדרען און היט זיך, ניט א ריהר צו טהאן. איך האלט דעם קאפ צו דער וואנד און היים איהר, אז זי זאל אבשטעלען דעם קעלנער און איך וועל שוין בעצאהלען. זאגט זי, אז זי קאן איהם ניט, זי האט זיך אין איהם נאר ניט אייניגעקוקט פריהער. א ביטערע מעשה! מילא, איך מאך הארץ און קעהר אב דעם קאפ און זוך אליין

און ציטער, דער בעל־חבית מיינער זאל מיך ניט דערזעהן. א קליי־
ניגקייט! אומגליקליך קען איך ווערען! בקיצור, דער קעלנער
איז דורכגענאנגען און איך האב איהם בעצאהלט 40 קאפיקעס
פאר צוויי גלאז קוואוס... פאר די וואסער רעכענט מען ניט, און
א גריווענע האב איך איהם געגעבען „נא טשאי", און איך ווייל
שוין ענטלויפען. איז ניטא דער שייגעצעל, וואס האט צוגעצו־
מען דעם בגד... געפעלט אייך אן עסק! און דא זיצט דער בעל־
חבית און אט נאך א האר דערזעהט ער מיך. א קלייניגקייט—
דער בעלהבית טרעפט דעם פריקאזטשיק אין בריסטאל! קוים
מיט צרות געפונען דעם שייגעצעל. ער האט מיך גאנץ פיין אנ־
געטהאן דעם בגד, האב איך איהם אריינגערוקט אויך א גריווניע
„נא־טשאי" און זיך ארויסגעכאפט ווי פון תפיסה און האב גע־
דאנקט גאט וואס מיין בעל־חבית האט מיך ניט דערזעהן... א
קלייניגקייט! דער פריקאזטשיק מיט איהם אין איין פלאץ און
נאך וואו? — אין בריסטאל: אונגליקליך וואלט איך געווא־
רען!...

דער מילכיגער טשאָלעַנט.

חשה איז אמאל געווען א שענע בעל־הבית'טע אין קלעמענ־קע: קיין נביר'טע, אפילו קיין נגידה איז זי קיינמאל ניט געווען נאר קיין ארימע אויך ניט: איהר מאן חיים בערעם איז געווען א הענדלער פון כל התבואות: פון ווייץ, קאָרען, האָבער, גערשטען גריקע, באב און ארבעם און אמאל אויך פון טרוקענע יאגערעם און שוועמליך: אין שטעדטעל פלעגט מען זאגען : חיים בע־רעם ווי אייננעהמען די גאנצע וועלט... צי פלעגט ער פערדיע־נען צי ניט, האט ער קיינמאל ניט געוואוסט. אז מען פלעגט איהם פרעגען: וואס מאכט איהר ר' חיים? ווי געהט עם אייך?" פלעגט ער נאר ענטפערען: עט, א דאנק גאט — עם רודעלט זיך. און דאס „רודלען זיך" איז א גוטער סימן, אז מען איז תקיף אין מעמד.

און אט דאמאלם בשעת עם האט זיך גערודעלט איז חשה געווען „א שעהנע בעל־הבית'טע : דעם ערשטען חלק פלייש פלעגט גט אין יאטקע בעקומען חשה; און אז זי פלעגט אמאל קיין צייט ניט האבען צו קומען דאנערשטאג אין יאטקע פלעגט די קצב'טע איהר אליין ברענגען אין שטוב אריין, וואס ניט יעדער בעל־הבית טע איז זוכה דערצו,ווי די קצב'טע אליין זאגען:

— מאנט איהר מיר גלויבען, חשינקע, אז חוץ פייגע־לאה'ן טראג איך אין שטוב קיינעם ניט קיין פלייש, ניט דערלעבען וועט ביי מיר זעלדע ריבה'ס צי חייטשע וועלוועלס, איך זאל זיי אין שטוב אריינטראגען.

און חשה'ן פלעגט עס זעהר הנאה טהון, וואס מעהר נישט ווי פייגע־לאה'ן או זאיהר טראנט מען אין שטוב אריין. א שפאס פייגע־לאה! די ערשטע גבירה'טע אין שטעדטעל!

או סער דעם איז חשה'ן געווען צו דערקענען פאר א „שע־נע בעל־הבית'טע אין „צדקה". „א שפאס איהר צדקה! פלעגען די שטעדטיל'שע שטענדיגע נבאי'טעס ריהמען — קלענסטע נדבה איז ביי איהר א קאפיקע! א גראשען — חלילה! וועט זי קיינמאל ניט געבען. אין צדקה שטעהט זי שוין העכער פאר דער גביר'טע פייגע־לאה'ן — יענע איז טאקי איין אמת'ע חזיר, אונזערע רעד זאלען זיך ניט דערגעהן...

און אזוי האט זיך חשה געפיהרט איהר גאנצען לעבען, אזוי לאנג עס האט זיך ביי איהר מאן חיים בערעם „גערודעלט". אבער „רודלען זיך" קען אויך ניט אייביג.

ר' חיים האט זיך פלוצים צוגעשטעלט און „אנגעזעטצט"... אבער אין קלעמענקע זעטצט מען ניט אן ווי אין די גרויסע שטערט, וואו דער אנזעצער זאמלט צונויף א פאר הונדערט טויזענד רובל, מלדעט באנקראט, רוקט זיך אב א פאר חדשים אין די מרחקים און נאכהער קומט ער צוריק און זענד רובל, מען מלדעט באנקראט, מען רוקט זיך אב א פאר טאקי אנגעזעטצט, שטלען זיך קען מען שוין קיינמאל ניט...

אז ר' חיים בערעם וואלט מיט צהען יאהר צוריק מאכען א חשבון וואלט דאמאלס אויך דער „סך הכל" ניט ווייזען בע־סער ווי אין דער צייט, ווען ער האט געמלדעט באנקראט, נאר דערויף האט ער קיינמאל קיין צייט ניט געהאט און האט שטענ־דיג געקלערט, עס רודלט זיך זאל זיך רודלען... אי וואס: שפא־טער, נאכדעם — עס וועט דאך מוזען פלאצען די זייפענבולבע! — עט!

און מיט דעם דאזיגען „עט" האט ר' חיים „געצויגען גאנצע צהען יאהר, און אז דער „עט" האט אבער אנגעהויבען דערעסען ווערען ר' חיים'ס קאפ, וועלכער פלעגט שטענדיג געהן ווי מען זאגט „חאדאראם" פון לייהען און צאהלען, האט ער אויך מיט דעמזעלבען „עט" זיך מישב געווען אז: עט וואס וועט דערפון? מען מוז! פריהער, שפעטער...

און אויף מאָרגען האָט קלעמענקע געקאָכט:

— וואָס זאָגט איהר? ר' חיים בערעם, אזא „תקיף אין מעמד", אזא שארפער הענדלער, אזא ספעקוליאנט, האָט אנגעזעטצט.

— איך האָב פריהער געוואוסט, אז אזוי וועט זיין.

— קען מען היינטיגע צייטען געבען געלד אויף פראָצענט?

— די בעסטע זאך — אין דער אייגענער קעשענע.

און ביז וואנען אין קלעמענקע האָט זיך ניט געטראָפען קיין אינטערעסאנטערע נייעס, האָט דער עולם אלץ געשמועסט וועגען חיים בערעם און וועגען דער גרוועזענער שענער בעלהבית'טע חשה'ן.

נאָר אין קלעמענקע מאכען זיך אָפט נייעסען: אין ניכען האָט זיך געטראָפען א מחלוקת וועגען שוחטים: קלעמענקע האָט פערוואָלט א דריטען שוחט, און א דאנק דעם דריטען שוחט, וועלכען מען האָט ארָבגעבראכט פון דער וויים, איז ר' חיים בערעם „אנזעטץ" פערגעסען גרוואָרען: נאָר דאָס הייסט ניט, אז מען האָט איהם וווייטער אָנגעהויבען „געטרויען", ניין! קיין בטוח וועט אין קלעמענקע אז אָנזעטצער קיינמאל ניט ווערען, אפילו די קצב'טע וועט א פונט פלייש ניט בארגען. פערגעסען הייסט: מען האָט איהם אויפגעהערט צו געטרויען און אויפגעהערט צו רעדען וועגען איהם, און ר' חיים בערעם האָט זיך אָנגעהויבען צעהלען צווישען אלע איבעריגע געפאלענע בעלבתים אין קלעמענקע.

אודאי איז עס א גרויסער „בראָך" אז די „ערשטע" בעלבתים וועלען די לעצטע, נאָר חיים האָט עס ניט אזוי שטארק געפיהלט, דעם כבוד אין בית־המדרש האָט ער אפילו ניט גענאָט וויי אמאל, אָבער דאָך „די שטאָט" אין מזרח איז געבליבען דיזעלבע, ניט וווייט פון רב, און א „מזרח וואנד" יידען און דעם רב'ס א שכן וועט דער גבאי, ווי ער זאל ניט זיין קיין גראָבער יונג, ווי ער זאל זיך ניט וועלען רייצען מיט א געוועזענעם שע־

נעם בעל־הבית, וועט ער דאך קיין העזה ניט האבען אויפרור־פען רביעי, צי, זאל דער אויבערשטער אויסהיטען — איינס פאר אחרון. דעם זעלביגען שלישי פלעגט ר' חיים נאכ'ן אנזעץ אויך בעקומען. אמת, ניט אזוי אפט ווי אמאל!

פיהלען האט שטארק נעפיהלט איהר בראך חשה. זי, חשה, די ערשטע בעל־הבית'טע אין צדקה, אין יאטקע, אין גאם, איז נעביך אזוי געפאלען געווארען, אז זי פלעגט שטילערהייט וויי־נען.

און פאר וואם זאל ניט ווייגען?

אמאל, אז די צוויי שטאדט גבאי'טעם, ביילע־גיטע מיט חנה־לאה'ן פלענען געהן איבער דער שטאדט, פלעגט מען צום ערש־טען אריין צו איהר, און זי פלעגט זיי ערשטענס בעטען זיצען מיט א בריטען מויל, ווי עס פאסט פאר א געהויבענער בעל־הבית'טע; צווייטענס פלעגט זי מיט נאך א בריטערען מויל פרענגען: פאר וועמען געהט מען דאם? און אז די גבאי'טעם פלענגען זי אברופען אין א ווינקל און איינרוימען איהר אין אויער: „פאר יענקיל דעם מלמד; וואם ווייסט איהר: זיי זיצען שוין אכט טאג אהן ברויט!...“ פלעגט זי דאמאלס ווי א ציטער טהאן, מען זאל זהען וואם פאר א גוט הארץ זי האט און אלץ מיט בריטקייט. אויפמאכען דעם קאמאד און ארויסנעהמען פון דארט א גאנצען פינפקאפעקענעם, און די ווייבער פלענגען בלייבען ווי פערשטארט און איינע פלעגט זיך אנרופען:

— מסתמא, אז איך האב געזאגט מען זאל אריינגעהן פריהער צו חשה'ן, האב איך נעוואוסט וואם איך רעד.

און דערנאך פלעגט זי אנהויבען א ווינשעווען:

— דער אויבערשטער זאל העלפען...

פון דאם אלץ פלעגט חשה וואקסען פאר נחת און גדולה.

היינט — אוים כבוד. אז זי דערזעהט דורכ'ן פענסטער די גבאי'טעם בעהאלט זי זיך און הייסט די קינדער זיי זאלען זאגען: „ניטא די מאמען אין דער היים“... און אפטמאל איז

איהר פערשפּאַרט צו בעהאַלטען זיך: די גבאי׳טעס ווייכען אויס אין גאנצען איהר הויז; צו חשה׳ן דער אמאַליגער ערשטער בעל־הבית׳טע אין קלעמענקע געהט מען ניט אריין נאָך א נדבה! און ביי אזעלכע פעלע ווייזט זי ווי יום כפור צו נעילה...

נאָר נאָך מעהר ווערט פערגאַסען איהר בלוט ווי וואַסער, ווי זי דריקט זיך אליין אויס, אין יאַטקע. חאַטש זי נעהמט שטענדיג פאַר מזומנים, ווייל בארגען, ווייסט זי ווען מען איהר שוין ניט, נאָר דאָס „אויפּנעהמען זי" איז ניט וואָס אמאַל, דער חלק איז גאָר אַיין אנדערער, שוין לאנג אז מען האָט איהר קיין שטיקעל „ריפּ" ניט דערלעגט, קיין פעטען ביין, פון וועלכען דער טשאַלענט איז אזוי גראַטען, נאָר עס געהט ניט אין דעם ביין: חשה איז אפילו אין די גוטע יאָהרען קיין „פרעסערין" ניט געווען, די געפאַלענקייט — אָט וואָס איהר פערדריסט, אָט אויף וואָס זי ווייזט!...

פון ברענגען אהיים דעם חלק פלייש רעדט מען שוין ניט! אז חשה זאל איצט אפילו צעהן דאָנערשטאָגען ניט קומען אין יאַטקע וועט איהר די קצב׳טע אין שטוב ניט אריינטראָגען. חאַטש אין די „גוטע צייטען" האָט די קצב׳טע אויך פון איהר ניט געלעבט. ניט גלייקליך געוואָרען, נאָר דאמאַלס איז עפּעס אנדערש געווען, דאמאַלט איז אין שטעדטיל חשה געווען א נאנצע סדרה, אבער איצטער פאר וואָס קומט איהר טראָגען נאָך אהיים דעם חלק פלייש?

און עס האָט זיך טאקע געטראָפען, אז חשה האָט זיך אין מאל איינגעשפּאַרט און ניט געוואָלט נעהן אין יאַטקע, וואו איהר בלוט וועלט פערגאַסען...

— פון וואָס־זשע וועסטו מאכען שבת? חאַט איהר חיים געפרעגט.

— און פון פונט פלייש וואָס איך וועל נעהמען, מיינסטו, קען מען מאכען שבת? האָט חשה זיך געקלאָגט, אלץ איין שוואַרץ יאָהר! עס וועט זיין רעכט א מילכיגער שבת!

חיים'ען איז אפילו דער פּלאן ניט געפּעלען, נאר וואס זאל מען טהאן, אז עס זיינען פּאַרט אויסגענאנגען אמאליגע יאהרען און ניט וויל־ענדיג האט ער געזאגט:

— מילא, זאל זיין א מילכיגער שבת! וועסט ביי מיר אליין פּועל'ן! עס איז אפילו ניט אזוי שעי'

— קיינער וועט אונז ניט קוקען, אין טאַפּ, — האט חשה איהם געטרייסט.

דער מילכיגער טשאלענט, וואס חשה האט דעם ערשטען מאל איז לעבען געשטעלט, האט געראטען... די קארטאפּעל מיט פּוטער זיינען געווען איינגעפרעגעלט, און דער ריח האט זיך נע־הערט שבת ביי'ם טיש ווי פון די בעסטע געבראטענעם.

— גאנץ גוט! האט חיים געלויבט.

— דער זכות פון שבת! — האט חשה דערקלערט.

און חשה, די ניט לאנג געווען שהנע בעל־הבית'טע, וואס איהרע טשאלענטען האבען געהאט א שם אין נאם, איז נע־ווען צופריעדען פון דעם ערשטען מילכיגען טשאלענט! עס איז א וואונדער, אבער ווי געזאגט, איז חשה קיין פרעסערין ניט נע־ווען.... בשעת חשה פלענט אין די גוטע יאהרען מאכען גוטע טשאלענטען מיט'ן שענעם חלק פלייש, מיט דעם פעטען קוגעל איז דאס אויך געווען ניט דערפאר, ווייל זי איז א פרעסער'ן, חלילה! די ליטווישע וווייבער האלטען וועניג פון דער אכילה. דעמאלט איז דאס אויך געווען לכבוד שבת, אבער אז דערזעלבער טעם האט דער מילכיגער טשאלענט, די קארטאפּעל מיט פּוטער, וואס קאסטען אזוי ביליג און צוליעב וואס זי דארף ניט געהן שווארצען די אויגען אין יאטקע, וואו אמאל פלענט זי נעהמען דעם בעסטען „חלק פלייש" און היינט קען זי מעהר ניט נעהמען ווי איין פונט, — היינט פאר וואס זאל זי ניט זיין צופריעדען און דאנקען גאט?!

און אזוי האט חשה א גאנצען האלב יאהר געמאכט מילכי־

גע שבתים, און די קינדער און אפילו חיים אליין פלעגען זיך ניט קענען אבלויבען פון דעם זיסען טעם פון דעם מילכיגען טשאלענט.

נאר איין מאל האט זיך מיט'ן טשאלענט געטראפען א גרויס אונגליק, און חשה האט זיך פערשאלטען איהר לעבען.

ביי חשה'ן אליין איז קאליע געווארען דער אויווען, ער האט געדארפט האבען א קלייגעם רעמאנט, וועלכער האט געדארפט קאסטען ניט מעהר ווי פינף גילדען; פערשטעהט זיך, אין די גוטע יאהרען, ד. ה. בשעת עס האט זיך „גערודעלט", וואלט חשה גלייך רופען א „מולייער" און וואלט עס פערריכט. אבער איצטער, אז עס איז זעלטען פארהאן א גראשען אין שטוב, קען מען זיך זומערצייט בעגעהן אהן איין אויווען: וואריפעם קאכט מען אויף אויפ'ן פריפעטשיק און טשאלענט „רוקט מען" ביי א שכנה.

צייט ביי חשה'ן איז קאליע געווארען דער אויווען „פעררוקט זי איהר טשאלענט ביי עטיל לייזער'ס, אויך אפילו ניט קיין נגידת'טע, נאר אן אויווען האט זי גראד א גוטען, אלע שכנים פרעגלען ביי איהר אויף יום טוב "יאדערליך" און נאך אזעלכע מיני יום־טוב'דיגע כבודים, וואס ניט יעדער אויווען טויג דערויף, די גאסיגע וווייבער קענען זיך פון דעם אויווען ניט אבלויבען: ערשטענס איז ער די גרויס ווי א „פעלד", איז צווייטענס האלט ער „היטץ". וועגען עטיל'ס אויווען דערצעהלט מען זיך אן אין גאס חדושים: איין מאל בשעת עס איז נעווען דער גרויסער עכוב־הקריאה און מען האט זיך אין בית־המדרש געשלאגען ביז פאר נאכט, אז טשאלענט האט מען געגעסען, בשעת מען האט געדארפט עסען שלש־סעודות, און ביי אלעמען איז פון די טשאלענטען „אש" געווארען, ד. ה. קאלט ווי אייז, און יעדע פרוי האט געשאלטען דעם גבאי פון בית־המדרש, אז פון איהם זאל ווערען וואס עס איז געווארען פון „טשאלענט".

אפילו דאמאלס, איהר פערשטעהט, אין אוא עת־צרה, זיינען די טשאלענטען. וואס זיינען געשטאנען ביי עטלעז אין אוויוועז, געווען היים ווי פייער אוז פון עטילס טשאלענטען וועגען האט מען זיך נאך געקענט שלאגען אין בית־מדרש ביז נאך מעריב, וואלט אויך קיין בייז ניט געווען. נאך א מעשה דערצעהלט מען וועגען עטי׳ס אויוועז, אז איין מאל האט דער אויוועז געהאלטען אוא היטק, אז איין שבנה׳ס א טשאלענט האט „געקאכט", די שכנה איז געווען אויסער זיך פון שמחה: דער טשאלענט איז אזוי היים!... נאר די שמחה האט איהר געקאסט נענוג נעזונר: נאך א שכנה איז דערביי געשטאנען אוז זעהענדיג ווי דער טשאלענט קאכט אזוי, האט זי א פאטש געטהאן מיט די הענר אוז האט א נעשריי נעטהאן:

— א קויל איז מיר! איהר חאט א „שאלה".

— ווי הייסט? איז יענע נעבליבען א טויטע.

— וואס, איהר מאכט זיך צום נאר? אדער איהר זענט א גויה? איהר זעהט ניט אז אייער טשאלענט „קאכט" אזוי ווי מען וואלט איהם ערשט היינט פעררוקט. לויפט גיכער צום רב אוז פרענט.

נאך א פאר שכנות, וועלכע זיינען אויך געקומען נאך זייער טשאלענטען האבען פאדטאקעוועט אוז דערצעהלט א מעשה, ווי אזוי ביי חייענע שרה׳ס איז אזוי אמאל טרייף נעוואָרען א טשאלענט: ער האט זעהר געקאכט.

די שכנה, צו וועלכער דער טשאלענט האט געהערט, איז נעביך ניט טויט ניט לעבעדיג אוועקנעלאפען צום רב: נאר א דאנק דעם רב׳ס ליעבשאפט צום שבת, האט ער זיך נעסטארעט ווי ווייט מענליך איז כשר מאכען, אוז נראבלענדיג זיך א היבשע צייט אין „שאלות ותשובות" האט ער דעם טשאלענט כשר נעמאכט.

אט ביי דער עטלעז האט חשה די לעצטע צייט איהרע מילכיגע טשאלענטען נערוקט, אוז אויך דא האט איהר דאס

נדויסע אומגליק געטראפען אזן זי האט א פערשטערטען שבת נעהאט; איהר שטיקעל שטאלץ, וואס אין נאך נעבליבען פון די פאריגע נומע יאהרען איז אין נאנצען צוגראבען געווארען, אזן זי, חשה די ערשטע בעלזהבית'מע אין נאס, איז אזוי נע־פאלען נעווען, אז אפילו פרייד־שלמח'ס, די אדימסטע פרוי אין נאס, האט איהר בעדויערט:

— אט וואס פון א מענשען וועדט! א מוסר אראבצוגעת־מען, כ'מייטש! חשה זאל פערשטערען אזוי שבת אזן אבקומען מיט מילכיגע קארטאפלעס...

דערנאנגען זיך איז מען צוליעב א וונגע וויבעל, וועלבע איז ערשט ארבע פון לעמט אזן וועלבע איז נאך ניט נעווען נענים אין עמיל'ס אויוועז אזן אין אלע טשאלענט טעפ, וואס זענען דארטען נעשטאנען אזן זי האט פערביטען איהר טשאלענט אויף חשה'ס. בכלל זיינען אלע טשאלענט טעפ עהנליף אייניער צום אנדערען, נלייף פערשטאלצע, אזן מבדיל זיין אין איין איין אויוועז פון א טאפ, דאדף מען זיין א נרויסע ברייה. אזן די וונגע וויבעל וועלבע איז נאך ניט נעווען קלאר אין די טעפ, האט ארויסגענומען חשה'ס טשאלענט אזן אויפקעטראנען אהיים, אנשטאט איהרען. אין דער היים האט זי אויפנעהויבען דעם דעקיל אזן נעוואלט זעהן צי עס איז נע־ראטען, צי ליגט דער קוגעל אין נאנצען צי זיינען וויך נע־וואדען די בייגער אזן נאך אזעלבע בעטראכטונגען. אבער וויי נרויס איז נעווען איהר וואונדער, אז אנשטאט וואס זי האט פערקאכט העטשקענע קאשע, האט זי דערזעהן קארטאפעל אין פון קוגעל אז ופלייש איז קיין זכר ניט נעווען.

אין א האלבע שעה ארום האט די נאנצע נאס נעפאכט פון דעם נייעס: א מילכיגער טשאלענט!...

ביי חשה'ן איז נעווען א פערשטערטער שבת. זי האט זיך לכתחילה נעיואלט אבווארפען פון טשאלענט, נאר דערמיט האט זי נאך ערנער נעמאכט — די וויבער פון נאס האבען זיך נע־

טרייסט אז עס טרעפט אזוינע אונגליקען, מען פערשטעהט אז זי, חשה, האָט ניט נעמיינט צונעהמען דעם פליישיגען און לאָזען דעם מילכיגען, ווייל אלע וויסען, אז זי איז א טייערע אידענע און מען נעדענקט נאָך די אמאָליגע צדקה איהרע, די אמאָליגע שבתים, אבער, די אלע נחמות האָבען נאָך איהר מעהר נעשניטען דאָס הארץ, און זי האָט ביטער געווויינט.

— דו ביזט עס ווערט! — האָט זי חיים געשטראָפט אנשטאָט צו טרייסטען — מיט ארימקייט דארף מען זיך ניט שעמען, וואָרים וואָס מען שעמט זיך מעהר איז אלץ קענטיגער די ארימקייט, וואָלסטו מאכען שבת ווי אלע ווייבער מיט א שטיקעל פליייש, ניט שעמען זיך נעהן אין יאטקע, וואָלסטו ניט האָבען אזא פערשטערטען שבת.

חשה האָט ניט נעענטפערט, זי האָט נאָר שטיל געווויינט, בייַ „טייטש־חומש", ס'איז גראָד געווען שבת חזון.

— גוט נאָך וואָס איך האָב אין די גוטע יאָהרען נעקויפט א טייטש־חומש! דאנקט זי גאָט און נעהמט זיך געשמאק צו לייענען און נאָך נעשמאקער צו ווייענען!

מיין חבר.

ער איז געווען אלײן אין דער וועלט — אויסער מיך אלס חבר האט ער קיינעם נישט געהאט. מיט מיר איז ער אבער אויך נישט זיכער געווען. איך האב אויסער איהם אויך אנדערע פרײנד געהאט. ער איז געווען אויך זײ אייפערזיכטיג, אבער ער האט זיי קיינעם נישט בעלײדיגט מיט א וואָרט.

ער פלעגט מיר אמאל זאגען: וועז איך שטארב, בלײבט מיין גערעכענעניש בלויז אין אייער קאָפּ. און אז איהר וועט שטארבען, בלײבט שוין גאָר קיין זכר נישט פון מיר.

נאָך דעם פלעגט ער מאָדנע שמייכלען, בלײבען שטיל א ווײלע און, אויסשטעלענדיג די אויגען אויך מיר, צוגעבען:

— דאָס איז שרעקליך, אמת?

אמאל פלעגט ער צווײפלען, אויב אפילו איך וועל זיין אנדערעז האלטען אין מיין קאָפּ, און דערפאר פלעגט ער מיר געבען אפט ביכער מיט'ן אויפשריפט: צום אייביגען אנדענקען...

די אויפשריפטען פלעגט ער שרײבען מיט גוטער טינט, טיף אײנגעקריצט די וואָרטער אין פאפיר אריין. איך האב עס דייטליך געמערקט.

נאָכהער האט ער אויך דערין אנגעהויבען צו צווײפלען: יוי לאנג קען לעבען א בוך!

האט ער זיך אנגעהויבען פאר דאָס לעצטע גאלד פאטאָגראפירען און פון יעדער פאָזע מיר א פּאָרטרעט נעשענקט מיט'ן אויפשריפט: צום אייביגען אנדענקען!

אפט פלעגט ער מיך רעווידירען:

— וואו האסטו מיינע פאטאָגראפיעס?

דערביי פֿלעגט ער אויסזעהן שטרענג און פֿארשעגנדיק.
און ווען איך פֿלעג איהם ווייזען זיי אין דער בעסטער אַרדנונג. פֿלעגט ער זיך אביסעל בערוהיגען און פֿלעגט מורמלען:

— היט זיך!

איינמאל האָט ער מיך פֿלוצים נעפֿרעגט:

— ווי לאַנג, דענקסטו, קען לעבען א בוים?

— א בוים? — האָב איך איבערנעפֿרעגט, פֿערוואונדערט פון זיין פֿראגע. — איך בין קיין באָטאניקער נישט...

— א דעמב, למשל, א גרויסער דעמב? — האָט ער יוויטער נעפֿרעגט און נעקוקט אויף מיר מאַדנע.

— א דעמב?... א דעמב קען לעבען א יאָהר'טויזענד... — האָב איך איהם סתם א זאָג געטהאָן.

— טויזענד יאָהר? — האָט ער זיך אַנגעהאפֿט און זייער אויגען האָבען געשטראהלט. — אויב אזוי...

— איז וואָס? — האָב איך מיך נעוואונדערט.

ער האָט מיר אבער נישט ערקלערט.

אין א וואַך ארום האָבען מיר ביידע נעשפּאַצירט אין וואלד. ער איז נענאַנגען פֿאראויס שטום און בעקוקט די בייטער.

— איך וואלט געווען א בעלן אַנצוקוקען א דעמב...

— קיין דעמבעס זעהען זיך עפּעס נישט... — האָב איך בעמערקט.

— קום, העלף מיר זוכען א דעמב... — האָט ער זיך ווי נעבעטען.

מיר זיינען נענאַנגען אלץ ווייטער אין וואלד. ענדליך האָט ער אויסגעשריען וויילד פֿאר שמחה:

— אט איז א דעמב!

— יא, דאָס זעהט אויס א דעמב! — האָב איך מסכם געווען.

ער האָט דעם בוים בעטראכט פון אַלע זייטען, ארומגענומען מיט ביידע הענד דעם דיקען שטאם און זיך אָנגעלעהנט פערטראכט און באלד האָט ער ארויסגענומען א קליין מעסערל פין טאש.

— וואָס ווילסטו טאָן?

ער האָט מאדנע געשמייכעלט אין געענטפערט:

— איך ווייל דאָ אויסקריצען מיין נאָמען...

און טיף אין בוים האָט ער יעדען אות פון זיין נאָמען איינגעשניטען.

נאָכדעם האָט ער אבגעווישט דעם שוויים פון שטערן, וואָס די ארבייט האָט ביי איהם ארויסגערופען, און זיך געוועגדט צו מיר:

— מיינסטו ווירקליך, אז דער דעמב קען לעבען טויזענד יאָהר?

— אויב א דונער וועט איהם נישט איינשלאָגען... — האָב איך קורץ געענטפערט.

זיין געזיכט איז געוואָרען בלאָס ווי קרייד, און ער האָט קוים געקענט אויסרויידען:

— קום!

מיר האָבען פערלאָזען דעם בוים און זיינען נענאָנגען שווייגענדיג איבער'ן אלטען גערויכטען וואלד, וועלכער האָט מרהשחורה'דיג גערוישט.

אין א פאָר וואָכען ארום האָט ער מיר ווידער געבראכט א בילד מיט'ן אלטען אויפשריפט:

צום אייביגען אָנדענקען!

די בענענעניש.

דעם יונגענמאן ב. האָט מען מיר פֿאַרנעשטעלט אלס א מוסטער פון א זעלטענעם עהרליכען און גוט־ערצויגענעם מענ־שען. איך האָב מיך שטארק פּעראינטערעסירט מיט איהם. איך האָב בעשלאָסען מיט איהם חבר צו ווערען.

איך האָב איהם בעטראכט פון קאָפּ ביז די פּיס און האָב בעמערקט, אז ער איז ווירקליך א זעהר נאָבעלער מאן. איבער־הויפּט זיינען מיר געפֿעלען געוואָרען זיינע רויטע בעקעלעך און דער גלאָטער נישט געקנייטשטער שטערן.

אזא מענשען האָב איך געוואָלט ארויסווייזען מיין אויפ־מערקזאמקייט. איך האָב ארויסגענומען מיין פּאָרטסיגאר און האָב איהם געוואָלט מכבד זיין מיט א פּאָפּיראָס.

— דאנקע! — האָט ער העפֿליך זיך פּערנייגט — איך רויכער נישט. און גלייך נאָכדעם האָט ער ארויסגענומען א פּושקעלע פון טאש, אויפּגעפּענט און פון דאָרט ארויסגענומען א קלייניע מיענטע קייקעלע און אריינגעלעגט עס אין זיין מויל. איך האָב פּערשעמט ארויסגענומען א סיגארעטע פֿאר מיר אליין, פּערוויכערט און נישט געוואוסט וואָס צו רעדען.

מיר זיינען פּארבייא קאָפּע־הויז. מיר האָט זיך געוואָלט ארויסווייזען מיין אויפּגעלענקטקייט צום נייעם חבר. איך האָב איהם איינגעלאדען אריינצוגעהן.

— מיט פערגניגען! — האָט ער איינגעשטימט.

מיר האָבען זיך נעזעצט ביי א טישע.

עס איז צוגעגאנגען א קעלנער.

– צוויי קאָפּע! — האָב איך בעשטעלט.

— ניין! ניין! — האָט ער זיך אָנגעכאפט — פאר מיר מילך! מילך!

איך האָב געטרונקען מיין קאפע, ער האָט נעטרונקען זיין מילך...

קעגענאיבער האָב איך בעמערקט א שעהנע פרוי. איך האָב איהם געמאכט אויפמערקזאם...

— זעהט, וועלכע אויגען!

ער האָט טרוקען בעמערקט:

— צו וואָס איז דאָס קוקען? עס איז נאָר אן ענמת־נפש און ס'קאָסט געזונד...

און מיין נאָבעלער נייער בעקאנטער האָט אפילו נישט געוואָלט אויפהויבען דעם קאָפ אין יענער זייט, וואו די דאָמע איז געזעסען.

נאָכ'ן אָבטרינקען, איך — מיין קאפע און ער — זיין מילך, האָב איך געבעטען ביים קעלנער א צייטונג פאר מיר און פאר'ן הערר ב.

— אה, איהר רעכענט דען דאָ לאנג צו זיצען? — האָט ער זיך נעכאפט, אויפשטעלענדיג זיך. איך וואָלט שוין וועלען גיהן.

— וואָרום? דאָ איז דאָך נאָנץ אננענעהם צו זיצען, — האָב איך איהם געוואָלט פערהאלטען.

— עס איז אומגעזונד, זעהר שעדליך אין אזעלכע פלעצער לאנג צו זיצען: די לופט איז דאָ זעהר פערדאָרבען...

איך האָב נישט געהאט קיין ברירה און האָב בעצאָהלט פאר מיין קאפע און זיין מילך און בין ארויס מיט איהם אויפ'ן נאס.

— וואָלט איהר נישט געוועזן א בעלן אמאָל אריינצוגעהן דאָ אין „אילוזיאן"? דאָ ווייזט מען זעהר שעהנע בילדער,— האָב איך פאָרגעלעגט מיין נייעם בעקאנטען.

— אה, וואָס רעדט איהר! — האָט ער זיך ווי דערשראָ־

קען — איהר וויל מיר קאליע מאכען די אויגען... די דאזיגע בילדער זיינען זעהר שעדליך פאר דער ראיה...

— וואהין דען וואלט איהר איצט געווען א בעלן? — האב איך איהם געפרעגט.

— איצט?... ער האט ארויסגעכאפט זיין זייגערל, וואס איז געלעגען אייגנעוויקעלט אין א רימענעם בייטעלע, עם אויפגעפענט אוז בעטראכטענדיג גענוי די צייט, האט ער ווי דערשראקען אויסגערופען:

— שוין האלב צעהן... פונקט צעהן געה איך שלאפען... וויל איהר, פעטערקע, לאנג לעבען, — האט ער מיר ארויפגעלעגט זיין האנד אויפ'ן פלייצע, — זאלט איהר שטענדיג געהן צעהן א זיינער שלאפען...

איך האב אנגעקוקט מיין נייעם בעקאנטען; זיינע רויטע בעקעלעך האבען ווי געבליהט, נאר אין די אויגען איז געלעגען די קעלט פון טויט... עס האט מיך א שוידער געטהאן.

— ענטשולדיגט, — האב איך איהם בעמערקט — איך האב מיך עפעס דערמאהנט... אוז דערלאנגענדיג איהם שנעל די האנד, האב איך זיך פלינק אבגעטראגען, אוז בין געפלויגען ווי איינער אנטלויפט פון דעם טויט...

איך בין אוועק צוריק אין קאפע־הויז, געהייסען דערלאנגען א שווארצע קאפע, פערריכערט א ציגאר, גענומען א פאר אילוסטרירטע צייטונגען אוז שפעטער אביסעל האב איך זיך צוגערוקט צו דער שהענער דאמע אוז האב מיט איהר געפלוידערט ביז צוועלף א זייגער...

אוז די נאנצע יענע נאכט האב איך געהאט דאס געפיהל ווי איך וואלט זיך נעראטעוועט פון עפעס א מאוסען טויט, אוז האב געטהאן אלערליי סנולות, צו וואכען אוז לעבען...

א, געבענטשט זאל זיין דאס לעבען!...

בלעטער.

1.

פ ר י ה ל י נ ג. דער וועכטער פון שטאדט־גארטען זיצט ביים טויער און בעטראכט די ביימער. זיין אויג קען זיך זאט נישט אנקוקען.

די ביימער שטעהען פערצירט אין טויזענדער גרינע בלעטער און קוקען מיט שטאלץ ארויף צו דער ליכטיגער זון, ווי זיי וואלטען ריידען: נא זעה, מיר האבען זיך קעגען דיר נישט וואס צו שעמען!

דער וועכטער פערלאזט דאס בענקעל, אויף וועלכען ער זיצט, און נעהט זיך דורך די אלעען. ער פעררייסט דעם קאפ אין דער הויך און זיין אויג וועדט אנגענאסען מיט א ליעב־שאפט צום גארטען: ער וואלט וועלען די אלע ביימער און בלעטער ארומנעהמען אזוי ווי א קינד און זאגען: איך האב אייך ליעב!

ער הויבט אויף די הענד און וויל אבריסען א צווייגעלע. נאר ער האט חרטה:

— אזעלכע שעהנע בלעטלעך! מען דארף זיי נישט ריסען, א רחמנות!...

2.

ה ע ר ב ס ט. א קאלטער ווינד בלאזט און רייסט אומ־דערבארימליך די פערגעלטע בלעטער פון די ביימער: זיי פאלען איינס נאך דעם צווייטען אויף דער פייכטער ערד און בעטען אוים די אלעען.

איבער די אלעזן נעהט אום דער וועכטער מיט א בעזים.
זיין בליק איז פינסטער און צארנדיג...

ער קעהרט זיי צונויף אין איין קופע, בלייבט שטעהן ווי פערטראכט און ברומט ארוים:

— וואס טהוט מען מיט זיי? פערפלוכטע בלעטער!...

די בעטלערין.

זי אליין, די בעטלערין, האָט געקענט טהאָן מיט איהר פּנים, וואָס זי האָט געוואָלט: פערקרימען איהם מיט א געבעט, אויסגלאָצען די אויגען מיט דער גרעסטער פערצווייפלונג, און אויב מען דארף נויטיג — קען זי גיסען מיט טרעהרען אויף... אבער דאָס אָנדערהאלבען־יעהריג קינד אויף די הענד איז א לאַ־יוצלח, טויג גאָר נישט צו דער ארבייט. א ממזר א קינד דאָס איז: לינט ביי איהר אויף די הענד און לאכט...

אמת, דאָס קינד איז נישט שולדיג. עס איז זעהר א שעהנער זומערדיגער טאָג. גאנצע סנאָפּעס שטראהלען פאלען אויפ'ן קינדס פּנימעל. עס געפעלט איהם שטארק די ווארימקייט, די ליכטיגקייט... ער טאנצט ממש פאר נחת אין דער בעטלערינס הענד...

— א שמחה אויפ'ן ממזר! — בייזערט זי זיך און גיט איהם א קניפ...

אבער דאָס קינד זאָל זיך האָטש א קרים טאָן!.. אָט איז דורכגעפאָהרען א טראמוויי; דער טראמווויי קלינגט, קלינגט, און דאָס קינד הירזשעט פאר גליק...

— עס זעהט גאָר נישט אוים וויאנ'ארים קינד! — עסט זיך די בעטלערין...

און אין הארצען טראכט זי, אז עס פעהלט איהם טאקי גארנישט... זיין מאמע, ביי וועמען זי בארגט דאָס קינד אויף עטליכע שעה, קיכעלט עס און פּיעשטשעט עס...

— אויסקרענקען זאָל זי דאָס געלה, וואָס איך גיב איהר פאר איהם! — שעלט זי פאר כעס, וועז דאָס קינד צולאכט זיך פּו עפּעס א זאה, וואָס געפעלט איהם אויף דער גאס...

זי חאט אמאל געהאט אן אייגען קינד, — דערמאהנט זי זיך, — דאס איז נעווען טאקי א גאלד: שטענדיג האט עס געוויינט און געקרימט זיך, ווער עס פלעגט דורכגעהן, פלעגט דורכגענומען ווערען פאר רחמנות. זי פלעגט מאכען גאלד מיט איהם: נעהמט עס נעבעך און שטארבט אב...

און ביי דער דאזיגער ערינערונג צעווויינט זי זיך מיט אמת'ע טרעהרען: דאס פרעמדע קינד קוקט זי אן פער'חדוש'ט און וויים נישט, וואס זאל דאס בעטייטען. אבער איהרע טרעהרען האלטען נישט לאנג זיין אויפמערקזאמקייט: עס איז דורכגעפאהרען א גרויסער וואגען, געשפאנט אין צוויי פערד. דאס קינד ווערט טלא שמחה, שפרינגט ארום אין דער בעטלערינס הענד און רייסט זיך צו די צוויי גרויסע, שווארצע פערד...

דער איינציגער.

די גאנצע גאס, וועלכע חייסט אלט־מינסקער, בעשטעהט פון צוויי לאנגע ציילען, מיט קליינע, אלטע נידעריגע הייזלעך. נאר אין סאמע עק שטעהט א גרויס, שעהן און שטענדיג ניי הויז. און אויסזעהן זעהט אויס דאס דאזיגע הויז ווי דער פונ־דאמענט פון די אלע קליינע הייזלעך. חאטש עס שטעהט א בי־סעל אבנערוקט פון די איבעריגע חייזלעך, ווי עס וואלט מורא האבען אין מנע ומשא צו קומען מיט זיי. אין די קליינע הייז־לעך וואוינען קליינע ארימע מענשלעך: חיימ׳לעך, חיענעלעך, לייבעלעך און נאך אזעלכע נעמען, וואס האבען זיך צומישט אין אייז נאמען „קבצנים", אדער אביונים, אדער „ארימע יודען". אין גרויסען הויז וואוינט א מענש, טאקי א מענש, וואס חייסט מיכל זאוועלם. און אזוי חייסט ער טאקי: מיכל זאוועלם, א נאמען וואס קען נישט פערמישט ווערען מיט די איבעריגע נע־מען פון גאס. מיכל זאוועלם איז מיכל זאוועלם און נישט קיין אנדערער!

מיכל זאוועלם איז א איד א גביר, און אזוי ווי זיין הויז שיידט זיך אונטער פון די אלע הייזלעך אין גאס מיט איהרע שעהנע פענסטער, אזוי שיידט זיך אונטער מיכל זאוועלם מיט זיינע צוויי גרויסע בייזע, אבער שעהנע שווארצע קלאָרע אוי־גען. וואס זיינען, דאכט זיך, שטענדיג ווי אויסגעווישט. ווי די גרויסע שו׳בען פון זיינע פענסטער, און קוקען דרייסט, מוטיג און קלאָר אויף דער גאס און אויף דער גאנצער וועלט. און אזוי ווי עס שיידען זיך אונטער די ריינע געפארבטע וועגע פון זיין הויז פון די איבריגע הייזלעך אין גאס, אזוי שיידען זיך אונטער

מיכל זאוועלס בגדים, וועלכע זיינען ריין און ניי און שטארק פון די אנדערע ארימע קליידער.

אין נאס דרעהען זיך שטענדיג ארום די מענשען פון די קליינע הייזעלעך. דאס הייסט, מען גענהט אין נאס. ווער עס גענהט, איז קיינעמס עסק נישט. וואס מאכט עס אויס? צי חיים גענהט, צי לייבע גענהט, צי חיעכע גענהט? אבער אז אין דער־זעלבער נאס גענהט דורך מיכל זאוועלס, בעקומט שוין די נאס נאר אנ'אנדער פנים. דאס הייסט שוין: מיכל זאוועלס גענהט. און זאלען אלע איינוואוינער מיט זייערע קינדער פון זייערע הייזלעך ארויסנעהן אויפ'ן נאס, און זאל אין דערזעלבער צייט דורכנעהן מיכל זאוועלס, ווען ער נישט פערמישען זיך אין דער מחנה; ער וועט זיין צווישען די אלע דער אייגציגער, און א יע־דער וועט איבערגעבען דעם צווייטען: מיכל זאוועלס גענהט!

און די אלע פון נאס וועלען זיך ווי פערלירען, נישט קענ־טיג זיין. זענהן וועט זיך נאר די גרויסע פיגור פון מיכל זא־וועלס: הערען וועלען זיך נאר די פעסטע זיבערע טריט ז י י נ ע...

די ערפינדערין.

אז איך לעז אין היסטאריע די פיעלע טרויעריגע פאקטען זוי ביטער עס האבען געענדיגט די יעניגע, וואס האבען זיך נע־אפפערט פאר דער וויסענשאפט, פאר זייערע נייע ערפינדונגען, דערמאהן איך זיך נאך אז א טרויעריגען פאקט, נאך אז א קרבן, און פאר מיינע אויגען שווימט ארויס דאס טרויעריגע נע־שטאלט פון אסתר־חשה'ן.

אסתר חשה איז ניט געווען קיין געלעהרענטע, זי חאט אפילו שרייבען אידיש ניט געקענט, זי האט קוים די צאינה וראינה דורכגעקראכען און אויך דאס מיט פיעל גרייזען, און מעהרער האט זיך געהערט איהר וויינענדיגער נגון, וויי ווערטער, און דאך איז די דאזיגע אונגעלעהרענטע פרוי שיעור ניט געפא־לען פאר א קרבן אויפ'ן מזבח פון דער וויסענשא ז און שיעור ניט געלאזען נאך זיך פיער קלייגע יתומים.

בלויז פיער וואכען האט זי געהאט פערגעניגען פון איהר ערפינדונג, האט עס געהאלטען בסוד סודות און יעדען דאר־נערשטאג, ווען זי אליין פלעגט זיך בענוצען מיט איהר ער־פינדונג, פלעגט זי ליעבליך שמייכלען.

— אז זיי וואלטען דאס וויסען!

און א פרעהליכע פלעגט זי זיך נעהמען צו איהר ערפיי־דונג! די געבאקענע קארטאפפל אבצושיילען, גוט צורייבען און דורך א רעשעטע דורכקוועטשען די שיטערע שטאף פון די קאר־טאפפל און ארויסלייגען עס נאכהער אין מולטער טייג און גוט צוויסמישען עס, און א'הר דארע ברוסט פלעגט ווערען לענגער און ברייטער, אז זי פלעגט בעמערקען, ווי איהר ערפינדונג ווירקט, דאס טייג הויבט זיך העכער און העכער; עס וועט נאך

אין אוויעו ביי'ן באקעו מעהר נאך צואוואקסעו — עס וועט זיין חלה אויף חרושים.

אויף מארגעו פריה פלעגט זיך נאך מעהר נחת האבעו: די קידוש־חלות זיינעו אויסגעוואקסעו ווי בערג אוו זיינעו קלאהר ווי די זוו.

— דאנקעו גאט — פלעגט זי מיט א זיסעו שמייכעל פאר זיך רעדעו, איבערטאפגעריג יעדע חלה. — קיין פלייש, ברוך השם, איז ניטא קיין סך, זאל חאטש זיין גערואטענע חלה, א נאנצע וואך דארט מעו אוו מעו קווארט.

נאר נישט לאנג האט זי געקענט איינהאלטעו דעם סוד! איינמאל אין א פרייטאג פריה איז אריין איהר נאהנטע שכנה פעשע טביה'ס, לייעו די פאמעלע.

זי האט גראד דאמאלס ארויסגענומעו די חלה פוו אויבעו. פעשע אלס א נאהנטע שכנה האט געגומעו אין האנד א חלה אוו מיט גרויס מבינות בעטראכט.

— ביי דיר איז דאך עפעס זעהר גערואטענע חלה: פיעל הייוועו נעהמסטו?

— ניט קיין סך, — האט אסתר חשה שמייכלענדיג געענטפערט.

— איך נעהם — זאגט פעשע — אלע וואך פאר א גרייונע הייוועו אוו עס וואקסט אויך ניט אזוי שעהו! די רבי'צין זאל געזונד זיין, גיט א מאו הייוועו — זי קלאגט זיך אלץ, אז עס איז ניטא פוו וואנעו צו לעבעו — די גאנצע שכירות דעם רב'ס איז די טקסא אויך הייוועו.

— זעהסט דאך! איך נעהם נאר לפנים וועגעו א לויט הייוועו, אלייו געה איך ניט, איך שיק מיין בייליגקעו.

— אליהו הנביא געהט אריין אין דיינע טייג! — האט פעשע געלאכט — ווי זאגט מעו עפעס: פוו על חטא וועלט כעו ניט פעט. איך גלויב ניט, אז פוו א לויט הייוועו זאל אזוי שעהו וואקסעו די חלה.

דאָ האָט זיך שוין אסתר חשה ניט געקענט איינהאלטען און האָט איהר דערצעהלט פון איהר ערפינדונג:

— דו באָק נאָר אַפּ א צעהנדליג קאָרטאָפּפל, צורייב זיי און קוועטש עס אויס איבער א רעשעטע און לעג עס אריין אין מולטער טייג, וועט די חלה וואקסען בעסער, ווי אויף הייוועז! לפּנים וועגען זאלסטו נעהמען פּאָר צוויי קאָפּיקעס, עס פּאסט דאָך ניט, די רבי'צין קאָן נאָך פּערשטעהן.

— וואָס איך הער!... האָט זיך פּעשע געוואונדערט. דאָס איז דאָך א וואוילע זאך, כ'לעבען. איך טהו עס פון היינט אָן.

— דו זאלסט עס קיינעם ניט דערצעהלען; די רבי'צין וועט זיך דערוויסען וועט זי מייקערען, קעהרען די וועלט.

— איך האָב עפּעס א סך סודות דיינע דערצעהלט? — חאָט פּעשע ווי בעליידיגט זיך — ביי מיר איז א סוד ווי אין אן אייזערנעם קאסטען.

און אויף איבער אכטאָג דאָנערשטאָג האָט זיך פּעשע בענוצט מיט אסתר חשה'ס ערפינדונג — הייוועז האָט זי נאָר גענומען פּאָר צוויי קאָפּיקעס — דאָס איבעריגע האָט זי געמאכט מיט קאָרטאָפּפל, ווי אסתר חשה איהר געלערנט.

די חלות זיינען ארויס נעראָטען.

און חאָטש פּעשע האָט צוגעזאָגט, אז דער סוד וועט זיין ווי אין אן אייזערנעם קאסטען, האָט זי איהם אויפּגעעפּענט אין א פּאָר וואָכען ארום פּאָר איהר א נאָהנטע שכנה, און יענע האָט עס אויף, פּערשטעהט זיך, ניט לאנג געהאלטען אין איהר אייזערנעם קאסטען, אין א חודש ארום האָבען די גאנצע גאס ווייבער גע־וואוסט פון דער ערפינדונג און האָבען געבאקט זייערע חלה אויף קאָרטאָפּפל־הייוועז.

די רבי'צין האָט אָנגעהויבען צו בעמערקען, אז די לעצטע וואָכען לייזט זי עפּעס וועניגער פּאָר הייוועז. זי האָט עס דער־צעהלט דעם רב.

— דו זעה מאָך וועגען דעם א חקירה ודרישה (די רבי'צין

האט זיך מאקע אזוי אויסגעדריקט, ווייל רייבענדיג זיך שטענ־
דיג צווישען מורי הוראות פלעגט זי רעדען מיט זייער סטיל...)
דו האסט עפעס אנדערע הכנסות אויסער די הייוועז? דו וועסט
דעז לעבען פון די שמורה מעהל וואס א צעהנדליג חסידים קוי־
פען ביי דיר פסח; צי פון א דין תורה, וואס די קצבים האבען
מיט'ן חוכר? די נאנצע הכנסה אונזערע איז די הייוועז אוז
דאס טהוט זיך מיט פאלשקייט. די קרעמער מוזען אודאי בנגבה
ברענגען הייוועז פון שטאדט אוז פערקויפען.

דער רב האט געפאלגט די רבי'צין אוז האט געהייסען
ישראל דעם שמש מאכען א שטרענגען אביסק אין די קרא־
מעז, צי פערקויפען נישט די קרעמער קיין פרעמדען הייוועז.

ישראל שמש חאט זיך טאקי נענומעז צו דעם אביסק מיט
גרויס קוראזש. נאך מעהר ווי א משומד איז אקציזניק פלעגט
זוכען בראנפען אין די אמאליגע שענקעז אהן א פאטענט. נאר
זיין מיה איז געווען אומזיסט, די קרעמער האבען זיך שטארק
בעליידינט, וואס מען איז זיי חושד אין אזא מיאוסע מעשה:
אונטערשלאנען דעם רב פרנסה, בפרט, אז עס איז פארהאן
א בפירוש'ער איסור.

די שמש'טע האט אויך ניט געשווייגען: די רבי'צין מיט
איהר זענען נעווען איין גוף אוז איין נשמה אוז דער שמש'טעם
אונטערזוכונג איז נעווען מיט מעהר רעזולטאט, עס האט זיך
דערגאנגען די נאנצע פאלסיפיקאציע מיט די קארטאפעל, וואס
אסתר חשה האט ערפונדעז.

— אוז דו וועסט אזא חצופה שווייגען! — האט די רבי־
צין נעטופעט מיט די פיס, — זי וועט אויסלערנען אלע ווייבער
ווי צו מאכען הייוועז פון קארטאפעל אוז מ־ר וועלען בלייבען
אהן ברויט?... אוז ביי דיר איז דאס גוט אזוי? אזא רב
ביזטו?

דער רב וואס איז נעווען בטבע א רוהיגער מענש איז
אויך אין כעס נעווארען פאר אזא מעשה רע, אוז נאך וער?

אנ'אשה, וואס, שטיינס געזאגט, מעהר, פון דריי שטיקלעך מצוות האָט זי ניט, און מיט דער מצוה פון חלה זינדיגט זי.

ער האָט גלייך געשיקט רופען אסתר חשה'ן.

אסתר חשה, פערשטעהט זיך, האָט זיך שטארק דער־שראָקען: וואס קען זי דער רב דארפען? פון די גרויסע בעלי־הבית'טעס אין שטעדטיל איז זי נישט געווען — איהר מאן איז א מלמד — א גאנצע וואָך זיצט ער און קנעלט מיט די קינדער און אין קהל מישט ער זיך קיינמאל נישט — אבער אז דער רב רופט מוז מען געהן.

— אט איז זי, די חצופה! — איז אויף איהר די רביצין אנגעפאלען.

אויפ'ן געשריי איז אריין דער רב.

— זאג מיר, דו טאכטער, — האָט דער רב אנגעהויבען מיט א בייזען טאָן. — דו האָסט דאָס אבגעקלעהרט די „המצאה" מיט די קארטאָפל?

— איך... — האָט אסתר חשה קוים ארויסגערעדט.

— דו ווילסט מיר זעצען אהן ברויט, דו! דו לערענסט אויס אלע ווייבער ווי צו מאכען הייווען און איך לייז ניט פאר קייווען. פון וואנען זשע וועל איך לעבען?... דו ווייסט אז דו האָסט עובר געווען אויף אן איסור, עס איז בפירוש אן איסור הן צו ברענגען פון פרעמדע ערטער הייווען, הן צו קויפען אין קראָמען הייווען, הן צו מאכען אליין הייווען, פערשטעהסט?

— איך האָב ניט געוואוסט, רבי, — האָט זי געבעטען מחילה, איך בין אן ארימע פרוי, איך האָב נערעכענט, אז איך פערשפאָר איין קאפיקע אלע וואָך איז דאָס ביי מיר א גאנצער אייגענס, אז מען טאר דאָס ניט האָב איך נישט געוואוסט!

— און ביי מיר איז דאָס נישט קיין אייגענס? — האָט זיך דער רב צושריען (וויל די רבי'צין איז געשטאנען קעגען איהם און האָט איהם אונטערגעהעצט, געוואונקען מיט די אויגען, ווי זי וואלט זאגען: גיעב!...) — דו ווייסט, חצופה, אז דו

האסט נע'נזל'ט קדושה געלד און דערפאר פלעגט אמאליגע ציי־טען קומען סקילה... און היינט קומט...

— אוי רבי'נקע שעלט זיך ניט! — האט זיך די אָרימע פרוי אנגעהויבען בעטען, גלויבענדיג אז די קלָלה וואס געהט ארויס פון רב'ס כשרה'ן מויל וועט גלייך מקוים ווערען.

נאָר דער רב, געהעצט פון דער רבי'צין האט געענדיגט —

— און היינט שטארבט מען בידי שמים... ווייל...

נאָר דא האט דער רב אויפגעהערט צו רעדען. ער האט דער־זעהן די אסתר חשה'ס געזיכט איז געל געוואָרען ווי וואקס און קוים וואס זי האט זיך געהאלטען אויף די פיס. נאָר איהרע ליפען האבען שטיל געשטאמעלט:

— זייט מוחל רבי'נקע, זייט מוחל!

— נו, מוחל. מוחל... — האט דער רב אביסעלע ווייכער וועי־דענדיג געשטאמעלט און נעקוקט אויף דער רבי'צין ווי ער וואלט זיך געשראקען.

— ארויס, חצופה! — האט די רבי'צין געליארעמט, ביי איהר וועסטו אלץ פועל'ן — א רב! אזא יאָהר אויף מיינע שונאים! איך, די רבי'צין, בין דיר נישט מוחל...

— מוחל, מוחל, — האט דער רב צוגעהענדיג נאָהענט צו אסתר חשה'ן אין דער שטיל געשעפטשעט...

אז אסתר חשה איז ארויסגענאנגען פון רב'ס שטוב האט זיך איהר די נאנצע נאס מיט די הייזער געדרעהט, איהר האט זיך געדאכט, אז זי וועט מארגען שטארבען. זי וואלט א היים ניט געקענט דערנעהן, וועו זי וואלט זיך ניט געטרייסט אין איהר שרעק. אז דער רב האט איהר צום סוף געזאגט אויף נעווים: מוחל, מוחל...

דער פראליטאריער אויף דער פרישער לופט.

אויף דער גאס, איבערהויפט אויף דער בערזע, איז זרח, אן ארבייטער פון א יאהר אכטצעהן, געווען א קעמפפער, אין דער חיים, בייט טאטען־מאמען, איבערהויפט ביי דער מאמען, איז זרח געווען א שוואך קינד, מיט א „שוואך־האַרץ", מיט א טרוי־קענעם חוסט און מיט נאך אזוינע מעלות. עם פערשטעהט זיך, אז זרח פלעגט ניט מיט חשק אויסהערען, וועז די מאמע פלעגט נעהמען בעדויערען זיין „געזונד", אוז ער פלעגט שטענדיג לאי־כען פון איהר, וואס זי זעהט איהם צו, פונקט ווי ער וואלט גע־וועז א בורזשוי'ס א קינד.

— ניטא קיין צייט אויף אזעלכע נארישקייטען ! — פלעגט ער שטענדיג איהר אבחאקען, וועז זי פלעגט זיך נעהמען איהם מוסר'ן. וואס ער עסט וועניג, שלאפט וועניג אוז הוסט אזוי.

אוז די מאמע פלעגט מיט א זיפץ איהם אבלאזען, שא־קלענדיג מיט'ן קאפ, ווי געדעדט :

— אי זוהז זוהז, וועסט זיך עפעס אנמאכען.

אוז עס זאל צו קיין שאנד ניט זיין — גערעכט איז נע־וועזדי מאמע — די לעצטער צייט האט זרח אליין זיך אנגע־הויבען קלאגען. אז די ברוסט טהוט איהם עפעס וועה, ניטא קיין כח ! — געוועהנליך האט ער עס נעמאלדעז מיט א וויצעלע. א סך וועהטאגען פערלייקענט. אבער די מאמע האט גליך דער־פיהלט, אז זרח איז א חולה, אוז האט איהם מיט נעוואלד א־וועקגעפיהרט צום דאקטאר.

דער דאקטאר האט איהם ארומגעקוקט אוז נעזאגט, אז קיין רעצעפטען דארף ער ניט, ער מוז נאר האבען פרישע לופט אוז

דערצו טרינקען א סך מילך אוז אויפהערען ארבייטען אויף א קורצע צייט.

ניט ארבייטען איז א שווערער לאו, נאר מיט חסד: דער טאטע, אויך אן ארבייטער, וועט איהם, ווי עס איז, אויסהאלטען די צייטען זעגען אפילו שווערע, נאר עס איז דען א תירוץ? א קינד! אבער וואס טהוט מען מיט פרישע לופט? וואו נעהמט מען זי, אז אין דער גאס, וואו זיי וואהנען, איז אזוי ענג, — ניטא קיין בוימעל, קיין גרעזעל, קיין בלימעל.

האבען אפילו לייט געזאגט, אז ער זאל נעהן אפט אין שטאדט נארטען. גוט וואלט עס געווען — איז אבער דער נאר־מען זעהר ווייט פון זייער דירה, וועט ער דארפען זיך צווי — דריי מאל שלעפען צוריק א היים, עסען און נעכטיגען איז סאך קען מען דאך ניט, — וועט איהם מעהר אבקומען געזונד, ווי עס וועט איהם צוקומען, און אגב איז א סברא אז ווי באלד דער „סאך" גיפינט זיך אין שטאדט נופא, איז די לופט דארט אויך ניט פוינעלדינ. שטויב איז דארטען אויך נענוג. וואראן זוער נעהט ניט היינטיגע צייטען שפאצירען אין נארטען?

האט די מאמע א זאג נעטהון. האלב אין שפאס. האלב אין ערנסט: זאל ער פאהרען אויף א דאטשע! האבען זיך אנ־פאנגס אין שטוב אלע איבערגעשראקען ... א דאטשע איז צו א רייכער ביסען, וואר וויים, צי וועלען זיי עס קענען אויספיהרען. אבער, אז די מאמע האט זיך גיהאלטען עצות מיט וויבער, ציוויישען וועלכע איינע האט זיך גיפונען א שטיקעל נגידה, האט איהר די לעצטע ערקלעהרט, אז די דאטשע איז נאר ניט אזוי טהייער, ווי דער עולם מיינט.

— באשר רייכע וואהנען דארטען — האט זי איהר ער־קלעהרט — דאכט זיך שוין, אז דאס איז זעהר טהייער, וואראם וואס איז, אייגענטליך, א דאטשע? א דארף!...

און דערגעהענדיג גענוי, וואס א דאטשע איז אווינם, האט

די מאמע זיך איינגעשפּארט, אז זרח זאל באַהרעון אויף א דאַטשע.

— סך־הכל איז דאַרטען בלויז די דירה טהייערער, אבער אזוי זאגט מען, איז אלץ איינס ווי אין שטאדט, און מילך איז נאָך וועלווער.

זרח האָט זיך אפילו אנפאנגס געקווינקעלט : סטייטש! ער אויף א דאַטשע ! וואס וועלען „חברים" זאגען ! און בכלל האָט ער קיין צייט ניט, אז סך־הכל מוז ער נאָך היינט געהן אויף דער בערזע, ער האָט דאַרט אזא נויטיגע פערזאמלונג. עס האָט אבער ניט געהאלפען. אין דעם פּרט איז די מאמע אן עקשן'טע. זי האָט איהם געמאכט אזוי שווער אויפ'ן הארצען, אז זרח'ן האָט זיך גערואכט, אז איהם איז זעהר וועניג געבליבען צו לעבען און דאטעווען קען איהם נאָר די דאטשע.

און ער איז אוועקגעפאהרען.

די דאטשע איז געווען א מיל פון שטאדט ביי א באהן סטאנציע.געקומען איז ער אהין מיט אן עלטערער שוועסטער, וועלכע האָט איהם געדונגען א דירה — א קליין צימערעל, ביי א דארטיגען פויער, פאר 5 רובל א חדש. די ערשטע מינוטען האָט ער פערגעסען, ווער ער איז, און וואס ער איז געוען ביז אהער, און האָט נאָר געמורמלט אין איין קול :„אי ווי גוט! אי ווי גוט! ...

נאכדעם, ווי די שוועסטער האָט איהם בעשטעלט, וואו צו עסעוואון טרינקען, איז זי אוועק נעפאהרען.

זרח איז געבליבען אליין...

אויף מארגען איז ער אויפגעשטאנען נאנץ פריה. ער האָט אבגעטרינקען די פּרציע מילך און איז ארוים אין וואלד. אין וואלד איז נאָך קיינער פון די דאטשניקעם ניט געווען. די פויגעלעך, ווי זיי וואלטען וועלען זיך בענוצען דערמיט. וואס די דאטשניקעם זענען נאָך אין די הייזער, האָבען זיך צו־

זונגען אויף אלערליי שטימען. זרח האט פערריסען דעם קאפ צו די בוימער און געקוקט, פון וואנען נעהמט זיך דאס אזא מין מוזיק... דאס ערשטע מאל אין לעבען הערט ער פויגעלעך זינגען.

„זיי זיינען טאקי שעהן!" האט ער מודה געווען און פאר צופריעדענהייט האט ער אליין אנגעהויבען צו זינגען די „שבועה".

— אבער דער פראלעטאריאט איז אין שטאדט! — איז איהם פלוצים דורכגעפלויגען אין קאפ, זינגענדיג די „שבועה", און דער וואלד, און די פויגעלעך האבען ביי איהם דעם חן פערלארען.

א זייגער עלף איז דער וואלד אלץ בעזעצטער געווארען מיט טענשען; די בוימער זיינען בעהאנגען געווארען מיט האמאקען, אין וועלכע עם האבען זיך נעוויעגט דיקע, זאטע דאמען.

זרח האט געקוקט אויף דאס נייע בילד און עפעס ניט פערשטאנען. די בורזשאזיע האט ער נאר געקענט פון דער בראשורע: אין לעבען האט ער זי זעלטען נעזעהן.

שפעטער אבער האט ער זיך גלייך נעכאפט, אז דאס איז דאך די בורזשאזיע, די אמת'ע בורזשאזיע, געגען וועלכע ער מיט זיינע חברים קעמפפען.... אט שטעהט ער קעגען זיי פנים אל פנים... אט זעהט ער זיי אין לייוועגטינג בעטלעך, זאטע, מיט צופריעדענע פנים'ער.

ווי קומט ער אהער?

ער האט זיך געשעהמט פאר זיך אליין.

ער האט זיך נעלאזען ארויס פון וואלד.

און דער וועג האט זיך נעצויגען דורך שעהנע זומער־וואהנונגען, ביי די זומער הייזלעך זענען נעשטאנען רוהינע בחורים, מיידלעך מיט לאבעדינע פנים'ער און האבען געשפיעלט אין קראקעט.

נעבען איין זומער־וואהנונג האט ער זיך אבגעשטעלט, ניט וויסענדיג צוליעב וואס. ער האט זיך בעגעגענט מיט בלי־

קען פון קראַקעטשפּיעלער, וועלכע האָבען אויסגעדריקט פערוואונדערונג און א ביסעל מורא.

ער האָט זייערע בליקען ניט געקענט פערטראָגען, און איז אוועק וויטער, בעגעגענדיג אלץ די זעלבע מענשען.

אָט דאָס, חייסט עס, זענען זיי! — האָט ער געטראכט.

ער האָט זיך דערמאָהנט אַן דער שטאָדט, אַן זיינע „חברים" אַן דער שווערער ארבייט; א געפיהל פון האס צו די, וואס ער האָט דאָ ערשט געזעהן, מיט א רהמנות־געפיהל צו די וואס ער האָט פערלאָזען, האָט זיך צונויפגעמישט ביי איהם אין הארצען, און עס האָט איהם שרעקליך וועה געטהון.

מעהר פון אלץ האָט איהם געקרענקט, וואס זיי שעהמען זיך נאָר ניט, האָבען נאָר קיין ברעקעל מורא ניט. מילא, איז ער געקומען טרינקען מילך און שפּאַנען אכיסעל לופט, ער זאָל כח האָבען וויערער צו ארבייטען. אבער געזונטע.... ווי שעהמען זיי זיך דאָס ניט אזוי צו לעבען?...

איהם האָט זיך פערוואלט פאר עמיצען אויסריידען דאס הארץ, נאָר ער האָט קיינעם ניט — דער אייגציגער פראלעטאריער אויף דער דאטשע..

און א שווער געפיהל האָט געדריקט זיין הארץ...

די שפייזערין.

לאה, א יונג מיידעל, מיט בליהענדע באקען און מיט שווארצע קארשן־אויגען איז אויפגעשטאנען פון איהר שמאל בעטל, און האט זיך א וואַרף געטהאן צום אייניגען פענסטער וואס האט זיך נעפונען אין א קליין צימערל. די העלע זון, וואס האט שוין בענאסען דאס צימערל מיט שטראהלען האט זי דערשראקען.

— שוין אודאי צוהן דער זייגער, שוין וויעדער פערשפעטיגט, — האט זי די הענד געבראכען.

— ער איז אוועקגענאנגען ! — האט זי מיט כעס פאר זיך געברומט, מיינענדיג דעם טאטען, וואס זיצט שוין עטליכע יאהר אהן א נעשעפט.

און דערמאהנענדיג זיך אן טאטענס לאנע, אן דעם, ווי עם איז ניטא קיין אויסגאנג פון דער צרימקייט, האט זי די הענד ארבגעלאזען און האט נעקוקט שטאר אין פענסטער אריין ווי זי וואלט ווען דערזוהן עפעס אין דער וויטענים אן אויסנאנג... שטעהענדיג אזוי פערטראכט, האט זי זיך פלוצים דערמאנט, אז נעכטען האט זי זיך נעלעגט אהן א גראשען אין קעשענע, און אז די קרעמערין האט נאך עהרנעכטען אבגעזאגט צו בארגען, און אז הייגט איז אין שטוב גאר נישטא... פוסט !...

זי האט זיך פערצווייפעלט געגומען אנטהאן און האט ווי געקרעכצט ביי יעדער בעוועגונג.

— אבער וואוהין איז ער אוועקגענאנגען? — איז זי אלץ מעהר אין כעס אריינגעקומען. וואס דער טאטע איז ניטא, איהר האט זיך נעראכט אז ער איז מיט א כיון אוועק און איבערגעלאזען דאס נאנצע אומגליק פאר איהר אליין.

זי האט בעטראכט דאס צימערל און איהר איז נאך ערגער

נעווארען אויפ'ן הארצען. דער דורכנאנג איז געווען פערשטעלט מיט א „געמאכטעם בעט" וואס איז בעשטאנען פון צוויי קאסטנס אויף וועלכע עס זענען געלעגען די צוויי טהירלעך פון צימערעל, דא שלאפען די צוויי ברידערלעך, און אלע ביי דער נאכט פאר'ן שלאף נעהמט מען אראב די טהירלעך צו מאכען פון זיי א בעמ.

לאה פרובט זיך נעהמען די טהירלעך און אויפהענגען זיי צוריק, נאר פאר כעם איז זי אבגעשוואכט, און עס בלייבט ביי איהר צו וואכטען אויפ'ן טאטען.

אבער אויסער דעם האט זי נאך אנדערע ארבייט — אומעטום איז אנגעשטעלט: אויפ'ן פענסטער שטעהען עטליכע גלעזער ניט קיין גענוואשענע, געפעם מיט פערטריקענטע גרויפען, עס ליגען א העפט פערגאסען מיט טינט, צובראכענע שרייבפעדערם, א בילד אין א צובראכענער ראהם; אויפ'ן טיש ליגען ביכער אהן טאוולען און מיט טאוולען. צוויי ביכער ליגען אונטער'ן טיש און וויזען אוים וויי דערשאסענע פויגעל... לאה קוקט מיט שרעק אויף די ווילדע אונארדענונג און וויים ניט צו וואס זי זאל זיך פריהער האפען... און באלד דארף זי שוין געהן צו דער ארבייט!

— גוואלד, גאט מיינער ! — ברומט זי, מעהר פאר אלץ רייצען זי די צוויי טהירלעך, וואס ליגען רוהיג אויף די קאסטענס, און פאר כעם ניט זי זיי א שטופ מיט די פים.

נאר דער קלאפ זייערער צורייצט זי נאך מעהר. זי פאלט אהן כחות אויף איהר געלעגער און קרעכצט פאר וועהטאג: וואו איז ער אוועק?

זי פיהלט אז זי איז אומזיסט אין כעם אויפ'ן ארימען טאטען, וואס איז גאט די נשמה שולדיג און וואס קען איהר דא גארנישט העלפען, נאר זי ווייל האבען קעגען זיך א מענשען צו טהיילען זיך מיט'ן אומגליק, זי קען עס אליין ניט פערטראגען. זי איז נאך יונג, זי ווייל נאך אזוי לעבען, אויפ'ן נאס איז אזוי ליכטיג, אזוי גוט... מען זאל האבען א ביסעל געלד און א מא־

מען איז שטוב, אז מען זאל ניט דארפען הארשוען אויף א נע־זיכטל, קען מען דאך אזוי גליקליך זיין...

— וואו איז ער, וואו איז ער ?

זי דערהערט טריט אויף די טרעפ און זי וועדט רוחיגער. ער נעהט שוין אפשר.

עס עפענט זיך די טהיר און עס נעהט אריין א פרוי מיט צוויי גרויסע בלעכען מילך אין די הענד.

— מילך דארפט איהר? — פרעגט זי פאפענדיג.

— מילך? — פרעגט איבער לאח און דערמאהנט זיך אז זי האט קיין גראשען ניט.

— גוטע מילך ! נעהמט פריילין, א קווארט — אכט גרא־שען.

— ניין ! איך דארף ניט, איך דארף ניט! — ענטפערט לאה ווי בייז, וואס זי קען ניט קויפען...

איהר פאלט איין צו בארגען א קווארט מילך, נאר איידער זי קלויבט זיך צו עס ארויסרייידען, רוקט זיך שוין די אי־דענע ארוים !

דאס ברענגט זיך נאך מעהר אריין אין כעס, און זי לאזט א־רוים איהר נאנץ נאל אויפ'ן טאטען, וואס ער איז נאך אלץ ניטא.

— פערדיענט ניט א גראשען... טהוט נארנים, ער וואדט נאר אויף מיינע אכט רובעל א חדש פון נעהערייי... וואס טראכט ער זיך, רבונו של עולם? !

ברומענדיג אזוי פאר כעס, דערהערט זי טריט, זי הערט א בעקענטען הוסטען פאר'ן טהיר און דער כעס נעהט איהר אב.

— ער נעהט !

עס קומט אריין א נידעריג־נעבויגען אידעל אין א צובוי־נענעם הוט, אין א קראגען אהן א האלדטוך מיט א פאפיראס אין מויל, ער רויכערט מיט גרויס אפעטיט און לאזענדיג שטיקער רויך פון מויל, זאגט ער שוואך, מיט פאטערליכער ליעבשאפט:

— דו האסט נאך, מיין טאכטער, נאך גארניט צוגערוימט? פארוואס, מיין טאכטער?

— זעהסט דאך, אז ניט — ענטפערט זי טרוקען.

— שא, מיין קינד, וואס ביזט דו אין כעס, איך טהו דאך דיר דערפאר נאך גארניט.

לאה'ן דריקט דאס הארץ פאר רחמנות אויפ'ן טאטען. זי גיט א קוק אויף זיין ארימען אויסזעהן, אויף זיינע טיף אייגעגראבענע אויגען און טראכט:

— וואס פון א מענשען קען ווערען, ווי שטאלץ ער איז א מאל געווען.

זי בעמיהט זיך צו שמייכלען און ענטפערט:

— איך בין גארניט אין כעס, העלף מיר אויפהענגען די טירלעך....

דער טאטע בויגט זיך איין און הויבט די טהירלעך. לאה זעהט, ווי ער שטרענגט זיך אן מיט זיינע לעצטע קרעפטען, ווי ער ווערט רויט און בלאס... זי קען עס ניט צוזעהן און זי האט חרטה וואס זי האט אויף איהם געווארט.

— לאז טאטע, איך וועל אליין נעהמען!

— גאה שוין, גאה!—ענטפערט דער טאטע פערשעהמט—אויך א נעשעפט די טהירלעך אויפצוהענגען.

ער הויבט אויף איין טהירל און וויל זי אויפהענגען אויף די זאוויסעס נאר דאס טהירל וויעגט זיך אין זיינע הענד. ער פערליערט די כחות... אט אט פאלט דאס טהירל...

— אי! — ניט לאה א נעשריי, — עפעס מארנע הענד האסטו... האסט מיך שיער דער'הרג'עט...

— וועה איז מיר, לאה'נקע, ניט נעטראפען, חא? טהוט וועה, זאג, מיין טאכטער.... אוי, וועה איז מיר.

— אך, וואס וויל ער פון מיר האבען"? — וויינט לאה'ס הארץ — זי קען דעם טאטענס נעפאלענעם טהאן, — זיין שוואכקייט ניט פערטראגען.

— נייז, עס טהוט ניט וועה! בעמיהט זי זיך צו שמייכלען. נאר דער טאטע קרעכצט אלץ: או אך און וועה איז מיר... איך האב זיך גארניט ארומגעזוהן, ווי אזוי עס איז נעפאלען. דעם טאטענס קרעכצען און זיין שרעקעדיגער טאן טהוען לאה'ן מעהר וועה ווי דער קלאפ פון דער טהיר, פערקרימענדיג ווילד איהר שעהן־יונגען פנים, לאזט זי ארויס ווי דורך די צייהנער!

— אבער, טאטענקע, האב רחמנות אויף מיר, לאז מיך צו רוה, עס טהוט מיר ניט וועה...

— ביזט אין כעס מיין טאכטער, — טענה'ט דער טאטע. ווי מערשולדיגט — ביזט טאקי געוועכט. איך וויים גארניט, ווי אזוי דאס איז נעפאלען. זיי מוחל, לאה'נקע, — ענדיגט ער מיט א נעבראכענער שטים.

לאה נעהט ארויס פון נעדולד:

— ס'ארא מאנער מענש דו ביזט! — שרייט זי אויס, איך וויים דאך, אז דו ביזט ניט שולדיג.

דער טאטע ווערט שטיל, ער שטעהט אין מיטען צימעריל, נלעט פערצוויפעלט דאס בערדיל און וויים ניט, צו וואס צו חאפען זיך. ער האט חרטה, וואס ער איז גאר נעקומען פון גאס. בעסער וואלט ער זיך אומשלעפען נאך עטליכע גאסען, — וואס האט ער זיך נעאיילט? ער איז דאך אזוי איבעריג...

איהם וויל זיך אבער פארט ניט זיין איבעריג און מאסענדיג זיך מוטה וועגדעט ער זיך וויעדער צו דער טאכטער:

— נו, העלף מיר, מיין טאכטער, וועלען מיר שוין ביידע אויסהענגען די טהירלעך.

זיי נעהמען אהן ווערטער די טהירלעך און מאפענדיג הענגען זיי זיי אויף.

— ביזט, מיין טאכטער, א בריה! — קען ער זיך ניט איינהאלטען ניט אויסצודריקען איהר זיין מאטערליך נעפיהל, זיין ליעבשאפט צו איהר.

נאר לאה'ן, זי ווייסט אליין ניט מאר וואס, שטעכען די וועדטער, זיי שניידען איהר דאס הארץ, זי קען זיי ניט פער־טראגען. דעם פאטער'ס וווייכקייט, וואס שטאמט פון זיין נע־פאלענקייט, רופט ביי איהר ארויס א געפיהל פון רחמנות פער־מישט מיט פעראכטונג.

— וואס פון א מענשען קען וועדען? — קלאגט שטיל איהר הארץ, און די העגד לאזען זיך אראב און זי וויים ניט צו וואס זיך צו נעהמען.

— ער וואלט אוועקגענאנגען, וואלט איך צוגעקליבען און גענאנגען ארבייטען, — טראכט זי.

זי דערמאנט זיך אבער, אז ער האט ניט געגעסען און אין שטוב איז נאר נישט ניטא.

דאך פרעגט זי ווי ניט וויל־ענדיג:

— וויל־סט שוין עסען, הא, טאטע?

— עסען? הא? — פרעגט דער טאטע איבער, ווי ער וואלט זיך דערשראקען פאר אזא פראגע — עסען? ניין! עס איז נאך פריה!

— איך וויל נאך אויך ניט עסען! — זאגט זי ארוים פעסט. איך וועל שוין עסען ביי דער ארבייט.

— אוראי! — זאגט דער טאטע און זיין שטימע צ'טערט.

— און וואו איז חיים'קע מיט לייזערקען? — פרעגט זי.

— שפיעלען זיך אויפ'ן הויף...

—לאזען זיי זיך שפיעלען — ענטפערט לאה און קעהרט זיך אום צום פענסטער, ווי זי וואלט וועלען בעווייזען דער ליכ־טיגער זון איהר טרעהר, וואס האט זיך איהר אין אויג געשטעלט..

דער געהער.

אין דעם פּעקעל, וואָס איין העלפט הענגט איהם איבער די פּלייצעס און די אנדערע העלפט — איבער'ן ברוסט, נעפּינען זיך: נאפּלעון, מעסער, קעמעלעך, בערשטעלעך, קנעפּעלעך, ביי־טעלעך און נאָך אזעלכע מיני סחורות.

און אזוי גערהט ער פון איין קאפּע אין דער צווייטער, פון איין רעסטאָראן אין דעם צווייטען, אוֹן ביי יערען טישעל צוליינט ער זיין סחורה די גענט, וואָס זיצען דאָרט און רופט מיט א קול וואָס קלינגט אי מיט א בקשה אי מיט א פראגע צוזאמען:

— א קליין נוט מעסעריל!?

— א קליין בערשטעלע!?

— א שעהן בייטעלע!?

דער שלעכטער מענש, וואָס זיינע אויגען און זיין האַרץ איז אין נאנצען אין דער אכילה, ענטפערט ניט און קוקט איהם אפילו ניט אָן. אָנפאנגס פלעגט איהם אזא אונאנגענעהמער קבלת פּנים זעהר אויפרעגען, אָבער בישלעכווייז האָט ער זיך דערצו צוגע־וועהנט.

דער ניט־שלעכטער מענש קוקט אריין אין דעם פּעקעל, טהוט פריהער א זוּפ פון'ם גלאָז, וואָס שטעהט פאר איהם אויפ'ן טיש, אָדער ער פערזוכט א שטיק עוף פון טעלער — דאָס וועגדט זיך, זעלבסט־פערשטענדליך, וואו דער ניט־שלעכטער מענש נעפּינט זיך דאמאָלסט, צי אין א קאפּע, צי אין א רעסטאָראן, אָדער אין א שענק — דאָן ערשט ענטפערט ער קורץ און טרר־קען:

— איך דאַרף נאָרנישט!

דער גוטער מענש הויבט אויף די אויגען צו׳ם געהער, בע־מערקט זיין געקנייטשטען שטערן, זיינע איינגעשרומפענע, איינגעפאלענע באקען, די בלויע פאסען אונטער זיינע אויגען, וואר־פט א בליק אויף דעם צופליקטען זומער־רעקל, וואס דער געהער טראגט ווינטער־צייט, — און ער זאגט גערירט:

— גלויבט מיר, אז איך דארף נארנישט...

— א שעהן גוט מעסערל — 30 קאפיקעס...

און דער גוטער מענש ענטפערט מיט נאך א ווייכערע שטי־מע:

— גלויבט מיר, ליעבער איד, אז איך דארף נארנישט.

אבער דער אמת־גוטער מענש, וועלכען מען דארף לאנג ארומזוכען אין אלע קאפענען, רעסטאראנען און שענקען, ענט־פערט:

— אנו, ווייזט עפעס אחער א שעהן גוט קעמעלע, אבער ביליג.

— א, געזונד און שטארק זאל ער זיין! — ער וועט שוין זיכער עפעס געבען צו לייזען.

און דער געהער עפענט זיין פעקל, פאקט אויס, און לענט אויס אלע זארטען קעמעלאך, וואס ער האט נאר: ווייסע, שוואר־צע, נרויסע, קליינע, שיטערע און געריבטע, און דער אמת־גוטער מענש פרעגט:

— וואס קאסט, למשל, אזא מין קעמעלע?...

דאמאלס הויבט אן דעם געהערס הארץ שטארק צו קלא־פען, ער ווייס ניט וואס צו טהאן, וויפיעל צו זאגען: ער וואלט וועלען פערדיענען אן דעם קעמעלע 7 קאפיקעס, ער וואלט זיך אבער בעת הדחק געלאזט בענוגענען מיט 2 קאפיקעס ריות. אבער גאה און טרעף, וואס פאר א מין קונה דאס איז — א נאר־

אדער א קלוגער, א גוטער אדער א שלעכטער, א רייכער אדער אן ארימער? דער נעהער ווערט צומישט און גיט פלוצים א זאג:

— 25 קאפיקעס! — דערהערענדיג דעם פרייז ווּאס זיין מויל האט ארויסגעזאגט, ווערט ער אליין דערשראקען און ניעט צו:

— גלויבט מיר, הערר לעבען — אז עס איז נאָרניט טייער...

דער אמת־גוטער מענש אבער, ווּאס נעהט נעבען פערייענען אן ארימען נעהער, ווערט שטארק אנגע'ברוגז'ט: ווי האט מען דאס א חוצפה אויסצובעטען 25 קאפיקעס פאר אזא קעמעלע!

— וויפיעל דען וועט דער הערר נעבען? — פרעגט דער נעהער ענטמוטהיגט.

דער אמת־גוטער מענש איז פערטהאן מיט'ן נאנצען לייב און לעבען אין טעלער מיט'ן נעבראטענעם, ער איז שרעקליך אין כעס אויפ'ן נעהער, ווּאס האט די העזה נעהאט אזוי פיעל אויסצובעטען — און שווייגט...

— 15 קאפיקעס! — בעט זיך דער נעהער.

אבער דער ניעדריגער פרייז נעפעלט נאך אלץ ניט דעם אמת־גוטען מענשען, ער שווייגט וויטער, 15 קאפיקעס איז נאך אויך צופיעל.

— 12 קאפיקעס — לאזט וויטער אראב דער נעהער, ער ווייל כאטש פערדיענען וועניגסטענס 2 קאפיקעס.

דאס מאל מאכט שוין דער אמת־גוטער מענש אויך דאס מויל און זאגט:

— 10 קאפיקעס, גאנץ נענוג!

— נעהמט עס, הערר לעבען!

און דער נעהער לאזט זיך וויטער פון איין קאפע אין דער צווייטער און פון איין רעסטאראן אין דעם צווייטען, אבער זעהר זעלטען נעפינען זיך אזעלכע גוטע מענשעלעך, ווּאס זאלען קוי־

פען פון א געהער א קעמעלע פאר נאנצע 10 קאפיקעס...

און א לאנגע צייט דארף דער ארימער נעהער איהם זוכען. זעהר א לאנגע צייט, און עס ווערט איהם מיאוס דאס לעבען, די וועלט, און אלע מענשען. אלעס ערגערט איהם, רענט איהם אויף. און ער שילט אלעס, אלעמען און זיך אליין, און ער וואלט וועלען טהאן עפעס אזא מין זאך, אז די נאנצע וועלט זאל זיך ארומזעהן, ווי שלעכט און פערדארבען זי איז, אז אלע זאלען זאלען פיהלען ווי אכזר'יש זיי בענעהען זיך מיט זייערע מיט־מענשען...

אבער וואס קען אזא ארימער נעהער ווי ער, אבטהאן דער וועלט?

ער קען בלויז אויפהערען צו זארגען פאר די בעזוכער פון די קאפענען און רעסטאראנען, און זיי מעהר ניט צושטעלען זיינע סחורות... זאלען די שלעכטע מענשען וויסען וו אזוי זיך מיט איהם צו בענעהמען... זאלען זיי זעהן איין טאג, צוויי, דריי — ניטא מעהר דער הויבער און דער דארער, מיט די קנייטשען אויפ'ן שטערן, מיט די בלויע פאסען אונטער די אויגען און מיט די צוויי פעקלעך אויף זיינע אייגעבויגענע פלייצעס, אייגענעפא־לענער ברוסט!...

אבער ניין! דאס טאר ער פאר קיין פאל ניט טהאן. זיין פרוי, זיינע קינדערלעך זיינען בלייבע, בארפענס, הונגעריגע קינדערלעך, וואס ווארטען אויף איהם א נאנצען טאג...

ניין! ער וועט ווייטער גענהן: היינט, מארגען און איבער־מארגען! — זיין נאנצעס לעבען וועט ער אזוי גענהן.

און ער הויבט זיך אויף און גענהט...

די לעצטע האפנונג.

— אז איך זאל וועלען, קאן איך אריינגעהן צו חיים שוואַרצמאן, וואלט ער מיר געווים געליהען עטליכע רובל, — ער איז מיינער א גוטער בעקאנטער, ער וואלט מיר געווים, געווים געליהען, ער איז אן איידעלער מאן...

אזוי פלעגט לייזער שטענדיג זאגען אין שטוב, וועז עס פלעגט אויסקומען זעהר ענג, וועז דער קאלטער ווינטער פלעגט זיך פלוצים אונטערברוקען אוז עס איז קיין האלץ ניט געווען: וועז עס פלעגט א פסח קומען אוז עס איז אויך קיין מצה ניט געווען, וועז עס פלעגט א קינד קראנק ווערען אוז עס איז אויך קיין דאקטאר ניט געווען...

וועז ער פלעגט דאס זאגען, פלעגט ער ניט קוקען די שטוביגע אין פנים אריין. עס האט זיך נעדאכט, אז דאס רעדט ער צו זיין באַרד, אויך וועלכער ער פלעגט דאמאלס קוקען מיט ישוב הדעת אוז מיט דרך־ארץ. נאר זיין באַרד האט דאס שוין פוז איהם עטליכע מאל געהערט אוז פלעגט ניט נתפעל ווערען פוז זיין זיכערען טאן. עס האט אויסגעוויזען, אז די באַרד האט זיך שוין פוז זיין רייכען גביר, זיין בעקאנטען, לאנג מיאש געווען.

אנדערש אבער האט עס געווירקט אויף לייזער'ס ווייב, חנה, — זי פלעגט אז זיינע ווערטער זיך אנחאפען, ווי אייז נער וואס טרינקט זיך, אז א שטרוי, אוז פלעגט יעדעס מאל איהם דערויף ענטפערען:

— דו קענסט נאר רעדען, טהאן קענסטו נאר נישט —

האלסטו טאקע אמאל אריינגעהן צו איהם! אט נעהם, טהו אן די שבת'דינע קאפאטע און געה אריין.

— ער וואלט געווים, געווים געליהען! פלעגט לייזער אליין טענה'ן זיינם: מיר זיינען אמאל חברים געווען, ער וואלט מיר דערקענט!... א חדוש, צי וואלט ער מיך דערקענט! פלעגט שוין לייזער העכערן דעם טאן און אנהויבען מיט אן אנדער ניגון — ווי לאנג, אז מיר האבען זיך ניט געזעהן, מיינסטו?... עס וועט זיין סך־הכל א...

— טא לעג טאקי ניט אב און געה שוין אריין, — פלעגט דאם ווייב איהם ניט לאזען ענדיגען זיינע זכרונות: מען פאלט דאך שוין פאר א גראשען.

—ער וואלט געווים געליהען! — פלעגט לייזער, אנשטאט צו ענטפערן חנה'ן, אליין רעדען צו זיין באדד...

עס האט אויסגעוויזען, אז דער געדאנק, אז ער וואלט איהם געווים געליהען, איז איהם טייערער ווי דאם געלד, און ער האט די ליעבע האפנונג ניט געוואלט אזוי גיך פערשוועדען פאר עטליכע רובל.

— „זאל זיך וואלגערן א האפנונג!" — פלעגט ער ווי בעשליעסען אין נעדאנק.

— נו, איז וואס? דו געהסט, צי ניט? — פלעגט דאם ווייב טרייבען איהם.

— לייהען וואלט ער געווים געליהען, — טענה'ט ער אליין זיינם: נאר איך ווייל ניט געהן, איך האב נאך צייט! אפשר וועלען מיר זיך איצטער ארויסדרעהן אהן איהם... נאט וועט העלפען...

— רעדט און רעדט, און ווי עס קומט צו טהאן איז נאר נישט — אוי, שלים־מזל, שלים־מזל, וואס וועט זיין פון דיר?... שאקעלט חנה מיט'ן קאפ און איהר נעקנייטשט פנים ווערט נעקנייטשער און איהרע פערלאשענע אויגען ווערען פערלאשענער... נאר לייזער'ן פלעגט עס ניט ארגן: זי איז א אידענע!

זי קען ניט פערשטעהן, וואס א האפענונג בעטייט !... וואס וועט זיין שוין די פעולה, אז ער וועט נעהן צום בעקענטען און לייהען די עטליכע רובעל?... זיי וועלען גלייך צישלאגען וועלען און ער וועט בלייבען אהן נעלד און אהן א האפנונג... און אז עס וועט וויעדער קומען זעהר אן ענגע צייט — (וועניג ענגע צייטען האט ער !) וואס וועט ער דאמאלס טהאן?... אהן א שטיקעל האפנונג אפילו בלייבען?... משוגע קען מען ווערען :

— לייהען אבער וואלט ער נעווים נעליהען ! — ענדיגט ער הויך זיינע מחשבות, אהן שמייכעלט.

נאר דאס ווייב ענטפערט איהם שוין ניט דאמאלס. זי ווערט ברוגז.

— א נארישע אידענע, זי פערשטעהט נאר נישט, נאר נישט — לנמרי נאר נישט... לאכט ער אין געדאנק.

*

* *

אזוי זיינען פערבייגעפלויגען פיעלע יאהרען. און די פיעלע יאהרען זיינען פיעל קאלטע ווינטער'ס נעווען, ווינטער'ס אהן האלץ, אהן ווארעמע־בגדים, אהן גאנצע שיך... אין די פיעלע יאהרען זיינען פיעל פסח'ס נעווען, וואס האבען מצה געפאדערט, אין די פיעל יאהרען זיינען פיעל מאל די קינדערלעך קראנק נעווען און האבען א דאקטאר געפאדערט. און עס איז ניט נעווען פאר וואס צו רוופען; אין די פיעלע יאהרען זיינען א דריי קינדער געשטארבען און עס איז ניט געווען פאר וואס אין קאלטע קברים'לעך זיי אריינלעגען, וויל קברים'לעך פאר קינדער קאסטען אויך נעלד — אלץ האט נעטראפען אין די פיעלע יאהרען, און לייזער האט זיך נעשטארקט און צו זיין בעקענטען גביר אלץ ניט נענאנגען. ער האט נאר אין יעדער ענגער צייט נעמענ'ט : — לייהען וואלט ער נעווים נעליהען, נאר איך ווייל נאך ניט אריינגעהן... זאל נאך זיין... עס וועט צוניץ קומען אן אנדערש מאל...

לייזער, ביי וועלכען דער בייזער שונא — דאָס לעבען, האָט אלץ אוועקגעוויבט, האָט ניט געקענט אזוי גיך אונטערגעבען זיך מיט זיין לעצטער נחמה, מיט דער אָפּנונג, אוּן ביז דעם לעצטען טראָפּען בלוט האָט ער זיך פערטהיידיגט פון שונא'ס נעגיל....

*

* *

די לעצטע צייט אבער האָט דער שונא איהם מיט שטורם גענומען, אוּן לייזער'ן איז ענג געוואָרען, אז ער האָט זיך ניט געקענט א סעהר טהאָן, עס האָט זיך דער ווינטער אָנגערוקט, א קינד איז קראנק געוואָרען, דאָס אייוועלע איז אינגעפאלען, א בעט האָט זיך צעבראָכען, זיינע שטיוועל האָבען שוין מעהר קיין לאטעם ניט געוואלט צונעהמען, פון דער טהיר איז די קליאמקע ארויסגעפאלען אוּן פערלאָרען געוואָרען, אוּן די טהיר איז אפען געווען אוּן א ווינד, א בייזער ווינד האָט אין שטיבעל אריינגעבלאָזען... עס האָט אויסגעוויזען, אז די נויט, די אלטע מאוסע מכשפה, האָט איהם אָנגענומען מיט איהרע דארע, קאלטע הענד, אוּן האָט איהם געוואלט דערשטיקען, אוּן ער האָט זיך געריסען פון איהרע אָרעמס, אוּן רייסענדיג זיך אזוי, האָט ער בעשלאָסען צו געהן צו זיין בעקענטען:

— איך נעה צו חיים שוואַרצמאן לייהען עטליכע רובל,— האָט ער נעמעלדעט אין שטוב.

נאָר אין זיין שטים האָט שוין ניט נעקלונגען יענע זיכערקייט, אז ער וועט געווים לייהען, איהם האָט זיך נעראָכט, אז עפעס איז דורכ'ן טהיר ארויסגעפלויגען, דאָס איז די האָפנונג ארוים — זיין אייניציג לעצטע האָפנונג...

די פּאבריק.

איצטער בין איך שוין א גרויסער דערוואקסענער מענש, אדער, ווי איך פלעג עס אין מיין קינדהייט רופן — „א איד"... איך האב שוין א שטיק וועלט געזעהן, אין וועלכען עס געפינען זיך גרויסע רוישענדע שטעדט, מיט א סך הויכע שטיינערנע הייזער און מיט א סך נידעריגע שטיינערנע מענשען... אפילו דעם גרויסען ים, וואס רוישט אזוי און שרעקט דעם שוואכען קליינעם מענשעל, וואס קוקט איהם אן מיט זיינע צוויי קליינע אויגען און קען זיין ענדע ניט כאפען, — אפילו אט דעם פחדיגען ים האב איך שוין אויך געזעהן.

נאר ניט די גרויסע רוישענדע שטעדט, נאר ניט דער גרויסער פחד'יגער ים, האבען מיר געגעבען דאס, וואס איך האב ביי זיי נעזוכט. גרויס זיינען די שטעדט, וואס איך האב געזעהן, נאך נרעסער איז דער ים: אבער דאס, וואס איך האב געזוכט, האב איך ביי זיי ניט געפונען; און וועז איך ווי'ל האבען דאס, וואס איך האב געזוכט, מוז איך זיך אוועקלענען פארנאכט, וועז די זון פערגעהט, אויף מיין בעטעל, אין ענגען צימער'ל, פערמאכטן די אויגען און קלערען, און טראכטען, און חלום'ען...

און דאן שוועבט ארויס פאר מיינע אויגען אנ'אנדער וועלט— די קינדהיים־וועלט!

און קליין פיהל איך מיר דאמאלס, און קליין איז דאס וועל־טעל, וואס שוועבט פאר מיינע אויגען, וועז איך ליג פאר נאכט אין בעטעל, נאכדעם ווי די זון פערגעהט, וועז איך פיהל מיר מיער און דערשלאגען פון דעם גרויסען לאנגען רוישענדיגען טאג, אין דער גרויסער רוישענדיגער שטאדט...

*

* *

איצטער בין איך שוין א גרויסער, דערוואקסענער מענש, אמאל בין איך א קליין אינגעלע געווען און מיין וועלט איז געווען דאם קליינע שטעדטעלע מיט די זעקס קליינע שמאלע געסלעך, וואם האבען זיך געצויגען, ווי שווארצע שטענגעם, — מיט דעם טייכעלע, הינטער א שמאל קליין געסעלע, וואו מיר פלעגען זיך זומער באדען.

פלעגט זיך אמאל טרעפען, אז לויפענדיג אזוי צום טייכעלע פלעגט עמיצענם א טאטע אונז בענגענען און אונז א רוף טהאן מיט א בייזער: וואוהין? פלעגען מיר זיך מאכען „כאלו לא ידע", און פלעגען זיך ניט אבשטעלען. אי וואם? שפעטער ועט מען שמייסען, מילא! וואם נאכדעם וועט זיין, האבען מיר ניט געזארגט. מיר זיינען נאך ניט געווען אזוי קלוג און „געזעצט", ווי די „גרויסע" און מיר האבען קיין מורא ניט געהאט פאר שפעטער...

ס'איז ווינטער געווען. מיר אינגעלעך זיינען געזעסען אין חדר און האבען געלערנט „מרובה". דער פרק איז געווען צו ערנסט און צו שווער פאר אונזערע לייכטזיניגע קעפלעך און אונז איז כלל נישט אננעגאנגען, ווי פיעל דארף דער גנב בעצאהלען: צי ד' וה' אדער תשלומי כפל; פון אונזערט וועגען האט מען דעם גנב געקענט אין גאנצען שענקען. בכלל, האבען מיר נישט פערשטאנען, וואם בעטייט עס? איינער אן ארימאן, וואם האט ניט וואם צו עסען (אנדערש, וואלט ער ניט גענג'עט) גנב'ט א שעפסעלע, טראגט עס אויפ'ן פלייטשע, דאם שעפסעלע מעקעט אזוי טרויריג, — איינאנצען א אינגעלשע מעשה, קומען צו נעהען תנאים און חכמים, אזעלכע „גרויסע" אידען, און מאכען דערפון א גאנצען וועזען, קריגען זיך אזוי

שטארק, אוש זיי ברענגען אריין אונזער רבין אין כעם, און ער שלאָגט אונז מיט די גראָבע רוקענס פון דער גמרא...

וואו איז דער יושר?...

און יענעם טאָג האָבען מיר גראָד געלערנט יענעם בער־וואוסטען „עמוד", וואָס האָט בלויז עטליכע שורות „גמרא" און וואו דאָס איבעריגע איז רש"י און „תוספות", אזוי אז דער „עמוד" מיט די עטליכע שורות גמרא ווייזט אוים, ווי עפעס א קליין אינזעל פערטרונקען צווישען צוויי גרויסע ימים, און מיר דוכט זיך, אז מיר שטעהען אויפ'ן אינזעל און ציטערן, און אונ־זער רבי, דער קאפיטאן וויל אונז איבערפיהרען די צוויי גרויסע ימים, וויל זיין א העלד, נאָר ער קען ניט און ער שרייט אין שילט און, ערגער פאר אלץ, ער שלאָגט...

נאָר אט עפענט זיך אויף די טהיר און עם לויפט פריהער אריין א ווייסע פארע אין חדר, נאָכדעם פאלט אריין בערעל דער שמיד, א חדר־איינגעלם א טאטע. ער קומט געוואָהר וועד־רען, וואָס מאכט זיין יאָסקע, און גלאט א ביסעל שמועסען מיט א אידען א „תלמיד חכם" — מיט'ן רבין.

— שלום עליכם, רבי! ציהט דער שמיד אויס דעם רבין זיין נראָבע פערהאָרעוועטע האנד.

— עליכם שלום! — ענטפערט דער בייזער רבי און סטא־רעט זיך צו שמייכלען, נאָר דאָס קומט איהם זעהר שווער אָן.

— זיצט ר' בער! — נו, שקצים, — וועגדעט זיך דער רבי צו אונז, — זיצט רוהיג א ווייליע, קוקט איבער דער תוספות דערווייל, און איך וועל אביסעל שמועסען מיט ר' בער'ן.

מיר קוקען זיך אלע איין אין דעם גרויסען ים תוספות, נאָר אונזערע אויערן זיינען אָנגעשטרענגט צו הערען עפעס נייעס, וואָס בער דער שמיד האָט געבראכט. וויל בער דער שמיד ברענגט שטענדיג א סך נייעס, וועז ער קומט.

— א וועלטליע געוואָרען, א גרויל, א גרויל! — הויבט אָן דער שמיד.

— דהיינו, ר' בער? — וועלט נייגיריג דער רבי אוו שטעלט אן די אויערן צו הערן עפעס אינטערעסאנטעס.

— א גרויל, א גרויל! — האלט זיך אליין דער שמיד ביים וואונדערן — נו, א וועלטעלע!

— אדרבא וואס אזוינס!... — טרייבט דער רבי.

— א גרויל, א גרויל!

מיר קוקען אין תוספות אוו וואלטען מיט דער גרעסטער אונגעדולד אויפ'ן „גרויל", וואס ר' בער דער שמיד וועט מסתמא באלד דייטליכער ערקלערען.

— א קליין שטעדטעלע, — הויבט אן דער שמיד, — מיר שטיינס געזאגט, זעקס געסליך מיט א מארק, די גוי'עשע געסלעך איז דאך ניטא וואס צו רעכענען. איהר פערשטעהט?... אין אזא שטעדטעלע זאל מען געהן שטעלען א פאבריק... א פאבריק! א גרויל!

„א פאבריק!" — גיב איך א קלאפ א חבר מיט'ן פוס.

— אין תוספות קוק! — גיט א געשריי דער רבי.

— אזוי גאר! — וועגדעט זיך דער רבי צום שמיד. — א פאבריק דא אין שטעדטעל; צי משוגע?

— א פאבריק פון שוועבעלעך.

„פון שוועבעלעך!" — גיב איך וויערער א קלאפ א חבר מיט'ן פוס.

— דו קוקסט אין תוספות, צי ניט, גראבער יונג דו. שרייט אויס דער רבי נאך העכער אוו נעהמט מיך אן פאר'ן אויער אוו דרעהט א „שלשלת"...

— אזוי גאר פון שוועבעלעך! וואס איך הער! — וואונדערט זיך דער רבי אוו גלאצט אויס די אויגען.

— יא, יא, ביי אונז אין שטעדטעלע שטעלט מען א פאבריק פון שוועבעלעך.

— משוגע, פשוט משוגע, — לאכט דער רבי, ווי פיעל שוועבעלעך דארף האבען אונזער שטעדטעל? לאמיר אפילו רע-

כענען א מאה פּעקלעך א וואך... לוינט דאס דען?... פּשוט משוגע...

— רעכענט אייך, — גיט דער שמיד קאלטבלוטיג צו פּערשטאן, אז א פאבריק מאכט זיך ניט נאר פאר א שטעדטל אליין. די שוועבלעך קענען אנגעהן אומעטום אין דער נאנצער וועלט. איהר פערשטעהט... למשל באריסאווער שוועבלעך! באריסאווער שוועבלעך זיינען א שם־דבר. מען מאכט דאָרט נאלדענע געשעפטען.

— אויב אזוי — זאגט דער רבי פערקרימענדיג דאס פּנים — אויב אזוי איז עפּעס אנדערש, שיקט זיך דאס! וועט מען מאכען, קען געמאלט זיין, פּיינע נעשעפטען?

— וואס פרעגט איהר! גליקליך וועט ער ווערען! — שטעלט פאר דעם שמיד פאר'ן רבי'ן גרויסע גליקען.

— ווער מאכט די פאבריק? — פרעגט דער רבי.

— עפּעס א גרויסער גביר פון מינסק; האט א מטמון נאלד און זוכט נעשעפט.

— און וואו שטעלט ער די פאבריק? — פרעגט דער רבי וויטער.

— אן ארט האט ער א נאלדענעם. ביים טייכל, א זעלטנער פלאץ.

— ביים טייכל! — ריסט זיך ארויס ביי אונז חדר־אינגלעך ווי אין איין קול א נעשריי, און מיר קוקען זיך אלע איבער.

— אין תוספות קוקט! — שרייט דער רבי, — פּויערים, לייד־אקעם.

— ביים טייכל! — קלאפּ איך מיין חבר הינטערן טיש מיט'ן פוס, און מיין הארץ וועלט איבערפול מיט עפּעס מאדנע גליקען, און פאר מיינע אויגען מאלען זיך פאנטאסטישע בילדער, און איך ווייל פאלען צו די פים בערג דעם שמיד און ווינען פאר איהם און בעטען איהם תחנונים:

— רב בערע, האָט רחמנות, זאָגט מיט אַן אמת, טאקי ביים טייכעל מאכט מען די פאבריק?... טאקי ביים טייכעל?... און מיר גלויבט זיך דאָס גלִיק ניט...

נאָך פּסח איז די פאבריק פערטיג געוואָרען. מיר חדר־אינגלעך זיינען געקומען צו לויפען אַנקוקען זי. איהר אויס־זעהן האָט אונז געשראָקען. די הויכע קוימענס האָבען פון דער ווייטענס אזוי בייז געקוקט און האָבען אויסגעזעהן, ווי זיי וואָלטען וועלען חרוב מאכען דאָס גאנצע שטיק פעלד, וואָס גע־פינט זיך ארום.

— א סארא הויכע קוימענס! — האָט יאשקע, א חדר אינגעל, פון ווייטען אַנגעוויזען.

— ווי עס הודזיעט! — האָט א צווייטער אינגעל ווי מיט שרעק ארויסגעזאָגט.

— קומט נעהנטער! וואָס האָבען מיר מורא? — האָט זיך איינער נעמוטהינט.

— טאקי, וואָס האָבען מיר מורא? — האָבען מיר זיך אלע געפאָסט מוטה — קומט!

מיר זיינען צוגענאַנגען נעהנטער און האָבען זיך אַוועק־געשטעלט ביים טייכעל. דאָס וואָסער׳ל האָט שטיל׳ן און טרויעריג גערוישט און מיר האָט זיך געדאכט, אז עס ווייגט... עס האָט מיר אויסגעוויזען אז דאָס טייכעלע האָט מורא פאר דער גרוי־סער פאבריק...

און ניט נאָר אויך מיר אלַיין האָט דאָס טייכעלע אזא אייג־דרוק געמאכט, אלע חדר אינגלעך האָבען, אנשטאָט צו קוקען אויף דער פאבריק, זיך אין וואָסער אייגעקוקט און איינער האָט זיך צוזיפצט:

— מומנע וואָסער געוואָרען!

— טאקי! — האָט א צווייטער טרויעריג מודה געווען.

— דאָס איז פון דויך פון די קוימענס...

— א רחמנות אויף דאָס טייכעלע, — האָט א אינגעלע כלומר'שט לאכענדיג געזאגט.

— משוגענער! — האָבען מיר פון איהם אָנגעהויבען צו לאכען, די הערצעלעך אבער אינוועניג האָבען אונז געקלעמט און עס האָט זיך געוואלט ווייגען...

*

* *

„ספירה" האָט זיך געענדיגט; עס איז געווען א הייסער טאג און לערנענדיג מיט'ן בייזען רבין האָבען מיר א גאנצען טאג געקוקט אין פענסטער צו זעהן, וואו האלט שוין דער שאָטען פון די הייזער, ווען וועט שוין די זון אויף אונז רחמנות האָבען און וועט זיך איבערפעקלען ערגעץ ווייט הינטער די הייזער, כדי דער רבי זאל אונז שוין לאָזען פריי...

און אָט איז שוין די גאנצע גאס „שאָטען" געוואָרען. דער פאסטוך האָט שוין די טשערערע געטריעבען און דער רבי האָט אונז פריי געלאָזט.

— באָדען זיך! — האָבען מיר אין איין קול אויסגעשריען און זיך געלאָזט אראָב פון געסעל, צום טייכעל.

— הערסט ווי עס פייפט! — האָט, געהענדיג, איין חבר ווי בעזאָרגט אויסגערופען, צוהערענדיג זיך ווי פון ווייטען פייפט די פאבריק.

— זאל פייפען! וועט זיין פרעהליכער זיך צו באָדען, — האָט א צווייטער געזאגט.

— טאקי! — האָבען מיר מיטגעשטימט, ווי מיר וואלטען וועלען זיך אליין אבנארעז.

נאר וואס נעהנטער מיר זיינען געקומען צום טייכעל, אלץ

מעהר האבען מיר זיך געשראקען, עפעס האט אונז דאס הארץ פארגעזאגט טרויעריגעס...

איך האב זיך געלאזען לויפען אלץ שטארקער און שטארקער, ווי איך וואלט וועלען דערמיט צוגעבען מוט מיינע חברים. נאר קומענדיג נאהנט צום טייכעל בין איך געבליבען שטעהן, ווי פערגליווערט.

— ניטא, ברידער, קיין טייכעל! צוריק! — האב איך ווי מיט א געוויין אויסגעשריען.

— ד ז ז ז ז ז ז ! ! — האבען די קוימענס געפייפט.

— ד ז ז ז ז ז ז !

די הדר אינגלעך זיינען נעהנטער צוגעקומען, האבען אויפגעבויגען די קעפ אריינצוקוקען אין טייכעלע און מיר אלע האבען א לאנגען זיפץ, ווי נאך א געשטארבענעם, ארויסגעלאזען.

— אוי ! !

דאס וואסער האט אויסגעזעהן ווי אין א טעלער פערבליבענע קאלט־געקעכטס, פערגליווערט. אויף דעם גליווערי זיינען גענוען אנגעווארפען העלצעלעך, צובראכענע קעסטעלעך און סתם מיסט. און אלץ האט געשמעקט מיט א מאדנעם שטיקענדיגען גערוך.

מיר זיינען אזוי געשטאנען ווי פערשטיינערט א פאר מינוט, געקוקט מיט אראבנעלאזטע קעפ, פלוצים האבען מיר דערהערט הינטער זיך א גראבען קול הינטער אונז רעדען:

— וואס טהוט איהר דא, הא?

— מיר האבען זיך אומגעקוקט און האבען דערזעהן א הויכען גראבען בייכיגען אידען, מיט א פליך אויפ'ן קאפ: ער איז געשטאנען און געקוקט אויף אונז און געשמייכעלט. מיר האבען ניט געוואוסט וואס צו ענטפערן.

— וואס טהוט איהר דא? הא? — האט ער וויטער געפרעגט.

— באדעז זיך ווילען מיר! — האט זיך ביי איינעם ארויסגע־ריסען א נעשרעה...

— חא־חא־חא! — באדעז זיך! — האט זיך דער דיקער איר צולאכט — נו, וואס־זשע ווארט איהר? חי־חי־חי!...

— אמאל פלעגען מיר זיך דא באדעז, — האט א צוויי־טער אינגעל, ווי דורך טרעהרען ארויסגעזאגט. — אמאל איז געווען ריינע וואסער...

— אמאל! אמאל! — האט דער הויכער בייכיגער איר זיך לוסטיג געמאכט מיט אונז — אמאל איז דען אויך א קונץ געווען צו באדעז זיך?... באדט זיך איצטער... חא־חא־חא!

זיין לאכען האט אונז ביז וועהטאג גערייצט. און איינער פון אונז, בלאם ווי דער טויט, האט א געשריי געטהאן.

— א בראנד אין אייער פאבריק!...

און האט זיך פונאנדער געווייגט.

— חא־חא־חא! — האט זיך דער בייכיגער־דיקער איר פונאנדער געלאכט, — א היים, שקצים!...

געהענדיג צוריק א היים, האט מיר געקלונגען אין די אוי־ערן דעם איר'ס געלעכטער, דער „דזזזזזז" פון די קוימענס אוי דאס אלץ האט זיך מיר געלעגט ווי שוועבעל אויף מיין הארץ.

— א בראנד אין דער פאבריק! — האט דאס אינגעל דעם גאנצען וועג נעשאלטען.

— דערשטיקט האט זי דאס טייכעלע! — האט א צוויי־טער געזיפצט...

און לאנג האבען מיר דאס טייכעלע בעווייגט, און נאך לענגער די פאבריק געשאלטען...

דריי שונאים.

דריי אידען האָב איך אינגעלוויזן פיינד געהאט, געוועז זיי א דם שונא. איינער פון זיי איז געווען חיים מרדכי דער שוחט, א איד מיט א לאנגע געריכטע באָרד, ווילד פערפלאָנטערט און פערפלאָכטען און מיט צוויי גרויסע מורא'דיגע אויגען, וועלכע האָבען געהאט דעם זעלביגען גלאנץ פון זיין אָנגעשאָרפטען חלף... און אז ער פלעגט קומען צו אונז אמאל קוילען דאָס קעלבעלע, וואָס אונזער בהמה פלעגט „געבוירען" און קאלטבלוטיג שארפען דעם חלף, דערצעהלענדיג אגב אורחא א מעשה, אז טרוקענע פעלכלעך זיינען געפאלען (ער האָט געהאנדעלט מיט טרוקענע פעלכלעך), פלעגט זיך מיר וועלען בשעת־מעשה ארויסרייסען פון זיין גראָבער האנד דעם חלף און אריינלאָזען איהם אין הארצען. אויף אונזער קעלבעלע האָב איך מעהר רחמנות געהאט, ווי אָט אויף דעם גזלן, וואָס מעהר אז טרוקענע פעלכלעך קויפען און קעלבער קויילען וויסט ער ניט..

דער צווייטער, וועמען איך בין א שונא געווען, איז געווען גרונם דער בושעל — א גמרא מלמד, א איד מיט זעהר א לאנגען האלז, פאר וואָס חדר אינגלעך האָבען איהם בושעל גערופען. איך האָב אפילו ביי איהם קיינמאל ניט געלערנט, נאָר די חברים מיינע פלעגען זיך פון איהם אָנדערצעהלען אוועלכע רציחות, וואָס ער בעגעהט זיך מיט זיינע תלמידים, אז מיין יונג־בלוט פלעגט אויפגעקאָכט ווערען און אז איך פלעג איהם אמאל זעהן אין בית מדרש בין מנחה למעריב, ווי ער שטעהט נעבען כיור און וואשט די הענד, גלאָצט זיינע קלייגע פייכטע אויגעלעך און מורמלט אונדרייטליכע ווערטער, פלעגט זיך מיר וועלען נוקם זיין זיך אָן איהם פאר מיינע חברים...

נאר די שנאה צו די ביידען איז געווען זעהר קליין קענען דער שנאה, וואס איך האב נעטראגען טיף אין מיין יונג האר־צען צו אהרן חיים דעם וואוכערניק. דאס איז געווען דאכט זיך אויפ'ן קוק, אן ארעמער איד, אן אינגעהויקערטער אין אן אלט צערישענעם בנר, נאר עס איז מיר געווען נענוג צו הערען איהם אמאל טענה'נדיג מיט מיין טאטען:

— איך זאג אייך ר' שלום (אזוי האט מיין טאטע נעהיי־סען), אז אנדערש וועט עס ניט נעהן — אנדערש קען עס ניט זיין... דאס איז מיר געווען נענוג, איך זאל פיהלען צו איהם א טיעפע שנאה. אין זיין קול האט נעקלונגען אזוי פיעל ביזקייט, אזוי פיעל קאלטקייט, אזוי פיעל אכזריות, אז עס איז מיר פער־כליבען ווי דאסט אויפ'ן הארצען און אז ער איז אוועקגענאנ־גען פון אונז, האב איך זיך ניט נעקאנט איינהאלטען און זיך נעוועגדט צום טאטען:

— טאטע, וואס האסטו מורא פאר איהם, וואס רעדסטו מיט איהם?...

— עס ווייל אונזער שטיבעלע אבנעהמען!... האט דער טאטע האלב לאכענדיג, האלב ערנסט נעזאגט.

— א מכה וועט ער אבנעהמען! — האב איך מיט בלוט פערלאפענע אויגעלאך אויסגעשרינגען, דריקענדיג די פויסטען— איך וועל איהם זעהן אין גאס, וועל איך איהם מיט א שטיין פלעטען דעם מוח...

— און ס י ב י ר האסטו פערגעסען? האט דער טאטע מיך נעסטראשעט... און אין דער מינוט בין איך אויף „סיביר" נעווען מעהר אין כעס, ווי אויפ'ן מיאוס'ען וואוכערניק...

*

* *

און שטעלט זיך פאר מיין וועהטאג, אז אן מיינע ערשטע צוויי שונאים האב איך ווי עס איז דערלעבט א נקמה. דער

שוחט האָט שטארק אָנגעהויבען צו האנדלען מיט „טרוקענע פעלכלעך", איז געווארען א נגיד. דערווייל האָט דעם חזן׳ס בחור זיך עקזאמינירט אויף שוחט און האָט אויסגעהאלטען דעם עק־זאמען... און אזוי ווי דער פאָטער זיינער, דער חזן, האָט גע־האט א גרויסען „צד", ווייל ער איז שוין עטליכע יאָהר הייזעריג געווען און מען האָט אויף איהם שטארק רחמנות געהאט, — האָט זיך דאָס שטעדטעל געלעגט, אז מען זאָל, אָנשטאָט חיים מרדכי׳ן, וואָס האָט אָנגעקליבען א מטמון גאָלד פון די „טרוקענע פעלכלעך", מאכען פאר א שוחט דעם חזן׳ס בחור. אי וואָס? א בחור טאָר נישט קוילען? טאָ זאָל מען איהם חתונה מאכען... עס איז אפילו א שווערע זאך געווען, קריגען אזוי גיך א שדוך הגון פאר׳ן חזן׳ס בחור, נאָר אז „שטאָרט" וויל איז ניטא קיין שווער, מען האָט דעם בחור חתונה געמאכט, געגעבען איהם א ווייב, א חלק און געזאָגט איהם: קוילע...

אָט אזוי האָב איך דערלעבט נקמה אן אלטען שוחט. אמת, דער נייער איז אויך ניט געווען בעסער, ער האָט אויך געקוי־לעט, נאָר מיר האָט ער מיין כעס ניט אזוי אויפגעבראכט. ער פלענט דאָך ניט אזוי קאלטבלוטיג שארפען דעם חלף, ווי דער אלטער. ער פלענט דאמאָלס זיין בלייך ווי ליינוואנד, די הענד פלענען איהם ציטערן און מיר האָט זיך געדאכט, אז ער אליין האָט אויך רחמנות אויפ׳ן קעלבעלע, נאָר וואָס זאָל ער טהאָן, אז מען האָט איהם פאָרט פאר א שוחט געמאכט...

א נקמה האָב איך אויך דערלעבט אויף גרונם דעם בושעל. עפעס איינמאָל נאָך פסח האָט זיך אין שטעדטעל צעטראנגען א נייעס, אז גרונם דער מלמד האָט פערלאָרען זיין חדר. צו וועלכען בעל הבית ער קומט בעטען דאָס אינגעל זאָגט מען איהם אָב. מען איז מוחל די גמרא, די הארבע אויסרעדעניש אין „מרובה" מיט די קלעפ און שמיץ: ניט מאך פאר א קאליקע און ניט מאך פאר א רב...

און אז איך פלעג זיך אמאָל, זומער, אריינכאפען צין

בית־מדרש און פלעג איהם זעהן זיצענדיג ביי א ספר מיט אן ארבבגעפֿוענעם קאפ און אונטערברומענדיג א ווילד־אומעטיגען ניגונ'דעל פלעג איך טראכטען: גוט אזוי! ווייטער הרג'ע נישט קיין אינגלעה. טיף אין הארצען אבער האב איך שוין אויף איהם רחמנות געקריגען. מיר האט זיך אפילו געוואלט אונטערגעהן צו איהם און טרייסטען איהם:

— נישקשה ר' גרונם, גאט לעבט! — נאר איך האב זיך געשעמט און אבגעקערט מיין פנים פון איהם.

קיין קול האט בלויז ניט געגומען דעם וואוכערניק. פערקערט, דער טאטע פלעגט אלץ קומען מיט נייעם, אז ער האט שוין נאך א אידען „אבגעשריבען", נאך א שטיבעל צוגערעדט... מיין כעם פלעגט ברענען, מיין יונג־הארץ האט רוהען ניט נומען, אז מיט דער צייט וועט דאס נאנצע שטעדטעל זיין וועלט. מיין יונג הארץ האט רוהען ניט געקאנט און איך פלעג אין דער שטיל נאט בעטען, אז ער זאל אויך דעם וואוכערניק ניט פערגעסען. עפעס אנשיקען אויף איהם א מפלה...

*

*

דאס שטעדטעל האט זיך געוויינט. עס איז עפעס געקומען צו פאהרען א מגיד, וואס קלינגט מיט זיינע דרשות אין דער נאנצער וועלט. עס זיינען געווען צעקלעפט „מודעות" אין אלע בתי־מדרשים און אידען האבען אבגעשטופט אייגער דעם אנדערן און געקראכצן צום טיר איבערלעזען וואלט און וואלט. וואס עס שטעהט געשריבען וועגען מגיד... מנחה צייט איז דער בית־המדרש געווען נעפאקט. ממש דאס נאנצע שטעדטעל איז געקומען. דער בית־המדרש איז אפילו געגוג גרויס געווען און וועז יעדער וואלט זיך ניט געשטופט צום ארון־קודש, וואלט געוועז געגוג ארט פאר יעדען. האט זיך אבער יעדען געגלוסט האפען א קוק אויפ'ן מגיד, און איינער האט געשטויסען דעם צווייטען

און מיט די עלענבוינענם דורכגעשניטען א וועג, נעהענטער צום מגיד.

און אט זעה איך, ווי דער מגיד רוקט זיך פון ווינקעל מזרה... וואו ער איז געזעסען די גאנצע צייט ביי'ן מנחה נעבען רב. ער גיט ארויף, גיט א קוש דעם פרכת, גיט א גלעט די לאנגע שוואַרצע באַרד, וואַרפט זיינע צוויי שוואַרצע טיעפע אויגען אויפ'ן עולם און הויבט אָן...

פון אַנפאַנג נעהמט ער א פסוק פון תנ"ך, פון ישעיהו. דער פסוק איז מיר בעקאַנט און מיר איז א וואונדער, וואַס ער טייטש אַב יעדעם וואַרט, וער וויסט עס ניט דעם טייטש?... שפעטער א ווייל נעמט ער א שטיקעל גמרא פון „בבא קמא", נאָך שפעטער א פסוק פון חומש...

און פלוצים הער איך עפעס ווי ער בעריהרט א בעקאַנטע פראַגע, אן ענין, וואַס אינטערעסירט מיך אזוי, וואַס לאַזט מיך ניט רוהען, וואַס צעקאַכט מיין יונג־בלוט, ער דרשנ'ט וועגען פראַצענט...

— „אם כסף תלוה את עמי את העני!" — דונערט אויס דער מגיד; דער בית־מדרש, דאַכט זיך מיר, ציטערט און פאלט באלד אייז...

„אויב דו וועסט לייהען געלד דעם ארעמאַן,

„זאלסטו איהם ניט דריקען,

„ניט דריקען זאלסטו איהם!"...

וואו איז ער, וואו איז ער, דער וואוכערניק? זאל ער הערען, זאל ער הערען! פרעהט זיך מיין האַרץ און איך הויב אָן איהם זוכען מיט די אויגען.

און אט זעה איך ווי ער שטעהט אין צווייטען זייט פון

מזרח, הערט יעדעס וואָרט אוּן שאָקעלט צו מיט'ן קאָפּ...
— א הא! טראכט איך מיר — מען האָט דיך געפאקט!
וואָרט, וואָרט, דער מגיד וועט דיר נעבען, וועסט ווייטער וויסען!...

„אוּן אויב ער וועט דיר דעם בגד פאר א משכון נעבען"— בייזערט זיך העכער דער מגיד אוּן זיין שטימע קויקעלט זיך איבער'ן גאנצען בית־המדרש — „זאָלסטו איהם, דעם אָרע־מאָן, ווי נאָר די זון פערגעהט, דעם בגד צוריק אומקעהרען... „אוּן אז ער וועט ניט האָבען ביי נאכט מיט וואָס זיך צו־צודעקען, וועט ער ווייגען צו מיר אוּן איך וועל הערען, ווייל איך „בין א דערבארעמדיגער גאָט!"

— אוּן דו וואַרפסט אַרויס אידען פון שטיבער אוּן גיסט זיי ניט אוועק צוריק! ווילט זיך מיר אויסשרייען צום וואוכער־ניק. נאָר דער מגיד שמידט מיך צו צום אָרט אוּן איך קאָן זיך ניט בעוועגען. ער רעדט הויך אוּן בעגייסטערט וועגען דער מיאוס'ער מדה פון פראצענט נעמען, וועגען שטראָף אויף יענער וועלט: ער מאָלט אויס דעם גיהנם פאר די פראצענטניקעס, שטעלט פאָר אלערלייי ענוים קשיים, — אוּן איך קוק, קוק אויפ'ן וואוכערניק, נעהם ניט אראָב די אויגען פון מיין אהרן חיימ'ן. איך היט זיין יערע בעוועגונג, אוּן א וואונדער איז מיר עפעס, וואָס ער הערט גלייך מיט אלע אידען: די זעלבע אָנגעשטרענגט־קייט, דאָס זעלבע זיפצעלע, אָבער ניט מעהר... וואו איז זיין שרעק?...

אוּן אָט האָט דער מגיד געענדיגט. דער עולם רודערט. יע־דער וויל ארויסגעבען זיינע התפעלות פון איהם, נאָר מיר נעהט עס ניט אָן, איך לאָז זיך צו מיין וואוכערניק, א קוק טהאָן, וואָס מאכט ער, צי לעבט ער נאָך...

אוּן אָט שטעהט ער נעבען א רעדעל אידען, וואָס זאָגען מבינות אויף דער דרשה. איך קוק איהם אריין אין די אויגען אוּן ווייל דאָרטען גענפינען עפעס א פערענדערונג, א חרטה, א טרוי־

ער — נאר איך בעמערק עס ניט... מיין הארץ פערגיסט זיך מיט בלום...

— סטייטש, סטייטש! ווילט זיך מיר אויסשרייען, וואס איז דאס? וואס בעדייט עס? נאך אזא דרשה, נאך אזא מוסר זאל ער אזוי רוהיג בלייבען?...

איך קאן עס ניט פערשטעהן, מיין קליין מוחל בענעהמט עס ניט, איך רוק זיך צו נאהנט צו איהם און איך דערהער ווי ער וועגדט זיך צו בערע פעשעס, אן אלטער בעל־הבית און זאגט מיט א שמייכעלע:

— וואס זאגט איהר וואס פאר א געפערלטער מויל! הפלא ופלא! איך האב געהאט אן אמת'ע תענוג צו הערען איהם!...

הייסט עס, אז דער מגיד האט ניט איהם נע'מוסר'ט. ער, דער וואכערניק, מאכט זיך ניט וויסענדיג. און מיין צארען האט געברענט און האב לאנג געזוכט א נקמה אן איהם און ניט גע־פונען...

דער פראלעטאריישער רעדאקטאר.

(א גאליציאנישע חומערסקע)

אריין צו מיר אין צימער איז ער אונגעריכט. ער האט אין טיהר ניט אנגעקלאפט; צי ער האט ניט געוואוסט, אז מען דארף אנקלאפען, צי ער האט פון אזעלכע נארישקייטען ניט געהאלטען — גוטער יאהר וויים איהם, אלענפאלס בין איך אויף איהם ניט בייז געווען — צו אזעלכע אונערווארטעטע בעזוכען בין איך שוין אין גאליציען געוואוינט געווען.

ער האט אויסגעזעהען א יאהר פיער־פינף־און־צוואנציג, פון מיטעלמעסיגען וואוקס, ארים געקלייידעט, אבער דאך ווי אן אינטעליגענט, וועניגסטענס ווי אן אינטעליגענט אין גאליציען, חאטש קיין קראוואט האט ער ניט געטראגען, דערפאר אבער איז דער קראגען געווען גענוג שטייף, חאטש ניט וועניג ברודיג... די שיך זיינען נעווען ניט נאר ניט געפוצט, נאר אפילו קויטיג. עס איז אבער געווען קענטיג, אז ניט געפוצט האט ער זיי בכיון, כדי די לאטעס זאלען ניט זיין אזוי בולט.

דערפאר אבער האבען זיינע טאשען פון ראק, וועלכער איז געווען אבנעשפילעט, עדות נעזאגט, אז ער איז ניט נאר אן אינטעליגענט, נאר טאקע א נייסטיגער מענש: זיי זיינען געווען אנגעפאקט פול מיט פאפירען, אזוי, אז דער מאגערער בעזוכער מיינער האט אויסגעזעהען גאנץ דיק...

איך האב פערשטאנען, אז איך האב דא צו טהאן מיט א קאלענג, ד. ה. מיט א שרייבער, אדער עפעס עהנליכעס, און איך האב שוין נענומען זוכען מיטלעז, ווי אזוי אויסגעלייזט ווערען פון איהם.

דאס מאל האב איך מיך אבער טועה געווען. עס איז ניט

געווען קיין שרייבער, נאר א סך, א סך העכער פון א שרייבער.

שטעלט זיך פאר, אז דער דאזיגער יונגערמאן איז געווען ניט רעדאקטאר, און ניט נאר א רעדאקטאר פון סתם א צייטונג'ל, נאר טאקע דער רעדאקטאר פון בעריהמטען פראָלעטארישן־נאציאנאל־ציוניסטישען זשורנאל: „אונזערע פאדערונגען", וועלכער איז שוין ערשיענען אין פערלויף פון צוויי יאהר אין 7 נומערן מערען און האט אנגעמאכט צוויישען די פארטייען א גרויסען שטורם מיט זיינע שארפע ארטיקלען און מיט זיין קריטיק געגען דער טאקטיק פון די מארקסיסטען...

נאטירליך, דאס בין איך אליין דערגאנגען נאכדעם, ווי ער ער האט עס מיר אליין איבערגעגעבען...

— יא, יא! — האט ער נעענדיגט די ביאגראפיע פון זיין זשורנאל. — עס קומט אויס געוג צו קעמפען מיט דער פעדער, אבער זיענען וועלען מיר. די לעצטע נומער „אונזערע פאדערונגען" איז זיך פאנאנדערגענאנגען אין דריי הונדערט פופציג עקזעמפלאַרען... און די נומער, וועלכע איך גאָה איצט פערענדיגען, רעכענען מיר דרוקען אין פינף הונדערט עקזעמפלאַרען...

דערהערענדיג פון אזא ערפאלג פון „אונזערע פאדערונגען" האב איך שיער־שיער ניט אריסגעכאפט זיך מיט א פארשלאג צו ווערען א מיטארבייטער. צום גליק האט דער רעדאקטאר פון „אונזערע פאדערונגען" זיך קענטיג דערמאנט אן דעם וועגן וואס ער איז געקומען און ער האט פערכאפט:

— אבער איין פעהלער האט אונזער ארגאן. מיר האבען די בעלעטרישטיש אבטיילונג אינגאנצען פערנאכלעסיגט. אין די עלכע נומערן, וואס זיינען ערשיענען, איז נאך קיין איין ערצהלונג ניט געווען.

אלס בעלעטריסט אליין, האב איך זיך אבגערופען:

— דאס איז ווירקליך א גרויסער פעהלער. בעלעטריסטיק מוז פערנעהמען א וויכטיגען פלאץ אין א זשורנאל.

— מיר ווייסען עס... האָט ער היציג זיך אָנגעכאפט... מיר האלטען שטארק פון דער שעהנער ליטעראטור. אין אונזערע קרייזלעך לעזען מיר זאגאר פאר נאָך די „דיסקוסיעס" ערצעהלונגען פון די נרעסטע אידישע שרייבער. ביז אהער איז אבער פאר בעלעטריסטיק קיין פּלאץ ניט געווען, דער קשאָנאָווער סטרייק פון די האָניג־נישער האָט דעם גאנצען פּלאץ פערנומען, שטעלט זיך פאָר: פינף האָניג־גישער האָבען צוויי יאָהר נע־סטרייקט און אין יעדער נומער האָט מען געמוזט אבגעבען בע־ריכטען וועגען דער שטימונג פון די ארבייטער און די בעלי־בתים. דער סטרייק איז געווען א פערביסענער פון ביידע צדדים, אָנגעפיהרט דעם סטרייק האָט טאקע אונזער פּארטיי און אָט צוליעב דעם איז אין קיין פּלאץ ניט געווען פאר דער שעה־נער ליטעראטור...

— נו, און איצט? — האָב איך געפרענט.

— איצט — האָט ער נעענטפערט — האלט מען זיך שוין ביי אויסגלייכען. עס איז א סברא, אז אין דעם נומער זאל קאָנען ארייננעהן א בעלעטריסטיש זאכעלע, פון א 30—40 שורות... און טאָמער וועט זי זיין צו גרויס פאר איין נומער, וועט מען זי טיילען אויף צוויי מאל און מען וועט אונטען שרייבען: „פאָרטזעצונג קומט"...

ענדע קומט... האָב איך איהם פערריכט...

— איך מיין טאקע „ענדע קומט"... האָט ער זיך פער־שעהמט און איז רויט נעוואָרען, פון וואָס ער איז נעוואָרען א סך חנו'דיגער...

— וואָלט איך טאקע וועלען — האָט ער פאָרטגעזעצט — אז איהר זאָלט ספעציעל פאר אונז עפעס אָנשרייבען א זאכעלע. עפעס אזוי, פערשטעהט איהר מיך פון ארבייטער לעבען, עפעס אזוי — אן אנימאציעלע... איהר פערשטעהט — עס זאל דעם ארבייטער דורכנעהמען...

— איך וועל מיך פלייסען! — האָב איך צוגעזאָגט...

— יא, יא! פלייסט זיך! — האָט ער זיך געבעטען, ווי עס וואָלט איהם נעגאנגען אין לעבען... גלויבט מיר, איהר ווייסט גאָרנים וואָס פאר א פובליקום מיר האָבען... מען שליגט יעדעס וואָרט... מען שלינגט...

— אז עס איז ניטאָ וואָס צו עסען, שלינגט מען וועדטער— האָב איך זיך געוויצעלט פאר'ן רעדאקטאָר...

דער ווייץ איז איהם געפעלען גענוג, איך האָב קענטיג נעטראָפען אין פינטעל אריין. דער רעדאקטאָר האָט א זיפץ גע־טהאָן, פערגלאָצט די אויגען צום באלקען און האָט זיך אננע־רופען:

— דאָס איז ניט קיין ייוץ — עס איז טאקע אן אמת — דער פראָלעטאריאט אין גאליציען האָט ניט צו עסען... און דער־פאר קעמפפען מיר טאקע.

— אלזאָ וועל איך אייך די זאָך צושיקען, — האָב איך ענדליך פערזיכערט. — גיט־זשע מיר דעם אדרעס פון דער רעדאקציע...

— דער אדרעס... דער אדרעס... האָט ער נעשטאָמעלט... דער אדרעס... די רעדאקציע, פערשטעהט איהר מיך, האָט ניט קיין שטענדיגען אדרעס... וואו איך וואוין דאָרט איז דער אד־רעס...

— נו, טאָ זאָגט מיר, וואו איהר וואוינט...

— חי־חי־חי! — האָט ער זיך חנו'דיג צולאכט... אָט דאָס איז טאקע די מעשה, וואס איך האָב שוין א פאָר וואָכען קיין וואוינונג ניט...

— טאָ וואו־זשע נעפינט זיך פאָרט די רעדאקציע? האָב איך נעפרעגט אביסעל פער'חדוש'ט...

— ביי מיר אין די קעשענעס... האָט ער מיר מיט א זיסען אונבעזאָרגטען שמייכעלע אננעווויזען אויף די אננעפאקטע טא־שען... עס קאָן אבער זיין, אז די פאָרטיי זאָל פאר מיר די טעג

קריגען ערגעץ א דירה... וועל איך שוין געבען צו ווי־סען...

און דערמיט איז, נאך דער בעלעטרישטישער בעשטע־לונג, דער „פראלעטארישער רעדאקטאר" ארויס פון מיין צי־מער, א פרעהליכער, א גליקליכער, וואס די קינפטיגע נומער וועט האבען בעלעטריסטיק אויך...

וואלט נאר געווען א דירה!

דער נייער חסיד.

(א גאליציאנער בילד)

בעמערקט האָב איך ווין לאנג, אז דאָס בחור'ל מיט'ן שטאר־צענדען גארגעל מיט דער משכיל־ישער חאלב ווייסע, האלב ברוי־דיגע מאשינקע, מיט דעם פּשרה'דיגען האלב חסידישען, האלב רייטשישען קאפּעליוש און איבערהויפּט מיט די פינקלענדיגע אוגן דאָך קעלבערנע אויגען. — אז דאָס דאזיגע בחור'ל פער־פאלגט מיך אויף טריט און שריט. כ'האָב עס נעמערקט און שטארק מורא געהאט. דאָס הארץ האָט מיר געזאגט, אז דאָס בחור'ל וועט מיך פריהער אדער שפּעטער „אריינקריגען" און וועט פאר מיר אויסלעגען זיין גאנצע השכלה, פון וואָס עס איז בעלט מיך שוין זייט איך בין דא אין גאליציען.

מיין היטען זיך, מיין פארזיכטיגקייט האָט מיר אבער נישט געהאלפען. אין א שעהנעם מיטאג, וועו איך בין געזעסען אין מיין צימער'ל און געהאלטען נעהמען זיך עפּעס שרייבען, האָט זיך מיין טהיר, וועלכע איז פריהער ניט אנגעקלאפּט געוואָרען, זיך געעפענט און עס האָט זיך אריינגערוקט מאקע דאָס זעלבע בחור'ל.

„ניט פרעהליך!" האָב איך א טראכט געטהאָן און האָב נע־וואלט שוין ארויסווייזען מיין ניט גאסט פריינדליכקייט. דער־זעהענדיג אבער זיין פערווירונג, זיין ניט וויסען וואוהין צו טהאָן די הענד, וואוהין צו קוקען און וואָס צו טהאָן, האָט מיך אביסעל גריהרט, מילא — האָב איך שלום געמאכט — לאמיך איהם אויסהערען. אפשר וועט זיין אינטערעסאנט.

— זיצט, האב איך מיך צו איהם שוין געווענדעט גאנץ פרייגדליך.

שמייגער האבען זיך ... זיין הארצען ארבעגעקייקעלט. ניט ארא ... ענדיג זיין משכילישען קאפעליושעל, נאר ארבּ־ שארענדי... א ... צום פּאטילניצע צו, האט ער זיך אוועקגע־ זעצט אויפ'ן בענק — האטש עס איז נעשטאנען א פרייער שטוהל — און האט אנגעהויבען האלב שטאמלען, האלב רערעז.

— איך בין אריין צו אייך.. הייסט עס געוואלט האב איך שוין לאנג אריין, ווארום צו וועמען זאל מען אריין? איך נעה אפילו אלע טעג אין ארבייטער פעראיין, איך בין א סאציא־ ליסט... נאר ביי אייך, רעכען איך, קען מען עפעס מעהר „רער־ נעהן"... חי־חי־חי....

זיין לאכען איז נעווען קעלבעריש, די אויגען האבען פער־ לאָרען דעם גלאנץ און זיינען נעווארען פייכט. איך האב שוין חרטה נעהאט אויף מיין אויפטהו און האב זיך נעווענדעט צו איהם: — וואס וועט איהר זאגען?

— וואס וועל איך זאגען? חע־חע־חע... איך מיין! אייך דארף מען דעז זאגען? און אלייז ווייסט איהר ניט... און צוריק נערעדט האב איך אייך טאקע א סך צו זאגען און איהר וועט דערפון מאכען גאנצע ביכער, אט אזוינע. (דערביי האט ער אנ־ נעוויזען אויף א פּאר דיקע ביכער, וואס זיינען נעלעגען ביי מיר אויפ'ן טיש).

און איידער איך האב מיך מכין געווען אויסצוהערען איהם, צו וואס מען האט נעדארפט זיך פאַרבערייטען מיט נעדולד, האט ער ווייטער נעשאטען:

— איהר ווייסט דאך, אז איך שטאם פון חסידישע על־ טערען. מיין טאטע איז א סאריגערער חסיד, אויב איהר האט א ידיעה אין סאדיגערער חסידים, קענט איהר אייך שוין פאר־ שטעלען, ווי אזוי איך בין ערצויגען נעווארען! בפרט, אז מיר דאכט, אז איהר האט א ידיעה אין חסידות. איך האב נעלע־

זען א פּאָר זאכען אייערע וועגען דעם. נאָנץ גוט !... ד. ה. אבי־סע׳ פּעהלט דאָרט — דעם עיקר ווייסט איהר נאָך נישט. דאָס קען איך וויסען, הלואי וואָלט איך געהאט אייער פּערער וואָלט איך בעסער ארויסגענעבען. וואָרום פּערשטעהט איהר מיך — איך בין דעם חסידות א שונא, א דם שונא !... איהר אידעאָלי־זירט עס ; דאָס טאָר מען נישט ! מען טאָר נישט ! די לעצטע צייט האָבען טאקי די חסידים פּעריסען די נעזער. א קליניג־קייט: דער „העולם" האָלט אויך פון חסידיש. אמאָל, למשל, אויב איהר געדענקט דעם „השחר", פּלעגט מען זיי דאָרט לייגען ניין אייל׳ען אין דער ערד ! און אזוי דארף זיין. נו, סמאָלענס־קין איז געווען א גרויסער פּריידענקער. זיין „התועה בדרכי החיים" איז א גוואלדיגע זאך, א גוואלדיגע זאך, זאג איך אייך. חיינט שרייבט מען שוין נישט אזוי. צוריק געשמועסט שרייבט מען היינט אויך נישט שלעכט. דאָס הייסט, עס זיינען דאָ פּער־שיעדענע שרייבער: איינער שרייבט גוט, איינער שרייבט, אז מען קען אין מויל נישט נעהמען, ווי אן אפיקומן. נאָר דאָס האָט נישט צו אונזער ענין. איך וויל איך נאָר שילדערען די חסידים. וואָס הייסט אייגענטליך א חסיד ? א חסיר הייסט א מאמין, ער גלויבט. בערעכענען, אנאָליזירען א זאך, ווי מיר פּריידענקער, למשל, דאָס נישט. אלץ שטעהט אויפ׳ן גלויבען. דער רבי איז א בעל־מופת, בעווייזט נסים, היינט אז דער רבי זאָגט נאָך א שטיקל תורה — עקט זיך די וועלט. פּרוביר דעם מאָטען בע־וויזען אז נישט אזוי, קרינסטו אנשטאָט אן ענטפער פּעטש ! מיך האָבען נישט די פּעטש געארט, איך קען פּערטראָגען א פּאטש, נאָט צו דאנקען. אמת, איך קען געבען א פּאטש אויך. נאָר א מאטען צוריק וועל איך דאָך נישט געהן פּאטשען! חאטש צוריק געשמועסט, האלט איך נישט פון כבוד אב. ס׳איז אן עפּעס איבערלייבעניש פון אלטע צייטען. וואָס הייסט? אז דו ביזט מיינער א מאטע, דעריבער איז וואס — טארסטו נישט זיין קיין שוסה, קיין ווילדער פּאנאטיקער ? מוז איך

דיר פאלגען ? ווי מיינט איחר ? איך האב טאקי געוואלט הערען אייער מיינונג וועגען כבוד־אב. ס'איז א וויכטיגע פראגע. איך אינטערעסיר מיך שטארק דערמיט... דער עיקר אבער אינטערעסיר איך מיך מיט סאציאליזם: איך בין שוין פיערטער יאהר א סאציאליסט... ד. ה. א סאציאל־דעמאקראט! טאקי דא אין דער אידישער פארטיי! איהר קענט דאך מסתמא דעם פיהרער פון דער אידישער פארטיי — גראסמאנען! אט דאס איז א קאפ! ער קען גאנץ „קאפיטאל" אויף אויסווענדיג! און מיט אלע פירושים. ביי איהם האב איך טאקי „קאפיטאל" געלעהרענט, א טיעפע זאך! אי וועה! אי וועה! וואס דאכטען טהוט זיך! א ים! און גראסמאן שוויימט דארטען, ווי אן אמת'ער מאטראז, ווי א מאטראז, זאג איך אייך. א קלייניגקייט — זיין קאפ! נו, ער האלט טאקי אויף די פארטיי, וועז ניט ער — וואלט זי שוין לאנג צופאלען אויף ברעקלאך. דער עולם איז טאקי אין איהם שטארק איינגענלויבט, ווי אין א גוטען אידען, און ער איז מאקי זעהר גרויס! איהר האט איהם געדארפט הערען אמאל רעדען, א רעדע האלטען אויף א פאלקס פערזאמלונג! ער צוקלאפט זיי אלע, דערהויפט די ציוניסטען אויף פיך־פיצעלעך. ווי האלט איהר פון די ציוניסטען? איך האב טאקי געוואלט הערען אייער מיינונג, איך בעט אייך זאגט מיר, וואס ווילען זיי, זיי ווילען פאלעסטינא, גוט! איך, קען זיין, ווייל אויך, נאר פון וועלען בין האבען אידאך עפעס א גרויסער חילוק... נאר גראסמאן ווייזט אויף, אז דאס איז גלאט א חלום, אן אוטאפיע... ער האט אזא כח!... ס'איז געווען דא ניט לאנג פאר די וואהלען — ס'האט געזאלט זיין א גרויסע פאלקס־פערזאמלונג, דאמאלסט איז געקומען אהער א ציוניסטישער רעדנער פון פשעמישל, ד"ר לאנדע, א הייסער ציוניסט, אויך א גוטער רעדנער. א טאג פאר דער פערזאמלונג האט זיך גראדע דער ד"ר לאנדע געטראפען מיט אונזער גראסמאן'ען. זיי האבען זיך א ביסעל צושמועסט צווישען זיך. וואס וויטער איז דער שמועס

אלץ שארפער נעווארען. וואס זאל איך אייך זאגען, עס האט נישט נעדויערט קיין צוויי שעה און ד"ר לאנדע איז נעווארען אויס ציוניסט און איז איבערגענגען צו אונז, צו די סאציאל־דעמאקראטען. גראסמאן, הייסט עס, האט איהם איבערצייגט. אין איינע צוויי שעה! עס האט נעקאכט די שטאדט! ווארום איהר דארפט וויסען, אז ד"ר לאנדע איז אויך נישט קיין אינ־נעלע. נאר ווי קומט ער צו גראסמאנען'ען! איך זאג אייך. אז דער גראסמאן בעווייזט אין אניטאציע ממש וואונדער... און דער עולם האלט טאקי פון איהם. שוין א סך חסידישע בחורים זענען אריבער צו איהם, די טאטעס, די חסידים, קעהרען ווען־טען, מען פאהרט צום רבי'ן, דער רבי ניט עצות. נאר שריי חי־וקים.

— איך בין שוין — האט ער אויסגעלאזט — דאס פיערטע יאהר א סאציאליסט, א סאציאל־דעמאקראט, הייסט עס. דער עיקר אבער טהו איך טהעארעטיש און דיסקוטיר מיט חסידישע בחורים, מיט ציוניסטען... עס איז, נאטירליך, שווער זיי צו איבערצייגען, קיין גראסמאן בין איך ניט. איך האב ניט אזא כח, אבער ווירקען ווירק איך... מיר פעהלען נאך אביסעל ידיעות אין א טהייל סאציאליסטישע פראגען, נאר איך שטודיר. יעצט לערנען איך קאאוטסקי, אויך א גרויסער קאפ! נאר אז גראסמאן וועט עלטער ווערען וועט ער קאאוטסקי'ן איבערשטיי־גען. לייט ווילען אפילו האבען, אז אין דער נאציאנאלער פראגע איז גראסמאן טיעפער פאר קאאוטסקי'ן. ס'איז טאקי זעהר מעג־ליך... וויפעל איז איז דער זיינער? אכט! יא, דארף איך טאקי געהן אין פעראיין — ער האלט דארטען טאקי היינט א רע־דע. זייגע א רעדע! א קלייניגקייט: פעריל שיטען זיך פון מויל!...

אז ער האט שוין געהאלטען ביי'ן געהן, האב איך איהם א פרעג געטהון:

— אבער א י ה ר זענט ניט קיין חסיד?
— איך? האט ער אויף מיר אויסגעגלאנצט די אויגען — איך בין שוין ווייט פון חסידות! איתר השרט דאך פון מיר זשרטער!...

דער באהן־בילעט.

(א שמועס אין וואגאן.)

... איהר פאהרט מיט אבילעט? — א נארישקייט, א נרויסע נארישקייט: אלמאי זאל מען פאניען אנשטאפען מיט נעלד? מען זאגט אפילו, אז פאליאקאוו האט אויך א חלק אין דער באהן, נאר וואס מיינט איהר איז פאליאקאוו! ער האט שוין אפילו לאנג פערגעסען, אז ער איז א איד... נאר מיר דאכט, אז מיט דער דאזיגער ליניע איז ער ניט קיין שותף... און אפשר יא. נאר אזוי צי אזוי, א בילעט נעהמען איז א נארישקייט. ס'איז ארוים־געוואָרפען נעלד! איהר וועט זאגען יושר! אט פאהרען מיר שוין דריטע סטאנציע און מיר האבען נאך אלץ ניט וואו צו זיצען! צוגויפגעשטיקט ווי נענג... קראנק זענען זיי געווען צוטשעפען נאך א וואגאן, צי טאקי נאך צווי... און גלאט וועמעס כחות איז צו בעצאהלען פאר א נאנצען בילעט? מילא איהר פאהרט אודאי איין מאל אין א שמיטה, קאנט איהר זיך פערנינען צו קויפען א בילעט, אבער איך, פערשטעהט איהר מיך, בין א איד א סוחר, פאהר אכט מאל א יאהר נאך סחורה, און מיר וואלט מיין נאנצע קראם ניט אויסנעטראנגען, איך זאל קויפען יעדעס מאל א בילעט. אז איך פאהר מיט'ן „קאנדוקטאר", מאך איך אויך ניט קיין גרויסע גליקען. אמאל טרעפט זיך, פאהר איך נאך א פעסעל הערינג, למשל, און איך זאל נעהמען א בילעט, וועל איך שוין מוזען ארויפציהען אויף יעדען הערינג א גראשען און אז איהר וואלט נעקענט אונזערע קונים, וואלט איהר פערשטא נען, ווי אזוי דאס איז גוט: אונזערע קונדען וועלען אייך א יאהר ניט פערזוכען קיין שטיקעל הערינג און וועלען אבקומען מיט

א ציבעלע, אבי דער קרעמער זאל ניט אויספיהרען. אזוינע מינים קונדען זענען דאָ אין שטעדטעל!

פאָהר איך מיר שטענדיג אהן א בילעט. און הלואי ווייטער! אמת, די ערשטע צייט פלעגט מיר דאס הארץ קלאפען ווי ביי א גזלן, ווען איך פלעג ארויסגעהן אין וואנען אהן א בילעט. א קלייניגקייט: מען שפיעלט זיך דאָ מיט פאניען! צוריק געדרעט קומט על פי זאקאן דערפאר ניט קיין גרויסער פסק. על פי זאקאן דארפען „זיי" בלויז ארבעווארפען ביי א סטאנציע, און דאר־טען פרענט דער נאטשאלניק־סטאנציע א פאס, דעם נאמען און מאכט א פראטאקאל, אמאל אז דו פערגעסט דעם פאס אין דער היים, צי דו האסט גאר קיין פאס ניט, שיקט מען דיר אב מיט'ן עטאפ. ס'איז אויך ניט קיין גרויס אומגליק... חאטש ס'וועגדט זיך פאר וועמען... פאר מיר למשל, וואלט דאס געווען א הריגה, מיין קראם וואלט אינגאנצען חרוב געווארען. נאר הלואי ווייטער, מיך חאט מען נאך קיינמאל ניט ארבעגעפיהרט: וויל נאך אלע זאכען בין איך פארזיכטיג. אמאל, למשל, האט זיך געטראפען אז איך האב ניט געהאט קיין בילעט און ס'איז נראד אריינגעקומען א „קאנטראליאר" בין איך געפאלען אויף א שכל און בין ארונטערגעקראכען אונטער א באנק און גלויבט מיר, אז דארטען איז נאר ניט אזוי שלעכט — געדויטער ווי איז וואנאן. די נאנצע זאך איז, וואס אויך אונטער'ן באנק ביזטו ניט זיכער, ווארום אן אנדער קאנטראליאר, א שונא ישראל למשל, הייסט זוכען אונטער'ן באנק, דעמאלט האט מען גראד ניט געזוכט: איך האב געהאט מזל. מען דארף צו אלץ האבען מזל... נאר דאס האט מיר נאר איינמאל געטראפען און יענע נסיעה האלט איך פאר דער בעסטער: עס האט טאקי ניט געקאסט קיין נראשען. דעם קאנדוקטאר נארנישט נענעבען... אזוי אבער קאסט דער קאנדוקטאר, קיין סך ניב איך איהם ניט — א צווייי גילדען! ס'איז נענוג פאר איהם, מאלט אייך, אז ער האט אזוי־נע ווי איך אין די צעהנדליגער... דאס רוב זענען די קאנדוקטאר־

רעז ניט קיין שלעכטע: גיסט אוועק איהם די צוויי גילדען — זעהסטו. אז ער איז דיר א פרוינד, חאטש א איד — זיי האבען יושר... מיינע קאנדוקטארען — אלע בעקאנטע — זענען שוין נאר פיינע גוים! אין גרונד געגומען, קומט דאך דעם קאנדוקטאר די צוויי גילדען! פונדעסטוועגען בעדאנקט ער: זאגט אייך, וואס איהר ווילט דאס איז אן אוודעלקייט פון א גוי... מיט מיר איז אייגער פון זיי א גוטער ברודער און גראד קומט מיר דאס רוב אוים מיט איהם צו פאהרען — ער וווייסט, ווי מען רופט מיך, קלאפט מיר שטענדיג איבער'ן פלייצע און רופט מיך: מאלאדיץ לייבעל! ער האט טאקע פון מיר איבערגענומען א היבשע מטבע: שוין 15 יאהר, אז מען פאהרט אין שטאדט אריין נאך סחורה אבט מאל א יאהר! אמאל גיב איך איהם אויסער די צוויי גילדען א מתנה: א הערינגעל, א פאר זויערע אוגערקעס — מען קאן ניט זיין קיין חזיר.. און ער איז טאקע ווערט... נאך אלע זאכען טהוט ער אידען טובות. עס קאסט פארט בילינגער, ס'איז דאך נארוש!... איין מאל נאר איז ער אויך מיר שיער ניט אין כעס געוואָרען... און ער וואלט געווען גערעכט. איך האב מיך אבער פערכאפט: ס'האט מיר אפילו געקאסט יענע נסיעה א שהנע פאר גראשען און ווער איז אלץ שולדיג — עפעס א נארישער איד אייגער! אויפ'ן וואקזאל האט ער צווישען אונז געמאכט א מהומה: באשר עס פאהרט זעהר א בייזער „קאנטראליאר" און מען מוז נעהמען בילעטען! איך האב אפילו לכתחלה געלאכט: וואס הייסט א קאנטראליאר: דער קאנדוקטאר וואלט אודאי גליך צו וויסען געגעבען, האב איך אבער איהם בשום אופן ניט געפונען... מילא פערפאלען — מען מוז נעהמען א בילעט: אכט בלוטיגע גילדען! היינטיגע פרנסות! פערפאלען! געגומען א בילעט! איך געה אריין אין וואגאן — ס'איז א מהומה, עס פאהרט, זאגט מען, זיבער א קאנטראליאר און יעדערער וואָרענט דעם אנדערן: א בילעט, למען השם, אידען, האט בילעטען! גו, טראכט איך

מיך, אבי איך האב! און מיין קאנדוקטאר זעה איך ניט! דער צוג נעהמט זיך ריהרען, איך שטעה מיר אנגעשפארט אן פענס־טער און טראכט פון די איבעריגע עטליכע גילדען און עס רייסט מיר אויס א שטיק הארץ: היינטיגע פרנסות!... און גלאט מוז איך אייך זאגען, בין איך ניט געוועהנט נעווען צו פאהרען מיט א בילעט — נעה היט זיך מיט איהם! אלע וויילע טאפ איך איהם אין קעשענע צי ליעגט ער, דער קאפ איז פערדרעהט, און צו א בילעט בין איך ניט געוועהנט — איך קאן איהם נאך פער־ליערען.

אין א פערטיל שעה ארום, מיר זיינען שוין אבגעפאהרען א האלבע סטאנציע, קומט צו דער קאנדוקטאר מיינער! וואו קאנטראליאר, ווער קאנטראליאר — אן אויסגעטראכטע מעשה! איך בין אזוי צוטומעלט נעווארען, אז איך האב ניט נעווואוסט, וואס צו טהאן. דא הער איך, ווי דער קאנדוקטאר רופט זיך אן: גו, לייבעל, וואס שווייגסטו? היינט וואס טהוט מען דא? — זאל איך איהם געבען דעם בילעט, היינט וואס וועט ער האבען? ער קאן נאך פאראיבעל האבען... מילא, איהר וועט דאך פון מיר לאכען — איך האב ארויסגענומען צוויי גילדען און האב איהם געגעבען. איך האב מיך, גלויבט מיר, געשעמט צו געבען איהם דעם בילעט... עס האט פשוט ניט געפאסט!... שטענדיג פאהרסטו אהן א בילעט, מיט אמאל ווערסטו פריש און געזונד און משוגע און גיסט איהם א בילעט... עס פערשטעהט זיך, עס האט מיר געקאסט די מעשה נענוג נעזונד. איך בין פון דער דאזיגער נסיעה בדלות נעווארען. ארום און ארום האט זי מיר געקאסט 12 גילדען, נאר טהו, מאך, איך האב ניט געקאנט מיט'ן קאנדוקטאר אייניריסען... עס האט ניט געפאסט... און דער עיקר — איהר וועט גלויבען — איך האב מיך פשוט נע־שעמט צו געבען איהם דעם בילעט...

די דריי טאקטען.

1.

ביז צוואנציג יאהר איז חיים געווען א סטאליער. נעאר־ בייט האט ער ביי זיין בעל־הבית ראובן יוסלען פינף יאהר, און קיין גרויסער טייסטער איז פון איהם ניט ארויסגעקומען. ער האט געארבייט שטיל, פאמעליך און אלץ אזוינע ארבייט, וואס האבען ניט נעהאט אין פלוג קיין גרויסע וועדטה. א נאנצען טיש, א בעט, א טאבורעט האט ער קיינמאל ניט אויסגעאר־ בייט, ער האט נאר געארבייט צו דער האנד: א פיסעל, א וועג־ טעל, א ברעטעל אבנעהובעלט. און אז די נאנצע זאך פלענט פארטיג ווערען, פלענט חיים דארט זיין ארבייט ניט דערקע־ נען, ניט נעפינען. פערענדיגען זיין ארבייט פלענט א צווייטער פועל, אדער דער בעל־הבית, און חיים האט קיינמאל ניט נע־ האט דאס פערנעניגען און דעם שטאלץ, וואס א מייסטער האט. וועז ער בעטראכט זיין געענדיגטעם ווערק. ז י י ן ארבייט פלענט פערשלונגען ווערען אין אנדערע, און חאטש ער האט אין ווערקשטאט א נוץ נעבראכט, דאך האט זיך איהם שטענדיג נע־ דאכט, אז זיין ראליע איז זעהר א קלייגע און ער טהוט מיט זיין ארבייט נאר נישט אויף, זי ווערט פערפאלען ניט בעמערקטער־ חייד.

און דעריבער האט חיים זיך ניט נעפיהלט פאר א סטא־ ליער אין פולען זינען פון ווארט און האט די ארבייט ניט ליעב נעהאט, און אז מען האט איהם אבגענעבען פאר א סאלדאט אויפ'ן איין־און־צוואנציגסטען יאהר, האט ער אפילו אין „פרי־ סומסטוויע" ניט נעוואגט אז ער איז א סטאליער, כדי ער זאל ניט דארפען אנקומען אין „פלאטניע", וואו ער וואלט וויעדער

נעדאַרפט שפּיעלען די ניט־וויכטיגע ראָליע אין דער ארבייט אוז זיין ווי א פינפטע ראַד צום וואָגען.

אז ער איז אַנגעקומען אין דער דריטער ראָטע, אוז אז אין א פּאָר וואָכען ארום האָט דער פּעלדפּעבעל, אריינגעהאנדיג אין קאָזאַרמע נעפּרענט: וועָר איז א סטאָליער? איז חיים רויט אוז בלאָס נעוואָרען אוז האָט שוואַך אויסגערופען, ניט קענענדיג זיך איינהאלטען:

— איך!

דאן האָט דער פּעלדפּעבעל איהם ארויסגערופען פּאָראויס אוז איהם נעזאָגט:

— וועסט האָבען אויף עטליכע טעג ארבייט. דער ראָטנער האָט נאָהייסען מאכען נייע ברעטלאך אויף די „נארעס", וואו יעדען סאָלראָט'ס נאָמען זאָל זיין אויפּגעשריבען. פּערשטעהסט?

חיים האָט א קוק געטהאָן אויף די אלטע ברעטלאך, וואָס זיינען געווען צוגעשלאָגען אין דער הויך אויף די „נארעס" אוז האָט געפּונען, אז די ארבייט איז זעהר א גרינגע אוז אז ער וועט עס מאכען.

אין דריי טעג זיינען אלע ברעטלאך פּארטיג געוואָרען, אוז חיים האָט דאָס ערשטע מאָל אין לעבען נעהאט דעם נחת צו זעהן זיינע אן ארבייט וואָס האָט אליין פּאר זיך א וועָרטה, צו וועלכער קיין אנדערער האָט זיך ניט צוגעשטעקט. אוז ער איז געווען צופריעדען, חאָטש קיין גאלד האָט ער דערפּאר ניט גענומען אוז האָט אפילו קיין דאנק ניט בעקומען. נאָר וואָס דארף ער האָבען דאָס גאלד אוז דעם דאנק? ער האָט דאָס נעצאהלט אוז דעם דאנק אלע וויילע, וועָן ער נעהט פּארבייַ די גאלגערס אוז זעהט, ווי אויבען אין דער הויך פּינקעלט דאָס וויסע ברעטל, וואָס ער האָט אליין געמאכט. א שאָד נאָר, וואָס אויך אין דער ראָזוגער ארבייט זיינער האָט זיך עמיצער אריינגעמישט, דער ראָטנער־שרייבער האָט מיט שווארצע טינט יעדעם ברעטל פּערשריעבען מיט א

נאמען און פאמיליע און א נומער. נאר וואס זאל ער טהאן, אז קיין שרייבער איז ער ניט, אי א סטאליער, אי א שרייבער קען א מענש ניט זיין... געשריעבען האט אבער דער שרייבער אויף ז י י נ ע ברעטלעך, וואס ער האט אליין געמאכט. דאס איז געגוג פאר איהם.

מעהר קיין ארבייט האט זיך אבער דעם גאנצען ערשטען ווינטער פון זיין דיענסט ניט געמאכט, און חיים, גלייך מיט אלע „נאווּאבראנצעס", האט זיך געלערענט מארשירען, לויפען, ציעלען מיט'ן ביקס און נאך אזעלכע זאכען. און אז זיין „צייט" פלעגט קומען, פלעגט ער דארפען געהן אין קיך שיילען קארטאפעל, טראגען וואסער און זעגען האלץ, און ער האט שוין כמעט פערגעסען אז ער איז א סטאליער נעווען, נאר די ברעטלעך איבער די געלעגערם פלעגען עם איהם דערמאהנען. דעם פריהערדיגען נחת אבער האט ער שוין ניט געפיהלט.

דער מעלדפעבעל האט אלץ ניט פערגעסען, אז ער האט אין זיין ראטע א אידעל א סטאליער, און א פאר וואכען נאך פסח האט ער איהם געשיקט מיט א קאמאנדע סאלדאטען מאכען פאלאטקעס פאר'ן לאגער.

א גליקליכער, א שטאלצער איז חיים אוועק מיט דער קאמאנדע אין לאגער. דער עלטערער פון דער קאמאנדע, אן אלטער קריסטליכער סאלדאט, פון טווערער נובערניע, א נעלער, מיט גרויסע וואנסען, זעהר א שטרענגער, האט געפיהרט די קאמאנדע אין דער בעסטער אַרדנונג און דערזעהענדיג פון ווייטען אן אפיציער, פלעגט ער זיך מיט מעהר שטרענגקייט נעהמען צו יעדען בעזונדער. חיים'ן אבער האט ער גאר נישט געזאגט. חיים האט עם בעמערקט און האט דאס ערשטע מאל אין לעבען זיך גענפיהלט, אז ער שטעהט העכער פון אן אנדערן און ער האט פאר זיך אליין בעקומען רעספעקט...

קומענדיג אבער אין לאגער אויפ'ן אַרט, איז חיים'ס גדולה אין גאנצען אראָב. דאָרט האט שוין נעארבייט די גאנצע פלאָט-

ניע פון פאלק, און חיים האט דא וויעדער געשפיעלט די אמאליגע ראליע ווי ביי ראובן יוסל'ן זיין בעל־הבית. ער האט נאר צוגעהאלפען קלייניגקייטען, און אז די פאלאטקעס זיינען פארטיג געווארען, האט ער וויעדער זיין ארבייט ניט דערקענט, זי איז פערשלונגען געווארען אין דער ארבייט פון די אנדערע סטאליארעס, פון די בעסערע, פון די עלטערע, און ער איז געווארען דער זעלביגער אובעמערקטער חיים ווי געווען, גלאט א חיים, וואס איז אמאל א נארנישט א פועל ביי ראובן יוסל'ן געווען און היינט א נארנישט אין פאלק.

און חיים איז אומעטיג געווארען.

2.

עס איז נעווען ערב מאנעווערס. אין די פאלאטקעס האט מען זיך געגרייט צו דעם לאנגען שווערען וועג. חיים איז געשטאנען ביי זיין פאלאטקע און האט גערייניגט דעם ביקס, וועלכען ער פלעגט אלע ווייל אויפהויבען, אויסציהען אין דער בריט, אנשטעלען קעגען איין אויג, דאס צוויטע אויג פערזשמורענדיג אוג אריינקוקען אינווענדיג, צי עס איז שוין נענוג צו רייניגען. פלוצים האט ער דערהערט, ווי די דניעוואלניע, וואס שטעהען יעדער ביי זיין פאלאטקע, גיבען איבער אייגע די אנדערע:

— ארויסשיקען אלע יונגע סאלדאטען אויפ'ן מיטען פאלק!

חיים אלס יונגער סאלדאט האט זיך פון די דניעוואלנעס געשרייען דערשראקען. „ווער וויסט וואס פאר א בעפעהל עס איז דא?"

— ניכער אויפ'ן מיטען פון פאלק! — האט איהם דער דעזשורני נעטריעבען.

חיים האט אין דער גיך צוזאמענגעלעגט דעם ביקס, וועלכען ער האט געהאט פונאנדערגענומען, אויסגעשמירט אלע מעטאלענע ערטער מיט פעטס, אוועקגעשטעלט אין דער „פיראמי־

דע", אָנגעטהאָן א כלומרש'דיג ריין העמדע, וואָס ער האָט אליין נעכטען ביים טייך אויסגעוואשען. און האָט זיך געשטעלט ביי דער „ליניע", וואו עס האָט זיך צוזאמענגעקליבען די קאָמאנדע פון די יונגע סאָלדאטען און האָבען דערווייל געשמועסט אין דער שטיל.

פון שמועס האָט חיים געכאפט, אז מען וועט אויסקלויבען תלמידים פאר דער מוזיקאנטען־קאָמאנדע.

זיין שרעק איז אין גאנצען אראָפ. פערקעהרט, ער האָט זיך נאָך דערפרעהט. ער וועט צורייבען א פאָר שעה צייט. קיין מוזיקאנט וועט ער דאָך ניט זיין. ער וויים אפילו ניט וואָס מוזיק איז, ער קען אפילו קיין קלאנג ניט ארויסלאָזען. ער האָט קיינמאָל אין זיין לעבען אפילו קיין זונג ניט געטהאָן. ווי קומט ער דערצו? דער קאפעלמייסטער וועט אויף איהם אפילו זיך ניט אומקוקען. א קלייניער, א דאָרער; א מוזיקאנט דארף זיין א געזונדטער, א שענער, א הויכער!

באלד זיינען צוזאמענגעקומען אלע יונגע סאָלדאטען. און אונטעראפיציער האָט א קאָמאנדעווע געטהאָן:

— זיך אויסשטעלען! שאנאָם מארש!

און די קאָמאנדע האָט זיך געלאָזט נעהן, אויפהויבענדיג א געדיכטען שטויב.

צוקומענדיג צום מיטען פאָלק, האָט חיים דערזעהן דעם קאפעלמייסטער שטעהן מיט'ן עלטסטען מוזיקאנט. דער לעצטער האָט נעהאלטען א פאפיער אין האנד.

דער קאפעלמייסטער, א הויכער, דאָרער דייטש מיט בריללען אויף דער שמאָלער נאז, האָט נעהויבען, זיי זאָלען זיך אויסשטעלען אין איין צייל. ער האָט זיך געשטעלט פאָראויס און מיט א פיעדעל אין דער האנד האָט ער אָנגעהויבען יעדען אייניגען עקזאמינירען.

אז ער איז צוגעקומען צו חיים'ן וועלכער איז געווען דער צעהנטער פון צייל, האָט חיים'ן זיך נעדאכט, אז די פיס און די

הענר זיינען ניט זיינע און די צונג איז אין מויל פערשטארט געבליבען.

— דו זינגסט? — האט דער קאפעלמייסטער איהם גע־פרענט.

— ניין. וואשע בלאהארדיע! — איז חיים קוים אין שטאנד געווען צו ענטפערן.

דער קאפעלמייסטער האט איהם א טאפ געטהאן די ליפען, און האט זיך ערנסט אויף זיי פערקוקט.

— נוטע ליפען — האט ער זיך געוענדעט צום עלטסטען מוזיקאנט מיט דעם פאפיער אין דער האנד.

דער עלטסטער האט מסכים געווען.

חיים האט ניט פערשטאנען, וואס דאס בעטייט. ער איז שוין אלט 21 יאהר און ער האט קיינמאל ניט געוואוסט, אז ער חאט נוטע ליפען. ער איז רוהיגער געווארען און האט געהאפט אויף עפעס גליקליכעס.

דער קאפעלמייסטער האט א פיהר נעטהאן מיט'ן סמיק אי־בער'ן פיערעל און האט געהייסען חיים'ן נעהמען דעם זעלבען טאן. אנפאנגס האט חיים עס ניט פערשטאנען, נאר אז דער קאפעלמייסטער האט איהם דייטליך ערקלערט. וואס ער מיינט, האט חיים דאס ערשטע מאל אין לעבען נעזונגען גלייך ווי די פיערעל האט געשפיעלט.

— ווי רופט מען דיך? — האט חיים דערהערט און ערנסטע פראגע.

— חיים קוגעל! — האט ער הויך אויסגעשריען און איז רויט געוואָרען.

— פערשרייבט! — האט זיך דער קאפעלמייסטער גע־וענדעט צום עלטסטען. יענער האט עס גלייך ערפילט.

— ביזט א מוזיקאנט! — האט א אידישער יונגער סאל־דאט איינגעשושקעט חיים'ן אין אויער מיט קנאה.

חיים'ן האט זיך עס ניט נענליבט. איהם חיים'ן זאל

טרעפען אזא גליק?... און אפשר איז די וועלט משוגע געוואָרען? און אפשר איז ער אליין משוגע געוואָרען?

קומענדיג צוריק אין פאַלאַטקע, האָבען איהם די אידישע סאַלדאַטען אַבגענעבען „מזל טוב"! און די קריסטליכע האָבען דאָסזעלבע אויף זייער אופן אויסגעדריקט:

— וואָט זשיד, א רוח אין דיין מאָמען! — דארפסט נעבען אהער.

און דערבי האָבען זיי מיט די גראָבע פינגער נעפּויקט אין בער זייערע העלזער און חיים'ען האָט זעהר וועה געטהאָן דאָס הארץ, וואָס ער קען זיי ניט געבען קיין ביסעל בראנפען.

ער האָט זיי אבער צוגעזאָגט, אז ווי ער בעקומט די „זשאַלאָוואניע" 45 קאָפּ., קויפט ער א האלבע פלעשעלע.

— נו, גוט! — האָבען די סאַלדאַטען געענטפערט: חיים קוגעל מאַלאַדיעץ, חאָטש א זשיד!...

3.

דער אינסטרומענט, וואָס מען חאָט חיים'ן געגעבען, האָט נעהייסען וואַלדהאָרן. אין דער קאָמאַנדע האָט ער נעהייסען וואַלטאַרנע, און חיים'ן איז עס די ערשטע צייט נעווען שווער אויסצורעדען און ער האָט ניט גוט געוואוסט, ווי זיין אינסטרומענט הייסט. אז ער האָט געשריבען די ערשטע טעג פון דער מוזיקאַנטישער קאָמאַנדע א בריף זיין אייניציגען ברודער — א שוסטער אין מינסק, און ער האָט נעוואַלט איהם אויסשרייבען אויף ריכטיג ווי זיין אינסטרומענט הייסט, האָט ער עטליכע מאל איבערנעפרעגט ביי די עלטערע מוזיקאַנטען. דאָס אויסזעהן פון דעם אינסטרומענט איז חיים'ן געווען געפעלען; די פיעל אויסגעדרעהטע מאשינדעלעך, די קלאַפענס און דער קלייַנער מונדשטוק האָבען ביי איהם ארויסגערופען א צופריעדענעם שמייכעל. ניט געפעלען איז איהם נאָר געווען דער טאָן פון

אינסטרומענט, אדער ווי ביי איהם האט עס געהייסען: דער בלאז. דער בלאז איז א שוואכער, א שטילער און ניט קיין שעה־נער. חיים האט ניט געקענט פערשטעהן, צו וואס דאדף מען אין ארקעסטער אזא אינסטרומענט. אויסשפיעלען אויף איהם אליין קען מען נאר נישט, אזוי זאגען די מוזיקאנטען. דער דאזיגער אינסטרומענט שפיעלט נאר „סעקונדע", ד. ה. האט מען איהם ערקלערט, אז ער האט תמ'וואטע אויסגעשטעלט די אויגען — עס־טא־טא. עס־טא־טא !...

חיים האט געשפירט, אז אין דער מוזיקאנטען־קאמאנדע וועט ער שוין אויך קיין ראליע ניט שפיעלען. און ער האט זיך דערמאהנט אן זיין אלטען בעל־הבית ראובן יוסל, אן זיינע ארבייט מיט איהם, און ער איז נאך אומעטיגער געוואָרען.

4.

די ערשטע צוויי חדשים האט חיים געבלאזען די גאממעס, וועלכע זיין „לעהרער" לייבע צארפין, וואס האט שוין נעדיענט דאס לעצטע יאהר, האט איהם אנגעשריעבען מיט זיין ווילדען נאטען־כתב, און איהם געוויזען די ערשטע צייט ווי אזוי צו בלאזען. די ערשטע דריי נאטען האט חיים ווי עס איז גענומען. ביי דער 4טער אבער איז חיים שטעהן געבליעבען. נעהמען האט ער זי אפילו ניט גענומען, נאר פאלש. „דו פאלסט ניט אויפ'ן טאן !" האט איהם דער לעהרער ערקלערט, און די נאטע האט חיים'ן אויסגעווייזען, ווי א בארג, וואס איז זעהר משופע'דיג און וואס ארויפגעהענדיג אויף איהם פאלט מען מען צוברעכט די צייהנער. און די נאטע האט איהם די ערשטע צוויי חדשים נע־שראקען און פערפאלגט און האט זיך פאר זיינע אויגען געטראַ־גען, אין אויער געקלונגען, אויפ'ן וואהר און אין חלום.

אויסער זיין לעהרער צארפינען, וועלכער איז געווען מעהר סוחר ווי מוזיקאנט, וויל ער האט זונטאג נעהאנדעלט אויפ'ן

מערקע, — אויסער צארפינען פלעגט אמאל צוגעהן צו חיים'ן דער עלטסטער מוזיקאנט, אויף וועלכען מען האט נעוואגט, אז ער קען שפיעלען אויף אלע אינסטרומענטען אין דער וועלט... חיים, דערזעהענדיג נעבען זיך דעם עלטסטען, פלעגט זיך אי דערשרעקען, אי דערפרעהען זיך. דערשרעקען פלעגט ער זיך פאר'ן עלטסטענס בייזען און שטרענגען בליק, פאר זיינע בייז־פערדרעהטע וואנסען, און דערפרעהען פלעגט ער זיך, ווי עס דערפרעהט זיך א חולה, וועז ער געפינט זיך נאהנט פון א דאק־טאר, אין וועלכען ער גלויבט, אז ער קען פון טויט לעבעדיג מאכען.

אומזיסט איז אבער געווען דער שרעק און די פרייד. דער עלטסטער האט נאר אויפ'ן קוק אויסגעזעהן בייז און שטרענג; און וואס אנבעלאנגט דער פרייד, וואס ער קען איהם לעבעדיג מאכען, אז ער, חיים, זאל קענען די 4טע נאטע און די העכערע נאטען נעהמען, איז זי אויך צורונען... דערהערענדיג, ווי חיים נעהמט די נאטען, האט דער עלטסטער אנגעשטרענגט די ביידע אויערן, זיך פערקרימט פון פאלשען טאן און אויסרעדעניג: פאהאני אינסטרומענט! — איז ער אוועקגענאנגען צו א צוויי־טען שילער, איבערלאזענדיג חיים'ן אין ארבגעפאלענעם און א פערצוויפעלטען...

5.

עס איז איבערגענאנגען א יאהר. חיים האט שוין אויסער „מאליטוע" און „באשע צאריא חראני", נעשפיעלט עטליכע מארשען. די העכערע נאטען פון פיער און וויטער האט ער „גענומען", אבער מיט מאטערניש, און צארפין זיין לעהרער, זי־צענדיג נעבען איהם אין ארקעסטער, פלעגט איהם ניט איין מאל א קלאפ טהאן פאר'ן פוס, ער זאל בעסער שווייגען. „אז איך וועל זיך אויסדיענען און אוועקגעהן אהיים — פלעגט איהם

צארפין ארײנשושקען אין אויער — וועסטו מענען נעהמען. איצטער זיץ און שווייג!"

אוך חיים האָט נעשווינגען, נאָר וועט ער האָט אפילו נעשפּיעלט האָט זיך איהם אויך נעדאכט, אז ער שווייגט. ער האָט נאָר נעהערט ווי דער טראָמפּייט קנאקט, דער באריטאָן רוישט, די „בעסער" שיעסען, דער פּויק דונערט, דער קלאָרנעט אוך פּלייט הילכען, — נאָר דער וואלדהאָרן זיינער אוך אפילו זיין חבר'ס שוויינגען, אוך מען הערט זיי נאָר ניט. אוך ער האָט מקנא געווען די איבריגע מוזיקאנטען, וואָס שפּיעלען אזא גרויסע ראָליע אין אַרקעסטער, אוך ער נאָר ניט.

ער האָט זיך אמאל נעפּרובט אויסרעדען דאָס האַרץ פּאר צארפינען:

— אונזער אינסטרומענט הערט מען נאָר ניט, ווי מיט איהם, אזוי אָהן איהם.

— ביזטו בדלות! — האָט צארפין, וואָס האָט שוין נעהאָט נאָך א חודש צו ענדיגען דעם דיענסט אוך האָט מהר געטראכט פון די הייטישע געשעפּטען, אויידער פון מוזיק נעלאכט: — מען דארף זהן ענדיגען דעם חודש, ניט „אַנרייסען זיך", אוך נאָכדעם נעהם איך דעם וואלדהאָרן אוך זאָג ברוך שפּטרני. אך עסק האָב איך מיט דער „מוזיק".

חיים האָט איהם מיט'ן מויל נאכגענעבען. פּאָרט זיין לעהרער אוך אך אלטער סאלדאט דערצו: אין הארצען אבער האָט ער אנדערש געטראכט, אוך ער האָט מקנא געווען די איבריגע מוזיקאנטען, וואָס זיצען מיט אינסטרומענטען וואָס ליארמען, שרייען אוך פערנעהמען אך אַרט אין אַרקעסטער, אוך ער מיט זיין אינסטרומענט וועלט פערטומלט אין זייערע הויכע שטארקע טענער אוך בלייבט אונבעמערקט...

6.

די אלטע סאלדאטען, וואָס האָבען געדיענט דאָס לעצטע יאָהר, זיינען ענדליך א היים צופּאָהרען. אין קאמאנדע איז וועל-

ניגער געווארען מיט פינף מוזיקאנטען. געפיהלט אבער האָט מען נאָר איינעם פון זיי, דעם באריטאָניסט, און אויף זיין אָרט האָט מען געדונגען א ציווילנעם מוזיקאנט, ביז דער צווייטער באריטאָניסט וואָס איז נאָך געבליבען דיענען, וועט זיין אימשטאנד אליין צו שפּיעלען. וואָס אנבעטרעפט דעם פּליטיסט און קלארנעטיסט, וואָס זיינען אויך אהיים אוועקגענאנגען, האָט מען נעלעגט גרויסע האָפנונגען אויף די צווויי איבערגעבליבענע, וועלכע זיינען נעווען זעהר פּעהיג. נאָר איין חיים, וועלכער איז געבליבען דער איינציגער אויף וואלדהאָרן, איז אלץ געבליבען דערזעלבער אונבעמערקטער ווי פריהער, וועז זיין לעהרער צארפין איז נאָך נעווען! דער עלטסטער נאָר האָט אירָאָניש א קוק נעטהאָן אויף איהם און חוזק געמאכט.

— נו, קונעל, איצטער וועסטו זיין ביי אונז א סאָליסט...

נעזאָגט האָט עס דער עלטסטער, וועז דער אָרקעסטער איז נעזעסען גרייט צו שפּיעלען א נייעם מארש, וועלכען מען האָט פונאנדערגעלעגט ביי יעדען טישעל. — דער עולם האָט זיך אומגעקוקט אויף חיים'ן און יערער האָט געשמייכעלט אויף זיין שטיגער. חיים'ן האָט דאָס לאכען פערדראָסען און חנאה געטהאָן. מען מאכט פון זיין שפּיעלען טאקי חוזק, אבער דאָך וויים מען, אז ער עקזיסטירט. ער האָט נאָר נעווארט, וואָס וועט דער קאָפעלמייסטער זאָגען. דער קאָפעלמייסטער איז אבער געוען פערטהאָן מיט'ן נייעם באריטאָניסט, וועלכען ער האָט עפּעם ערקלערט אין מארש און האָט אין שמועס וועגען קונעל'ן קיין אנטהייל ניט גענומען.

באלד האָט דער קאָפעלמייסטער גענומען „סטרויען" די אינסטרומענטען. ביי איינינג אינסטרומענטען האָט ער דעם „בע" גענעטען, ביי אנדערע דעם „צע". חיים האָט מיט א קלאָפענדען הארצען נעווארט אויף זיין „רייהע". נאָר אומזיסט האָט ער נעווארט. ביים „טראָמבאָן" האָט זיך דאָס „סטרויען"

געענדיגט און דער מאַרש חאָט זיך אָנגעהויבען. חיים האָט דאָן דערשפּירט זיין קלייניהייט.

דער אָנהויב מאַרש איז נעווען רוישענד און שטאַרק; נעשפּיעלט האָבען אלע אינסטרומענטען. חיים האָט געפּיהלט ווי זיינע מענער וועלען פּערלאָרען אין דעם ווילדען, געזונדען און אָננענעהמען ליאַרעם. ער האָט געפּרובט האלטען דעם מונדשטיק בלויז אין מויל און נאָר ניט בלאָזען, און ער האָט קיין שום ענדערונג ניט בעמערקט. די זעלבע שטאַרקייט. דאָס זעלבע רוישען, ווי מיט איהם, אזוי אָהן איהם. און ער האָט וויעדער געזומען בלאָזען, סטאַרענדיג זיך וואָס שטאַרקער, אפשר וועט זיין שפּיעלען דערנרייכען צום קאָפּעלמייסטער'ס אויער און ער וועט איהם שעצען ווי די איבריגע מוזיקאַנטען, וואָס שפּיעלען די ערשטע שטימע. אומזיסט אָבער!

אָבער נאָך דעם אָבשפּיעלען דעם ערשטען האלבען מאַרש איז עפּעס נעשעהן א מאַדנע זאַך. צוקומענדיג צום צווייטען האלבען מאַרש וואָס חייסט „טריא", איז דער נאָנצער פּרקעסטער שטיל נעבליעבען און חיים האָט נאָנצע דריי טאקטען אליין נעשפּיעלט.

דער עולם מוזיקאַנטען חאָט צום אָנהויב פערוואונדערט אָנגעקוקט חיים'ן, און באלד זיך פונאנדערגעלאָכט. חיים אליין איז צוטומעלט נעוואָרען און האָט ניט פערשטאַנען, וואָס דא איז פאַרנעקומען...

ענדליך האָט דער קאָפּעלמייסטער, וואָס האָט פריהער דעם מאַרש ניט איבערגעקוקט, זיך נעווענדעט צו חיים'ען:

— דו האָסט דא דריי טאקטען סאלא — זעה־זשע! נו!..

ער האָט אויפגעהויבען דאָס טאקט־שטעקעל און גלייך, דאָס ערשטע מאל זינט חיים שפּיעלט, זיך נעווענדעט צו איהם.

צו חיים'ס גליק זיינען די דריי טאקטען בעשטאַנען פון די נידריגע נאָטען און זעהר אייגפאך און ער האָט זיי כשורה

אבנעשפּיעלט, נאר דער טאָן האָט פּאר שרעק געציטערט, און דער קאָפּעלמייסטער האָט געקאָמאַנדעוועט:

— ריינער, ריינער, סאָליסט מיינער.

די מוזיקאַנטען האָבען געלאכט, נאָר חיים וועלכער האָט שוין צייט געהאט פּאַרצושטעלען אין קאָפּ דאָס גליק, וואָס איהם האָט אונגעווארטעט געטראָפען, האָט דאָס לאכען ניט געהערט. ער האָט נאָר טיף אריינגעזוקט די אויגען אין די נאָטען, פּעסטער צוגעקוועטשט דעם מונדשטיק צו די ליפּען און גערופען פון דאָרט די טענער מיט זיין לעצטער ענערגיע, מיט'ן לעצטען קוראזש.

7.

דער מארש, וואו חיים האָט די דריי טאָקטען געהאט אלס סאָלאָ, איז געווען א גראָטענער. די אָפּיציערען און אפילו דעם פּאָלקאָוניק אין קלוב, וואו די מוזיקאַנטען האָבען איין מאָל אין וואָך געשפּיעלט, איז ער זעהר געפעלען געווען און מען האָט איהם אפט געשפּיעלט, און חיים האָט גאנצענע טעג געלערנט די סאָלאָ, זי זאָל, וואָס ריינער, וואָס גלאטער ארויס־קומען.

— אבער געוג דיר שוין! — פלעגט איהר יעדער דערזשורנע שטראָפען פאר זיין איבריגע התמדה: דו קענסט דאָך שוין!

נאָר חיים, וועלכער איז, וינט ער האָט די דריי טאָקטען בעקומען, שטאָלצער געוואָרען, פלעגט ענטפערן:

— צו גוט איז קיין שיעור ניטא. א סאָלאָ דארף מען שפּיעלען וואָס ריינער. איך בלייב דאָך איינער אליין, אלע האָבען פאוזען, נאָר איך איינער שפּיעל, איך איינער אליין.

איינמאָל, אז חיים האָט זיך אומגעטראָגען מיט'ן אינסטרומענט און געשפּיעלט פאר זיך די דריי טאָקטען, האָט דער צווייטער טרומייטער, א יונגער שגצ'ל, וואָס דער פּאָלק האָט

איהם ערצויגען אוז פאר א מוזיקאנט געמאכט, ניט געקענט פער־טראגען חיים׳ס רוישען, אוז ער האט זיך אנגערופען:

— וואס טהוסטו מיר, אז איך שפיעל אויך די דריי טאק־טען איז ארקעסטער.

חיים איז בלאס געוואָרען, האט פאר שרעק אין אנהויב ניט געוואוסט וואס צו ענטפערן, נאר באלד האט ער זיך נע־שטארקט אוז קוים ארויסגעזאגט:

— ווי הייסט, רו וועסט שפיעלען? דו האסט דאך דריי פאוזען.

— איך לאך פון די פאוזען! — האט דאס יונגע מוזי־קאנטעל העזה׳דיג אויסגערופען: אז איך ווייל שפיעל איך זיי, איך ווייס וועלכע נאטען: עס, גע...

אוז רעדענדיג דאס, האט ער אראבגעכאפט זיין טרומיים, וואס איז געהאנגען צווישען די איבריגע אינסטרומענטען אוז האט א קנאק געטהאן די דריי טאקטען, חיים׳ס דריי איינציגע טאקטען.

— מאלאדיעץ איוואנאוו! — האט דער דעזשורנער גע־לויבט: אויך א טרומייט איז דאס טאקי שהנער ווי אויך „וואלטארנע".

— היינט שפיעל איך עס! — האט זיך איוואנאוו אויך אן אמת צוקאכט.

חיים איז געבליבען שטהן מיט׳ן אינסטרומענט אין דער האנד אוז האט ניט געוואוסט וואס מען מאכט.

איוואנאוו האט דערשפירט חיים׳ס שרעק אוז דאס האט איהם נאך מעהר אויפגעמונטערט.

— חא־חא־חא! — האט ער זיך פונאנדערגעלאכט: קוגעל ווען היינט זיין אויס סאליסט...

— נו, הער אויף! — האט חיים זיך געגומען בעטען: וועניג סאליעם האסטו?

— איש, ווי ער האָט מורא! איז איוואַנאָוו ערנסטער גע־ווארען: וואָס וועסט מיר געבען, וועל איך ניט שפּיעלען.

חיים האָט ניט געוואוסט, מיט וואָס קויפט מען אונטער דעם קלייגעם עשו. ער האָט לאַנג געטראַכט און ניט געפונען. ער האָט גאָר נישט פּערמעגט. ענדליך האָט ער מיט א נעפּאַלענעם קול ארויסגערעדט:

— איך וועל דיר רייניגען אלע שבת דיין טרומייט.

איוואַנאָוו האָט זיך פערטראַכט. ער איז געווען זעהר פּויל און דאָס איז איהם געפּעלען געווארען: שבת נאָך מיטאָג־עסען וועט ער קענען גליך אוועקגעהן אין שטאָרט הוליען.

— אָבער, נעדענק — ריין ווי גאָלד! — האָט איוואַנאָוו אויסגעשטעלט אויף חיים'ן זייגע צוויי גרויסע נראָהע אויגען.

— בעסער פּאַר מיין אייגענער וואַלטאַרנע, — האָט חיים פערזיכערט.

— וואָס איז דיין וואַלטאַרנע, — האָט איוואַנאָוו חוזק געמאכט: איהר איז נענוג א ריב, מיין טרומייט דארף פינקלען! טרומייט רעכענט זיך ערשטע שטים, פערשטעהסט?

און חיים איז געבליבען דער אייגציגער סאַליסט פון די דריי מאקטען, נאָר דעם פריהערדינגען חן האָבען זיי ביי איהם פערלאַרען. דעם שטאַלץ און די נדולה, וואָס ער האָט געהאט אין דער רגע, וועו ער האָט זיי געשפּיעלט, איז בטל געווארען אין דער קנעכטשאפט, אין וועלכער ער האָט זיך יעדען שבת געפּוי־נען א שעה נאכאנאנד, פּוצענדיג איוואַנאָוו'ס טרומייט.

דער סאמאָוואר.

די אריסטאקראטען פון פאלק רעכענען זיך די מוזיקאנטען. און אפשר דערפאר האט מען זיי ניט ליעב. ניט נאר די אפי־ציערען קוקען אויף זיי קרום און אפילו די סאלדאטען אליין, וואס נעפֿינען זיך אונטער'ן ביקס, חאלטען זיי ניט פאר „ברידער" מאכען פון זיי חוזק, ווי דער שטייגער איז פון מעהר געפאלענע צו א העכערן קלאס. די אפיציערען רופען די מוזיקאנטען מיט דעם נאמען „לאדערען", ד. ה. פויל יונגען, הולטאיעס, און די פראנט - סאלדאטען האלטען זיי ניט פאר קיין ציווילע און ניט פאר קיין סאלדאטען; אנשטאט מוזיקאנטסקע קאר־מאנדע רופט מען זיי „צולאזענע קאמאנדע", ווייסען ניט פון דיסציפלין און פון „סלוושבע", חוץ זייער דודקע. דודקע חייסט ביי די אנדערע סאלדאטען יעדער מעשענער אינסטרומענט, אפילו דער גרויסער באס, וואס ער וועגט פיעל מעהר פון א ביקס.

און געווים זיינען די מוזיקאנטען, אין פערגלייך מיט די „פראנט־סאלדאטען", אריסטאקראטען. אויסער דעם, וואס זיי טראגען שעהנערע מונדירען, שלאפען ניט אויף נאריעס, נאר יעדער האט זיין אייגען בעטעל, — אויסער דאס, האבען זיי נאך א סאמאוואר.

דער סאמאוואר איז אפילו ניט קיין אריסטאקראטישער. זיין גרויס און גרעב איז מעהר עהנליך צו א קעסעל, עהדער צו א סאמאוואר, אבער דאך איז ער פארט א סאמאוואר, האט א קראן און א קוימען און אז מען שטעלט איהם אויף, נעהט א רויך, ווי פון אן אמת'ן סאמאוואר.

און פון דעם גרויסען סאמאוואר, וואס ענטהאלט פיער עמער וואסער, טרינקען אלע מוזיקאנטען סיי אריעס, סיי רייך, יעדען נאך מיטאג טיי.

טיי טרינקט אפילו דער ארעמסטער מוזיקאנט. פוהרמאן, וואס בעקומט פון דער היים קיינמאל קיין קאפיקע ניט צוגעשיקט און האט זיין אויסקומעניש בלויז פון די דריי גילדען זשאלאווא־ניע, וואס ער בעקומט, פערשטעהט זיך, פונקטליך אלע צווויי חדשים, געוועהנליך טראגט איהם ניט די זשאלאווא־ניע אויף מותרות — טיי און צוקער. אבער טיי טרינקט ער גלייך מיט אלעמען. און ניט נאר גלייך מיט אלעמען אפילו מעהר פאר אלעמען.

עס איז שווער צו גלויבען, אז דער קליינער פוהרמאן ניסט אין זיך אריין 7 גלאז טיי, דאס איז זיין פארציע, און אמאל, אז ער וויל זיך בריה'ן, — נאך א פאר גלעזער, ולא נודע בי באו אל קרבו. דער זעלבער קליינער, דאראר פוהרמאן ווי געווען.

ווי געזאגט, פערמעגט ניט פוהרמאן צו קויפען טיי און צוקער, און דאך האט זיך נאך זיין קליינער שטערן קיינמאל ניט פער־קנייטשט וואו מען נעמט עס. וואלט ער אזוי געווען בעזארגט מיט קאשע (קאשע איז איהם שטענדיג וועניג. ניט וויל ער איז הונגעריג, נאר צו קאשע פיהלט ער א בעזונדער שוואכ־קייט...) ווי ער האט נענוג טיי און צוקער, און נאך ווי האבען— מיט כבוד, מיט רעספעקט!

מיטאג עסען אב די מוזיקאנטען האלב איינס. דער קאשא־ווער, כמעט דער איינציגער פון פאלק, וואס בעציהט זיך גוט צו די מוזיקאנטען, וויל ער איז א גרויסער ליעבהאבער פון מו־זיק, שפיעלט אליין פיעדעל און לויט ווי מבינים זאגען — נאר ניט שלעכט—אט דער קאשאווארי, א קאזאנסקער געשטופעלטער טאטער, גיעט די מוזיקאנטען א גרעסערן און בעסערן מיטאג. די מוזיקאנטען זיינען מיט דעם מיטאג שטארק צופריעדערן, שיער שיער רייסט זיך ביי מאנכען מוזיקאנט נאך יערען מיטאג ניט ארויס, בעסער ווי אין דער היים! א חסרון אבער האט דער מיטאג: עס דארשט נאך איהם! ניט נאר עס דארשט — עס ברענט! דער דנעוואלניע, וואס איז מחויב צוצושטעלען

וואסער, ווערט נעביך אויסנעריסען, א גרויסע כלי וואסער ווערט כהרף עין ווי אויסגעטריקענט, אבער קאלטע וואסער, לויט א סאלדאט פון טווערסקי גוב. האט ערקלערט, שטילט ניט דעם דאָרשט, דער עיקר איז טיי. א חדוש, וואונדערט ער זיך — טיי איז דאך היים און עס לעשט.

אבער אנשטעלען דעם סאמאוואר פוילט זיך יערער. עס קען זיין, אז פאר זיך אליין וואלט זיך קיינער ניט נעפוילט. נאר ביי דעם נעראנק, אז פון דעם טיי ווערט נהנה זיין די גאנצע קא־מאנדע, פאלט אן אזא פוילקייט, אז עס פערווילט זיך גלייך שלאפען.

פוהרמאן איז אבער ניט קיין פוילער. א נעשעפט אנצו־שטעלען דעם סאמאוואר! עס איז, פערקערט, א פערנניגען, אן אונטערהאלטונג. ער זאגט עס אבער ניט ארויס. ארויסזאגען פאסט ניט. ער וואלט מען זאל איהם בעטען און קיין סך דארף ער ניט ווארטען. אז איין כלי וואסער ווערט אויסגעלעדיגט, הערט ער, מען רופט:

— פוהרמאן!

פוהרמאן וויים שוין אויף וואס מען דארף איהם: ער מאכט זיך אבער כלא ידע, ווי נעפנר'ט:

— שטא טאקאיע? — פרעגט ער ניט אהן שטאלץ, עס מעג איהם דאן אפילו רופען אן אונטער אפיציער.

— נאסטאוו סאמאוואר־טשיק, גאלובטשיק! פוהרמאן גיט א קוק אויפ'ן גרויסען סאמאוואר, וואס מען רופט איהם בלשון סגי נהור „סאמאוואר־טשיק" און קווייטשעלט זיך:

— אלע טאג — איך!

— נו, בראטעץ, דערפאר קריענסטו טיי און צוקער!

— אלע טאג, אלע טאג איך! — קלאגט ער זיך כלומרשט. אוז דער קליינער פוהרמאן גיעט א חאפ דעם גרויסען סאמא־וואר צום ברוגז, וואס נעפינט זיך אויף חויף און הויבט איהם אן אננישען.

אז ער גיעסט אריין פיער עמער, איז נאָך דער „סאמאָווארמשיק" ניט גאָר פול. פוהרמאן קוקט אין איהם אריין, און איהם דוכט זיך אז דער סאמאָווארמאן וואַרט מען זאָל איהם אָנגיעסען ביז די ברעגען. פוהרמאן ציהט אויס נאָך אן עמער וואסער, דער־גיעסט נאָך בערך א פּאָר קוואַרט, און וויל מאכען אויך א תכלית מיט דעם ביסעל וואסער, וואָס איז נעבליבען אין עמער:

— דנעוואלנע! — שרייט ער הויך, נעה, נעהם צו אן אויסגעשעפטען עמער וואסער!...

דער דנעוואלנע, וואָס איז פויל צו שעפען אליין, דערהער־דענדיג פון אוא מציאה, לויפט ארויס מיט צוויי קעסעלעך, ערשט אויסנעוואשען פון דעם באַרשץ, גיסט זיי אָן, און טראָגט זיי אריין אין קאָמאנדע, צו דערקוויקען די דאָרשטינע מוזי־קאנטען. אז דער דנעוואלנע נעהט אוועק, נעהמט פוהרמאן, גאַרטעלט זיך אונטער די לענדען און וויל אבשלעפען דעם סא־מאָווער פון ברונעז און אוועקשטעלען אין מיטען חויף, וואו ער שטעלט איהם אָן סיי זומער סיי ווינטער. עס קומט איהם אָן שווער, זעהר שווער, אבער דאָס מאכט ניט אויס, דאָס איז איהם נאָך אנגענעהמער — וועט ער דעם טיי און צוקער מיט מעהר שטאַלץ פאַדערן!

אז דער סאמאָווער שטעהט שוין אין מיטען גרויסען הויף, בעט ער א מוזיקאנט, וועלכער עס זאָל פערביי ניט דורכגעהן, ער זאָל א ווייל אכטונג גיבען אויפ'ן סאמאָווער, ביז ער וועט קרינען ערגיץ האַלץ, וויל אין דער מוזיקאנטסקע קא־מאנדע איז א טראדיציע צו שטעלען דעם סאמאָווער נישט מיט קוילען, נאָר מיט האַלץ. פוהרמאנס בעפעהל איז הייליג, דער סאלדאט שטעהט שוין אויף קאראָול און פוהרמאן זוכט טרו־קענע העלצעלעך, וועלכע ער צושפאלט מיט זיין „טשעסאק", וואָס יעדער מוזיקאנט פערמעגט שפאלטענדיג קלאפט איהם אפילו גוט דאָס הארץ פאר שרעק ביים גיעדאנק, אז דער טשע־סאק קען א פּגימה בעקומען און אז עס וועט זיין א „סמאטר"

קען ער האבען דערפאר א גרויסע שטראף. אבער זיין שטעל, אלס „זאוויעדוישצי סאמאוואראם" ערווארטעט אין איהם א מוטה פון א העלד און ער איז גובר יעדען שרעק.

אז די האלץ איז שוין אין סאמאוואר אריינגעלעגט, דער־מאהנט זיך פוהרמאן, אז דעם עיקר האט ער ניט. איהם פעהלען שווערע־לעך. א שווערע איז אפילו ביי די סאלדאטען, חאטש מוזיקאנטען, א טייערע זאך, אבער אז פוהרמאן לויפט אריין אין קאזארמע, לאזענדיג אויף א ווייל אליין דעם סא־מאוואר אוז בעט נישט, נאר פארערט מיט שטאלץ: סקארוי ספיטשקא! טראגט מען איהם ענטקעגען. נאך מעהר, מען גע־טרויט איהם אפילו אויף די אייגענע הענד דאס נאנצע פעקעל. מען האט נאר מורא פאר זיין צוטראנענקייט אוז מען בעמערקט איהם, אז ער זאל ניט פערליערען אוז צוריק ברענגען, אויף וואס פוהרמאן שיקט לויפענדיג צוריק צום סאמאוואר אין אייליגניש א תשובה: נאט בעהיט!

אוז חאטש די שווערע זיינען ניט זיינע, פון דעסטוועגען סטארעט ער זיך. אז ער זאל יוצא זיין מיט איינער אוז ניט פטר'ן קיין איבריגע, אוז דאס רוב געלינגט עם איהם, סיידען, אז עם טרעפט א שטארקער ווינד.

אז ער צינדט אן עטליכע זעהר דין צעשפאלטענע העלצע־לעך אוז ווארפט זיי אריין אין סאמאוואר צו די איבריגע גרע־בערע שטיקער האלץ, הייסט שוין ביי איהם נעפטר'ט א האלבע ארבייט. איהם בלייבט נאר צו בלאזען. דאס בלאזען אליין איז אפילו ניט שווער, נאר דער רויך איז דאס ערגסטע. איהם וואלט דאס שוין אפילו ניט אזוי געארט, מילא איז א ביסעל ביטער אין די אויגען. שפעטער וואשט ער זיי אוים איז וויעדער גוט. דאס אונגליק איז נאר דערין, וואס ער מוז אויסשטעהן זידלערייען פון דער „שוואלניע" וואס נעפינט זיך אויך אויפ'ן דאזיגען הויף איז שכנות מיט די מוזיקאנטען. פוהרמאן וויים ניט צי ארט זיי טאקי דער רויך אדער זיי פערזינגען ניט די מר־

זיקאנטען דעם סאמאוואר. נאר שרייען שרייען זיי אזן סטראשען צו גהען „דאלאזשען" דעם אדיוטאנט.

פוהרמאן וויים אפילו, אז דער אדיוטאנט וועט דערפאר נאר נישט טהאן, וויל דער סאמאוואר איז א קאזיאנער אזן טיי דארפען די מוזיקאנטען טרינקען „פאר אוסטאבו", פון דעסטוועגען וויל ער ניט האבען אויף זיך קיין „בעמערקונג": פאר אן אלטען סאלדאט פאסט עס ניט. אזן ער זוכט מיטלעז צו פערניכטען דעם רויך, וואס וואלעט ווי פון א לאקאמאטיוו אזן צעלעגט זיך אין שווארצע שטיקער איבער'ן גאנצען הויף, צו דערשטיקט ווערען...

נאר ביז וואנען ער נעפינט דעם מיטעל, איז שוין דער מיטעל איבריג. דאס פייער, גוט פענאנדער ברענענדיג זיך, ניט שוין פון זיך ארויס א קלענערן שיטערן אזן העלערן רויך; שפעטער א ווייל שפארט בלויז ארויס פון קוימען א ריין־העל־פייער אזן שטעלט אויס רויטע צינגער די סאלדאטען פון שוואלניע.

דערזעהענדיג דאס ריינע פייער אהן רויך, ווערט פוהרמאן דערפרעהט אזן זיכער: ערשטענס דארף ער שוין נישט בלאזען! צווייטענס לאכט ער שוין אויס פון דער שוואלניע אזן דרייטענס וועט שוין טאקי באלד זיין טיי.

איהם בלייבט נאר יעצט שטעהן אזן אונטערלענען פון צייט צו צייט אן איינציג שטיקעל האלץ, וועלכעס דאס פייער אינווענדיג חאפט מיט גרוים לייבע ארום, האלזט עס, גלעט עס, קושט עס אזן פערברענט עס...

אז עס נעהט אריבער די ערשטע האלבע שעה, קומט ארויס פון קאזארמע אן אלטער סאלדאט־מוזיקאנט אזן פרעגט מיט א בעל הבתי'שען טאן:

— נו, פוהרמאן! וואס הערט זיך?

פוהרמאן טאפט מיט א געניטקייט דעם סאמאוואר, שמייכעלט אזן ענטפערט:

— עס וועט שוין קיין פאך ניט געדויערן!

שפּעטער אביסעל, שמייכעלט ער צופֿריעדענער און ענט־פֿערט:

— ער „רעדט" שוין.

רעדען הייסט אפֿילו ניט זידען, אבער קרוב דערצו. אין קאַ־זאַרמע פֿערשפּרייט זיך באַלד די ידיעה און דער עולם גרייט זיך שוין אָן וועט מיט א גלאָז, וועט מיט א לעהמענעם קריגעלע און וועט מיט א היצערן לעפּעל...

ענדליך קומט אָן א שליח פֿון פּוהרמאנען, אז דער סאמאָ־וואר איז שוין בערטיג און ער פֿאַדערט פּיער „מענשען" צו געהן נעהמען איהם. די פֿאַדערונג וועט גלייך ערפֿילט. פּיער יונגע מוזיקאַנטען, וועלכע וואָלטען אין ראַטע שוין זיך דערדיענט צום מיטעל „אלטער סאַלאָאַט" און דאָ הייסען זיי נאָך „נאַווא־בראַנצעס", געהען ארויס אויפֿן הויף און זאַלבע־פּיערט נעמען זיי דעם סאמאָווארן. פּוהרמאן, מיט א מינע פֿון א „קאָמאַנ־דיושצי־וואיסקאמי" נעהט זיי נאָך און קאָמאַנדעוועט:

— אָסטראוושנא! — פֿאַרזיכטיג!...

דעם סאמאָווארן שטעלט מען אוועק אויף א ברעג בעמעל, וואָס נעהערט צום עלטסטען אונטער־אָפּיציער. דאָס איז א מין כבוד פֿאר דעם אונטער־אָפּיציער; דאָס בעדייט, אז נאָר איהם קען מען אָנטרויען אזא מין אייגענעם. און ווירקליך, ווען ארום סאמאָווארן קלויבען זיך צוזויף די מוזיקאַנטען, אָנגעוואָפֿענט מיט גלעזער, קריגעלעך און לעפּעל, גיט דער עלטסטער אונטער־אָפּיציער שטרענג א קאָמאַנדע:

— אָסטוף! טרעט אָף צוריק!

נאָכהער רופֿט ער ארויס די רייכערע מוזיקאַנטען און איז נוזר זיי זאָלען נעבען טיי. יענע לעגען זיך באַלד צוזויף צו „שמעק־טאַבאק" טיי, ביז עס וועט א היבש־היפֿעלע און מען גיט עס איבער דעם עלטסטען אונטער־אָפּיציער. ער נעהמט עס אין האנד, בעטראכט און זאָגט: „זאמאָלאָ"! — עפּענט אויף דאָס דעקעל פֿון סאמאָווארן, דערטרינקט עס אין די קאָביגע

וואסער און הייסט האָבען געדולד 5 מינוט, ביז עס וועט אָנצי־
הען.

די 5 מינוט ציהען זיך אפילו לאנג, אבער דאָך קומען זיי
זיך איבער, די מוזיקאנטען דערהערען ענדליך דעם אויסרוף:

— גאָטאָווא.

און עס ווערט א געלאף, א שטופערייי, אז די קאָמאַנדע פון
אונטער־אָפיציער, העלפט שוין ניט, און אנב איז די קאָמאנדע
טאקי זעהר א שוואכע וויל ער אליין האָט שוין אָנגעשעפט א
קליין „קעסעלע", וואָס האלט 10 גלעזער און טרינקט שוין,
צובייסענדיג שווארצען ברויט.

די קאָמאנדע נעהמט איבער פוהרמאן. ער ווייסט אפילו,
אז טיי ווען פאר איהם נענוג זיין, פון דעסטוועגען קען מען
זיך אויף נסים ניט פערלאָזען. און דאָ זעהט ער ווי דער עולם
צאפט דעם טיי, און ער האָט זיך נאָך ניט פערזאָרגט מיט א גלאָז
און מיט א פאָר שטיקלעך צוקער, וואָס ער דארף דאָס נאָך בע־
קומען פאר זיין ארבייט...

ענדליך בערוהינט זיך דער עולם, יערער זיצט שוין ארום
זיין בעטל און טרינקט די טיי, ווער מיט א נאָהענטען פריינד,
רעדענדיג וועגען סאָלדאטישע פאָליטיק.

דאן בעקומט שוין פוהרמאן די פאָר שטיקלעך צוקער פון א
מוזיקאנט, וועמען „צייט" עס איז צו „צאָהלען", און ער
נעהמט זיך צו זוכען א גלאָז, ער האָט אפילו א לעפעל, נאָר פאר
איהם, סאמאָוואר־אנשטעלער, פאסט ניט פון א לעפעל צו
טרינקען, יעדער דארף וויסען זיין שטאנד...

און אָט ווערט שוין ביי א מוזיקאנט, וואָס טרינקט נאָר
צוויי גלעזער טיי, פערטיג זיין גלאָז, וועלכע ער טראָגט אונ־
טער מיט גרויס דרך־ארץ פוהרמאנען. פוהרמאן נעהמט דאן דעם
נאנצען סאמאָווארן צו זיין בעטל, ניט איהם א טאפ און בע־
מערקט צופריעדען! אקוראט צום טרינקען! און גיעסט זיך אן
מיט בריייטקייט די ערשטע גלאָז!

ביים ערשטען זוּם דערמאנטע ער זיך, אז דער דאָרשט איז ביי איהם שוין לאנג אריבער. ער וואלט יעצט עפּעס ליעבער נעגעסען... פון דעסטוועגען טרינקט ער א גלאז נאך א גלאז, א שאד — אזוי פיעל געארבייט...

אז ער טרינקט זיך שוין גוט אז אוון בעמערקט, אז אין סאמאוואר איז נאך נעענוג געבליבען, רופט ער אויס:

— ווער וויל נאך טיי? ס'איז דא!

נאר קיינער רופט זיך נישט אן. אוון פוהרמאן זוכט ערגיץ נאך א שטיקעל צוקער, ער זאל האבען צו טרינקען נאך א גלאז, א שאד איבער צו לאזען, אזוי פיעל געארבייט...

צוויי חברים.

זיי זיינען נעווען דער געגענזאטץ איינער צום צווייטען. ספּיר איז געווען א שטילער, א פּערבאַרגענער איז זיך; בערמאן א פּלאַפּלער, א פּיעל רעדעווידינגער. אז ספּיר פלעגט שוין יא אמאל עפּעס זאגען איז דאס געווען מיט א לאנגע פּאוזע פּאר דאס געזאגטע און מיט נאך א לענגערער נאך דאס געזאגטע. בערמאן אבער האט פון פּאוזען ניט געהאלטען. נערעדט האט ער נאכאנאנד און פון אלץ, וואס עס האט זיך אונטערגעקוקט אונטער'ן אויג. דער פּאר וועז ספּיר פלעגט זאגען זיינע פּאר ווערטער, פלעגט בערמאן אויסהערען מיט דער גרעסטער אויפּמערקזאמקייט און וועז בערמאן פלעגט רעדען פלעגט ספּיר קוקען אויף דער וואנד אדער אויף די נעגעל און טראכטען גאר פון אנדערע ענינים.

ספּיר איז געווען א פילאַזאף. געלעזען האט ער שווערע און דיקע ביכער. געוואוסט אלע פילאַזאפישע סיסטעמען און יעדערע אבגעשעצט לויט איהר ווערט. בערמאן האט געלעזען בלויז לייבטע בעלעטריסטישע ביכער און דאס אבגעלעזענע גלייך פערגעסען.

אויך אין געלר ענינים זיינען זיי ביידע געווען דער גענזאץ איינער צום צווייטען. בעשעפטיגענדיג זיך ביידע מיט לערערייַ, האט בערמאן געהאט שילער דאס רוב ביי אויפנעקומענע מענשען. די שילער זיינע זיינען געווען לייכטזיניג, שטיפער און די געגענשטענדע, וואס ער האט מיט זיי געלערנט זיינען נעווען ניט העכער פון אריטמיטיק און אביסעל געאַגראַפיע; ספּיר האט זיינע לעקציעס געהאט ביי איינגעפונדעווטע בעלי־בתים

און געלערנט האט ער שוערע נעגענשטענדע: שפראכען און די געשיכטע פון דער ערד...

אבער חברים זיינען זיי געווען. בערמאן האט זיך מיט ספיר'ן געמוזט זעהן אלע טאג און ספיר האט אויך געהאט די אייגציגע שוואכקייט: זעהן זיך אפט מיט בערמאנען. כאטש יעדעם מאל זעהן זיך האט ספיר'ן עפעס געקאסט. בערמאן האט זיין פערדיענסט פאר'ן מאנאט פערשוועגדט אין דער ערשטער וואך פון צווייטען מאנאט, אין דער צייט, וואס ספיר האט געהאט אבנעשפארט א קליינעם קאפיטאל.

און אט דאס אייגציגע האט ספיר'ן מאנכמאל בייז געמאכט:

— בערמאן, וויפיעל איז דער שיעור? אבער בערמאן פלעגט אזוי פערזיכערן וועגען אבנעבען צוריק און וועגען בעקומען נייע לעקציעס, פון וועלכע ער וועט ווערען אן עושר, אז ספיר פלעגט ניט קענען שוין אבזאגען. און פלעגט בערמאן'ען וויעדער אויסבארגען.

אזוי האבען זיך יאהרען געצויגען.

בערמאן האט דורכגעלעזען א וועלט מיט ראמאנען און האט זיי אלע פערגעסען, ספיר האט פערשלונגען צעהנדליגע פילאזאפישע סיסטעמען און האט זיי אלע נעהאט טיף אינוועניג און האט צו יעדער צייט זיי געקענט עמיצען דערלאנגען.

און וועהרענד בערמאן האט קיינמאל ניט נעהאט ניט קיין געלד און ניט קיין אינערליכען קאפיטאל, האט ספיר פערמעגט צוויי ערליי קאפיטאלען: מזומן געלד און צעהנדליגער סיסטעמען און טעאריעז.

אבער בערמאן האט זיך נאר אינטערעסירט מיט ספירס געלד־קאפיטאל, דעם פילאזאפישען און וויסענשאפטליכען קאפיטאל האט ער ביי'ן חבר קיינמאל ניט אנגעריהרט.

* * *

איינמאל נאך דעם ווי ספיר האט שוין מעהר ניט געוואלט

איהם אויסהעלפען מיט נעלד איז בערמאן אוועק פון זיין חבר א בייזער און א בעלעדיגמער.

ער איז נעקומען צו זיך אין צימער, זיך אוועקגעשטעלט בייַן שפּיגל און האָט דערזעהן, ווי די שלייפען זיינע הויבען שוין אָן גראָהען: ער האָט זיך דערמאנט, אן די צאָהל יאהרען, וואָס ער האָט אבגעלעבט און ער האָט זיך ערנסט פערטראכט.

ער האָט נעמומען זוכען ענטפערם אויף פראגען: ווי אזוי און מיט וואָס לעבט מען וויייטער? האָט ער זיך נעשטעלט די פראגע.

אויף מאָרגען איז ער אוועק צו ספיר.

— ספיר, ווי אזוי לעבט מען וויייטער?

ספיר, מיינענדיג, אז ער וויל וויעדער נעלד האָט נעשווינגען א ווייַע און ענדליך קורץ אבנעענטפערט.

— היט דיינע לעקציעס און פערשוועכ ניט קיין נעלד.

— נייַן, ניט דאָס מיין איך... האָט בערמאן זיך נערווירט פערקרימט... איך מיין מיט וואָס לעבט מען וויייטער...

—איך וועל דיר שוין קיין נעלד מעהר ניט געבען... האָט ספיר נעברומט...

— איך מיין נישט דיין נעלד...

— וואָס דען? — האָט איהם ספיר אָנגעקוקט.

— איך מיין דו זאָלסט מיר ארויסהעלפען מיט א פּאָר טעאָריען...

— טעאָריען? וועלכע טעאָריען? — האָט איהם ספיר אָנגעקוקט...

— איך וויים ניט ווי אזוי לעבט מען וויייטער... זעהסט, איך האָב שוין גראָהע האָר אין די שלייפען... און דו ביזט דאָך אזוי רייך...

— איך האָב שוין ניט קיין סך... האָט זיך ספיר ווי בעקלאָגט.

— נייַן, איך מיין נישט קיין נעלד, איך מיין עפעס א מי־

ליזאפישע שיטח, א טעאריע ווי אזוי צו לעבען ווייטער...

— אך, אט דאס מיינסטו! — האט זיך ספיר אנגעכאפט און האט זיך קענען זיין כאראקטער אויפגעדרעט — דאס ברודער יא... לייבניץ זאגט...

— וואס זאגט לייבניץ — האט זיך בערמאן אנגעכאפט.

ספיר האט איהם ערקלערט.

בערמאן האט זיך אנגעשטרענגט אויפצופאסען דעם זין און אז ספיר האט געענדיגט, האט ער געבעטען נאך א טעאריע..

— שפינאזא למשל, זאגט אנדערש — האט ספיר נענומען אויסלענען אן אנדער טעאריע...

נאכדעם האט ער זיך נענומען צו די נאר אלטע, צו פלאטאנען, צו סאקראטעס און צו אריסטאטעלן. ספיר האט איהם אויף אזא'ן אופן ארויסגעווארפען א פאר צעהנדליג טעאריען. בערמאן האט זיי אלע אויסגעהערט און א וויילע געשווינגען, ווי ער וואלט זיך מישב געווען וועלכע אנצונעהמען, ער זאל קענען וויטער לעבען. ענדליך האט ער זיך עפים דערמאנט און מיט א גרעסע זיך געוועגדט:

— ספיר, איך וויים דאך, אז דו האסט נאך נענוג...

— דער רמבם, למשל, זאגט אין מורה נבוכים....

— אך, נייז, איך מיין, דו האסט דאך נאך נענוג געלד, כארג מיר נאך עטליכע רובעל... איך בעט דיך...

ספיר האט זיך דערפיהלט, ווי אבגעגאסען מיט קאלט וואסער... אבער א ברירה האט ער געהאט. ער האט דאך דעם לייכטזיניגען בערמאנען ניט געקענט פערליערען: מיט זיינע פילאזאפישע סיסטעמען אליין האט ער זיך געפיהלט מאנכמאל אונהיימליך.

זרח „שותפות".

אזוי האָט ער געהייסען אין שטעדטל — זרח שותפות. און ער האָט זיך מיט דעם דאזיגען „צונאמען" ניט געשעהמט. אדרבא, מיט דעם דאזיגען נאָמען איז ער געווען שטאָלץ. אליין קען א מענש נאר נישט אויפטהאָן, פלעגט זרח טענה'ן, און דער־פאר האָט זרח אויסער ווייב און קינדער קיין אייגענע זאך נישט פערמענט. דאס הויז זיינס איז געווען בשותפות מיט א ברו־דער. דער הויף איז געווען שותפות מיט'ן גויאישען שכן און צו דעם ברונעז אויפ'ן הויף איז שוין געווען א דריטער שותף. חייקעל דער בעקער. די קראם וואס האָט זיך נעפינען אויפ'ן מארק, האָט זרח געהאלטען שותפות מיט יענקעל דעם תבואה העגדלער'ס ווייב און אזוי ווי די דאזיגע קראם האָט פאר צווייען ניט געקאָנט טראגען קיין חיונה, האָט ער צוגעהאָנדעלט אין א מארקס־טאג אויפ'ן מארק בשותפות מיט איינעם א אידען זע־ליג חארחורים, א איד א דרעהער אבער מיט א גרויסען קאָפּ.

איז דאס געווען אין מסחר זאכען. אבער אין פריוואט לע בען האָט זרח אויך געמוזט צו אלץ האָבען א שותף. קומט אן ערב פסח און עס מאכט זיך איהם א מציאה א בינטעל חריין פאר צוויי קאָפּיקעס, זוכט ער א שותף און דעם ערשטען בעסטען אידען אדער אידענע לענט ער פאר:

— ווער קויפט בשותפות א בינטעל חריין?

מאכט זיך איהם א מציאה פיש אויף שבת, קען זרח זיך ניט פערגינען אליין אבצוקויפען און ער זוכט א שותף, און אויב די קניה בעטרעפט א צו גרויסע סומע, איז דעמאָלס איהם איין שותף אדער איין שותף'טע וועניג.

און אפילו אז זרח פלעגט אן ערב שבת אדער ערב יום טוב געהן אין מרחץ, פלעגט ער אויך דאָרטען זוכען א שותף צו דעם בעזעם, וואָס ער פלעגט קויפען ביים באד־גוי. אבער אזוי ווי דער

בעזים פלענט ניט מעהר אנטרעפען ווי איין קאפיקע, פלענט ער דערוויף נישט אזוי לייכט געפינען א שותף און דאס שמייסען זיך איינער אליין מיט א בעזים פלענט איהם דערפאר פערשאפען גרויסע ענוים. דערפאר אבער פלענט ער שוין דאס שטיקעל זייף קויפען בשותפות מיט נאך א אידען און אויף דעם איבערי־בענעם שטיקעל פלענט ער זוכען נאך א שותף...

מאכט זיך א מאל אין נאס, איינער רעדט א צווייטען א שידוך און זרח דערוויסט זיך, ווארפט ער אריין א פאאר ווערטער רעכענט ער אויס א פאר מעלות פון דער כלה אדער פון חתן און זרח האלט זיך שוין פאר א שותף צום שדכן, טיילט זיך מיט איהם מיט די פאר רובעל שדכנות און מען געהט אריין אין א בעל־הבתישען שענקעל און מען מאכט בשותפות א טרינק בראנפען. יענער צאהלט פאר'ן בראנפען און זרח פאר'ן פאר־בייסען.

זרח איז א איד ניט קיין עם הארץ. אין די שווארצע פינ־טעלאך איז ער שטארק בעהאווענט, און אהן א צייטונג קען ער זיך ניט בענעהן. ער אליין איז נאטירליך ניט ביכולת אויסצו־שרייבען א צייטונג, אבער זרח איז א איד וואס קען קריגען שותפים. ער זוכט אויס א פאר מנינים משכילישע אידען, אויף וואויל־קענעווריגע ווייבלאך, שלאגט צונויף א פאר רובעל פאר א האלב יאהר און די צייטונג קומט אן דערפאר אויף זיין אד־רעס... ענדע יאהר בלייבען די אלע נומערען ביי איהם. דאס נוייב לאזט איהם ניט לעבען, וואס זיי מאכען אן אין שטוב א הקדש או זרח זוכט א נייעם שותף די דאזיגע נומערען איינצו־בינדען.

אויף מיט גאט מאכט זרח זעלטען אליין נעשעפטען. קומט שמחת־תורה, קויפט זרח שלישי. אבער אזוי ווי אין רעם דאזיגען מאג איז שלישי זעהר טהייער, קריגט ער א שותף. ער זאגט די ערשטע ברכות, דער צווייטער די לעצטע ברכות און דאס נעשעפט איז נעשלאסען.

זעלבסטפערשטענדליך. אז אויך אן אתרוג מיט א לולב וועט זיך אליין ניט קויפען. דערצו האט ער שוין עטליכע שותפים מיט א מאל. דערפאר איבער דער פטום, געהערט נאך סכות צו איהם, ווייל זיין ווייב געביהרט איהם בלויז מיידלעך און זי גארט שוין לאנג צו האבען א אינגעל.

וועגען א סוכה איז איבגערעדט! א סוכה מאכט זיך בשותפות מיט'ן ברודער און נאך צוויי שכנים, און איהם דאכט זיך שטענדיג, אז די סוכה קען אריינגעהמען א שכן — א שותף הייסט עס. אבער די איבעריגע שותפים דערלאזען עס ניט.

אין שטעדטעל איז קיין דאקטאר ניטא — דער גרויסער דאקטאר וואהנט אין דער אויעזדנער שטאדט און אז ברוך אדער זיין ווייב ווערט מסוכן קראנק, זוכט ער וויעדער א שותף, אמאל צוויי, וואס זיינען קראנק אויף דער זעלבער קרענק וואס ער, אדער זיין ווייב און מען דינגט בשותפות א פוהר און מען מאכט א רייזע צום דאקטאר...

עס איז איבעריג צו דערצעהלען, אז ברוך האלט א לאטערי צעטעל מיט א פאר שותפים און פערליערט דערפאר אלע יאהר א חלק. דערפאר אבער אז דאס צעטעל האט א מאל נעווונען א קליינע סומע, האט מען געמוזט אנקומען צום רב צו האבען א דין תורה ווי אזוי צו צוטהיילען דאס געלד און דאס פסק־געלד האט מען זיך צוואמענגעלענט בשותפות.

אזוי האט ברוך אבגעלעבט לאנגע יאהרען און איז געשטאר־בען אן ארימאן. תכריכים האבען זיינע לעבענס־שותפים איהם געקויפט בשותפות און אויך די קבורה געלד האט מען בעצאהלט בשותפות, אזוי אז יעדער האט אויך אין זיין קבר געהאט א בע־דייטענדען חלק...

דער דיכטער און זיינע פריינד.

פערשעהמט האט דער יונגער דיכטער פארגעלענט זיין ערשט ווערק דעם פערלענגער.

ער האט זיך ניט געשעמט מיט זיין ווערק, ווייל ער האט אין זיין ווערק ניט געגלויבט, פערקעהרט, ער איז אינערליך זיכער געווען אין די הויכע מעלות וואס זיין ווערק בעזיצט. און דערפאר טאקי האט ער זיך געשעהמט. אזוי פערשעהמט זיך א שעהן מיידעל און דערצו נאך אין א שעהן קלייד אנגעטהאן, ווען זי וויזט זיך פאר א ווילד פרעמדען...

— איהר וועט עס נעהמען? — האט דער יונגער דיכטער שטיל געפרענט.

— דער פערלענגער האט דעם מאנוסקריפט געבלעטערט, נעכאפט א צייל דא, א צייל דארט און מיט זיין סוהרישען חוש דערשפירט עפעס ווערטהפולעס.

אזוי ניט בלויז איין קוק א געניטער פערל־הענדלער אויף פערעל און ווייס שוין וויפיעל ריוח דערביי שטעקט.

— נו, יא... האט דער פערלענגער זיך געמאכט קאלט. מען דארף עס נאך דורכקוקען...

דאס ווערק איז אננעגומען געווארען.

ווענען האנארער האט דער יונגער דיכטער ניט פיעל נעדערט: זיין ווערק איז איהם צו טייער.

אבער אויף איינם האט ער זיך, קענען זיין כאראקטער, געשטעלט פעסט.

— פיכף־און־צוואנציג עקזעמפליארען ווען איהר מיר נעבען.

— צו וואס? — האט דער פערלענגער נעשמייכעלט.

— צו פערטהיילען מיינע פריינד, האט דער יונגער דיכ־

טער מיט אן אויפגעלעבט געזיכט נעענטפערט.

— אך! — האָט דער פערלענער זוי מיט שפּאָט אויסגערופען — האָט איהר אזוי פיעל פרייַנד?

— יאָ! נעווים! — האָט דער דיכטער נאָך פעסטער בעשטימט און גליקליך נעשמייכעלט.

— אויב אזוי — בעקומט איהר.

און אז דאָס בוך איז ערשיענען, האָט דער דיכטער א ליעבע אננענעהמע ארבייט נעהאט:

צו פערטהיילען זיין ווערק צווישען די פרייַנד.

אך, א שאד! עס האָט איהם אויסגעפעלט נאָך א צעהן עקזעמפליארען.

אבער ער וועט גיט נעהן דולען א קאפּ מיט בקשות צום פערלענער.

די צעהן עקזעמפליארען האָט ער געקויפט. אך, עס האָט איהם וויעדער נעפעהלט.

דער יונגער דיכטער האָט אזוי פיעל פרייַנד נעהאט.

* * *

ביי׳ם צווייטען ווערק האָט ער זיך שוין וועניגער נעשעמט.

— מיין איצטיג ווערק — האָט ער געמאָלדען דעם פערלענער — זאָל ווירקליך איבערטרעפענד זיין.

— נו, יאָ... מיר האָפען — האָט דער פערלענער סוחר׳יש אבער גוטמוטיג געשמייכעלט — וואס דען? איהר קענט נישט?!

און דער יונגער דיכטער, וואס האָט שוין איבריגענס, בעקומען א לייכטען קנייטש אויפ׳ן הויכען שטערען, האָט נאָזאנט:

— און וועגען האָנאַראר?

מען איז מושה נעווארען...

— און דערצו וועט איהר מיר נעבען א צאהל עקזעמפליארען...

— וויפֿיעל? — האָט דער פערלענער ווי בעדייטענד גע־שמייכעלט.

דער דיכטער האָט זיך א קלייניע ווייל פערטראכט:

— א פופצעהן שטיקלעך.

— אך, זיינען אייך שוין אבגעקומען אזוי פיעל פריינד? האָט דער פערלענער ווי בעדייטענד געשמייכעלט...

דער דיכטער האָט נעשווייגען.

* * *

ביים דריטען וועלק האָט דער דיכטער זיך שוין מיט'ן פערלענער אביסעל נעאמפערט:

— אום נאטעם וויללען! עס וועט נעהן אין די טויזענדער... איהר נוצט מיך אוים! ...

זיין שטערען האָט זיך נעקנייטשט און אין די אויגען איז נעלענגען פערדרום און אונצופרידענהייט...

מען איז דאָך ענדליך מושה נעווארען. דער דיכטער האָט שוין נעוואלט ארויסנעהן.

— נו, און וויפיעל עקזעמפליארען דאָס מאל פאר אייער פריינד?

דער דיכטער האָט א מאך נעטהאן מיט דער האנד:

— אך, לאזט צורוה... דאס וועל איך נאָך זעהן.

און א פיהר טהוענדיג מיט דער האנד איבער'ן שטערען האָט ער טרויעריג צונענעבען:

—— האָב איך דען פריינד! ...

דער פערלענער האָט מיט נצחון נעשמייכעלט...

צוויי תקיעות.

די סאלדאטען פון דער זעכצענטער ראטע האבען סוף־זומער אין לאגער געמאכט א שמועס וועגען די קומענדיגע שווערע מאנעווערעס. ש ו ב, א קליין נידעריג סאלדאטל, מיט א בלייך פנים, האט זיך דערשראקען, פענאנדערגעפרעגט אקוראט ביי די עלטערע סאלדאטען, וועמען לאזט מען איבער אויף קאראול און בעקומענדיג אנ'ענטפער, אז אויף קאראול בלייבען די קראנקע און שוואכע, איז שוב'ן אביסל לייכטער געווארען אויפ'ן הארצען און ער האט געזאגט:

— ניטשעווא, מיך וועט מען לאזען!

— אוודאי, — האט איינער פון די נוי'עשע סאלדאטען געלאכט — אויף וואסערע צרות וועט מען שלעפען אזא שלאק ווי דו, א „ראבין".

„ראבין" האט מען שוב'ן גערופען דערפאר ווייל ער האט פון „קעסעל" ניט געוואלט בשום אופן עסען און פלענט אמאל אריינחאפען א „דאווען טהון".

ערב מאנעווערעס, אז הער דאקטאר האט געמאכט א „סמאטר" וועמען צו לאזען, האט שוב נושא חן געווען ביי'ם דאקטאר, ער האט איהם א קלאפ געטהאן איבער.ן פלייצע און געשמייכעלט:

— מאלאדיעץ! פאידיאש.

שוב, וועלכער האט זעלטען געהערט, זייט ער דיענט, מען זאל אויף איהם זאגען „מאלאדיעץ", האט דעם קאמפלימענט אנגענומען מיט שמחה און אז ער איז ארוים צוריק פון „אקלא־דאק" און די סאלדאטען האבען איהם געפרעגט:

— נו, שוב ?

האט ער פרעהליך געענטפערט:

— איך נעה! דער דאקטאר האט מיר א קלאפ געטהאן א בער'ן פלייצע און געזאגט: „מאלאדיעץ"!...

ארוים אויף די מאנעווערעס איז מען אין דער פריה, אבט א זייגער. עס איז געווען א חמארנער אלול־טאג; דער וואלד, וואו דער לאנער האט זיך נעפונען איז געשטאנען טרויעריג און האט שטיל נערוישט, ווי ער וואלט בעדויערט, וואס זיינע סאלדאטען, צו וועלכע ער האט זיך פאר אזא זומער צוגעוואהנט, נעהען אוועק, זיין נע ונר עטליכע וואכען, שלאפען אויף דער ערד אונטער'ן אפענעם הימעל, נעשיצט פון רענען, ווינר און קעלט...

די מוזיקאנטען האבען אנגעהויבען שפיעלען א מארש אין א. מינאר, דער „באריטאן", וועלכער האט אין מארש נעהאט א סאלא, האט זעהר טרויעריג נעברומט, און שוב האט זיך דער־מאהנט אין אלול, אין די קומענדינע „ימים נוראים": זיך דער־מאהנט אן זיין שטערטעל, וואו אידען שטעהען איצט אין די בתי־מדרשים און דאוונען, און א שווערע בעננשאפט, א נוואל־דינע ציהענישׂ ערגיץ האט דורכגענומען זיין נשמה.

— וואס ביזט דו אומעטיג, שוב? — האט איהם א שטופ נעטהאן איוואנאוו, א גוי'עשער סאלדאט פון זיין „צייל", מיט וועלכען ער פלענט שלאפען אויף איין נארע און האט מיט איהם בשלום נעלעבט.

— אזוי! — האט שוב טרויעריג געענטפערט.

— שווער? — האט איוואנאוו וויטער נעפרענט.

— נישקשה!

— באלד, וועט מען מסתמא אברוהען, אז מען נעהט אויף מאנעווערעס רוהט מען אב אלע צוויי שעה. אויף מאנעווערעס היט מען דעם סאלדאט — האט איוואנאוו, ווי נעוואלט בערוהיגען

שוב'ן, וועלכען ער האָט געהאלטען פאר א „נאוואָבראנציץ" וואָס שרעקט זיך.

— פאר א יאָהרען איז געווען, צו אלדע שווארץ־יאָהר, שוועדע „מאנעווערס" — האָט איוואָנאָוו וויטער גערעדט, ווי ער וואָלט וועלען צושטרייען שוב'ס טרויעריגע געדאנקען — פאר א יאָהרען האָבען מיר, צום שווארץ יאָהר, געדארפט געהן אלץ אויף בערג! אבער אונזער פאלק האָט ניט „פאדגדאָיעט". מיר האָבען בעקומען א „ספאסיבא" פון קאָמאָנדוויושטשי וואָיסקאמי אליין און צו גלעזלעך בראָנפען.

שוב'ן האָט דער ראניץ, אין וועלכען עס איז געלעגען א משא, ניט נאָך זיין געוואויהנהייט נאָך, אָנגעהויבען צו שטעכען אין רוקען, ער האָט איהם געוואלט א רוק טהאָן נידריגער, נאָר איוואָנאָוו האָט איהם איבערגעשלאָגען:

— וואָרט, באלד וועלען מיר קומען אויף „פריוואל" וועסט דו פערריכטען: אין „סטראי" טאָר מען ניט. „סטראי סוויטאָיע מיעסטא — קענסט דאָך גוט „סלאָוויענסנאָסט"?

דאָס וואָרט „סוויאטאָיע מיעסטא", האָט שוב'ן וויעדער דערמאָהנט אין אלזל, אין קומענדיגען ראש השנה, אין שופר און ער האָט אויפגעהויבען די אויגען צום הימעל. די וואָלקענס אין פערשיעדענע געשטאָלטען זיינען וויי צורודערט געשוואומען און שוב'ן האָט זיך פארגעשטעלט דער גרויסער יריד יעצט אין הימעל.

— וואָס קלעהרט מען דארטען וועגען איהם? איז פלוצים שוב'ן איינגעפאלען — צי וויסט מען, וואו ער געפינט זיך היינט. וועט מען דאָס נעמען אין זינען? וועלען די מלאכים איהם דערקענען אין זיינע סאלדאטסקע קלייידער?...

און שוב האָט בעשלאָסען, אז וויי שווער איהם זאָל ניט אָנקומען. מוז ער געבען צו וויסען, וואו ער געפינט זיך. ער מוז אויסבעטען א גוט יאָהר! אויפ'ן פעלד וועט ער חאָטש דאוונען. חאָטש אהן א טלית נאָר מען זאָל איהם דארטען ־ערקע־

נעז, מען זאל וויסען, אז ער איז דער זעלבער איד, ווי מיט א יאהר צוריק אין דער היים!

ערב ראש השנה פֿאר נאכט איז דער פֿאלק אַנגעקומען אויף א פּעלד. פון וויטען האבען זיך געזעהן קלייגע הילצערנע דערכער, ווי צוזאמענגענאסען אין איינעם און שוב האט זיך דער־מאהנט, אז וועז ער פלעגט אמאל אוועקגעהן אויף א וויערסט פון דעם שטעדטעל, וואו ער האט געוואוינט און קוקען פון דאַרט צום שטעדטעל צו, פלענען דאַרט אויף פונקט אזוי די דעכער צוזאמען־גענאסען אויסזעהן. און שוב'ן האט דאס הארץ געצויגען אהין צו דעם שטעדטעל.

— איידן! — האט שוב, נאכדעם ווי דער פֿאלק האט די פֿאלאטקעס צונויפגעשטעלט אויף צו איבערנעכטיגען ביז מאר־גען פריה — זיך געוועגדעט צו די עטליכע סאלדאטען פון זיין רעגט — מארגען איז ראש השנה...

— מיר וויסען! — האבען די איידען ווי פערדרים־ליך גע־ענטפערט.

— ווילסט אפשר א ראש השנה'דיגען קויעטש? — האט איין סאלדאט זיך געוויצעלט—נעהם ארויס פון ראניץ, דאר־טען ליענען א סך סוחארעס...

— ביזט א גוי. — האט שוב זיי געזידעלט — לאמיר בעסער זעהן צו געהן דאוונען — דא איז ניט ווייט א שטעדטעל.

— דאוונען, ווי דאוונען! — האט דער סאלדאט זיך ווייר־טער געוויצעלט — עסען וועטשערע צו א איידען האט מען ג־דארפט מאקי געהן, א וועטשערע וואלט איצט געווים ניט ג־שאדט...

— עס איז ווייט! — האט איינער געזאגט, — מען קען זיך מיאוס „אנרייסען"...

שוב האָט זיך פערטראכט. אין קאָפּ האָט ביי איהם נעאר־ביים איין נעדאנק: ער וועט בעטען איוואנאָווען אויסרייניגען זיין ביקס און ער וועט נעהן דאוונען אין שטעדטעל אריין.

— זא חליעבאם! — האָט ער דערווייל דערהערט הינטען א געשרייי פון זיין זוואָרנעם אונטער־אָפּיציר.

און פון זיין דאוונען נעהן איז נאָר נישט נעווָארען... נאָך ברויט האָט מען נעדארפט נעהן אין צווייטען פּאָלק, דאָס אַב־וועגען, דאָס ארויסגעבען דאָס ברויט נעדויערט לאנג, און שוב איז מיט עטליכע אידלעך אוועק מיט אראָפּגעלאָזענע קעפּ נאָך ברויט.

— אָט האָסטו דיר ראש השנה, — האָט איינער נעהענ־דיג נעזאָגט.

— סלוזשבע! — האָט א צווייטער נעטרייסט.

— מאָרגען אפילו קיין שופר ניט הערען! — האָט שוב, ווי פאר זיך נערעדט.

— וואָס איז? יעמעליאנאָוו אונזער סינגאליסט בלאָזט שלעכט שופר? — האָט דער סאָלדאט זיך ווייטער נעוויצעלט.

שוב האָט אבער ניט נעהערט, האָט ניט נעוואוסט, וואו ער איז אין הער וועלט. עפּיס נעהט ער נאָך ברויט? צו וואָס דארף ער דאָס ברויט?... היינט איז דאָך ראש השנה...

— ווען וועט מען מארגען ארויסגעהן? — האָט ער נע־פרעגט ביי'ם „עלטסטען", וואָס האָט נעפיהרט די קאָמאַנדע נאָך ברויט.

— האלב צעהן, שטעהט אין פּריקאז...

— האלב צעהן! — האָט שוב אויסגעשריען מיט שמחה.

און ער האָט זיך דערמאָהנט, אז דאמאָלס בלאָזט מען שופר... „שופר"! „שופר"! האָט איהם נערוישט אין קאָפּ. ער מוז הערען מארגען שופר... ער וועט לויפען איז שטעדטעל אריין, ניש טקשה, ער וועט „פּאר סוד" ניט אוועק נעהן...

— מארגען נעה איך אין דער פריה אין שטעדטעל, — האָט

ער זיך געוועגדט צו די פּאר אידען, ניט אנדערש...

שוב איז אויפגעשטאנען אין דער פּריה, נאך איידער מען האט געוועקט אויך פּריהשטיק, האט אויפגעוועקט זיין שכן „איוואנאוועו", איהם געבעטען מיט טרערען אין די אויגען, ער זאל היטען זיין ראניעז מיט דער ביקס.

— און דו וואוהין נעהסט דו? — האט איוואנאוו פּערשלאפען געפּרעגט...

— איך... איך... האט שוב געענטפּערט מיט האלבע וועטער — איך נעה אין שטעדטעל, איך וועל דיר ברענגען חלה...

— נו, נעה, איך וועל היטען, — האט איוואנאוו געענטפּערש.

שוב איז ארויס פון פּאלאטקע און האט זיך געלאזען נעהן.

— א, גוט ברודער, וואס איך זעה דיך! — האט ער דערהערט א קול.

ער האט זיך אומגעקוקט און האט דערזעהן דעם דעזשורנע. אן אונטעראפיציער.

— אויס שופר! — האט איהם א קלאפ נעטהאן אין קאפ.

— נעה, ברודער! — האט דער דעזשורנער זיך געוועגדט צו איהם מיט א ווייכען טאן, וועלכער האט שוב'ן געשניטען איבער'ן ארץ ווי א שארפער מעסער, נעה, ברודער, אויפ'ן קיך — עס פעהלט דארט נראד א „מענש".

— נאספּאדין דעזשורנע! — האט שוב אנגעהויבען בעטען מיט טרערען אין די אויגען.

— נארעלע. איך האב ניט וועמען צו שיקען — עס איז דיין „אטשערעד". עס וועט ניט נעדויערען.

— פערפאלען, פערפאלען! — האט שוב געהענדיג אין קיך געקרעכצט.

אז שוב האט נעענדיגט די ארבייט אויפ'ן קיך איז געווען

האלב נייז, עס איז נאך נעווען פאר פריהשטיק און ער האט אויסגערעכענט, אז ער וועט נאך קענען געהן הערען שופר.

ער האט זיך געלאזען לויפען מיט אימפעט אין שטערטעל. דאס הארץ האט איהם געקלאפט, אין קאפ גערוישט און יערער קלאנג אויפ'ן וועג האט זיך איהם אויסגעוויזען ווי א תקיעה.

און אט זעהט ער שוין אין גאנצען דאס שטעדטעל. די קלייגע אידישע געסלעך זיינען שטיל, ווי אויסגעשטארבען, נאר עפעס פון א חויז הערען זיך קולות, בעקאנטע קולות... ער לאזט זיך לויפען געשווינדער צו די קולות וועלכע דערמאהנען איהם דעם ניגון פון למנצח...

באלד... באלד...

און אט דערהערט זיך א תקיעה... ער לאזט זיך לויפען געשווינדער... ער וועט שופר הערען!

און פלוצים דערהערט ער קלאפען פון פויקען, א רופען פון סיגנאלען פון דער ווייט, מען רופט דעם פאלק!...

דער פאלק געהט אוועק.

און שוב ווערט צוטומעלט.. נעבען איהם הערט ער די תקיעות און דארט ווייט, א חאלב ווערסט פון איהם — סיגנאלען און פויקען...

און שוב ווארפט זיך אהער און אהין.

— גוואלד, וואוהין לויפט מען? רייסט זיך ביי איהם ארויס א געשרייי.

און די סיגנאלען און די פויקען רעש'ן מיט כעס, און ציהען איהם, און רופען איהם: גיכער, גיכער צו אונז, צו אונז — א טרעוואגע!

און די תקיעות פון די אידישע שוהל בלאזען אזוי שוואך, אזוי טרויעריג... עס צופט איהם די נשמה — עס ציהט איהם אהין, צו די שוואכע אידישע תקיעות...

— גוואלד, וואוהין לויפט מען? — ווערט ער צוטומעלט און בלייבט שטעהן.

און אט ווערען די סינגאלען שטארקער, די פויקען ווערען און רופען מיט קראפט: אהערער — אהערער — גיכער **רער!**

און שוב'ן טראגט עס אהין וואו עס הערען זיך שטארקער די סינגאלען... עס טראגט איהם ווי א שטארקער ווינד **און ער לאזט** זיך לויפען, צוריק, צוריק, צום **פאלק**...

דער אלטער ארבייטער.

וואיטעק האט זיך צואוועקגעלאזט מיט זיין בעל הבית, דעם אייגענטהימער פון א נרויסער דרוקערייי.

— אן עולה! מוסר'ט ער זיך אליין דעם נאנצען טאג. נעד־דארפט פערשווייגען. 25 יאהר נעדיענט, נעדיענט, נעווען נעטרייי ווי א הונד, און איצט, אז דו האסט שוין נראהע האר — נאדיר, נעה זוך אנדערע בעלי־בתים!

עס פאלט ביי איהם די ארבייט פון האנד און דער מאשיניסט פון דער דרוקערייי, א הויכער דייטש, מיט פערדרעהטע וואנסען, בייזערט זיך:

— דו ביזט, וואיטעק, היינט בעטרונקען, צי וואס?

אויפגערעגט פון אזא שלעכטע מיינונג וועגען איהם, פערנעסט וואיטעק וויעדער ווער עלטער איז און ברומט בייז ארויס:

— איך וויים ניט ווער טרינקט, איך צי דער הערר?

— אזוי נאר, דו רעדסט שוין מיר אויך ענטקעגען — צינדט זיך אן דער מאשיניסט — גוט! גוט!

פאר'ן דאזיגען „גוט־גוט!" דערשרעקט זיך וואיטעק אזוי, אז עס שוידערט איהם. ער וויים, אז מיט דעם זעלבען גוט־גוט איז מיט א יאהר צורוק אבגעזאגט געווארען נאך אנ'ארבייטער אין דרוקערייי, ס ט א ה, און האט נאך ער היום קיין ארבייט ניט. ער האט איהם שוין געזוכן פאריגע וואך וואלגערן זיך נעבען בריק מיט אלע שכורים און באסיאקעם.

און וואיטעק בענראבט טיעף, טיעף אין הארצען דאס ביסעלע שטאלץ, וואס עס איז איהם נאך פערבליבען פאר די 25 יאהר, וואס ער דיענט דא אין דרוקערייי, און מיט א הכנעה־דיגען קול וועגדט ער זיך:

— איך וויס נאר ניט, וואס דער הערר איז בייז. עס איז דען אנ'עולה, אז מען נעמט א מאל א ביסעל בראנפען...

נאר אנשטאט צו פערריכטען דערמיט די מערכה, האט ער קאליע נעמאכט. דער מאשיניסט שטעלט אויף איהם אוים די פאר בייוט שארע אויגען און שרייט:

— וועלסט ענטשווינגען! צי ניט, לומפ!

„אלץ איז פערלאָרען!" טראכט וואיטעק אין אנגסטען און נעמט זיך צו דער ארבייט, דערלאנגען פאפיער צו דער דרוק־מאשין.

דער מאשיניסט שרייט אוים וויעדער:

— וועלכע פאפיער, לומפ, האסטו געבראכט?

„דאס אונגלויק הויבט זיך אן!" טראכט וואיטעק און עס לאזען זיך ביי איהם אראב די הענד...

געקומען אהיים פיזיש און נייסטיג מיעד, האט זיך וואי־טעק א וואַרף געטהאן אויפ'ן טאפטשאן, וואס האט נעריעגט אלס א בעט פאר איהם און זיין וויב, און האט שטאר געקוקט.

— וועסט עסען? האט דאס וויב, א פאר דער צייט פערעלטערטע פויערטע מיט אויסגעשעענע אויגען און א דאר ברוסט — געפרעגט.

„וואיטעק האט ניט נעענטפערט.

— וואס ביזטו אזוי צוטראגען? — האט זי בעזארגט געפאַרשט קוקענדיג מיט טרייע בליקען אויפ'ן מאן.

וואיטעק האט ווידער ניט געענטפערט.

דאס וויב איז ווידער געוואַרען אונרוהיג און איז צוגע־שטאנען:

— ביזט, זאל גאט היטען, עפעס קראנק?

— קראנק!! — האט זיך וואיטעק אנגעכאפט — ניט

דערהארעז וועלען מיינע שונאים.

ער האט בייז אנגעקוקט דאס ווייב און געברומט:

— קיין אנדער וואלט, ווי קראנק, איז ביי איהר ניטא.

דאס ווייב האט זיך געפרובט פערטיידיגען:

— שונאים זאלען קראנק זיין, איך מיין גלאט... ביזט עפעס צורודערט...

— צורודערט... האט וואיטעק געמורמלט, וואס בין איך צורודערט... איך לאך פון זיין באבען... איך האב זיך צואוועג־טעלט מיט'ן בעל הבית... פאר 25 יאהר, נישקשה, איך מעג מיר ערלויבען איין מאל פאר 25 יאהר אבענטפערן א בעל־הבית. איך בין אין איינע יאהרען מיט אייהם און געארבייט האב איך מעהר פאר איהם...

דאס ווייב האט פערשטאנען, אז וואיטעק איז היינט ארויס־געשפרונגען פון העזה. איהר הארץ האט זיך שטארק געשראקען און זי האט געוואלט מוסר'ן איהם: אלמאי? נאר א ביסעל אויס מורא פאר וואיטעק'ס כעס און א ביסעל אויס מיטגעפיהל האט זי ווייך געזאגט:

— לאך זיך אויס פון איהם, נישקשה, ער וועט דיך ניט אבזאגען...

— אבזאגען... זאל ער אבזאגען... האט וואיטעק גע־כעס'ט, וויפיעל איז דער שיעור! 25 יאהר אבגעריעגט און גע־נוג!... איך וועל אליין זיך אבזאגען...

אויסגערעדט האט ער עס נאר צו שטילען זיין צארן, אבער באלד האט ער ערנסט אויסגערופען:

— געגוג! 25 יאהר! איך וועל פרובען מיין מזל ערגיץ אנדערש...

אויף מארגען איז וואיטעק אויפגעשטאנען פריהער ווי גע־וועהנליך. אוועק ארבייטען איז ער אבער מיט א שעה שפעטער. ווי אזוי ער האט די שעה פערשפעטיגט וויים ער אליין ניט: דער

טייוועל האָט זיך אויך הוינט אריינגעמישט. ער זעהט בעשיינ־
פערליך, אז דאָס נאנצע שטיק, וואָס די 25 יאָהר האָבען אויס־
געווענדט, הויבט זיך אָן צו רייסען... עס איז געווען א גראָהע
שטיק, אבער דאָך א נאנצעס און א זיכערעס. וואָס וועט איצט
זיין? — נאָט אליין, האכט זיך איהם, קען אוא האָרבע זאך ניט
וויסען.

צוקוכענדינ צום הויף, וואו די דרוקערייי האָט זיך נע־
פונען, האָט ער זיך אבגעשטעלט, געקוקט אויף די פיעלע
פענסטער, וועלכע, אנשטאָט א פרייגדליכע בעגריסונג, ווי ער
האָט פון זיי אלע אין דער פרי־ה בעקומען, האָבען איהם יעצט
ביין אנגעקוקט, ווי נעכטען די אויגען פון בעל הבית, וועו ער
האָט איהם כלומרשט בעליידיגט. דער גערוויש פון די דרוק־
מאשינען האָבען ווי אויסנעלעגט א שווארצען פינסטערען סוף.
ער האָט זיך דריי מאל איבערגע'צלם'ט, געמורמעלט: „נאָט,
זיי מרחם דיין קנעכט!" און איז אראָפ אונטען אין פאבריק...

צום שלימזל איז גראָד אונטען נעווען דער בעל הבית.
דערזעהענדיג איהם, האָט וואיטעק ניט נעהאט וואו זיך צו בע־
האלטען און איז געבליבען שטעהן אין אנ'אומגעלומפערטער
פאזע, ווארטענדיג אויף עפעס אן אויסרעד פון בעל־הבית.

יענער אבער האָט איהם ניט בעמערקט און נערעדט עפעס
מיט'ן מאשיניסט.

וואיטעק האָט געפיהלט, אז דאָס שטיק, דאָס גראָהע לאנ־
גע שטיק, צורייסט זיך אויף שטענדיג, אויף אייביג; פער־
ריכטען עס קען מען שוין ניט און ער האָט געפיהלט, אז ער
דארף עפעס טהאָן. שטעהן אזוי איז קיין שכל ניט, און בעגי־
סענדיג זיך מיט א קאלטען שוויים, האָט ער ארויסגערעדט:

— בעל הבית, איך ווייל א רעכענונג...

נעווארט האָט וואיטעק אויף א שטארקען עפעקט. נאָך א
25 יאהריגער ארבייט בעטען א רעכענונג איז ניט פון די
מעשים, וואָס מען הערט אלע טאָג. זיין וועגדונג האָט אבער

ניט געמאכט קיין אײנדרוק. ער וועט פֿרובירן העכער זאָגען: וואָס האָט ער אײגענטלעך מורא — ער איז ניט קיין יונגעלע:

— איך האָב געוואָלט בעטען דעם הערר א רעכנונג! — האָט ער נאָך אמאל שוין שטייפער ארויסגעהאָרעט, און דאָס הארץ האָט געקלאָפּט, ווי ביי א גזלן.

— איך האָב געהערט... האָט דער בעל הבית קאָלט געענטפֿערט — וועסט קומען שפּעטער...

„הייסט עס — ער נעמט אָן מיין אָבזאָגען זיך"... האָט וואָיטעק זיך אין געדאנק געחדוש'ט און ניט געקענט עס בעגרייפֿען.

ער האָט זיך דערפֿיהלט אזוי קליין, אזוי ארמבנעפּאָלען, אז איהם האָט געוואונדערט, ווי אזוי האָט ער, וואָיטעק, נעקענט אבדיענען ביי אזא פֿיינעם בעל־הבית גאנצע 25 יאָהר. עס איז געווען קענטיג א טעות. עפּים א מאַדנער טעות.

ער האָט א קוק געטהאָן נעבען זיך אויף א קאסטען, וואָס ער וואָלט נעראַרפט איהם ארויסטראָגען אויפֿ'ן הויף. זיין קאסטען, הייסט עס. יעצט אבער איז די קאסטען איהם אזוי פֿרעמד געווען, ווי דער בעל הבית, ווי די נאנצע דרוקעריי און ער האָט בשום אופן ניט נעקענט פערשטעהן, ווי איז דאָס מעגליך, אז ער האָט דא אבנעארבייט 25 יאָהר... עס איז א טעות, א גרויסער טעות.

נידערנעשלאָגען איז ער ארוים צוריק אויפֿ'ן הויף, וואו ער איז שטעהן געבליבען און ניט געוואוסט וואוהין צו נעהן... אהיים נעהן, וויים ער דאָרף ער ערשט 1 א זייגער... עס איז דאָך אונמענליך איצט צו נעהן א היים, ער וועט דאָך דאָרטען משוגע ווערען. אפשר זאָל ער אריין צוריק צום בעל הבית, פאָלען איהם צו די פֿים און זאָגען:

— הערר לעבען, איך האָב עס א שפּאס נעמאכט, צו וואָס זאָל איך אוועקגעהן, איך האָב דיך ליעב, איך האָב ליעב די דרו־

קערוי, איך האב ליעב די קאסטען, וואס מען דארף ארויסטרא־
גען, איך האב אלץ אזוי ליעב, אלץ איז מיר אזוי אין הארצען
איינגעבאקען... 25 יאהר, א קליינינקייט... איך האב עס א שפאס
געמאכט, הערר־לעבען, זיי מוחל...

איהם דיענען אבער די פיס ניט צו מאכען א שריט און
קראצענדיג זיך אין פאטילִיצע מורמעלט ער פערלאַרען ארוים:

— עט, צו אלדי טייוועל, זאל זיין! זאל זיין!

ער לאזט זיך נעהן ארוים פון הויף. וואוהין וועט ער אבער
גיהן? זוכען ארבייט ערגעץ אנדערש מאר ער נאך ניט, ער האט
נאך אייגענטליך ניט נעהערט קיין רעכטע תשובה פון בעל־
הבית, ער האט קיין רעכט ניט... ער דארף זיך מיט איהם ערש־
טענס אבזוגענען פיין, דאנקען איהם פאר זיין זאלץ און ברויט,
זאל ער ניט מיינען, אז וואיטעק איז טאקי עפעס א לאבוס, א
יונגאטש... ניין! וואיטעק פערשטעהט, ווי צו בענעהן זיך...

יא, ער וועט וואַרטען נאך א ביסעל, ער וועט אריין נאך א
רעכנונג, עס קומט איהם פאר צוויי טעג: מאנטאג, דיענסטאג,
עס מאכט אוים א...

דער קאַפּ איז איהם אבער שווער און ער קען ניט אויסרע־
כענען.

— נישקשה — מאכט ער א חניפה אונטער די אויגען —
דער בעל הבית וועט ניט פערלאנגען מיינע נעלדר... ער וועט ניט
צודרעהען...

עס פערדריסט איהם, וואס דער בעל הבית קען ניט וויסען,
ווי גוט ער טראכט פון איהם יעצט. נאר ער וועט איהם זאגען:

— בעל הבית, איך האב צו אייך נאר נישט...

יא, אזוי וועט ער איהם זאגען.

ער ווערט בענייסטערט, און עס פאלט איהם איין א גליקלי־
כע אידעע: נאך דעם ווי ער וועט צונעמען די ביסעל נעלדר, וועט
ער איהם א קוש טהאן אין האנד, ווי עס פאדערט זיך.

— עס וועט זיין נאר פיין! ווערט ער ענטציקט.

ער האָט אבער מורא פאר איין זאך: דער קאָפּ איז איהם פערדרעהט, ער קען נאָך פערגעסען...

און ער חזר'ט זיך איין עטלעכע מאל:

— בעל הבית, איך האָב צו אייך גאָר נישט! און נאָך דעם א קוש טהאָן אין האנד...

ער ווערט גאָר פרעהלעך און איז זיכער, אז עס וועט ארויסקומען אויפ'ן בעסטען אופן...

ניט לאנג אבער האָט איהם די פאנטאזיע געמאלט דאָס דאָזיגע בילד. ארומגעהענדיג הין און צוריק ניט ווייט פון דער דרוקערייַ, וואוהין ער האָט אלע ווייל געווארפען פערליבטע בליקען, האָט ער ביסלעכווייז, ביסלעכווייז אנגעהויבען צו זעהן די נאעקטע ווירקליכקייט, א הונגעריגע, אן עלענדע, און עס האָט איהם געשוידערט.

— נארישקייט! האָט ער געמורמעלט פאר זיך — איך קען דאָך אזוי ניט אוועקגעהן... עס איז דאָך אונמעגליך... אבגעווען 25 יאָהר און גלאָט אוועקגעהן... עס קען דאָך ניט זיין!

מען דארף זעהן פערריכטען, פערהאפען צוריק. ער וועט שוין אריינגעהן און וועט זאגען: — איהר טאָרט מיך ניט אוועקלאָזען... איהר קוילעט מיך... וואָס הייסט, 25 יאָהר אבגעווען ביי אייך... ווער וועט מיך נעהמען ערנעץ... אלט, קראנק...

א, ניין! פערהאפט ער זיך... זאל איהם גאָט אויסהיטען אזוינס צו זאגען... אלט איז ער ניט... ער איז אלט אין גאנצען 60 יאָהר, זיין טאַטע האָט געארבייט ביז 75, קראנק אודאי ניט... וואָס הייסט קראנק? טאָמער חאפט איהם אמאל ברעכען דער קארק, נו, וואָס נעהט עס אן דעם בעל הבית, וואָס דארף ער עס וויסען? זיין טאַטע איז ער, וואָס ער זאל זיך פאר איהם קלאָגען?...

אבער דער נעראנק, אז עס טהוט איהם די לעצטע צייט צוריקפט וועה דער קארק, לאָזט איהם ניט אב.

„עס איז אויפענטליך" — טראכט ער — פון מיין זייט

ניט עהרליך — פערליקענען אזא זאך טאר איך ניט... אן ארבייטער דארף זיין א געזונדטער, בפרט ביי מיין ארבייט... צו טראגען די פעק פאפיער און די קאסטענס דארף מען טאקי האבן כח. מיר פעהלט דאס שוין... יא! יא! מיר פעהלט! אזא זאך טאר מען ניט פערליקענען... איך וועל זיין ערגער פון א גנב, וען איך וועל דאס פערליקענען, ער דארף אליין וויסען, וועט ער וועלען וועט ער מיך האלטען, ניט — ניט! אנווארפען זיך אויף א בעל הבית טאר מען ניט...

און ער בעשליסט, אז ער וועט באלד ארייגנעהן צום בעל הבית און ארויסלאזען דעם גאנצען אמת און זאל ער זעהן מיט וועמען ער האט נעהאט צו טהאן...

לאזענדיג זיך געהן צום בעל הבית האט ער בעגעגנט די איבריגע ארבייטער גענהן פון דער דרוקערייי.

— גוט־מארגען! — האט ער זיך פערנייגט פאר זיי מיט גרויס הכנעה... שוין „וואכמעם"־צייט?

— וואס, דו ביזט ניט קיין היגער? — האט איהם אן ארבייטער אנשטאט צו ענטפערן, פער'חדוש'ט געפרעגט.

— איך... האט וואיטעק אויסגעשטאמעלט... איך, ברידער, נעה אוועק פון פאבריק... חי־חי־חי — שוין צייט! כ'בין שוין א זעכציגער....

— אזוי, ביזט שוין צוגעשטאנען? — האט דער ארבייטער געלאכט — מיאוס!

— וואס הייסט צוגעשטאנען? — האט וואיטעק זיך פערענטפערט — עס האט זיך אזוי גע מאכט, — נאט וויל אזוי... זייט געזונד, קינדערלעך... איך נעה זיך זעגענען מיט'ן בעל הבית... 25 יאהר אבגעדינט... איך האב צו איהם נאר נישט... מיר קומט נאך פאר צוויי טעג... א קלייניגקייט — ער וועט נישקשה, בעצאהלען... ער האט פאר 25 יאהר בעצאהלט, וועט ער פאר צוויי טעג אויך בעצאהלען...

ער האט זיך תמעוואטע פונאנדערגעלאכט, דער יונגער ארבייטער האט אויך אנגעהויבן צו לאכען, ווי אויב ער וואלט עפעס גוטס דערציילט.

בייטער האָט געוואָלט איהם וואָס ענטפערן, נאָר א צווייטער האָט איהם איבערגעהאקט:

— קום, וואָס האָסטו זיך געשטעלט טענה'ן?...

— נעהט, נעהט, ברידער, עסען! האָט וואָיטעק פריינדליך זיך נעוועגדט — מיר וועלען זיך אמאָל טרעפען... א, יא! מיר וועלען זיך נאָך זעהן...

ער האָט אבער געפיהלט, אז ער גלויבט אליין כיט אין זיינע ווערטער און ער האָט געמערקט, ווי ווייט ער איז יעצט פון אָט די יתגוואַרג, וואָס זיינען אוועק מיט שנעלע מריט און איהם געלאָזען אליין...

— זאָל זיי נאָט העלפען! איך האָב צו זיי נאָר כיט! — האָט ער ארויסגעמורמעלט און זיך געלאָזט נעהן צום בעל חבית נאָך א רעכענונג...

די פאטאגראפיע.

„...קונסט זאגט איהר — האט דער אינטעליגענט מיט'ן אידישען פנים, האלב איראָניש און האלב פערבענקט געשמיי־כעלט צו די געסט, וואס זייגען בעשטאנען פון קינסטלער און שריפטשטעלער — קונסט איז פאר מיר נאך ביז היינטיגען טאג א ניט קלאהרע זאך און איך רער דעריבער נישט דרייסט, איך זאל חלילה נישט אריינפאלען. איך האב זעהר ליעב בילד־דער, בארעליעפען, סטאטוען. אבער צו זאגען מבינות אויף דער דאזיגער קונסט זאג איך מיר אפ. מיינער א פרייגד. א שטיקעל שריפטשטעלער, האלט זיך דוקא פאר א גרויסען מבין, בעזוכט אלע קונסט־אויסשטעלונגען און בעטראכט יעדעם בילד לויט אלע כללים פון א קונסט־בעטראכטער, צום ביישפיעל: איין אויג נעהמט ער אריין אין האלב אפענעם פויסט און מיט דער אנדער אויג קוקט ער אויפ'ן בילד פון א ווייטען שטח... נאכדעם רעדט ער עפעס וועגען ליכט און שאטען, ניואנסען, שאטי־רונגען, ליניען, און דאס גלייכען ווערטער, וואס מען דארף האבען פיעל מוטה זיי ארויסצורעדען צוויישען אמת'ע קינסט־לער. יא, מיין חבר האט דעם מוטה, איך בין איהם מקנא, אבער א מבין איז ער פונקט ווי איך"...

„און פון וואנען, מיינע פרייגד, זאל איך זיין א מבין. שטאמען, שטאם איך, ווי מיר אלע, פון בעלי־בתישע קלייג־שטעדטעלדיגע עלטערען. ביי אונז אין הויז למשל איז נעווען שטענדיג ריין און זויבער, אבער אלעס אינפאך. די וועגד זיינען נעווען הויל: בלויז אויף איין וואנד איז נעהאנגען א פויגעל, וואס די שוועסטער האט אליין אויסגענעהט מיט בלאי־

הע, רויטע און געלבע „בלאטשקע", בלויז די אויגען מיט שוואַרצע. דער דאָזיגער פויגל האָט געהאט אן אויסזעהן פון א חיה, אויסער דער עק איז געווען ווי ביי א פיש... אמת, דער „מזרח", וואָס איז געווען געהאנגען אויף דער מזרח־וואנד האָט פערמאָגט צוויי חיות. אבער דער מזרח איז נעהאנגען אזוי הויך, אזש נעבען דער סטעליע, אז מיר קינדער האָבען קיינ־מאָל ניט געהאט די מעגליכקייט צו בעטראכטען זיי, סיידען מען זאָל זיך שטעלען אויפ'ן טיש, וואָס דאָס איז געווען שטרענג פערבאָטען. מיר האָבען זיך אָבער משער געווען, אז דאָס זיי־נען לעמפערטען"...

„בלייבט די פסח'דיגע הגדה, וואָס האָט פערמאָגט פיער געמאָלטע פנים'ער: דאָס איז געווען דער חכם, דער רשע, דער תם און דער שאינו יודע לשאול, אבער די דאָזיגע פנים'ער זיי־נען געווען אזוי פארשמירט — נייערהייט פון דער דרוק אליין און שפעטער פון דעם פערגאָסענעם וויין, אז היינטיגע צייטען וואָלט מען די דאָזיגע „געמעלדען" געקענט אננעהמען פאר פוטוריסטישע"...

„וועט איהר פרעגען: דער מאמעס טייטש חומש מיט די עטליכע בילדער, וואָס זיי זיינען שוין אונז קינדער בעסער געפעלען געווארען: האָט אבער די מאמע דאָס טייטש־חומש נעהיט ווי דאָס אויג אין קאָפ און האָט איהם א גאנצע וואָך נעהאלטען פערשלאָסען צוזאמען מיט איהרע פערעל און אויי־רינגלעך, און שבת און יום־טוב, צוזאמען מיט איהרע פערל און אוירינגלעך, איהם אליין אין די הענד נעהאלטען און מיר האָבען צו איהם קיין צוטריט ניט נעהאט...

וועז איך זאָל נאָך דערמאָהנען די „מענשעלעך" וואָס מיר קינדער פלעגען ווינטער מאכען פון **שנעע און א י ז שנעע**, וואָס דאָס איז געווען, אזוי צו זאָגען, אונזער בילד־הויערישע קונסט, — שעפט זיך שוין אוים אליין, אויף וואָס **אונזערע** אויגען האָבען זיך ערצויגען"...

„איך וויל אבער זיין פינקטליך און זיך אבשטעלען אויף דער אייניציגער פאטאגראפיע, וואס האט זיך אין אונזער הויז געפונען. די דאזיגע פאטאגראפיע איז נעווען ניט געפאסט אין א רעהמעל, חלילה. פון אזוינס האט מען אין יענער צייט אין בעלי־בתישע הייזער ניט געוואוסט. די פאטאגראפיע איז נעווען פון טאטענס א יונגענד־חבר, וועלכער האט געוואהנט, ווי עס האט דאמאלסט געהייסען, טיף אין רוסלאנד, סך הכל אין טשערניגאוו און איז געווען דארטען א פאדריאטשיק. אזוינער האט זיך שוין געקענט ערלויבען אין יענער צייט צו פאטאגראפירען. די דאזיגע פאטאגראפיע איז אבגעהיט געווארען, ווי דאס אויג אין קאפ. נעהאלטען האט זי דער טאטע פערשטעקט צווישען די סאמע נויטיגסטע פאפיערען, וואו עס האט זיך נעפונען דער מאמעס כתובה, דער שטר חזקה אויפ'ן הויז, א פאר אלטע שטר חובות און די קוויטען, וואס מען האט יעהר־ליך בעקומען נאכ'ן אייניצאהלען די אכט גילדען נאלאג אין דער אופראוע. אט צווישען די דאזיגע „הייליגע" און נויטיגע פאפיערען איז געלעגען די אייניציגע פאטאגראפיע, וואס האט זיך נעפונען אין אונזער בעזיץ. און נעהייסען האט זי ניט „די פאטאגראפיע", נאר „דאס בילד"... זעהן עס פלעג איך זעהר זעלטען. אהן דעם טאטענס רשות ארויסנעהמען פון קאמאד, וואו „דאס בילד" איז געלעגען פערבונדען מיט א שטארקען פאדים מיט א קנופ, וואלט נעווען א צו גרוואנטער שריט אפילו פון אזא מזיק א אינגעל, וויא איך בין נעווען. עס איז בלויז אויס־געקומען צו וואַרטען אויף א גוטער שטימונג פון טאטען איז א לאנגען וויינטער אוונד, וועז עס איז ניט נעווען קיין ארבייט. דעמאלט פלעגט דער טאטע, נאך א ברייטען נענץ און נאכדעם ווי ער פלעגט זיך אויסקנאקען די פינגער, א זאג טהאן:

— לאמיר נאר אנקוקען יוסף'ס בילד.

אין הויז איז דעמאלט נעווארען א שטארקערע בעוועגונג

און מיט הארץ קלאפענדיש פלעג איך ווארטען אויף דער דאזי־גער צערעמאניע.

און נאכדעם, ווי דער טאטע האט דאס בילד ארויסגע־קריגען פון איהרע שכנים — דער מאמעס כתובה, דעם שטר חזקה און פון די קוויטען פון דער אופראווע פאר'ן אייננעצאהל־טען נאלאג, פלעגט ער זי בעטראכטען פאר'ן שיין פון לאמפ, ווי גרויסע קריטיקער בעטראכטען היינטיגע צייטען א קונסט־ווערק...

— א שעהן קאפעליושע! טראגט ער דאדטען! פלעגט דער טאטע ארויסמורמלען צופריעדען, בעטראכטענדיג אויפ'ן „בילד" דעם חבר'ס קאפעליוש.

— ניב מיר אויף א קוק... פלעג איך אויסשטרעקען די הענד.

דער טאטע, בטבע א גוטער, פלעגט דאך נאך דער ערש־טער בקשה נישט געבען, עס איז געווען א צו גרויסע זאך, אז ער זאל עס געבען באלד. איך האב געמוזט בעטען נאך אמאל.

ביין צווייטען מאל פלעגט ער נאך אלץ ניט געבען, פלעגט זיך מוזען די מאמע אריינמישען:

— ניב איהם שוין א קוק טהאן... ער וועט ניט אבבייסען..

ערשט דעמאלט פלעגט דער טאטע בעטראכטען מיינע פיננער, צו זיינען זיי נענוג ריין און אנזאגענדיג מיר אז איך זאל זי האלטען בלויז ביי די זייטען און ניט מאפען מיט די הענד, פלעגט ער מיר ערנליך אנפערטרוירען דאס בילד מיט'ן פנים פון טשערניגאווער פאדריאטשיק"...

„אויפ'ן דאזיגען פנים האב איך געקוקט מיט א הייליגען ציטער: א קלייניקייט, א בילד פון א מענשען וואס לעבט ער־געץ אין דער גרויסער וועלט אזוי וויט און אט האלט איך איהם אז אבגעמאהלטען אין די הענד, אפילו מיט'ן קאפעליוש און מיט די הויזען אין קעסטעלעך"...

„אבער קיין סך האט דער טאטע מיר ניט ערלויבט צו

שפּיעלען זיך. דאָס דאָזיגע בילד איז איהם צו טהייער געווען און ארויסמורמלענדיג : געגוג געקוקט ! פֿלעגט ער עס אוועק־נעהמען פון מיר און בעהאלטען עס וויעדער צוווישען די נוי־טיגע פּאפּיערען אויף א לאנגע, לאנגע צייט"...

„עס איז געווען נאָך א געלעגענהייט צו זעהען דאָס בילד, ווען א קינד אין הויז פֿלעגט קראנק ווערען. א קראנק קינד קען מען נאָר נישט אָבזאָגען, פּאר א קראנקען קינד נעהמט מען אפילו ארָאָפּ פון בוידעם דעם סאָאי מיט סאָק און מען גיט עס אביסעלע. און ווי באלד אז דאָס קינד איז שוין אזוי מסוכן געווען און מען האָט איהם געמוזט געבען סאָק, האָט מען שוין אויך נעמוזט געבען זיך שפּיעלען מיט'ן טשערניגאָוער פּאָד־ריאטשיק. מען האָט בלויז זיך געבעטען רחמים ביי'ן קינד, ניט צורייסען עס... א קינד אז עס איז קראנק איז קאפּריזנע"...

„דאָס דאָזיגע בילד האָט אויך געדיענט אלס צייכען, ווי ווייט דאָס קינד איז קראנק: פֿלעגט עס דאָס בילד פּערלאנגען און ביי'ן האלטען עס פּרעהען זיך, איז א סימן, אז די קראנק־הייט איז אהן סכנה, טאָמער חלילה, פֿלעגט עס זיך פון בילד אָפּזאָגען, האָט עס נעהייסען, אז די קראנקהייט איז ערנסט : עס ווייל אפילו ניט די פּאטאָגראפּיע וואָס דער טאָטע אליין האָט זיך ליעב דערמיט צו שפּיעלען ! דעמאָלט האָט מען שוין נע־מוזט שיקען נאָך דוד דעם רופא...

— נעהערט אביסעל ! — פֿלעגט די מאמע אויסדערצעה־לען פּאר'ן רופא די קראנקהייט — מען האָט איהם שוין נע־נעבען „דאָס בילד" און דאָס קינד ווייל ניט, ווי מיינט איהר רבי דוד... מסוכן ?...

און דוד דער רופא, א איד א גרויסער מומחה פֿלעגט פּרו־בירען אליין געבען דעם קינד די פּאטאָגראפּיע און איבערצייי־גענדיג זיך, אז עס נעהמט טאקי ניט, פֿלעגט ער שטעלען די דיאגנאָזע :

— ער האָט היטץ !...

דאָס קינד, נאַטירליך, ניט דאָס בילד פון דעם פּאָדריאַטשיק...

„אָט אזוי מיינע פּריינר — האָט דער בלייבער אידישער אינטעליגענט פּארענדיגט זייַנע עראינערונגען פון דער ווייטער קינדהייט — אזוי איז דאָס איינציגע בילד אין אונזער הויז בעשטאַנען פון עפּעס א פּאָטאָגראַפיע פון אייַנעם א מענשען אין א קאַפּעליוש און קעסטעלדיגע הויזען זי האָט בעפּריעדיגט אונזערע נייגונגען צו שהגהייט און קונסט — חייבט פון וואַנען זייַנען מיר פּלוצים געוואָרען אזוינע מבינים וואָס מיר זאָלען בעטראַכטען די אמת'ע קונסט בילדער דוקא מיט אייַן אויג, דורך א חאָלב פּערמאַכטען פּויסט?"

„מיר קענען בילדער ליעב האָבען, אבער שטיל, בעשייַדען. צו וואָס דער אָנשטעל?... איך האָב עס פיינט!"...

די גענסט האָבען זיך דערפיהלט בעליידיגט, האָבען אבער אלע געשוויגען, ווי פערשולדיגטע...

א וויץ.

חירש איז נעווען א מענש פאר זיך. נערעדט האָט ער זעהר וויניג כמעט ווי נאָר ניט. דערפאר האָט ער געהייסען ביי די נאַהענטע בעקאַנטע און ביי די מיטגלידער פון דער משפּחה „דער שווייגער". דער דאָזיגער צונאָמען האָט הירשען ניט בעלידיגט. אמאל פלעגט ער נאָך שטאָלצירען דערמיט. „וואָס דען? פלעגט ער טראכטען — ווי זיי, די פלאָפלער!"

נעווען איז ער א איד א סוחר. כמעט נאָר שווייגענדיגער־הייד פלעגט ער דורכפיהרען די גרעסטע געשעפטען.

מאכט זיך קויפען א מציאה א שטיקעל רעשטעל וואלד אוו עם קומען אן די מעקלער, ריידען זיי נאָכאַנאַנד, מען ריהמט דעם אָרט, דעם פּריץ, די בוימער. הירש זיצט, הערט אוים און שווייגט. ענדליך, אז די מעקלער האָבען שוין ארומ־גערעדט אי דעם פּריץ, אי דעם אָרט, אי די בוימער צו עטליכע מאל אוו וויעדערהאָלט אלץ איינע אוו אין די זעלבע מעלות, גיט הירש א מאך מיט דער האנד. דאָס הייסט — גענוג שוין צו פלאפלען, ער וויים שוין!

— וועט איהר, ר' הירש, פאָהרען אַנקוקען?

אוו הירש פלעגט געבען בלויז א שאקל מיט'ן קאָפּ.

מיט'ן פּריץ פלעגט ער שוין מוזען זיין ריידעוודיגער. שאָק־לען מיט'ן קאָפּ פאסט ניט. ער פלעגט שוין מוזען זאָגען יא אוו ניין אוו זעלטען צוליגען דעם טיטעל וועלמאָזשני־פאן...

שמייכלען פלעגט ער אויך זעלטען, כמעט ווי קיין מאל ניט. בלויז וועז דעם פּרייז פון א סחורה וואָס ער האָט געהאנדעלט, האָט מַשי נעשטעלט צו הויך פלעגט ער אנשטאט דינגזו זיך א שמיי־

כעל טהאן. דאם דאזיגע שמייכעל האט מעהר געווירקט אויפ'ן פערקויפער, ווי אן אנדערער וואלט זיך צובייזערט און דער פערקויפער האט גליידיג געמוזט אראבלאזען דעם פרייז א סך ניעדעריגער. טאמער איז דאם אויך לויט הירש'ס מיינונג געווען צו טהייער, פלעגט ער ווידער א שמייכעל טהאן, אבער שוין א שמעלערען און ווייניגער בעמערקבארען. ביז וואנען ער פלעגט ארויסקריגען דעם ריכטיגען פרייז. דעמאלט פלעגט ער ווערען ערנסט, א שאקעל טהאן מיט'ן קאפ אויף יא און זיך נעהמען צום טאש, אויסצוהלען האנד־געלד...

אמאל איז אן אבענד פלעגען קומען צו איהם מענשען. די שטוב איז געווען א גרויסע, א פרייע. דער סאמאוואר אן אויס־געשייערטער איז געשטאנען אויפ'ן מיטען טיש און יעדער האט פון איהם נעצאפט קאביג וואסער אין גלאז, דערגיסענדיג פון טשייניק מיט טהעע. איהם אליין פלעגט מען מוזען אנגיסען און דערלאנגען. אמאל פלעגט עס טהאן דאם ווייב, א שהענע, פולע אידעגע, אמאל איינע פון די טעכטער, שפעטער איינע פון די שניר, פארמאגט האט ער אי טעכטער אי זיהן, פון וועלכע עם האבען זיך אויסגעבילדעט אויידעמס, שניר און אייניקלעך.

אין אזוינע אבענדען פלעגט הירש, אלס איידעלער מענש, מוזען זיין בערעדטער. דאם איז איהם אנגעקומען שווער. וואס זאגט מען זיי? דרויסען איז א פראסט? נאריישקייט. דאם האט שוין געזאגט דער הויכער מאנערער יונגערמאן, וואס טרינקט שוין די אכטע גלאז טהעע.. זאל ער אפשר נעהמען אויפ'ן שוים דאם דריי יעהריגע אייניקעל?... נייין. מען וועט איהם אנקוקען פערוואונדערט... פאר איהם פאסט עס ניט... ער האט איהר איין גלעס געטהאן. האבען זיך אויף אלע פערהיידושט...

און אזוי טראכטענדיג וואס צו טהאן, וואס צו רעידען מיט די אלע מענשען, אייגענע און פרעמדע, נעהט אריבער דער אבענד. הירש האט קוים פאר'ן גאנצען אבענד אויסגערעדט פינף

וועלטער. ער האָט זיי אויסגערעכענט. איין מאָל „יא", איין מאָל ניין, איין מאָל „נישקשה" און צוויי מאָל ננט...

אָבער קיין חרטה וואָס ער האָט וויניג נערעדט, האָט ער ניט. אדרבא, עס טהוט איהם הנאה. צו וואָס מאכען זיך נאריש ווי זיי. צו וואָס דארף מען גלאָט אין דער וועלט אריין פּלאָפּלעון... עס איז חלשות!...

איין מאָל איז אבער נעווען אין הויז א נאָסט, א סוחר פון דער ווייט... נעווען א שעהנער און קלוגער איד. דער דאָזיגער איד האָט שוין נערעדט ווי א מענש. דערצעהלט מעשיות, משלים און וויצען. הירש האָט אויסגעהערט מיט גרויס אויפמערקזאמקייט. „א קלוגער איד!" האָט ער אין נעדאנק נעלויבט. דער דאָזיגער נאָסט האָט איהם צושרויפט, עס האָט זיך איהם נעוואָלט אויך עפּעס רעדען, דערצעהלען, אויסזאָגען זיך!... עס איז אָבער איהם שווער נעווען... ער האָט יא נעדענקט פון זיין יונענד, ווען ער איז נאָך א ישיבה בחור נעווען, איין וויץ... ער נעדענקט: עס איז נעווען א וואויהלער וויץ. א וויץ וועגען א ישיבה בחור, וואָס פרענט דעם צווייטען: פאר וואָס זאָגען לייט, אז עס פאלט שטענדיג מיט'ן פוטער אראָב, און ביי איהם איז עסענדיג אויפ'ן „טאָג" דוקא דאָס ברויט אראָבנעפאלען מיט'ן פוטער ארויף... און דער חבר האָט איהם נעענטפערט: מן הסתם האָסטו פארקעהרט אננעשמירט... עס איז דאָכט זיך א וויץ... האָט הירש נאכנעדענקט צו זאָל ער עס איצט דא אי־ בערדערצעהלען צו ניט...

ביסלעכווייז, ביסלעכווייז האָט איהם דער חשק צו דערצעהלען דעם וויץ אזוי בעהערשט אז ער האָט זיך שוין ניט געקענט נובר זיין. ער האָט נעהייסען אננעסען א שטארקע גלאָז טהעע.

אייגע פון די טעכטער האָט איהם אַנגענאָסען און דערלאַנגט.

— שטאַרקער! — האָט ער בעפויהלען.

די שנור האָט אַבגענאָסען א האַלבע גלאָז, דערנאָסען מיט סענס און אוועקגעשטעלט נעבען שווער.

הירש האָט עטליכע שלוק געהאָן און זיך אַנגערופען צום גאַסט:

— שעהנע וויצען אייערע...

די הויזיגע און די נאָהענטע בעקאַנטע האָבען זיך אומגעקוקט.

עס איז געוואָרען שטיל און מען האָט געוואַרט אויף עפעס...

— איך וועל אייך עפעס דערצעהלען... האָט הירש געמאַלדען און איז רויט געוואָרען — א וויץ!...

— א וויץ! — האָבען אייניגע אויסגערופען פערוואונדערט.

— נו, יא... א וויץ... האָט הירש געשמייכעלט און אַנגעהויבען...

„אמאָל האָבען צוויי ישיבה בחורים"... ער האָט זיך עטליכע מאָל פערהאַלטען. אבער דער וויץ איז ארויס קיילעכדיג און מיט דער אמת'ער שארפקייט... דער ערפאָלג איז געווען זעהר גרויס. אלע האָבען הויך און שטארק געלאַכט...

אזא'ן ערפאָלג האָט הירש ניט ערוואַרטעט. ער איז געזעסען ווי א צוטומעלטער און האָט תמ'עוואטע געשמייכעלט...

דאָס איז געווען דער איינציגער וויץ, וואָס ער האָט אין זיין לעבען דערצעהלט... עס האָט געדויערט א לענגערע צייט ביז דער רושם, וואָס די דאָזיגע ענדערונג אין זיין לעבען האָט אויף איהם געמאכט, איז אריבער. ער איז ענדליך געוואָרען צוריק שווייגענדיג, ערנסט און געפיהרט די געשעפטען אויפ'ן

אלטען שטייגער: יא, ניין, א קוים־קוים באמערקבארען שמיי־כעל...

עס זיינען אוועק פיעל יאהרען, אן דעם ווייז האט ער אין גאנצען פערגעסען. הירש איז געווארען אלט, געגאנגען שוין אביסעל אייגעבויגען און געמוזט נוצען א שטעקען און בריל־לען, וואס ער האט ביידע זאכען פיינד געהאט...

ענדליך האט ער זיך דערפיהלט זעהר שוואך. עס זיינען געקומען די לעצטע טעג און אפשר די לעצטע שעה'ן. וואס וויים דען א מענש?... מען דארף מאכען א חשבון הנפש...

און ליגענדיג אייגענגעראבען אין די וויסע וויבע קישענס האט זיך אין זיין שוואכען קאפ זיך דורכגעטראגען בילדער, ווערטער און טהאטען פון זיין לעבען... די געזיכטער פון פריצים, מעקלער, בוימער און וואסערען... נאכדעם דאס געזיכט פון אמאליגען ראש הישיבה, פון די ישיבה בחורים... און פלוצים האט ער זיך דערמאנט אז ווייז, וועלכען ער האט דערצעהלט מיט יאהרען צוריק פאר'ן גאסט... ביין דאזיגען ווייז איז ער שטעהן געבליבען און בשום אופן ניט געקענט מיט'ן נעראנק צוועקגעהן פון איהם ווייטער. ער האט זיך אנגעשטרענגט צו טראכטען פון שהנע ערהאבענע מעשים, פון צדקה, תורה, אבער דער דאזיגער ווייז האט זיך איהם נעבאמבעלט אין קאפ: „מסתמא האסטו פארקעהרט אננעשמירט"... ער האט זיך ניט געקענט איינהאלטען און א שמייכעל געטהאן און מיט הנאה האט ער עמורמעלט צוויי מאל: א ווייז... א ווייז... און האט פערמאכט די אויגען.

פערשטעלטע מיליאָנערען.

עס איז געווען א שעהנער זומער־טאָג. די זון האָט נעטרי־קענט די קליינע הייזעלעך פון גאס און איהרע שטראהלען האָ־בען זיך נעשפיעלט אויף די שויבען פון די פענסטער. די פּאָר בויטעלעך, וואס האָבען זיך געפונען ערגעץ אין די גויאישע הויפלעך, האָבען זיך לאנגזאם נעשאָקעלט, ווי זיי וואָלטען ניט געהאט קיין העזה מאכען א נערוויש מיט זייערע בלעטער. קליינע קינדער האָבען זיך נעשפיעלט אין מיטען דער גאס מיט'ן זאמד און זיך צולאָפען דעמאָלט, וועו א פוהר האָט זיך בעוויזען אויפ'ן שפיץ באַרג פון מארק און נאכדעם ווי די פוהר פלעגט פערשווינדען, האָבען זיי זיך צוריק אנידער געזעצט און פאָרט־געזעצט זייער שפיעל.

אויף יענקעל לייבע'ס גאניק איז געזעסען די עלטערע טאָכטער שרקה און עפעס געגעהט. די מוטער, זלאטע, א פרוי אין די מיטעלע יאָהרען, איז געזעסען געגענאיבער מיט א זאק אין דער האנד און האָט דאָ געקוקט אויף די שפיעלענדע קינ־דער, דאָ אויף דער טאָכטער און פון צייט צו צייט גוטמוטיג געגעניצט.

אין גאס איז געוואַרען שטיל־ער און רוהיגער. עס האָט זיך בלויז געהערט א דומפער קלאפען פון א האמער איבער א קאַוואדלע ערגעץ אין א ווייטער קוזניע. און ענדליך זיינען אויך די דומפע קלעפ פערשוואונדען.

די גאס האָט אזוי ווי אייגנגעהאלטען איהר אטהעם און האָט אויף עפעס בעריטענדעם געוואַרט.

די טאָכטער האָט ענדליך אוועקגעלעגט די שטיקעל שמאָ־

וואס זי האט געגעהט, אויפ'ן שויס און זיך פערקוקט.

פון ווייטען האט זי דערזעהן געהן א איידען מיט א פאק אויף די פלייצעס.

זיין נאנג און זיין אויסזעהן איז געווען פון א פרעמדען, א ווייטען...

— מאמע, ווער נעהט עס דארטען?

די מוטער האט זיך אומגעקוקט און ניט זעהענדיג איהם ווי געהעריג, האט זי געדריקט מיט די פלייצעס:

— אפשר אן ארימאן.

אבער וואס מעהר ער האט זיך דערנעהענטערט, אלץ מעהר האט די מוטער און די טאכטער זיך פעראינטערעסירט. ענדליך איז דער פרעמדער פארבייגענאנגען ניט ווייט פון גאניק און בעגענענדיג די בליקען פון די צווויי פרויען האט ער העכער אויפגעהויבען זיינע געדיכטע רעטזעלאפטע ברעמען און שטורמערהייט עפעס פארגעלענט.

— מאמע, דאס איז א פאקענטרענער.

— איך דארף גאר נישט! — האט די מוטער קאלט ארויסגעזאגט.

אבער אז דער פאקענטרענער איז פארבייגענאנגען האט פארביי דעם גאניק און אנגעקוקט זיי מיט זיינע סודות'דיגע אויגען, האט די טאכטער זיך ניט געקענט בעהערשען און איהם אבגעשטעלט:

— וואס פערקויפט איהר, ר' איד?

דער איד איז שטומערהייט ארויף אויפ'ן ערשטען טרעפעל פון גאניק, זיך אנידערגעזעצט, אבגעווישט דעם שוויים מיט דעם ווייסען ארויסגעשטארטען ארבעל פון העמד און אבגעבונדען דאס פעקעל.

אנפאנגס האט ער געוויזען פערשיעדענע ציצית. דער דאזיגער סחורה האט די מוטער און די טאכטער ניט געשענקט קיין אויפמערקזאמקייט. האט ער געוויזען א קמיעה'לע, א

סגולה פאר קינדער וועז עס שניידען זיך צייהנדלעך. אויך דאס האט די מוטער ניט געדארפט, די קינדער זיינען שוין דערוואקסען. דער פרעמדער איז ניט נתפעל געווארען, האט נענומען צונויפלעגען די סחורה אין אַרדנונג. דערווייל האט די מאכטער דערזעהן א ביכעל.

— וואס איז דאס? — האט זי נייגעריג געפרעגט.

— דאס איז א מעשה־ביכעל.

— וויזט נאר אנקוקען... — האט די מאכטער אויסגעצויגען די האנד.

— צו וואס? — האט די מוטער נישט ערלויבט.

דער פאקענטרעגער האט אבער זיך ניט גערעכענט מיט דער מוטער און שטומערהייד ארויסגענומען פון א פעקל פערבונדענע ספרים דאס פערלאנגטע מעשה־ביכעל.

די מאכטער האט זיך גענומען לעזען דאס פארערבלאט:

דער רייכער בעטלער. ראמאן אין צוויי טהיילן.

דער טיטעל איז איהר שטארק געפעלען געווארען. ווי איז דאס מענליך, אז א בעטלער זאל זיין רייך? עס איז זעהר משיקאוועט. דא מוז זיין א גוואלדיגע ליעבע. עס מוז אבער פאסטען זעהר טהייער.

— צוויי גילדען... — האט דער פאקענטרעגער אויסגעברומט...

— מאמע, איך וועל קויפען... — האט זיך שרקע געבעטען...

— קויפען?... תא? — האט די מוטער שוין אויך בעקמען חשק. אבער די סומע איז דאך נעווען צו גרויס און זי האט זיך נעסטארעט אבשוואכען דעם אייגרדרוק:

— עס איז א פנים אן אמת'ע מעשה?

— אמת, ווי גאלד! — האט דער פאקענטרעגער פערזיכערט.

— און אז אן אמת — האָט די מוטער שוואַך נאָכגעגעבען — דארף עס קאָסטען אזא פערמעגען?

מען האָט זיך נענומען דינגען. די מוטער האָט געהייסען נעבען א פערציגער, די טאָכטער האָט שוין געוואָלט נעבען פון איהר אייגענע גאָלד א פערטעלע:

— מאמע, איך גיב פון מיינע גאָלד א פערטעלע...

— דיינע, מיינע... וואָס מאכט עס אויס? — האָט די מוטער זיך נאָך אלץ נעקווייענקעלט — דער טאָטע וועט זיך בייזערן.

— דעם טאָטען וועלען מיר זאָגען, אז עס קאָסט א גילדען...

— וועט ער אויך שרייען! — האָט די מוטער מורא געהאט.

אָבער דער חשק צום מעשה־ביכעל איז שוין ביי ביידען שטאַרקער געוואָרען ווי די מורא פאר'ן מאן און טאָטען. עס איז נעקויפט געוואָרען פאר א פערטעלע. נאָכ'ן אבצאָהלען האָט די מוטער וויעדער נעצווייפעלט:

— עס איז א פנים אן אמת'ע מעשה? מיינע שונאים זאָלען אזוי לעבען...

דער פאָקענטרענער האָט שוין די פערטעלע אריינגעלעגט טיף אין א וויטער קעשענע. דאָך האָט ער די מוטער בערוהיגט:

— עס איז אן אמת'ע מעשה. איך נאר אייך נית אפ...

די מעשה איז געווען אין צוויי טהייל. אין ערשטען טהייל האָט זיך דערצעהלט פון איינעם א בעטלער און פון איינעם א מיליאָנער. דער בעטלער האָט זיך נעוועגדעט צו זיין משפחה נאָך הילף, האָבען איהם די רייכע פון דער משפחה ארויסגעוואָרפען פון חויז, די ארימע האָבען איהם נעגעבען עסען און טרינקען פון דעם לעצטען. דער מיליאָנער, וויעדער, האָט ג־

טהאן טובות. אין צווייטען טהייל האָט זלאטע און שרהקע ער־פאהרען, אז דער בעטלער איז דאָס געווען דער מיליאָנער און דער מיליאָנער איז דאָס געווען דער בעטלער. ביידע זיינען געווען איין מענש און דער מענש האָט זיך פארשטעלט דאָ פאר א בעטלער, און דאָ פאר א מיליאָנער... דאָס האָט זיי אזוי פער־כאפט, אז זיי פלענען צווישען זיך אפט שמועסען:

— נו, מאמע, קען מען שוין וויסען, ווער עס איז א בעט־לער?

— מען קען טאקע ניט... — פלענט די מאמע פיליזאָ־פירען...

און אז דאָס מעשה־ביכל איז שוין נעווען איבערגעלעזען, האָט זיך ערשט אנגעהויבען די איבערקעהרעניש אין זייערע מוחות. נעדאכט האָט זיך זיי, אז יעדער פרעמדער אריימאן, וואָס געהט אריין צו זיי נאָך א נדבה, איז א פארשטעלטער. אין דער אמת'ען מוז ער זיין א מיליאָנער.

— מאמע, וואָס זאָל איך נעבען דעם אריימאן?...

— גיב איהם א שטיקעל ברויט...

— האָ?... ברויט? מאמע... אפשר...

— טאָ גיב איהם א קאפיקע...

— מאמע, זאָל איך איהם אפשר נעבען א טעלער זופ...

— אוואדע...

און נאכדעם האָט די מוטער און די טאכטער נעווארט, אז עס זאָל צו זיי אריין א מיליאָנער און זיך אנרופען:

— דערפאר וואָס איהר האָט מיר נעגעבען א שהנע נדבה און עסען, בין איך איך נעקומען צו בעלזויהנען. זייט ווי־סען, אז איך בין נעווען בלויז א פארשטעלטער... איך בין א מיליאָנער, אייערע אן אנקעל... בין פערלוירען געגאנגען ווען איך בין נעווען א קליין אינגעלע, איך האָב אוצרות מיט גאָלד און בין נעקומען אייך איצט גליקליך צו מאכען...

און אזוי האבען די צוויי לעזעריגם אין יערען בעטלער געזעהן א מיליאנער. ער איז בלויז א פערשטעלטער. ענדליך וועט ער ארבוואַרפען זיינע בעטלעריישע קלייַדער און וועט זיי זאנען, אז ער איז זייער אנקעל, וואס איז אמאל אלס אינגעל פערלוירען נעגאנגען...

דער גבירה׳שער אַרעמאן.

דער אויגציגער פערלאנג, וואס יאשע בער האט די לעצטע יאהרען געטראגען טיף אין הארצען, איז בעשטאנען אין דעם, אז ער זאל ווערען אן אַרימאן, גלייך מיט אלע אַרימע אידען וואס געפינען זיך אין שטעדטעל.

— רבונו של עולם! — פלעגט ער אמאל פאר זיך אליין קלאגען — וויפיעל איז דער שיעור זיך אליין און א וועלט צו נאַרען... מען קען דאך פון דעם דאזיגען ליגען צופלאצט ווערען!

— און וואס העלפט מיר דאס נארען? — פלעגט ער וויידער צו זיך אליין רעדען — וויים מען דען ניט, אז יאשע בער איז א געבראכענער מענש, א געפאלענער, אז קוים—קוים וואס ער לעבט זיך דורך?

און יאשע בער האט שוין ניט איינמאל בעשלאסען אראפ־זוארפען פון זיך דעם יחום פון אמאליגע נוטע צייטען. אנהויבען זיך פיהרען כמנהג בעלי־בתים־אביונים און דעמאלט ערשט וועט איהם דאס לעבען ווערען לייכט.

און צו וואס לוינט איהם דאס בעהאלטען זיך, אז ארימ־קייט איז ניט אזא זאך, וואס לאזט זיך בעהאלטען: איהם דאכט זיך, אז עס טארטשעט ארויס פון אונטער'ן קאפעליוש, וואס ער טראגט סיי ווי אזוי שבת, פון אונטערן שווארצען, שטענדיג יום־טוב'דיגען סורדוט, און אפילו אז ער טהוט ווינטער אן דעם סאבאלנעם פוטער מיט'ן שרייענדיגען אויבערשלאק דאכט זיך איהם, א אט דער פוטער, דער זכר פון אלטע נוטע צייטען, ליגט אויף איהם ווי א פרעמדער. ווי א בגד, וואס ער האט ערגעץ

נעבאַרנט און הייַנט מאַרגן וועט ער איהם צוריק מוזען אומ־קעהרען...

מיט זייַן אַריסקייט מוז ער זיך היטען ווי מיט א גנבה, ער מוז אָפּט שמייכלען, אבער דער שמייכל איז ניט וואָס אמאָל, עס פּעהלט אין איהם יענער חן פון די גוטע צייטען, ס'איז א שמייכל, נאָר וועלכען דאָס פּנים וועלט גלייך פּער־וואַלקענט און די אויגען בעקומען א פּערצווייפֿעלטען גלאַנץ. אוו ניט ער א זיפֿץ, ווי דער שטייגער איז פון א שהנעם אי־דען, איז דער זיפֿץ נאָר ניט דער וואָס אמאָל. עס שטעקט אין איהם ניט יענע רחבות, יענע ברייטקייט. עס איז א זיפֿץ, נאָר וועלכען עס ווילט זיך פּערבּרעכען די הענט און צושרייען זיך: אוי, וועה איז מיר געשעהן!...

און שטענדיג מוז ער זיין פֿארזיכטיג, היטען זיך, ער פּיהלט זיך ווי עמיצער וואָלט איהם געבונדען און לאָזט איהם ניט פּריי צושפּרייטען די הענט און אויסשרייען:

— אידען, איך בין געבראַכען, געפאַלען! איך בין אן עני ואביון און טשעפּעט זיך אָפּ פון מיר!...

עס וואָלט פון איהם א בארג אראָפּ, ער וואָלט ווי ניי גע־בוירען נעוואָרען.

קען ער נישט זיין קיין עכטער גביר, זאָל ער כאַטש זיין אן עכטער אַריסאן!...

אבער וועלען אן אַריסאן איז ביי יאשע בער'ען נישט פון די לייכטע זאכען. ער וויים ניט ווי אזוי מען הויבט דאָס אָן צו טהאָן. אָט וויסט מען אז ער איז אן אַריסאן און אָט פּערגעסט מען זיך... אמת, קיין נייע מלבושים האָט ער שוין לאנג ניט נעמאכט, אבער די מלבושים פון די גוטע צייטען זיינען אזוי פיעל און אזוי שטארק (אמאָליגע סחורות!) און אזוי זויבער, אז וועלכען מלבוש דו זאָלסט ניט אָנטהאָן זועהסטו פּארט אין איהם אויס א נגיד, א שעהנער מענש, א בעל־צדקה... טהוט ער אמאָל אָן, ווי אויף צו לחכעים, דאָס סאמע אלטע בגד, איז די

בארד א נגידישע, די אויגען — גבירישע, און אפילו די קנייטשען זיינען ניט אבי וועלכע, ער זעהט בעשיינפערליך, אז קיין צרימער איד אין שטעדטעל האָט ניט אזעלכע קנייטשען, די קנייטשען פֿאסען איהם צום פּנים!... און אפילו די האָר וואָס זיינען גראָה־געוואָרענע פֿאר זארג, זעהען אויס גאר ניט ווי אנדערע גראָה־געוואָרענע האָר — עכטע זילבער. כאָטש נעהם און טראָג זיי פֿערזעצען!...

און זיין ווייב, אסתר־ביילע כאָטש די פֿערעל איז שוין לאנג פֿערזעצט — טראָגט זי אויפֿן האלז א שווארצען, בילינען בענדעל, פֿאסט עס איהר מעהר ווי פֿערל. טהוט זי אן א בילינע טיכעל אויפֿן קאָפּ, דאכט זיך אלעמען, אז דאָס טיכעל איז א זיידענס, נעהמט זי סחורה אויף א קלייד פֿאר עטליכע גילדען און נעהט עס אליין בשתיקה אויף, קומט זי שבת אין שוהל, ווינשט מען איהר: „טראָגט נעזונד“ און מען שאצט עס אָפּ אין די שוועך רובעלס... און באמת זעהט זי אוים, וואָס זי זאל ניט אנטהאָן, ווי א שרה׳מע, דער נוף איז א הויכער, א פוילער, די אויגען ווי צוויי דימענטען, לויכטען מיט שטאלץ, רוהע און פֿארנעהם.

און אפילו דאָס עסען איז הויז! מען עסט דאָס זעלבע וואָס אלע ארימע אידען, נאר אנשטאדט אן איינציגען הערינג צו קויפען איז קראָם און גלייך מאכען מיט ציבעלע, ווי די ארימע לייט, קויפט אסתר־ביילע א פונט הערינג מיט אמאל און זי מאַנירט זיי איין. קאָסטען — קאָסט עס איהר ניט טהייערער, אבער די הערינג זיינען געמארנירט אין א גלעזערנעם סלאָי און קיינער פון די ארימע ווייבער וועט זיך ניט ערליבען צו עסען וועז אזא מאכל, ווי אסתר־ביילע׳ס מאראנירטע הערינג...

— גלויבט מיר, עס קאָסט ניט טייערער!... שמייכעלט גוטהערציג אסתר־ביילע פאר אן ארימער שכנה, וועז יענע בעטראכט דעם סלאָי מיט די מאראנירטע הערינג.

—יא... — מורמלט די שכנה ווי מיט קנאה — מ י ר קענען זיך דאס ניט פערגינען...

און דאס עסען אליין געהט צו ווי ביי א נגיד: גאפלען, מע־סער און א פלאש וואסער... ברויט אנגעשניטענע אין א ספע־ציעלען געפלאכטענעם ברויט־טעלער, דער גרויסער טיש אין עס־שטוב איז געדעקט מיט א קלאהרען סערוועט, די צוויי קינדער, וואס זיינען נאך ניט „אויסגעגעבען", א בחור'ל מיט א מיידעל, זיצען אדטיג און ווארפען זיך דורך מיט א פרייגדליך וואָרט: אסתר־ביילע, כאטשע קיין אידישע דיענסט האלט זי שוין לאנג נישט, האלט זי כאטש א קליין שיקסעלע, וואס האט דוקא א אידישען אויסזעהן און רעדט גוט אידיש און וויים אפילו די דינים, וואס זיינען שייך צום קיך...

יאשע־בער וויל אפט אנהויבען צו ענטפלעקען זיך מיט זיין ארימקייט פון דער קליינער שיקסעלע...

— און צו וואס האלסטו דאס שיקסעלע?... עס איז שווער... מאכט ער פארווירפע זיין וויב.

ניט אסתר־ביילע א שמייכעל, און ענטפערט איהם גוט־מוטיג:

— וואס קאסט זי מיר? שטיינס נעזאגט, אויף דעם סמך וואס זי העלפט אין שטוב פערשפאר איך אנדערע זאכען. דו וועסט קיין גביר ניט ווערען, אז דו וועסט זי אפזאגען.

— איך וויל ניט ווערען קיין גביר, פערשטעהסט, איך וויל ווערען אן ארימאן — ענטפערט יאשע־בער צוריק מיט א שמייכעלע...

— דאס ביזטו דאך שוין! — לאכט גוטמוטיג אסתר־ביילע...

— נייז, איך בין דאס ניט... איך וויל טאקע, די וועלט זאל וויסען, נענוג זיך בעהאלטען... עס דריקט מיך, פערשטעהסט? און עס קאסט טאקע איבעריגע נעלד... וועז איך בין אן אפענער ארימאן וואלט איך נעקענט א סך זאכען פערשפארען.

— למשל וואס? — פרעגט אסתר־בייליע.

— אט... איך מיין, א נדבה... אן עליה... א שישי, א שלישי... א משולח. א הכנסת כלה... מען קומט צו מיר נאך אלץ, ווי אמאל...

— טאַ גיב ניט... — זאגט אסתר־בייליע ניט צופריעדען.

— איך קען נישט נישט געבען... מען מוז אנדערש אנהויבען לעבען דעמאלט...

דערווייל טראגט צו דאס שיקסעל אין א שעהן נעשניצטע פארצעלייען שיסעלע קאמפאט.

— ווידער קאמפאט... — בייזערט זיך יאשע־בער.

— אז עס קאסט מיר א שיבוש... גאר נישט... פון אן עפעל מיט אביסעל צוקער...

— אבער רייד מיט דער וועלט, בין איך א גביר, מען קאכט ביי מיר קאמפאט...

— וואר היסט דיר דאס רופען קאמפאט?...

— ווי דען זאל מען עס רופען? — בייזערט זיך יאשע־בער.

— רוף דאס א געקאכטע עפעל! — לאכט אסתר־בייליע, אבער יאשע־בער איז בייז און מורמלט:

— צו וואס דארף מען קאמפאט?...

אויב א גאנץ יאהר וואלפט מען זיך ווי עס איז דורך, און יאשע־בער פלאצט אלץ נישט ארויס פאר דער וועלט מיט זיין געדריקטע לאגע — קומט אבער א פאר וואכען פאר פסח, שפרינגט ער פון הויט! דאס יאהר וועט ער זיכער זיך ארויס־געבען, מודה זיין זיך... און ער מעלדעט זיין בעשלום פאר אסתר־בייליע'ן:

— אסתר בייליע! איך וועל היי־יאהר קיין מעות חטים ניט געבען. ניטא קיין מעות חטים! אויס מעות חטים!

— איך היים דיר דען געבען? — בערוהיגט איהם אסתר־בייליע.

— ניט נעבען! — קלאפט יאשע־בער איבער'ן טיש — איך האב שוין ניט וואו צו נעהמען און וואס צו פערזעצען... מען וועט קומען וועל איך זאגען: איך קען נישט, איך האב ניט... ניט איהר מ י ר מעות חטים! איך האב אליין ניט אויף פסח!...

— נו, נו, דאס וועסטו ניט זאגען... שמייכעלט אסתר־ביילע טרוירig און ווישט זיך מיט א ווייס טיכעל די אויגען.

— אסתר־ביילע! איך וועל זאגען... איך וועל געווים זאגען! עס מוז דאך האבען אלץ א שיעור! ווי לאנג קען מען זיך שטיקען... איך וועל געווים זאגען! אידען, ניט א י ה ר מיר מעות חטים... איך האב אליין ניט אויף פסח...

דאס איז אבער סתם נערעדט... אז ער יוען אפילו ווי־סען, אז ער וועט ברויכען צו עסען חמץ אום פסח, וועט ער קיין מעות חטים ניט נעהמען. ער וועט היי־יאהר בלויז ניט געבען... און זאל מען וויסען קודם אז יאשע־בער ניט נישט קיין מעות חטים, און וועגען נעהמען מעות־חטים, האט ער נאך צייט... עס וועלען נאך זיין פסח'ס א סך... אנהויבען וועט ער זיך צו ענטפלעקען מיט רעם, וואס ער וועט קיין מעות חטים ניט געבען און נאכרעם וועט שוין געהן ווי א מזמור...

א וואך פאר פסח פאקט יאשע בער איין אין א קלאערער וויסער לייכך רעם סאבאלנעם פוטער, ניט עס איבער אין אבענד רער קליין שיקסעלע און זאגט: קום מיט מיר!

ער לאזט זיך נעהען צו חיים רעם וואכערניק, א איד א גרויסער בעל סוד, פערזעצט מען ביי איהם עפעס, זאגט ער קיינעם ניט אוים, סיידען מען לייזט עס ניט אויס און ער מוז עס פערקויפען... פאר'ן סאבאלנעם פוטער בעקומט יאשע בער פופצעהן קערבלעך, צאהלט ער דריי רובעל אב גלייך רעם פרא־צענט, און מיט צוועלף רובעל לאזט ער זיך אהיים...

ער איז שוין אביסעל פרעהליכער. וועגען מעות חטים נעה־מען טראכט ער שוין ניט. אפילו איבער א יאהר אויך ניט... ער

וועט זיך ווי עס איז דורכשלאגען אהן לייטישע הילף... ער האט נאך מלבושים, אביסעל זילבער אין הויז... אבער געבען וועט ער זיכער ניט... ער וועט פשוט זאגען: אידען איך קען ניט!...

אז עס קומען אבער אויף מארגען אריין צווי חשוב'ע בעלי בתים, וועלן ביי יאשע בער'ן בלייבט שוין פון די צוועלף קערב־לעך ניט מעהר ווי א פינפער'ל, איז ער זיי מקבל פנים מיט א גוטמוטיגען שמייכעל און רופט אויס גאסטפרייגדליך:

— זיצט אידען, זיצט!

די בעלי בתים אבער איילען זיך. עס איז פאר פסח און אריבער לייט זיינען דא א סך, און זיי מעלדען גליך זייער כונה.

— מיר זיינען נעקומען, ר' יאשע בער, נאך מעות חטים!

— נעווים! נעווים! — זאגט יאשע בער ארויס מיט צר־פריעדענהייט — איך פערשטעה, אז נאך מעות חטים.

— וואוהין דען זאל מען געהן? — שמייכעלט איין בעל־בית פון די צווי — איהר זייט פון די ערשטע...

דאכט זיך יאשע בער'ן, אז ער לאכט דאס פון איהם, צינדט זיך אן זיין פנים און איז קאפ וועדט איהם היים און ער מור־מעלט:

— אודאי, אודאי אזוי... צו מיר דעם ערשטען... נעווים! הייסט עס דארף מען אייך געבען מעות חטים... וועט איהר מיר אזוי גוט זיין צובייטען אן אסיגנאציע...

— א הונדערטער? — פרענט בתמימות איין בעל־הבית.

— אויב א הונדערטער האבען מיר נאך ניט...

— נייז, — שמאמעלט ארויס יאשע בער... א הונדערטער דוקא ניט... א קלענערע...

— א פופציגער? — פרענט בתמימות דער צווייטער בעל־הבית.

— חלילה... — שטאמעלט צוטומעלטערהייט יאשע בער, און שלעפט פון טאש דאס פינפערל.

— אך, א פינפערל... איז גאנצען!... וואונדערט זיך איין

בעל־הבית... — איהר מאכט שוין א שפאס פון אונז... מיר ווי־לען טאקע איהר זאלט אונז געבען דאס גאנצע פינפערל: א סך ארמע לייט היי־יאהר ברויכען מצה, ווייז, קארטאפעל...

יאשע בער וועלט נאך מעהר צוטומעלט, ער זוכט מיט די אויגען הילף, ווי א בעפאלענער פון צוויי גזלנים... עס איז אבער אין חויז קיינער נראד ניטא... אוז ער רוקט אריין אייגעם פון די צוויי דאס פינפערל מורמלענדיג:

— האט איהר עס טאקע אין גאנצען...

— שעהן, שעהן! — ריהמט איין בעל־הבית!

— א פיינע נדבה! ר' יאשע בער! גאט וועט אייך חעל־פען! — בענטשט איהם דער צווייטער.

אוז אז די צווי בעלי הבתים געהן ארוים, קושענדיג די מזוזח, כאפט זיך ערשט יאשע בער וואס ער האט דא געטהאן... ער לויפט אום פערצווייפעלט איבער דער גרויסער שטוב, צופט פערצוויייפעלט זיך־בערנע פעדים פון בארד אוז קרעכצט:

— אוי, וועה, וואס האב איך דא אבגעטהאן!... ווי אזוי כאכט מען איצט פסח?...

עם קומט אריין אסתר ביילע...

— אסתר ביילע — מורמלט ער — זיי חאבען מיר בדלות נעשטעלט.

— וואר? שטעלט אסתר ביילע אויס די אויגען אויפ'ן מאן.

— אט די צווי גבאים פון מעות חטים, זיי האבען ביי מיר אויסגענארט די נאנצע פינפרובעלדינע...

אסתר ביילע וויים שוין אבער פון אזוינע מעשיות, וואס טרעפט מיט יאשע בער'ן אוז זי שמייכעלט ביטער:

— נו, מילא וואס קענסטו איצטער טהאן? מען וועט מוזען פערזעצען דעם נאלדענעם בעכער... עס איז א חרפה פאר דעם פראצענטניק...

אוז אז עס וועלט פינסטערליך, נאך מעריב טחוט זיך יאשע

בער אז אוך נעהט דורך פערוואַרפענע נעסלעך ווידער צום פּראָ־צענטניק...

דער פּראָצענטניק קען שוין דעם בעכער נוט... דאָך בע־טראכט ער איהם אויך דאָס ניי אוך באַרגט אויך איהם א פּינ־פערל אוך רעכענט אראָב גלייך דעם פּראָצענט: א רובל...

אז יאשע בער קומט מיט די פּיער רובל אהיים הויבט ער אָן צו טענה'ן מיט אסתר ביילע'ן:

— איך בעט דיך, קויף ניט קיין גביר'עשע מאכלים... מאך דעם פּסח אבי ווי... איך שעהם זיך ניט, פערשטעהסט, איך ווייל טאקע, אז די גאנצע וועלט זאל וויסען אז איך בין אן אַרימאן...

אסתר ביילע שאקעלט מיט'ן קאָפּ אוך שמייכעלט מיט א טרויריגען, אבער נגיד'ישען שמייכעל.

אוך יאשע בער צופט די זילבערנע פערים פון זיין באָרד אוך קרעכצט:

— געוואַלד, ווי אזוי גיט מען זיי צו וויסען, אז איך האָב ניט, אז איך קען ניט... ווי אזוי דערלעבט מען שוין די צייט וועט איך וועל אליין נעהמען מעות חטים... קומען וועט זי דאָך מוזען.. .היינט וואָס טויג דאָס נאריש מאכען זיך מיט חיים דעם פּראָצענטניק, אוועקטראָגען צו איהם דעם פּוטער אוך אויסלייזען פון איהם דעם פּוטער, פער'משכן'ען דעם בע־כער אוך צוריק אויסלייזען?... א נאריש שפּיעל!...

אבער אז עס קומט פּסח אוך יאשע בער זיצט אין שוהל אויף זיין „שטאָדט" אין סאמע מורח, אין די זויבערע קלייד־ער, פערגעסט ער זיך ווידער... עס איז פאר קריאת התורה. אט הויבט דער שמש אָן אויסצורופען די מקחים פאר עליות, דער קורס איז הויך, דער „שלישי" וועלט שוין אריינגעשטייגט אזש ביז צוועלף גילדען אוך יאשע בער'ס שכנים, אין מזרח וואנט, קוקען איהם אָן, ווי געוואגט: אוך איהר ר' יאשע בער? גיט

יאשע בער א וואונק צום שמש, ס'הייסט: ער גיט דרייצעהן... און דער שמש רופט אויס מיט זיין קלינגענדיגען נגון:

— דרייצעהן... גיל—דיין אום שלי—שי!...

און יאשע בער האט שוין גלייך חרטה: וואו ווען ער נעהמען צו בעצאהלען, אז צו פערזעצען איז שוין באלד ניטא וואס? און ער הויבט אן בעטען נאט, הלואי זאל איהם עמעצער אויבערשטייגען...

נעפינט זיך צום גליק א בעלן און שטייגט איבער. פערדרייסט שוין ווידער יאשע בער'ן און ווי ניט ווילענדיג, אבער מיט א שטאלץ פון א מענשען, וואס פערשטעהט זיין ווירדע, ווינקט ער ווידער צו צום שמש.

און דער שמש קלינגט אויס קוקענדיג מיט א שמייבעל צו יאשע בער'ן:

— פופצעהן... גיל—דיין אום שלי—שי!...

און די שכנים פון מזרח וואנט קוקען זיך איבער און מורמלען:

—יאשע בער איז נאך ניט צו פערזינדיגען...

און יאשע בער — קוים וואס ער האלט זיך ער זאל ניט אויסשרייען:

— נוואלד, אידען, האט רחמנות! כ'בין אן ארימאן!...

און אז ער גיהט פון בית המדרש טראכט ער מיט וועהטאג:

ניין, איך בין שוין א פערפאלענער... קיין ארימאן ווי איך שוין קיינמאל ניט ווערען... איך וועל מוזען נאך יום־טוב פערזעצען די לייכטער און בעצאהלען פאר'ן „שלישי".

וואָס האָט זיי פערבונדען.

יוסף פונק, א בחור פון עטליכע און צוואנציג יאָהר, געהט שוין באלד צוויי יאָהר ארום מיט ראָזע שטיין, א מיידעל פון א יאָהר צוואנציג. די בעקאנטשאפט איז געווען א צופעליגע, ווי דאָס רוב בעקאנטשאפטען אין א גרויסער שטאָדט: געזעסען צוזאמען אויף איין באנק אין טהעאטער, דורכגעווארפען זיך מיט א ווארט, א בעמערקונג, צוזאמען „גענאטשט" דער פרימאדאָנע, נאכדעם בעגלייט זי אָהיים און פאר אוועקגעהן געפרעגט:

— זעהט מען זיך נאָך א מאל?

און ביים צווייטען מאל זעהן זיך האָט מען זיך שוין אנגעקוקט, ווי גוטע בעקאנטע, געגאנגען געארמט און זיך איינע די אנדערע געדריקט און מיט ליעבשאפט איינע די אנדערע אין די אויגען אריינגעקוקט און ביים שיידען זיך שטעהן געבליבען און נעפרעגט, ער זי, נאטירליך:

— וואוינט איהר, הייסט עס, אויפ'ן דריטען שטאָק...

— איז דאָך איצט פינסטער אויף די טרעפ. זאל איך אייך אפשר בעגלייטען ביז'ן טיהר?

— אויב אייך איז ניט שווער, ביטע — שמייכעלט זי.

און אויף די טרעפ איז ווירקליך פינסטער. עס איז שוין אייגם א זייגער ביינאכט און דער הויז־ווירט איז קארג.

אבער אין דער פינסטערניש בליצט דורך אין זיין קאָפ א ליכטיגער גדאנק:

ער וועט זי קושען.

און גלייך ווערט א קוש ארויפגעפרעסט אויף איהרע יונגע בליהענדע, אבער דורשטיגע ליפּען.

און דער קוש, א לאנגער א בערוישענדער, וועקט אויף אין איהר הארץ דעם שטאלץ פון דער פרוי. זי ווענדעט זיך בייז:

— עס איז ניט ריכטיג פון אייך.

ער פערטיידיגט זיך:

— איך האב קיין שלעכטע נעדאנקען ניט געהאט דערבייי. זי ווערט נעריהרט און פרעגט איבער, ווי דורך טרעהרען:

— ווירקליך?

און אום צו בעשטעטיגען עס, דריקט ער איהר פעסט די האנד, וועלכע ברענט ווי פייער.

ביים דריטען מאל קומט נאט אליין צו הילף. ארויפגענעמענדיג אויף די טרעפ, רערהערט מען איבער'ן דאך עפעס א פויקערייי.

— עס רעגענט! — זאגט ער ווי מיט שרעק.

— אך, ווירקליך! — ענטפערט זי מיט מיטלייד — וואס זשע ווערט איהר טהאן? קיין רעגען־שירם האט איהר ניט.

— וועל אייך נעהן אהן א רעגען־שירם — לאכט ער.

נאר ער האט שוין בעוויזען מיט זיין פרייגרשאפט אבצוקויפען איהר הארץ. זי ווערט נעריהרט און זאגט שנעל ארויס:

— ניין, אייך וועל אייך ניט לאזען נעהן אין רעגען... איהר ווערט אריין צו מיר, איהר ווערט איבערוואלטען.

אך, דאס איז ניט קיין רעגען נעווען, טראפען נאלד האבען פון הימעל נעטרופט, טראפען פון גליק און זעלינקייט האט אריינגעטריפט דער הימעל אין צוויי יונגע הערצער.

און די ליעבע האט זיך צובליהט.

און אזוי האט מען זיי נאכדעם שטענדיג צוזאמען נעזעהן: אין טהעאטער, אויף א באל, אויף א קאנצערט, אויף א פערזאמלונג.

און קיינער האָט ניט געוואוסט, וואָס זיי זיינען אייגע די אנדערע: ברודער און שוועסטער, חתן כלה, נעלִיעבטער און געלִיעבטע?

און ענדלִיך האָבען זיי אלִיין אויך אויפגעהערט צו וויסען. זיי זיינען געווארען אזוי נאָהענט אייגע די אנדערע, או זיי האָבען פערלאָרען דעם זין פון זייער צוזאמענזיין. און האָבען זיך דערפיהלט פרעמד.

גלִיקלִיך איז ער געווען, או ער האָט געקענט אמאל זיך אויסדרעהען אן אוועג זיין אהן איהר.

זי האָט אויך יענעם אוועג ניט שטארק געבענקט.

זאלען זיי זיך נאָר שיידען?

נאָר דאָס איז שווער געווען.

זאלען זיי זיך פערבונדען אויף אייביג, ווי עס פאסירט דאָס רוב אין אזוינע פאלען.

האָט אבער געפעהלט דער צופאל.

שטומע זיינען זיי געגאנגען אויפ'ן באנקעט, וואָס איז געגעבען געווארען פאר זייער אן אלגעמיינעם **פרייד**.

מיט א שטונדע צוריק האָבען זיי זיך אביסעל געהאמפערט, ער, פונק, האָט געזאָגט, או זי, שטיין, זאל אנטהאָן די וויסע בלוזע.

זי אבער האָט געפונען, או די רויטע פאסט איהר בעסער.

— די רויטע איז צו אויפפאלענד! — האָט ער ג'בעס'ט.

— דו פערשטעהסט ניט... האָט זי זיך מיט איהם נעריצט.

און האָט אנגעטהאָן די וויסע. און דעם נאנצען וועג האָמ יעדער זיינע געדאנקען געטראכט.

זי: וואָס איז דער צוועק פון דער דאזיגער ליעבענייש.

ער: עס איז שוין וויכטלִיך צייט א פעסטען שריט צו מאכען. זאגען איהר, עס האָט ניט קיין זין.

אויפ'ן באנקעט איז געווען א פרעהליכע שטימונג.
פונק'ען מיט שטיינ'ען האט מען געוועצט איינע נעבען די אנדערע. זיי זיינען געזעסען שטום.
ענדליך האט דער פארזיצענדער גענומען טיילען טאסטען:
פונק האט נעזאגט א פאר וואריטע ווערטער.
דער עולם האט נעפאטשט.
דער פארזיצענדער האט א קלונג געטהאן און מיט א שמייכעל זיך אבגערופען:
— איצט האט דאס וואלט מאדאם פונק.
זי איז רויט נעוואלרען און האט קוים ארויסגערעדט:
— איך בין נישט מאדאם פונק... ענטשולדיגט.
— פרייליין שטיין, מיינט איהר — האט אויך פונק פערריכט, און איז דוקא בלאס נעוואלרען.
דער עולם האט גוטמוטיג נעלאכט...

נאכ'ן באנקעט האט פונק אין מיטען וועג זיך צולאכט:
— מאדאם פונק.. כע־כע־כע... נעפעלט עם דיר..
זי האט איהם אנגעקוקט פריינדליך און קינדיש ארויסנעשמאלט:
— אן אידיאט א פארויצענדער!
— א שוטה! — האט פונק מסכים געווען — אמת, ראוץ?
— נעווים... האט ראוץ מיט א האלבען מויל צוגענעבען.
זיי האבען שמייכלענדיג נעשוויגען.
אין א ווייל ארום:
— עס האט דאך נעקלונגען זעהר אנגענעהם: מא־דאם פונק! כא־כא־כא!...
ראוא האט זיך אויך פרעהליך צולאכט.
— זעהר קאמיש!
— פאר וואס איז דאס קאמיש? — איז פונק ערנסט נעוואלרען.

— וויי! איך היים דאך שטיין... — האט זי מיט א גע־מאכטער נאאיוויטעט געענטפערט.

— אבער ווי היים איך?... — האט ער שעלמיש גע־פרענט.

— דו? — האט זי איהם ליעב אנגעקוקט — דו הייסט הערר פונק.

— און דו — האט ער פלוצים שטארק אויסגערופען — און דו ווסט הייסען מאדאם פונק...

און אזוי ווי אויפ'ן גאס איז קיינער ניט געווען, האט ער זיך אבגעשטעלט. זי פעסט צונעדריקט צו זיך און האט זי חיים געקושט.

אזוי האט ער זי געקושט דאס ערשטע מאל אויף די טרעפ.

ראוע האט זיך צוואווינט... ער האט זי פעסט געדריקט צו זיך און געגלעט און געווישט איהר די טרעהרען און גע־פליסטערט:

— וויין נישט, מאדאם פונק...

זי האט זיך פרעהליך צולאכט...

בלומען.

(בערלינער סקיצע)

דאבין, א געבוירענער אין טראקי, ווילנער גובערניע, געעקסטערנעט אין סובאלק, אטעסטאט בעקומען אין קאוונא — האט געהאלטען אין ענדיגען דעם מעריצינישען פאקולטעט אין בערלין, ער האלט שוין ביים שרייבען די דיסערטאציע. אזוי ווי עד איז א נעוועזענער תלמודיסט, און היינט א נאציאנאליסט, האט ער בדעה צו נעהמען אלס טהעמא: די היגיענע און דער תלמוד...

אבער כאטש די דיסערטאציע איז נאך ניט אנגעהויבען גענוען, האט ער שוין געדרוקט אויף זיינע וויזיטקארטען: „דר. מעדיצין, באריס דאבין, בערלין". צווישען די סטודענטען, זיינע קאלעגען, ריזיקירט ער ניט צו ווייזען די דאזיגע וויזיט־קארטע. פאר זיי האט ער אן אנדערע, וואו עס איז בלויז געדרוקט: „סטודענט מעדיצין".

די קארטע מיט'ן טיטעל „דאקטאר" פערטהיילט ער צווישען די רוסישע אידען, זיינע פריינד און בעקאנטע, וואס פאהרען דורך אמאל אין בערלין.

— שוין, הייסט עס, א דאקטאר? — קוקט איהם אן דער פרייגד זיינער פון רוסלאנד.

און דאבין שמייכעלט צופריעדען און ענטפערט:

— נענוג געשווויצט — שוין צייט:

דער עיקר אבער איז ער אויסען מיט דער נייער ווייזיט־קארטע א רייבען שדוך.

דאבין איז שוין לאנג „צום שכל נעקומען" — ווי ער אליין דריקט זיך אוים — און קוקט אויף די היראט מיט די־

זעלבע אויגען ווי אויף א דיפלאם. די הייראט וועט איהם פער־זארגען מיט א קאפיטאל צו קענען איינארדענען זיך אין דער דיפלאם וועט איהם געבען דאס רעכט אויפצונעהמען פאציענ־טען...

לייבע איז נאר פאר דער סטודענטען־צייט, ער האט שוין נענוג געלייבט, אפילו איצט, וועו ער איז שוין אזוי ערוענסט־גע־שעפטליך געשטימט, האט ער נאך צו טאן מיט א „שאץ", טאקע די טאכטער פון דער ווירטהין, וואו ער האלט א צימער. די אכצעהניעהריגע לענא.

אבער קיין לאסט פאר איהם איז זי ניט, זי וווייסט אלע זיינע פלענער אוו זי אליין ראטה איהם צו נעהמען א כלה מיט מעהר געלד.

א גוט מיידל די דאזיגע לענא!

זי בארגט איהם אמאל אוים א פאר מארק, פאר'ן ערש־טען, איידער ער בעקומט דאס ביסעלע געלד, וואס ער קריגט פון דער היים, איבריגענס, נישט פינקטליך.

אבראם וולאדימיראוויטש מאנעוויטש, איז אייגענטליך א נעבוירענער אין טראקי, נאר אזוי ווי ער האט בעקומען א פער־וויגילדע, וואוינט ער שוין א יאהר פופציהן אין ראסטאוו נא דאנו, אוז פאהרט יעדען זומער קיין קיסינגען.

די לעצטע פאר יאהר נעהמט ער מיט זיין טאכטער טא־ניא, א מיידל, וואס איז נאך יונג, אבער ראוי צו א שידוך.

חתונה האבען דורך א שדכן וועט זי זיכער ניט, דערצו האט זי צופיעל טורנעניעוו'ען גלעזעהן. דער אלטער אבראם וולא־דימיראוויטש מאנעוויטש פערשטעהט עס, אוז אזוי ווי ער איז א ליבעראלער מענש, וועט ער זיין טאכטער חלילה ניט צווינ־גען.

נאר עס זאל זיך אונטערוקען עפעס א קלוגער יונג א דאקטאר, וואלט געווען ווי געוואונשען.

ער האָט נאר נישט געגעסן פערליעבטן זיך, אבער אין א דאָקטאר קען מען זיך דאָך אויך פערליעבטן.

אמת, ער צאָהלט אב דערפאר צוואנציג טויזענד. אבער דערפון דארף מען דאָך הויך נישט רעדטן. מען קען דאָס מאכען בשתיקה: דו, דאָקטאר, פערליעב זיך און דערפאר זועסטו בעקומען צוואנציג טויזענד.

פון דעם דאָזיגען סוד האָט דאבין ערפאהרען.

דאָבין האָט זיך מיט זיינע לאנדסלייט אינטערעסירט, בפרט מיט אזא לאנדסמאן, ווי מאנעוויטש, וואָס האָט א טאכטער. און צום גליק מאכט ער אויף איהר אן איינדרוק.

זי ברויכט נאָר נישט צו מערקען זיין מיין...

דאבין קען שוין גוט דעם דאָזיגען טיפ.

מיט דעם ערשטען שפאציער אין „טיער־גארטען" האָט ער שוין א קליין ווינקעלע אין איהר הארצען געוואונען.

— איהר ווייסט אין וועמען איהר זייט עהנליך?

זי האָט אויסגעשטעלט איהרע אויגען אויף איהם און נייגעריג כעוואָרט.

— צו אסיא'ן...

— אך, צו טורנעניעוו'ס אסיא'ן! — האָט זי מיט פייכטע אויגען פאר פרייד אויסגערופען און האָט איהם אנגעקוקט מיט דאנקבארקייט און פרייגדשאפט.

— ווירקליך! — האָט זי געפליסטערט — מיר דאכט זיך מאנכע מאָל, אז איך בין איהר שאטען...

— נישט איהר שאטען! איהר זיינט אסיא אליין! — האָט דאבין מיט אקטיארישער פעהיגקייט גשפיעלט זיין ראָל...

זי האָט זיך דערפיהלט אזוי גליקליך, אז זי האָט בעקומען דרייסטקייט און זי האָט דעם „דאָקטאר" דאבין נעגומען אונטער'ן אָרים און שטיל נעמורמעלט:

— קומט אהין... דארט זיינען אזויגע שעהנע בלומען...

* * *

ענדליך איז ער איינגעלאדעז פון פאטער אוז פון איהר צו קומען צו נאכט־מאל אכט א זייגער פאר נאכט.

דאס געשעפט איז ווי זיכער געמאכט, ער מוז בלויז האבען א „מארק" קאפיטאל אריינצולעגען אין דעם דאזיגען געשעפט. ער מוז איהר ברענגען בלומען...

אבער ווי אויף צו להכעים האט ער היינט קיין גראשען נעלד ניט. קוים א פאר גראשען פאר'ן טראמווויי.

אוז די קאלעגען זיינען אלע אויסגעבייטעלט. עס איז פאר'ן ערשטען!

אה, וועז ער בעקומט נישט קיין מארק, פערשפילט ער צוואנציג טויזענד רובל, 45 טויזענד מארק!

אוז אט איז שוין באלד האלב אכט...

אוז דער מארק, בלומען צו קויפען איז ניטא אוז ניטא.

ער האט שוין געבעטען ביי דער הויז־פרוי. האט זי איהם ענטזאגט. אוז דא איז די צייט אזוי קורץ.

דארף מען געהן זוכען לענא'ן אפשר האט זי.

ער לאזט זיך נעהן צו דער ריכטונג, פוז וועלכער זי דארף אנקומען פוז ווארעז־הויז, וואו זי איז א פערקויפערין.

ער איז אין גאנצען אויפגערעגט אוז ערשיטערט.

דער וווזער פוז רעקלאמען־זייגער ווייזט שוין צעהן מינוט צו אכט.

צום גליק בעמערקט ער פוז ווייטען לענא'ן.

ער לאזט זיך נעהן זעהר שנעל.

ער בעמערקט זי שוין. זי שמייכעלט אזוי פרייגדליך. אין האנד האלט זי א שמאלץ, לאנגע זאך פערווייקעלט אין א וויים פאפיער.

— לענא!

— הערר דאבין! זעהען זי, וואס איז האב בעקומען!

און זי בעווייזט איהם א שעהנעם בלומען־בוקעט.

דאבין גלאצט אוים פאר איבערראשונג זיינע אויגען....

לענא מיינט, אז ער איז אייפערזיכטיג. זי בערוהיגט איהם:

— נישט פון א „שאץ" — פון א חבר'טע — ביי גאט!

ענדיגט זי מיט א הייסער שבועה.

דאבין איז פון קראנץ נאך אלץ איבערראשט, אבער באלד קומט ער צו זיך, בעטראכט איהם שוין רוהיג און וועדט ענטציקט; מיט דעם בוקעט וועט ער זיכער געווינען דעם גרויסען גע־ווינס — צוואנציג טויזענד!...

ער פערוואנדעלט זיך אין אן אקטיאר און הויבט אן שפיע־לען:

— לענא! — רופט ער זיך אן בייז — דער בוקעט איז פון א „שאץ"! איך וועל עס דיר ניט פערגעבען.

— ביי גאט פון א חבר'טע! — שוועדט לענא מיט האנד.

— איך גלויב דיר ניט! — זאגט דאבין און ציהט אויף זיך אן א שטרענגקייט.

— מיט וואס קען איך דיר איבערצייגען? — פרעגט לענא כמעט ווי מיט טרעהרען.

— גיב מיר אוועק דעם בוקעט, דאן גלויב איך דיר.

לענא קוקט אן מיט ליעבע דעם בוקעט, נאכדעם דאבין'ס בייז געזיכט און ציהט איהם אוים מיט ארבענגלאזטע אויי־גען דעם בוקעט.

— איצט גלויב איך דיר... — שמאמעלט ער פאר פרייד.— א דאנק!... איך בין זעהר פערנומען... אדיע, לענא! איך מוז שנעל לויפען...

און ער לאזט זיך מיט די בלומען צו מאנעוויטש'ן, צו „אסיא'ן", צו די צוואנציג טויזענד...

מיט לענא'ס בוקעט...

דער קדיש.

הינטער'ן פֿאַרהאַנג האָט זיך געהערט לייכטע שטילע קרעכצען און שטילע טרייסט־ווערטער פון דער אלטער ענגיטער „באבע". אין שטוב איז געווען אומעטיג ביז צו דערשטיקט ווע־רען. די זיבען קינדער — אלע מיידלעך. די עלטסטע — דריי און צוואנציג, די אינגסטע — פיער יאָהר — זיינען שטיל מיט ארָאבגעלָאזענע קעפ געזעסען אין בעזונדערע ווינקעלעך און האָבען אויף עפעס שרעקליכעס געווארט..

ביי א קליין טישעל נעבען א גרויסען אלמער ספרים איז געזעסען דער „פֿאַטריארך" ר' זעליג חאנעס, א הויכער דא־רער איד מיט א גאלען שווינדזיכטיגען פנים. ער האָט מיט א שטילען צוברָאכענעם ניגון געזונגען איבער א גרויסער גמרא און האָט אלע ווייל אויפגעהויבען דעם קאָפּ, א ווארף נע־טהאָן נערוועזע בליקען צום פֿאַרהאַנג, און אויסער שטילע קרעכ־צען, מעהר געניערעם ניט ערקונדיגענדיג זיך. האָט ער זיך ווי־דער געמומען זינגען מיט'ן טרויעריגען באנגען ניגון, און עס האָט זיך נעראכט, אז איהם אליין טהו מעהר וועה ווי דער קינפֿעטָארין.

— רבונו של עולם! — האָט די עלטערע טאכטער איבער־נערישען די שטילקייט — זאל שוין דאָס מאל זיין א אינגעל! גוואלד, רבונו של עולם, האָב רחמנות!

— אוי, הלואי רבונו של עולם! האָט א צווייטע טאכטער אונטערגעהאלטען.

און די אלע מיידלעך פון קליין ביז גרויס האָבען מיט צוברָאכענע הערצער, מיט ארָאבגעפאלענע געמיטער שטיל גע־בעטען, אז עס זאל א אינגעל געבוירען ווערען.

ר' זעליג האט אבגעריסען דיאויגען פון דער גמרא, האט א קוק געטאהן אויפ'ן פארהאנג, נאכהער אויף די זיבעזן מיידלעך, האט א ארויסגעלאזען א טיעפען „אוי", א מאך געגעבען מיט'ן האנד אין מיט א יאוש ארויסגעזאגט:

— זי וועט אייך האבען נאך א שוועסטער!...

די זיבעזן מיידלעך האבען פערצווייפעלט זיך איבערגעקוקט, דעם טאטענס יאוש האט זיי אין נאנצען דערשלאגען און זיי האבען שוין אפילו קיין מוט ניט געהאט צו בעטען גאס, נאר דאס קלענערע פיער יעהריגע מיידעלע אין א צורישען קלייד עלע האט שטיל געבעטען:

— „אוי, הלואי מאמע האבען אהן א ברודערל!"...

— איך וועל שוין שטארבען אהן „א קדיש!"... האט ר' זעליג געקרעכצט.

די צייט האט זיך געצויגען, די קרעכצען הינטערן פארהאנג האבען זיך געשטארקט. ר' זעליג און די עלטערע מיידלעך האבען שוין פון פרעקטיק געוואוסט, אז באלד - באלד שרייט אוים די באבע מיט א פערצווייפעלטען קול: א מיידעל! און ר' זעליגען דוכט זיך, אז אזא מין אויסגעשריי וועט אהם טרעפען ווי א קול גלייך אין הארצען און ער רעטעוועט זיך צו ענטלויפען.

ער נעהט ארוים אויפ'ן הויף און הויבט אויף די אויגען צום הימעל. עס איז האלבע נאכט. די לבנה שווימט אזוי רוהיג און גלייכגילטיג, די שטערענדליך שפרינגען און וויעגען זיך, דאכט זיך, ווי קליינע יונגע קינדער און ר' זעליגען קלינגט אין די אויערען דער באבעס הייזעריג קול: „א מיידעל!"

— מילא, איז אהן א קדיש! פערפאלען! רעדט ער, אומגעהענדיג איבער'ן הויף, מיט גוואלד נעמט מען ניט!

עס העלפט אבער ניט זיין בערוהיגען זיך: דער שרעק, טאמער א מיידעלע, נעמט איהם דורך וואס ווייטער אלץ

שטארקער. ער פערליערט די נעדולד און נעהט אריין צוריק אין שטוב.

נאָר די שטוב האָט זיך איבערגעביטען. וואָס איז עס? תא?

— א אינגעל!... טאָטע, א אינגעל, טאָטינקע, זאָל איך אזוי נעזונד זיין! — זיינען איהם די זיעבען מיידלעך בעפאָלען מיט דער בשורה, מיט שטראהלענדע פנימער.

— תא, א אינגעל? — האָט ר' זעליג צוטומלטערהייט איבערגעפרעגט — תא? וואָס?...

— א אינגעל, ר' זעליג, א קדיש! — האָט די אלטע באָבע אננעזאָגט. באלד וועל איך איהם אויסבאָדען, וועל איך אייך איהם ווייזען...

— א אינגעל!... — האָט ר' זעליג געשטאמלט, ווי צוטומלט, האָט זיך אננעשפּאָרט אן וואנד און האָט זיך פענאנדער נעווייגט, ווי א אידענע.

די זיעבען מיידלעך האָבען זיך דערשראָקען.

— דאָס איז פון שמחה, — האָט די באָבע זיי בערוהיגט— דאָס טרעפט מיר ניט דאָס ערשטע מאָל!

— א אינגעל, א אינגעל, — האָט ר' זעליג נעהלויפט פאר גרוים שמחה... א אינגעל... א אינגעל, א קדיש!

2.

א נאָמען נעגעבען האָט מען דאָס אינגעל יעקב, נאָר צוליעב א סגולה האָט מען איהם גערופען אלטער. ר' זעליג איז אפילו נעווען א איד א למדן און האָט ניט נעהאלטען פון אזוינע סגולות און האָט נעלאכט פון זיין חייקען, וואָס זי גלויבט אין אזעלכע נארישקייט: אין הארצען אבער איז ער נעווען צופריעדען: ווער קען וויסען, וואָס דערין שטעקט: א מאָל ווייסען וויי־בער בעסער פון מאנסביליען.

און אז אלטערקע איז אלט נעוואָרען דריי יאָהר, האָט זיך ר' זעליג'ס הוסט פערשטארקט. אין ברוסט האָט איהם אננע־

הויבען אפֿטער צו דריקען, נאָר נייסטיג איז ער ביי זיך שטאַרקער געוואָרען און האָט געקוקט דעם טויט אין פּנים אריין מיט רוהיגקייט, ווי ער וואָלט געזאָגט: איצט לאָך איך פּון דיר, איך לאָז א קדיש...

— ווי רעכענסטו, חייקע, פֿלענט ער נאָכ'ן אויסהוסטען זיך, וועגדען צום ווייב — אלטערקע וועט שוין קענען נאָכזאָגען קדיש, אז איך זאָל למשל היינט, מאַרגען שטאַרבען.

— גיב שוין, גיב, פֿלענט חייקע זיך דערשרעקען — וועסט נאָך לעבען און לעבען! א נאַווינע, אז דו הוסט...

זעליג האָט געשמייכעלט: א נאַרישע אידענע, זי מיינט, אז איך האָב טאַקע מורא פֿאַר'ן טויט — אז מען לאָזט א קדיש, איז דער טויט פּון די קלייכע זאכען...

און אלטערקע איז געזעסען און געשפּיעלט זיך מיט א סדור, און נעמאכט מינעס, ווי דער טאַטע דאַוונט: א נום— נום — א נום — נום...

— זעהסט, זעליג, ווי ער דאַוונט — האָט חייקע מיט שמחה זיך געוועגדט צום מאן, עס וואקסט א רב!...

זעליג האָט נאָר נישט געענטפֿערט, נאָר מיט שטראַהלענדע אויגען נעקוקט אויף זיין קדיש. באלד האָט זיך איהם אין קאָפּ אריינגענג'ענב'עט א רעיון:

— אלטערקע וועט זיין א צדיק... ער וועט איהם ארויסשלעפּען פּון אלע צרות אויף יענער וועלט...

— מאמע, וויל עסע... — האָט זיך פּלוצים אלטערקע צעווייגט...

מען האָט איהם דערלאַנגט א שטיקעל חלה, וואָס מען לאָזט איבער אלע מאָל פּון שבת נאָר פּאַר איהם. אלטערקע האָט זיך געגומען עסען.

— המוציא, המוציא! — האָט דער טאַטע אָננעהויבען שרייען.

— טען ניט — חאָט דאָס קינד געענטפֿערט!

— שוין צייט טאקי זאלסט איהם אויסלערנען המוציא— האט חייקע גע'מוסרט — דרויי יאהר א בחור!

און ר' זעליג האט געזומען אלטערקען צו זיך און האט אנגעהויבען מיט איהם חזר'ן:

— זאג: ברוך...

— באוך... — האט דאס קינד נאכגעזאגט אויף זיין לשון.

— אתה...

— אתה...

או אלטערקע האט געענדיגט די המוציא, האט חייקע פרום געענטפערט „אמן" און ר' זעליג'ען האט זיך פארגעשטעלט, ווי אלטערקע שטעהט אין בית־מדרש, און זאגט קדיש און דער עולם ענטפערט אמן... און ער האט זיך געפיהלט, ווי ער זיצט שוין אין גן־ערן.

עס איז פערגאנגען נאך א יאהר, ר' זעליג האט זיך געזומען פיהלען זעהר שלעכט. באלד איז געקומען דער פריהלינג, דער שנע האט געלאזען, און די נאסע וועטער איז דאס יאהר איהם שווערער געווען צו פערטראגען, ווי אלע יאהר. ער האט זיך קוים פערשלעפט איז דער פריה אין בית־מדרש, פאר נאכט אבער צו מנחה איז איהם שוין שווער געווען צו געהן, און ער פלעגט מנחה און מעריב דאוונען אין דער היים און דעם גאנצען אבענד פערברענגען מיט אלטערקען.

עס איז געווען שפעט ביי נאכט, די הויזיגע זיינען שוין אלע געשלאפען. ר' זעליג איז געזעסען ביי זיין קליין טישעל און האט געקוקט אויפ'ן ווינקעל, וואו חייקעם בעט איז געשטאנען און וואו אלטערקע איז געשלאפען נעבען איהר. זעליגען האט זיך געדאכט, או ער וועט היינט ביי נאכט שטארבען. עפעם האט ער זיך געפיהלט זעהר מיעד און שוואך און מיט בעטענרע בליקען איז ער קוים צוגעגאנגען צו אלטערקען און האט איהם געזומען וועקען.

דאָס קינד האָט זיך אויפגעכאפט...

— אלטערקע... האָט זעלינ איהם גענומען גלעטען דאָס קעפעלע — קום צו מיר א וויילע.

דאָס קינד, וועלכעס האָט זיך שוין אויסגעשלאָפען, האָט זיך פלינק אויפגעשטעלט און איז אוועק צום טאטען.

ר' זעליג אליין האָט זיך אוועקגעזעצט אויפ'ן שטוהל, וועל־כער איז געשטאנען ביי'ן טישעל מיט דער אָפענער גמרא, האָט אלטערקען אוועקגעזעצט אויפ'ן טיש און איהם געקוקט אין די אויגעלעך.

— אלטערקע!

— וואָס, טאטע?...

— ווילסט, איך זאָל שטארבען?...

— ווי, האָט דאָס קינד געענטפערט, ניט וויסענדיג וואָס שטארבען איז און מיינענדיג אודאי, אז דאָס איז עפעס זעהר א גוטע זאך...

— וועסט זאגען נאָך מיר קדיש? — האָט זעליג געפרעגט מיט א פערשטיקטען קול און האָט זיך פענאנדער געהוסט.

— זאגען! — האָט דאָס קינד פערשפראכען...

— וועסט קענען?

— טענען...

— נו זאג: יתגדל.

— יתדל... האָט דאָס קינד אנגעהויבען אויף זיין לשון.

— ויתקדש...

— ויתתדש...

און ר' זעליג האָט מיט איהם עטליכע מאל איבערגעזאגט דעם קדיש...

דאָס קליין לעמפעלע האָט שוואך נעצאנקט און האָט קוים בעלייכט דאָס גאנצע, טויטע געזיכט פון ר' זעליגען און דאָס

קליין פנימ'ל פון אלטערקעז, וואס האט מיער נאכגעזאגט די שווערע ניט פערשטענדליכע ווערטער פון קדיש. ער האט מאר־נע געקוקט אין ווינקעל, וואו דעם טאטענס שאטען אוז זיינער האבען אויסגעזעהן אזוי פאנטאסטיש אוז מורא'דיג גרויס...

דער אויפגעקומענער.

מען רופט איהם חיים און זיין פאמיליע־נאמען איז ראבינאוויטש.

מיט זיין פאמיליע־נאמען איז ער שטארק צופריעדען. עס נעפעלט איהם: „ראבינאוויטש"! — חזר'ט ער אפט, געהענדיג מיט'ן שטעקעלע איבער'ן גאס, און עס קלינגט איהם זעהר אננענעהם.

— א שעהנע פאמיליע מיינע! — שמייכעלט ער אין געדאנק.

און ער דערמאהנט זיך, אז בער דער סרסור, זיינער א נאהנטער בעקאנטער, הייסט אויפ'ן פאמיליע־נאמען „קונעל", און ער דאנקט גאט, וואס זיין פאמיליע איז ניט אזא — וואס וואלט ער, בעהיטע גאט, געטהאן, וועז זיין טאטענס טאטע וואלט אויך אויסגעקליבען א מאל אזא מיאוסע פאמיליע ווי קונעל צי „לאקשען"? (ער דערמאהנט זיך, אז עס איז פארהאן א פאמיליע „לאקשען" אויך...) דאס איז אזא מכה, וואס מען מוז זיך האלטען — פערפאלען, אפילו א משומר קען די פאמיליע ניט איבערטוישען...

אויך צופריעדען איז ער מיט זיין וואוקס — ער איז א הויכער. אין פאספארט שרייבט ער זיך „העבער פון מיטטעלן". און אז ער נעהט אין גאס, פיהלט ער זיך שטאלץ מיט זיין וואוקס קענען אנדערע בעקאנטע וואס זיינען נידריגער געוואקסען.

וואס וואלט ער געטהאן, אז ער וואלט זיין געוואקסען נידריג? דערצו איז דאך אויך קיין שום רפואה ניטא.

וויעדער איז ער צופריעדען מיט זיין בילדונג. ער האט

זיך יונגע־וויי אויסנעלערענט לייענען אביסעל אין א רוסיש בי־כעל און שרייבען האלב מיט גרייזען אן'אדרעם און יעצט קומט עם איהם שטארק צו ניץ. ער שרייבט אויס די „בירשזעוויע" און קוועלט, לעזענדיג אלע טאג אויפ'ן באנדערא מיט געדרוקטע רוסישע ווערטער: „צו ח. ראבינאוויטש'ן". דער „ג" — ווייסט ער — הייסט: „גאספאדינו" און דאָרטען איז דער רעדאקציע. ווייסען אלע, אז אין דער און אין הער שטאדט געפינט זיך א איד, וואס הייסט ח. ראבינאוויטש, און אלע אין דער פריה דרוקט מען לכבוד איהם, אזוי מיינט ער, א פרישעם בלאט מיט אן אדרעס...

דאס בלאט לעזט ער אין דער פריה צו טיי און מאכט בשעת מעשה א מינע פון אן עכטען מיניסטער, דהיינו — ער פערלענט א פוס אויף א פוס, דאס בלאט האלט ער פון דער ווייט מיט אויסגעשטרעקטע הענד און קוקט מיט ערנסטע, שטרענגע בליקען אויף די אותיות, וואס זיינען נאך שטרענגער אלס זיינע בליקען און לאזען זיך בשום אופן ניט אייגבייסען... חאפענדיג א מאל א בעקאנטעם ווארט, ווי „דרייפוס", בעוויזט זיך שוין א שמייכעל אויף די ליפען און ער וועגדט זיך מיט גדלות צו דעם ווייב, וואס זיצט און קוקט מיט דרך ארץ אויפ'ן מאן מיט'ן בלאט אין דער האנד — און ער זאגט איהר:

— היינט איז וויעדער דא מיט דרייפוסען. די „דיעלא" הויבט זיך וויעדער אן.

און ער פערטיעפט זיך ווידער אין בלאט און קוקט, קוקט מיט שטרענגע בליקען אויף די נאך שטרענגערע אותיות און ווערטער, וואס לאזען זיך ניט אייגבייסען.

אז ער ענדיגט „לעזען", זיפצט ער לייכט אב, זינגט אונטער צופריעדען א ניגונדעל און וועגדט זיך וויעדער צום ווייב:

— נו, וואס עם צוטהוט זיך היינט אין פראנציע!...

און דאס ווייב, פון געבוירען א דערשלאגענע, האט מורא איבערצופרענען אויף קלאר: וואס טהוט זיך עם אזוינס, און

כדי זי זאל זיך ניט דארפען אריינמישען אין דער פאליטיק, נעהמט זי זיך אנגיסען איהם נאך א צווייטע גלאז טיי, וויל די ערשטע גלאז איז שוין אבגעקיהלט געוואָרען. לייענענדיג "אם בלאט...

צופריעדען איז ער אויך מיט די קינדער. דריי קינדער האט ער — אקוראט „מעשה־נגיד". א סך קינדער איז ניט שעהן צו האבען. דאם עלטערע מיידעל איז אלט 15 יאהר און גיהט שוין אין דריטען קלאס גימנאזיום. אויך דעם גימנאזיום איז ער כמעט ווי צומישט און ער פערדולט סיי די שטוביגע, סיי פרעמדע דעם קאפ דערמיט.

—עפעס שווערע לעקציעס האסטו היינט? פרעגט ער אלע טאג ביי דער גימנאזיסטקע.

און די גימנאזיסטקע, א מיידעל מיט לאנגע בלייכע באקען, מיט א לאנגער נאז און מיט א לאנגען צאפ, ענטפערט דער־שראקען:

— אודאי ניט גרינג!

— פאטצעמו? — פרעגט ער זי שוין אויף רוסיש, און דריקט דעם „טצע" כדי צו וויזען זיין טאכטער, אז איהר „פאפא" איז אויך ניט פון די פראסטע אידען...

— שווערע „זארשטשעם" איז היינט, — ענטפערט דאם מיידעל אויף אידיש — דעם פאטערס רוסיש מאכט איהר דוקא נערוועז...

— אנו, זאג מיר אקארשט דיינע א זאדאטשע.

און די טאכטער גיהט צו צו איהר „ראנעץ", גראבעלט זיך דארטען א ווייל און נעהמט ארוים עפעס א ביכעל און הויבט אן פארצולעזען א זאדאטשע: א ווינהענדל־ער האט גע־קויפט הונדערט פעסער....

און דער „פאפא" הערט, הערט און זיין פנים שטראהלט. איהם דאכט זיך, אז ער זאל זיין מיט הונדערט קאפ, וואלט ער

עם קיינמאל ניט אויפנערעכענט, און איהם טהוט הנאה, וואס זיין טאכטער איז עם יא ביכולת צו בע'חשבונ'ען.

— נו, און דו וועסט עס טאקי מאכען? — פרעגט ער מיט שטראהלענדע אויגען.

— אודאי וועל איך דאס „רעישען", ענטפערט די טאכטער פערזארגט.

און ער קוועלט פון דעם ווארט „ריעשען" מעהר ווי פון דער נאנצער זאראטשע.

„וואו האב איך דאס אמאל נעוואוסט פון אזא ווארט אין דער היים?" קלערט זיך איהם, און ער דאנקט נאט, וואס ער חאט איהם אזוי דערהויבען...

ער חאלט צוויי דיענסטען, א אידישע און א קריסטליכע. פאר דער קריסטליכער חאט ער אביסעל אבשיי און דערט מיט איהר וואס וועניגער, נאר פון דער אידישער מאכט ער ניט קיין גרויסען פירוש און רופט זי סיי אין די אויגען, סיי אונטער די אויגען: די מויד!

אויך פון זיין וויב חאלט ער ניט צופיעל: ער ווייסט דאך, וועד זי איז פון דער היים: דאך אז די דיענסט נעהט אונטער צו איהם, און זאגט איהם „די מאדאם חאט נעזאגט", איז ער צופריעדען און טראכט בשעת מעשה:

— אודאי איז זי א מאדאם, ווי דען אנדערש?...

טאמער נעהמט זיך די „מאדאם" צו טהאן א לייכטערע ארבייט, לאזט ער ניט:

— קיין חרפה און שיין בושה האסטו נאר ניט — וועגדט ער זיך צו איהר — די מויד קען דאס ניט טהאן, וואס?

און ער גיט א רוף די מויד און מוסר'ט זי:

— וואס טראכסטו זיך? ווילסט, אז די „מאדאם" זאל דיין דיענסט וועהען — איך פערשטעה דאס ניט!...

און דער הערר סטארעט זיך צו מאכען וואס שטרענגערע בליקען, אז די מויד זאל פיהלען, זאל גלויבען, אז ער איז גאס־פאדרין ח. ראבינאוויטש.

און די מויד נעהמט צו די ארבייט און געהט אוועק דער־מיט אין קיך און שטיקט זיך דארט פאר גע'לעכטער פון דעם נארישען הערר. נאר דער „הערר" מיינט, אז זי האט דארט חרטה און בערעכענט דארט יעצט די עולה, וואס זי האט געטהון...

און ער איז וויעדער צופריעדען.

זומער פאהרט ער ארוים אויף א זומער־וואהנונג און דארט פיהלט ער זיך ערשט פאלקאמען גליקליך, אבער ניט וויל די לופט איז דארטען גוט און די נאטור איז אזוי שען... זיין גליק איז, וואס ער וואהנט דארט כמעט נעבען די גרעסטע גבירים, און אזוי ווי דארט איז זיי אומעטיג און זיי האבען ניט וואס צו טהאן, נעהמט מען איהם אריין אין זייער קאמפאניע און מען שפיעלט א מאל מיט איהם אין קארטען...

אמת, יעדעס מאל שפיעלען קאסט איהם עטליכע רובל, שטיל'ערהייט זיפצט ער אונטער דערווייף, אבער אין שטוב קו־מענדיג פיהלט ער זיך ווי ניי געבוירען און קען זיך ניט אייני־האלטען ניט צו דערצעהלען דעם ווייב זיין גדולה:

— איך האב נעכטען פערבראכט א נאנצען אבענד — וויסט ביי וועמען?

— ביי וועמען? — פרעגט דאס ווייב.

— ביי עלקינדען... ענטפערט ער, אויסשטעל'ענדיג די אויגען אויפ'ן ווייב, ווי געראדט: פערשטעהסט וואו דאס האלט?...

איינס פערדרוסט איהם נאר: ביי די אלע גבירים, מיט וועלכע ער פערברענגט אויף דער „דאטשע", איז אין מיטען קאס א פליף און ביי איהם איז דאס ניטא — עס איז עפעס

ניט מעשה גביר, נאר ער האפט. אז זיינע געשעפטען וועלען נאך אנהויבען בעסער גיהן און ער וועט אנהויבען מעהר וויין טרינקען וועט א פליך ביי איהם אויך ווערען, און דאמאלם וועט ער ערשט זיין אן'עכטער גביר.

די איינע.

דער יונגערמאן, וואס איז געווען בעקאנט פאר א וואנדער־רער, האט שטיל און געהיימניספול דערצעהלט:

„ווי איהר ווייסט אלע, האב איך א בעדייטענדען טהייל פון מיין לעבען ארומגעוואנדערט אין פערשיעדענע שטעדט. לענדער און וועלט־טהיילען. עס קומט מיר ארויף אויפ'ן זינען היינעם עצה צו א בעטראכטנעם פערליעבטען; ער הייסט איהם זיך גלייך פערליעבען אין א צווייטער מיידעל אדער ער זאל וואנדערען.

איך האב געטהאן ביידע זאכען: דאס וואנדערען אליין האט מיין בענקשאפט ניט געהיילט; איך האב אין צווייטען אדט זיך געמוזט אויף דאס נייי פערליעבען. ערשט דאן בין איך גע־נעזען נעווארען פון דער פריהערדיגער ליעבע...

ליעבע!... ביי די אמאליגע מענשען וואלט עס ניט געהיי־סען קיין ליעבע... ליעבע איז ביי זיי געווען א גרויס און אייי־ביג ציהענדינעם געפיהל. אויב דאס מיידעל האט דיך ניט ליעב געהאט, זיינען שוין קיין אנדערע ניט געווען... מיט דער ליע־בע איז מען שוין געשטארבען און מען האט די ליעבע מיטנע־נענומען אין גרוב אריין...

ביי דעם היינטיגען מענשען איז די ליעבע ניט אזוי. דער עיקר מוז דאס הארץ מיט אימיצען זיין פול און אויב איינע האט דיין הארץ פערלאזט, טהוט דיר וועה נאר אזוי לאנג, ביז וואנען א צווייטע ציהט זיך אהין ניט אריבער... ציהט זיך אריין א צווייטע, איז דיין הארץ וויעדער פול און גליקליך...

אין איין שטאדט בין איך פערפאהרען אין א חאטעל. עס איז געווען א שעהנער אנשטענדינער חאטעל. מיין צימער חאט געהאט צוויי פענסטער צו א רייכען הויף. אויפ'ן הויף האבען געבליהט בלומען. איך בין געלעגען אויסגעצויגען אויף רער קלייניר זאפע און ג'חלום'ט וועגען עפעם שעהנעם און בלאנרעם... איך האב נעפיהלט אז אין רעם דאזיגען צימער איז די ליעבע בלאנד... גאלדיג-בלאנד... איך האב זיך אויפגעהויבען, צוגעגאנגען צום טיהר, וואו ביי רער זייט איז געווען אן עלעקטרישער קנעפעל, איהם אנגעדריקט און גע-וואהרט...

איך האב באלד דערהערט א קלאפ אין טיהר... איך האב דערקענט א מיידעלשע האנד...

— אריין!...

זי איז אריין... ווירקליך א בלאנדע! די פריהערדיגע נע-ליעבטע מיינע איז דוקא געווען א ברונעטע... איך האב יענע שטארק ליעב געהאט, איך בין צוליעב איהר אוועקגעפאהרען. צוליעב איהר נעפין איך מיך אין רעם דאזיגען האטעל. און אט איז אריין א בלאנדע...

— וואס פערלאנגען זי?...

— אך! איך פערלאנג... יא... טהעע... קענט איהר מיר ברייננען טהעע... איך בין דורשטיג...

— יא... געווים... — האט דאס בלאנדע נעשעפט נע-ענטפערט מיט א גוטמוטהיגען שמייכעל...

און איז ארוים, אום צוריק צו קומען...

זי איז געקומען מיט א זילבערנעם קאן טהעע אויף א זיל-בערנעם טעצעל...

זי האט מיר אנגענאסען א גלאז טהעע, עפעם פרייגדליבעס א מורמעל נעטהאן און האט שוין געוואלט אוועקגעהן.

איך האב זי פערהאלטען:

— וואהרום אנטלויפט איהר?...

— אך, איך אנטלויף ניט... איך בין בלויז בעשעפטיגט. דאָס צווייטע מאָל איז זי שוין געבליבען לענגער. דאָס דריטע מאָל האָב איך זי שוין געקושט...

זי איז נעווען א שענע בלאָנדע מיידעלע! איהר וועט לאָכען... אבער איך האָב זי באמת ליעב בעקומען... זי האָט אזוי שענע גערעדט און האָט זיך אזוי שענה ניט געלאָזט קושען... בלויז פֿאר'ן אוועקגעהן האָט זי אזוי ליעבע־פֿולע אויף מיר געקוקט...

איך בין אוועקגעפֿאָהרען... די ערשטע דריי סטאַנציעס אין צוג האָב איך אזוי שטארק געבענקט נאָך דעם דאָזיגען ליעבען מיידעלע. געבענקט און געטראכט צו זעהן זי וויעדער אמאָל. אבער ביי דער פיערטער סטאַנציע איז אריין א נייער פֿאַסאַזשיר: א יונגע, שלאנקע ברונעטקע... גראד האָט זי זיך געזעצט נעבען מיר... עס איז געווען א וואונדערבארעם קינד... יונג און פֿרוש. זי איז געפֿאָהרען אהיים פון ערגיץ א וווייטען לאנד...

זי האָט נעהאט מיט זיך שוועכע פּעק. איך האָב איהר ניט געקענט לאָזען אליין אראָב פון וואגאָן. איך האָב געגומען א פּיאַסטער און זי בענליים אהיים און בין שוין צוליעב איהר געבליבען דריי טעג אין איהר שטאָדט...

געזעהן מיט איהר האָב איך זיך צוויי מאָל. אבער אין די צוויי מאָל האָב איך נעהאט ערפֿאָלג... יאָ, גרויס ערפֿאָלג... זי איז נעווען א שענע ברונעטע מיידעלע, א ליעבענדע נאַטור... איך האָב איהר געזאָגט די שהנסטע ווערטער און זי האָט מיר נעגלויבט, וויל איך האָב איהר געזאָגט דעם אמת. די פּריהערדיגע האָבען וויךקליך פֿאר מיר ניט עקזיסטירט. זי איז נעווען די אייניציגע וואָס איך האָב אין מיין גאנצען לעבען ליעב נעהאט...

איך בין אוועקגעפֿאָהרען און געבענקט נאָך איהר. געבענקט א לענגערע צייט, וויל די נעכסטע רייזע איז שוין געווען דורך וויסטע, וויייטע שטרעקען... ענדליך האָב איך זיך ג־

זעצט אויף א שיף, ווּאם האָט מיך געפיהרט ערגעץ אין א ווייטען לאנד...

אויפ'ן שיף האָב איך זי ווידער נעפונען... ניין. ניט זי — עס איז נעווען אן אנדערע. זי האָט אויסגעזעהן ווי דאָס מיידעל פון האָטעל... איך האָב מיך שטארק דערפרעהט... דאָס הארץ איז וויעדער פול!...

איך האָב לאנג נעוואנדערט... ווער קען די אלע פאסירונגען נערענקען. יעדערע איז געקומען ווי א זונן נאָך א כמארע. אט שווימען זיי אלע ארויס אוּן פילען מיר אָן מיט נליק, מעהר מיט בענקשאפט... ווער איז נעווען די אמת'ע, די ריכטיגע, די שעהנסטע... איך קען ניט בעשטימען. אפט דאכט זיך מיר, אז אלע האָבען מיר גלייך גליק נענעבען... זיי זיינען אלע נעווען ליעבע, שעהנע אוּן גליק־ברענגענדע אוּן האָבען יעדע שטאָרט אוּן יעדעס לאנד מיר נעמאכט בעליעבט. ווּאָרים, ווּאם פאר א חן אוּן רייז ווּאלט נעהאט א שטאָרט אָדער לאנד, ווען דו ווּאלסט פון דאָרט אוועקנעפאָהרען אוּן קיינעם ניט נעהאט דאָרטען וועמען צו ליעבען...

איצט זיינען זיי אלע פערשוואנדען. איצט האָב איך ליעב זי... אוּן אז איך פערטראכט מיך, דאכט זיך מיר נאָר, אז די אלע אונזערע פריהערדינע אוּן אויך די שפעטער־ינע, ווּאם מיר האָבען נעוואהן אוּן וועלען זעהן איז בלויז איינע אוּן די זעלבע... דאָס איז יענע אייניגינע, נאָך וועלכע אונזער הארץ בענקט שטענדיג, אוּן אויב אין פערלויף פון יאָהרען בענגענען מיר זיך ליעבען, ליידען אוּן זיינען גליקליך פון פערשיעדענע ברונעטע אוּן בלאָנדע, שטילע אוּן רוישיגע, מיינען מיינען מיר אבער נאָר אייניע...

די אייניע, וועלכע זאָל אונז גליקליך מאכען, רוה נעבען אוּן פערהאלטען אונז אין לאנד אוּן שטילען דעם הונגרשט צום ווּאנדערען אוּן צום זוכען.

עס איז בלויז די אייגע, וועלכע מיר זוכען דאס גאנצע לעבען...

בענקען וועז מיר פערליירען זי אוז פרשהען זיך, וועז מיר נעפינען זי, די אייגע!"...

אזוי האט הערצהלט דער וואנדערגרער יונגערמאן אוז זייגע אויגען האבען וויט נעקוקט...

די באַרמהערציגע שוועסטער.

אין דעם אינטימען קאַבאַרעט זיינען אַרײַנגעקומען דרײַ יונגע לײַט. עס איז שוין געווען צוועלף אַ זײגער ביי כאַכט און דער קאַבאַרעט האָט שוין אָנגענומען זײַן היימישען כאַראַקטער. די זייטיגע געסט זיינען שוין צוגאַנגען. געבליבען זיינען נאָר די שטענדיגע געסט, וואָס זיצען דאָרט ביז עס ווערט טאָג. און דערצו עטלעכע מיידלעך, וואָס סיי לויט זייער קלײדונג און סיי לויט זייער האַלטען זיך האָט מען גלײַך דערקענט, צו וועלכען מין פרויען זיי געהערען.

די דרײַ נײַע אַרײַנגעקומענע האָבען אָנפאַנגס זיך דערפֿילט ווי פרעמדע. די בליקען פון די קעלנער און פון די עטלעכע געבליבענע געסט זיינען אויף זיי געפאַלען פון אַלע זייטען. עס האָט אָנפאַנגס אויסגעוויזען, אַזוי ווי עס וואָלטען אַרײַנגעקומען פרעמדע געסט אויף א חיימישע תתונה.

אַרויסגעהן אַבער איז שוין געווען צו שפּעט און ניט פאַסיג. די דרײַ יונגע לײַט האָבען אויסגעקליבען ווי עס איז א טישעל, וואָס האָט זיי אויסגעוויזען זעהר פערראָקט אין א ווינקעל און האָבען זיך אַנידערגעזעצט אין זייערע מאַנטלען.

באַלד איז צו זיי צוגעקומען א קעלנער און האָט זיך שטום נעבען זיי אוועקגעשטעלט.

זיי האָבען בעשטעלט צו גלאָז ביער און בעקומענדיג עס אין א מינוט אַרום, זיינען זיי נאָכ'ן ערשטען בליק ווי פרייער געוואָרען. זיי האָבען געשמייכעלט איינע צו די אַנדערע און נאָכדעם דרייסטער געוואָרען.

אָבטרינקענדיג א האַלבע גלאָז ביער, האָבען זיי זיך שוין

דערפיהלט ווי הייטיש אין דעם דאזיגען נייעם פלאץ. יעדער האט בעטראכט דאס, וואס האט מעהר געצויגען זיין אויפמערקזאמקייט, און אזוי ווי הער עלטסטער פון זיי איז אויך געווען דער דריטסטערער, האט ער זיך אנגערופען:

— איהר ווייסט, אז דא זיינען פאראן א פאר זעהר שעהנע מיידלעך.

— וועלכע? — האט דער מיטעלסטער נעפרעגט.

דער עלטסטער האט אנגעוויזען אויף א הויכער שלאנקער בלאנדינקע, וועלכע איז געזעסען מיט א יונגען מאן בייא אן אנטקעגענדיגען טישעל און האט פון צייט צו צייט אויך געשענקט איהרע בליקען צו די דריי יונגע לייט און געשמייכעלט.

דער אינגסטער פון די דריי יונגע לייט האט זיך נערוועטעלט און האט מיט'ן שמייכעל פון דער דאזיגער בלאנדינקע זיך געפיהלט דערוואראעמט.

די יונגע לייט האבען זיך צוראדט. אוז בעמערקענדיג, אז די נעלעזער ביער זיינען שוין לעדיג, האבען זיי נייע נעלעזער בעשטעלט. ביי דער דריטער נלאז איז דער אינגסטער אויפגעלעבט געוואראן און זיך אנגערופען:

— די דאזיגע פרויען זיינען פראכטעט ביי דער נאנצער וועלט. איך קוק אבער אויף זיי אנדערש. אפטמאל דאכט זיך מיר, אז זיי זיינען אין א נעוויסען זין עהרליכער פאר אנדערע...

אמאליגע צייטען האבען זיי דאך נעהיימסען „הויליגע"... האט דער מיטעלסטער יונגער מאן פון זיין זייט זיי פערטיידיגט.

— הויליגע ווי הויליגע — האט דער עלטסטער זיך אנגערופען — אבער אום אזוי צו פאלען, מוז מען אין א נעוויסען זין זעהר הויך זיין... ניט יעדע פרוי האט דעם מוטה צו פאלען אין אבגרונד.

— איך טראכט אויך דעריבער — האט דער אינגסטער זיך מיט היז אנגערופען — מען דארף דאך האבען מוטה... אב-

געזאגט זיך פון דער גאנצער געזעלשאפט און מריי געווארען פון אלע איהרע צאמען.

אבער דערמיט איז דער מיטעלסטער שוין ניט געווען אייגענטאנען. צופיעל פערטיידיגען זיי האט ער זיך ניט ערלויבט. מעהר ווי רחמנות קען ער צו זיי ניט האבען. זייער טהאט קען קיין פערטהיידיגונג נישט געפינען. און האט צום סוף צוגענעבען, אז זייט ער איז רייך געווארען האט ער מיט זיי קיין שום בעקאנאשאפט נישט געמאכט. אויב זיי אינטערעסירען איהם אמאל, איז בלויז אלס פראבלעם.

דאן האט זיך דער עלטסטער אנגערופען:

— איך האב אויך אמאל פון זיי אזא מיינונג געהאט, און אייגענטליך נאך ביז היינט בעציה איך זיך צו זיי מיט א גע־ווישען געפיהל פון עקעל, כאטש איך לייקען ניט, אז זיי בעזי־צען אפט יענעם רייץ, וואס אנשטענדיגע פרויען וועלען עם ניט בעזיצען נאך אלערליי אנשטרענגונגען. נאטירליך, דער איך דא פון די בעסערע, פון די מעהר ראפינירטע. אבער מיינט ניט, אז זיי זיינען ווירקליך אזוי געפאלען און אויסער פערקויפען זיך זיינען זיי ניט אין שטאנד. זיי האבען זייערע טוגענדען, און עם געפינען זיך צווישען זיי אויך אזוינע וואס אין געווסס מאמע־טען דערהויבען זיי זיך ביז היילינע.

ער איז אנשוויגען געווארען, האט זיך פערטראכט, א קנייטש געטהאן דעם שטערען און, שמייכלענדיג, האט ער צוגענעבען:

— איין פאסירונג מיט אזא מין פרוי האט פיעל בייגע־טראגען, אז איך זאל אויף זייערע „שוועסטער" קוקען מיט אנ־דערע אויגען. אויב איהר האט נערולד אויסצוהערען, וואלט איך איך איצטער דערצעהלט. דוקא אין דעם פלאץ פאסט זיך אזוי דאס צו דערצעהלען.

— געווים, מיר וועלען הערען מיט נערולד, — האט דער מיטעלסטער אויסגערופען.

און דער אינגסטער האט אויסגעשטעלט זיינע אויגען און איז געווארען אין גאנצען אויפמערקזאם.

דער עלטסטער האט אנגעהויבען.

— דא סאיז געווען מיט עטליכע יאהר צוריק, אין איינער פון די גרויסע אירשאפעאישע שטעדט. עס איז געווען א וואריימער זומערדינער אוועגד און איך האב געשפאציערט מיט מיינעם א פרייגד, וועלכער איז מיט עטליכע טעג בעפאר געקומען צו א פראפעסאר. דער יונגער מאן איז געווען שווינדזיכטיג, דאס האט ער מיר אליין דערצעהלט. דער פראפעסאר האט איהם נעווייסע אינסטרוקציעס געגעבען, און ער האט נעזאלט אין א פאר טעג ארום פאהרען אהיים, און פון דארט אין א דארף.

די גאס וואו מיר האבען שפאציערט חאט גערוישט מיט לעבען און ליעבע. די טראטואהרען זיינען געווען שווער דורכצוגעהן, און איך האב ענדליך בעמערקט מיין פרייגד, אז איהם איז שוין צייט צו גיהן אהיים.

ער האט זיך געקווייענקעלט. דאס לעבען האט איהם געפופען און נעשמייכעלט פון אלע זייטען. מיט זיינע נרויסע אויגען, ווי דאס רוב ביי די דאזיגע קראנקע, האט ער זיך איינגעטרונקען אין דער מענגע, ווי ער וואלט געוואלט איינזאפען אין זיך וואס מעהר פון זייער גליק.

איך האב עס דערפיהלט, און כאטש פון איין זייט האב איך געוואוסט, אז פאר איהם איז דאס שערליך, האב איך פון דער צווייטער זייט ניט געהאט קיין מוטה צו בערויבען איהם פון דעם קורצען גליק, וואס ער זעהט פאר זיך יעצט און ציהט זיך אזוי מיט די לעצטע כחות זיינע.

אבער, אריינקירעוענדיג זיך אין א נאס, האט ער זיך אבגעשטעלט, מיך בעטענדיג אריינגעקוקט אין די אויגען און זיך געוונדערט:

— איך וואלט געוואלט, איהר זאלט מיר פיהרען ערנעץ אין א פלאץ, וואו מען קען אביסעל פערברענגען... עס איז דאך

אזא גרויסע שמאדט... איך וויל אויך נענישען... איך בעט אייך, קומט מיט מיר ערגעץ, וואו עס איז שטארק פרעהלאך...

איך האב אנפאנגס ניט פערשטאנען וואוהין ער ציעלט. איך האב אים געפרעגט:

— וואוהין אייגענטליך?

ער האט מיך אנגעקוקט מיט בעטענדע בליקען, און ווי ניט קענענדיג דייטליך אויסרעדען זיין פערלאנג, האט ער געשטא־מעלט:

— איך... מיין... אזא גרויסע שמאדט... מען דערצעהלט אזוי פיעל... איך וויל אויך זעהן... פערברענגען...

דערביי האט ער אזא שמייכעל געטהאן, אז איך האב גליך פערשטאנען, וואוהין דער צום טוידט־פעראורטייל־טער יונגער מאן ציעלט.

— איהר מיינט צו פרויען...

— אך, ניין... יא... — האט ער וויעדער געשטאמעלט... בלויז זעהן... אנקוקען... זיצען... פיהרט מיך, איצ בעט אייך...

— אבער עס איז דאך פאר אייך אזוי שערליך... בעטראכט זיך נאר...

— יא... געווים... זעהר שערליך... דער פראפעסאר האט מיר שטרענג אנגעזאגט... אבער וואס הער איך איהם? עס ציהט מיר אזוי צום לעבען, צום גענוס. קומט, איך בעט אייך...

איך האב איהם אריינגעפיהרט אין א קאפע, וואו עס קו־מען זיך צוזאמען די דאזיגע פרויען. ביי קלייניע מארמארנע טישלעך זיינען געזעסען צו עטליכע פון זיי. אין גאנצען האט עס נעמאכט דעם אייndרוק פון א מארק, וואו עס ווערט פער־קויפט לעבעריגע סחורה... דער האנדעל איז פארגעקומען גישט פארשטעלט...

א שרעקליכער וויעדער־געפיהל האט מיך ארומגענומען.

— ווילט איהר דען דא בלייבען? — חאב איך איהם ge־fragt.

— יא... יא... ניט לאנג... לאמיר זיך צוזעצען... אברוהעז.

איך האב ניט נעהאט קיין כח, איהם ווידערצושטעהן. דער הויזיגער קראנקער מענש האט מיך גובר געווען. איך האב איהם נעמוחט פאלגען.

מיר האבען זיך אנידערגעזעצט ביי דעם איינציגען פרייען טישעל, וואס עס איז נאך נעבליבען, און איידער איך האב צייט נעהאט וואס צו בעשטעלען, איז צוגעגאנגען צום טישעל א הויכע, שלאנקע מיידעל און האט מיט א זיסען שמייכעלע זיך גע־ווענדעט:

— קען איך מיר אוועקזעצען נעבען די הערדען?

איך האב נעוואלט זאגען: ניין. אבער דער קראנקער האט מיך אנגעקוקט. און ווי היפנאטיזירט־ייערענדיג פון זיינע גרויסע דורשטיגע אויגען, האב איך נעגעבען די ערלויבעניש.

זי האט זיך נעזעצט נעבען איהם. מיט איהרע אויסגע־בלויזטע נאקעטע האט זי אויסגעזעהן, ווי די זינד אליין. דערצו די פערפיום, וואס האט געזעצט מיט א שטארקייט פון איהרע קלידער און לייב האט ווי פערדולט.

דעם קראנקען יונגען מאן אבער האט עס ווי פער'שכור.ט. ער האט זיך איינגעזאפט מיט זיינע אויגען אין דעם ענטבלויז־טען האלז, בריסט און נאקען, און האט בעוואונדערט און בע־נעהרט.

— קען איך שאמפאניער בעשטעלען? — האט זי צו איהם נעשמייכעלט.

— שאמפאניער וויל זי — האט ער זיך צו מיר אי מיט א פראגע, אי מיט א נעבעט נעווענדעט.

— ניין, — האב איך איהם איינגערויפט אין אויער. — עס איז א שאד דאס נעלד.

— אבער איידער איך האב צייט נעהאט וואס אנדערש צו בעשטעלען, אום צו פערהיטען זיין נעלד, האט שוין דער קראנקער נעגעבען זיין בעפעהל צום קעלנער:

— שאמפאניער!

מיט גליקליכע בליקען האט ער זי בעטראכט, ווי זי טרינקט מיט א נעוויסען רייז פון הויכען שוימענדען בעכער.

— און דו? — האט זי ליעבליך איהם נעפרעגט, איינגאר־ירענדיג מיך אין נאנצען.

ער האט ווידער זיינע בעטענדע אויגען אויף מיר אנגע־שטעלט און האט ווידער מיך בעוויגט.

— איהר טאַרט נישט!... נעהמט א ביסעלע...

— נעווים... א ביסעלע... — האט ער מיר מיט די אויגען בעדאנקט.

ער האט א שלוק נעטהאן פון דעם שוימענדען גלאז און גלייך זיינען זיינע צוויי בלאסע באקען מיט רויטע פלעקען בע־דעקט נעוואָרען. די אויגען האבען נענליהט.

— וועסט נעהן צו מיר?... — האט זי איהם אין אויער אריינגעשושקעט...

דא אבער האב איך זיך נעפיהלט פערפליכטעט צו רעטען איהם פון טוידט.

איך האב איהם אבנעראפען אן א זייט און איהם "עווא־רענט:

— איהר ווייסט, וואס דאס בעדייט פאר איך!

— טוידט! — האט ער זיך אנגערופען. — נו, וואס איז, איך וועל דאך סיי ווי סיי שטארבען... איך וויל לעבען!...

עס האט ניט נעהאלפען. מיר זיינען אלע דריי ארויס פון קאפע.

איך האב אבער נעפיהלט, אז מיין פליכט איז נישט צו דערלאזען...

איך האב זי אנגערופען אוא זייט און איהר נעווארענט:

— דו זאלסט ווייסען, דער מאן איז קראנק...

זי האט זיך דערשראקען און שוין נעוואלט אוועקנעהן, דאן

האָב איך איהר ערקלערט, אז ער איז הארצלייִדענד און די מינדסטע אויפרעגונג קען איהם דעם טוידט ברענגען.

זי האָט אויך מיר אויסגעשטעלט איהרע אויגען, אין וועלכע איך האָב גלייך ענטדעקט עפּעס מענשליכעס, און זי האָט צו מיר געזאָגט:

— האָט נישט קיין מורה... איך וויס וואָס איך האָב צו טהאָן.

מיר זיינען אלע דריי אריין אין איהר צימער. מיין פרייַנד איז געווען מיעד, זעהר מיעד. אבער די אויגען האָבען נאָך אלץ געגליהט.

זי חאָט ארויסגעדרעהט דעם לאָמפּ, וואָס איז געווען בייַ אריינאנג פּארדעהט, און אין צימער איז ליכטיג געווארען.

מיין פרייַנד איז געשטאַנען נעבען איהר און האָט זי בענעסטען מיט זיינע גרויסע ברענענדע אויגען.

זי האָט איהם אוועקגעזעצט נעבען זיך אויף א סאָפע, און האָט איהם געגלעט איבער'ן שטערען.

— איהר פּערלאָנגט עפּעס? — האָט זי שוועסטערליך געפרעגט. און גלייך איז זי איבערגענאנגען אויף דו.

— ווילסטו וואָס פון מיר?

ער האָט זי ארומגענומען און זיך צוואוויינט...

— וואָס זשע וויינסטו, מיין ליעבער, — האָט זי איהם צערטליך נעפרעגט.

און בעטראכטענדיג, ווי אזוי די דאָזיגע האלב־נאקעטע פרוי זיצט נעבען דאָזיגען האלב־לעבעדיגען מענשען, האָט זיך מיר געדאכט, אז איך געפין מיך אין א צימער פון א שפּיטאל און זי איז א בארמהערציגע שוועסטער...

זי האָט איהם געגלעט איבער'ן קאָפּ, איבער'ן שטערען, אין־בער די באקען, ווי א גוטע בארמהערציגע שוועסטער, ביז וואַנען דער קראנקער איז איינגעשלאָפען און זי האָט איבער איהם נעוואכט...

אז ער איז אויפנעשטאנען, האָט ער זיך אומגעקוקט, און דערזעהענדיג זי קענען איבער, האָט ער זיך פערשעהמט.

אבער זי איז צוגענאנגען צו איהם און האָט פריינדליך נעפרעגט:

— נו, מיין ליעבער — זענט איהר גוט געשלאָפען?

און האָט איהם וויעדער ווי א בארמהערציגע שוועסטער געגלעט איבער'ן קאָפּ און געשטילט אלע זיינע בענעהרען...

אינהאלט:

די לעצטע שיף — — — — — — — — — 7
דאס בילד — — — — — — — — — — 11
רער אפיציער — — — — — — — — — — 16
די געפלאצטע סטרונע — — — — — — — — 24
די פיער העלדען — — — — — — — — — 28
ביים סטרוזש — — — — — — — — — 31
דורך א שפאלט — — — — — — — — — 35
אין בריסטאל — — — — — — — — — 40
דער מילכיגער טשאלענט — — — — — — — — 48
מיין חבר — — — — — — — — — 58
די בעגעגעניש — — — — — — — — — 61
בלעטער — — — — — — — — — — 64
די בעטלערין — — — — — — — — — 66
דער אויפציינער — — — — — — — — 68
די ערפינדערין — — — — — — — — — 70
דער פראליטאריער אויף דער פרישער לופט — — 76
די שפייזערין — — — — — — — — — 81
דער נעהער — — — — — — — — — 87
די לעצטע האפנונג — — — — — — — — 91
די פאבריק — — — — — — — — — 95
דריי שונאים — — — — — — — — — 104
דער פראלעטאריישער רעראקטאר — — — — 111
דער נייער חסיד — — — — — — — — 116
דער באהן־בילעט — — — — — — — — 122

די דריי טאקטען — — — — — — — — 126
דער סאמאוואר — — — — — — — — 141
צוויי חברים — — — — — — — — 150
זרח „שותפות" — — — — — — — — 154
צוויי תקיעות — — — — — — — — 160
דער אלטער ארבייטער — — — — — — 168
די פאטאגראפיע — — — — — — — — 177
א וויץ — — — — — — — — 183
פערשטעלטע מיליאנערען — — — — — — 188
דער גבירה'שער ארימאן — — — — — — 194
וואס האט זיי פערבונדען — — — — — — 204
בלומען — — — — — — — — 209
דער קדיש — — — — — — — — 214
דער אויפגעקומענער — — — — — — — 221
די איינע — — — — — — — — 227
די בארמהערציגע שוועסטער — — — — — 232

כראָנאָלאָגישער אינהאלט

— פון —

אלע ערצעהלונגען

לויט דעם אלף־בית.

טיטעל	געשריבען אין יאָהר	בשׂכר
אמאליגע מענשען	1915	צוויי
אברהם דער שוסטער	1900	"
אריה־לייזער'ס פערד	1914	"
אויף די הויכע בערג	1908	"
אויף מבינות	1902	דריי
אין סאָד	1903	"
אין קריעג	1903	"
א פאָרגעבט שטעדטל	1908	"
א שטעדטל אָהן ווייבער	1913	"
אידישע מטבעות	1911	"
אוב	1902	"
אין זומער מאנטל	1902	פיער
אָהן ליבע	1906	"
אין נאָם	1903	"
א גאנצע נאכט	1903	"
אָהן אן אדרעס	1911	"
אוים'ן גרינעם גראָז	1907	"
אויף א חתונה (אויפאקסער)	1908	זעקס
א רוהיגע דירה	1909	"
אייזען	1912	זיבען
און דער עולם האָט געפאטשט	1906	"
אויפערזוכט	1911	"
אין אויטאמאביל	1915	"
אין יענער צייט	1911	"
א שפיעל	1911	"
א היים	1907	"
אט דאָם איז דאָס	1916	"
א דראמא איבער 5 קאָרטאָפעלס	1902	אכט
אויפ'ן בוידעם	1903	"
א אידיש האָרץ	1905	"
א פסח'דיגער טאָטע	1912	"
אריבער לייט	1907	"
אין א אידיש געוועלב	1900	"

טיטעל	געשריבען אין יאָהר	באַנד
אלע טאָג	1902	אכט
אויגען	1905	ניין
א שאפ מיידעל	1909	"
אין א אידישען קאבארעט	1916	צעהן
א גרויסער מענש	1910	"
אונזער אננא איסאקאוונא	1906	"
אנזיכטס־קארטען	1906	"
אין בוכהאנדלונג	1915	"
אין בריסטאל	1903	צוועלף
א וויץ	1916	"

ב

ביים דאוונען	1900	דריי
בעליידיגט א פרוי	1911	זיבען
ביבער	1911	"
בעצאהלטע טעכטער	1915	"
בולקעס	1904	אכט
ביי דאקטוירים	1904	"
ביים שוי־פענסטער	1908	ניין
ביים סטרוזש	1905	צוועלף
ביי'ן פרעמדען פייער	1912	זיבען
בלעטער	1900	"
בלומען	1914	"

ג

גוטע ברידער (איינאקטער)	1906	זעקס
גבירה'שע מצה	1901	אכט
געבליעבען אליין	1901	"
געשלאסען א געשעפט	1904	"
גלייכהייט	1915	ניין
גאלד	1916	צעהן
געשפיעלט פאר'ן קייסער	1916	"
גאלדע'ס פריינד	1916	"

ד

דעם זיידענס לאמטערן	1914	צוויי
דער בוים	1901	"
דער מארערנער אליהו הנביא	1915	"
די נייע קנעלונג	1914	"
די פערשפעטיגטע מלוכה	1915	"

טיטעל	געשריבען אין יאָהר	באַנד
דער עבור	1901	צוויי
די קליאטשע	1911	"
דאָס טייכעל	1913	"
דער ווייטער יאריד	1916	"
דער פּרוש	1912	"
די צוויי־טע מוטער רחל	1914	"
דער נגיד	1909	"
דער העברעאישער לעהרער	1915	"
דער פּרומער שניידער	1913	"
דער ערוואַרבענער בית־עולם	1915	"
דאָס קליינע שטיבעל	1910	"
דער וואלד אין שטוב	1916	"
דער מאמעס פּעדערען	1916	"
דער טויטער־לעבעדיגער	1916	"
די לעצטע געסט	1914	"
הער קוש	1904	"
דער גמילות חסד	1901	"
די נרויסע סוכה	1904	"
די צוויי ברידער־לעך	1902	"
דער אריסטאקראט	1904	"
דער רב און זיינע ספרים	1905	"
דער פּוילישער נלח	1904	"
דער אלטער מניד	1903	"
דער ברית חדשה	1910	"
די ערציהונג	1909	"
די כלי־זמר	1912	"
די חברה כלי־זמר	1902	"
די נעשיכטע פון א קראָם	1903	"
דער ליגען	1903	פּיער
די קאלטע האנד	1902	"
דער מאַרנער	1904	"
די ברידער	1906	"
די ציגיינערין	1904	"
דער קארעקטאר	1906	"
דער זשילעט	1903	"
דער הונט	1902	"

טיטעל	געשריבען	אין	יאָהר	באַנד
דאָס אינטעליגענטע הויז	—	—	1909	פּיער
די פּערנומענע גאַסען	—	—	1904	"
די פּערצוויפלונג	—	—	1902	"
די מלכה	—	—	1911	"
דער נייַ־געבוירענער	—	—	1907	"
דער סוד	—	—	1909	"
דער פּערביטערטער	—	—	1901	"
די נייַע שאלה	—	—	1904	"
דער באַיקאָטירטער	—	—	1904	"
דער פּ. פּ. ס'ניק	—	—	1905	"
די פּראָבע (איינאַקטער)	—	—	1902	זעקס
דעם שדכנ'ס טאָכטער (איינאַקטער)	—	—	1911	"
די אורזאַכע (דיאַלאָג)	—	—	1912	"
דאָס נייַע צימער (סצענע)	—	—	1911	"
דער שפּאַניער (סצענע)	—	—	1911	"
די שוידונג (סצענע)	—	—	1916	"
דער הומאָריסט (סצענע)	—	—	1912	"
די מצולה (סצענע)	—	—	1911	"
דרייַ מיידלעך (איינאַקטער)	—	—	1915	"
די צוויי געפאַנגענע (דראַמ. פּראַגמענט)	—	—	1911	"
דער טויטער פּעלדמאַרשאַל	—	—	1915	"
דער פּאָפּולערער מאַן	—	—	1915	"
דער פּאָטער	—	—	1916	"
דער פּאַסאַזשיר	—	—	1915	"
דער משפּט	—	—	1914	"
די גנבה	—	—	1911	זיבען
דער קעלנער	—	—	1911	"
דער טויט אין „רענעסאַנס"	—	—	1911	"
די צווייטע ראָזע	—	—	1908	"
דאָס פּאַלקס קינד	—	—	1905	"
די ענטוישטע	—	—	1908	"
דער נייַער יחוס	—	—	1915	"
דער אייַנציגער בחור	—	—	1915	"
די ענטדעקונג	—	—	1915	"
די אויסגעוואַרטע קוילען	—	—	1914	"
דער קליינער מענש מיט'ן גרויסען קאָפּ	—	—	1911	"
דאָס גאָלדענע טראַמפּייטעל	—	—	1911	"
דער פּאַלשער פּערציגער	—	—	1901	"

בשנה	געשריבען אין יאָהר					פּינקטל
זיבען	1910	—	—	—	—	דער פּראָטאָקאָל
"	1911	—	—	—	—	די דרייצהנטע
"	1902	—	—	—	—	דער לעהרער
"	1916	—	—	—	—	די האנד
אכט	1902	—	—	—	—	די ארעמע קהלה
"	1902	—	—	—	—	די קנעטערין
"	1900	—	—	—	—	דער שמעק מאבאק
"	1900	—	—	—	—	דער אלטער טשעפּלער
"	1902	—	—	—	—	דער אורח
"	1902	—	—	—	—	דער קראנקער פּינגער
"	1904	—	—	—	—	דעם טאטע'ס שטיוול
"	1904	—	—	—	—	די אידענע מיט'ן באב
"	1903	—	—	—	—	די מרידה ביי אקדמות
"	1906	—	—	—	—	דער קליין רעדלער'ל
"	1909	—	—	—	—	דער ניטנאזיסט
"	1909	—	—	—	—	די נאשערין
"	1907	—	—	—	—	די הייזער
"	1908	—	—	—	—	די רעוואלוציע אין קליינעם בית־מדרש
"	1907	—	—	—	—	דער ארעסטירטער קרעמער
"	1903	—	—	—	—	די נייע לאטע
"	1904	—	—	—	—	דער הענדלער און זיין האפנונג
"	1903	—	—	—	—	דאס בעשער'ל
"	1908	—	—	—	—	דאס אייבינע לעבען
"	1904	—	—	—	—	דער פּאלשער טאן
"	1901	—	—	—	—	דער מאלער
"	1904	—	—	—	—	דער סטאטיסטיק
"	1902	—	—	—	—	דאס שליחות
"	1906	—	—	—	—	דער הייליגער
"	1908	—	—	—	—	די לשון־קודש'דיגע
"	1900	—	—	—	—	די ריהרענדע דרשה
ניין	1916	—	—	—	—	די אמעריקאנער אייראפּעאישע
"	1915	—	—	—	—	די אילוזיע
"	1915	—	—	—	—	דעם ברוערד'ס טשעק
"	1916	—	—	—	—	דער נענאסע מיט'ן ווייז
"	1908	—	—	—	—	דעם בארבערס ווייבעל
"	1910	—	—	—	—	די הינקעגדיגע טענצערין
"	1910	—	—	—	—	דער אלטער

טיטעל	געשריבען אין יאָהר				באַנד
די צוויי ארבייטער מיידלעך	—	—	—	1911	ניין
דער מאן קומט	—	—	—	1916	"
דער רב	—	—	—	1916	"
דער זין פון ארבייט	—	—	—	1915	"
דער אויטאמאביל	—	—	—	1914	"
דער נייער לעזער	—	—	—	1915	"
די פרעמדע	—	—	—	1916	"
די צוויי מוטערס	—	—	—	1916	"
די געשטאַרבענע	—	—	—	1916	"
די „עלעגיע"	—	—	—	1914	"
די טובה	—	—	—	1916	"
דער אונפאהיגער כלל טהוער	—	—	—	1916	"
דער בעזוך	—	—	—	1913	"
דער בענלייטער	—	—	—	1916	"
די געשיכטע פון צוויי קאסעס	—	—	—	1914	"
די אבשפיגלונג	—	—	—	1916	צעהן
די מוטערס	—	—	—	1916	"
דער שריפטשטעלער און זי	—	—	—	1916	"
די פרוי וואס ארבייט	—	—	—	1915	"
די לעזערין פון „וואירלד"	—	—	—	1916	"
דער שלום	—	—	—	1916	"
די תשובה	—	—	—	1911	"
די מציאה	—	—	—	1916	"
דעם ברודער'ס קוילעז	—	—	—	1916	"
די פערטיידיגונג	—	—	—	1913	"
דער אפטייקער	—	—	—	1916	"
דער יוניע־היטער	—	—	—	1916	"
די גרעניצען	—	—	—	1914	"
דער ערשטער שאס	—	—	—	1914	"
דער געפונענער נאמען	—	—	—	1916	"
די נקמה	—	—	—	1910	"
די לבנה	—	—	—	1906	"
דער משכון	—	—	—	1900	"
דער רויבער	—	—	—	1916	"
דער ליטעראריישער פעטער	—	—	—	1908	"
די וועטשערענקע אין פאריז	—	—	—	1910	"
דער גרויסער מענש	—	—	—	1910	"

באַנד	גרעשרויבען אין יאָהר	טיטעל
צעהן	1916	דער פערלאָרענער שטאָלץ
"	1905	דער פראָלעטאריער
"	1904	די פרעמדע תפלה
"	1901	דער שכור
"	1905	דער פרומער
"	1908	דער רעוואָלוציאָנער
"	1915	דער ברחן
"	1915	די טראָגעדיע פון רייכקייט
צוועלף	1914	די לעצטע שיף
"	1915	דאָס בילד
"	1915	דער אָפיציער
"	1915	די געפֿאָלטע סטרונע
"	1915	די פיער העלדען
"	1903	דורף א שפאָלט
"	1899	דער מילכיגער טשאָלענט
"	1910	די בעגעגעניש
"	1911	די בעטלערין
"	1904	דער איינציגער
"	1900	די ערפינדערין
"	1905	דער פראָלעטאריער אויף דער פרישער לופט
"	1901	די שפּייזערין
"	1903	דער נעהער
"	1904	די לעצטע האָפנונג
"	1901	די פאברויק
"	1901	דריי שונאים
"	1907	דער פראָלעטאריישער רעדאקטאר
"	1907	דער נייער חסיד
"	1908	דער באהן־בילעט
"	1903	די דריי טאקטען
"	1904	דער סאמאווער
"	1913	דער דיכטער און זיינע פרייַנד
"	1909	דער אלטער ארבייטער
"	1916	די פאטאגראפיע
"	1902	דער קדיש
"	1902	דער אויפגעקומענער
"	1916	די איינע
"	1916	די בארעמהערציגע שוועסטער

טיטעל	געשריבען אין יאָהר	באַנד
ה		
הנאה נעהאט	1906	אכט
ו		
וועיבערשע שרעק	1901	דריי
וועז עסט חיים מלמד א בויגעל	1903	אכט
וויכטיגע מיטיינגען	1915	ניין
וויסענשאפטליכע ליעבע	1915	"
וואו איז די גערעכטיגקייט	1916	צען
ווי אזוי איך בין געוואָרען א ציוניסט	1914	"
וואָס האָט זיי פערבונדען	1913	צוועלף
וואַרשאַווער בלוט	1916	"
ז		
זאָל שטעהן ווי געשטאַנען	1903	דריי
זומערדיגע בענקשאפט	1909	זיבען
זיין רייזע נאָך אמעריקא	1915	ניין
זיי האָבען מורא	1916	"
זיי אוז ער	1909	צען
זרח „שותפות"	1915	צוועלף
ח		
חתן־כלה בריעף	1902	דריי
חברים	1906	פיער
ט		
טעכטער	1909	דריי
טויט־שרעק	1913	זיבען
י		
יאָזעף אין דער אידישער גאס	1902	צוויי
יענער בריעף	1915	"
כ		
כלות	1915	זיבען
ל		
לייכטער	1915	צוויי
לוידען	1913	זעקס
ליעבעס־שטייער	1914	זיבען
ליעבע אָהן א היים	1911	ניין

טיטעל	געשריבען אין יאָהר	באַנד
מ		
מען קויפט ניט	1903	פיער
מיין מאמע	1903	"
מאכט (אויסאקסער)	1916	זעקס
מייגע ערשטע האַנאַראַרען	1909	אכט
מיין באָבעם גליק	1900	"
מענשען ליעבע	1915	נייַן
מיידעלשער שפּאַס	1915	"
מענדעל'ס פעלדער	1915	צעהן
מיין חבר	1911	צוועלף
נ		
ניטאָ קיין עצה	1908	זיבען
ניט קיין איד	1900	אכט
נייטינע ווערטער	1910	נייַן
„ניטשע"	1914	צעהן
ניט אין פוס	1916	"
ס		
ספּרים	1901	צוויי
„סטארס" פון פרייד, גליק און שעהנקייט	1915	צעהן
ע		
עם פלאצט	1903	פיער
ערשטע ליעבע	1915	זעקס
ער און יענער	1916	זיבען
ערשטע רייהען	1915	נייַן
ער האָט געלאכט	1916	"
עם שאקעלט זיך	1903	צעהן
פּ		
פּלאמעס	1909	פיער
פ		
פלאקס	1914	צוויי

טיטעל	געשריבען אין יאָהר	באַנד
פער'משכנ'ט זיך אליין	1903	פיער
פערמאכט	1902	אכט
פערשטעלטע מיליאָנערען	1916	צוועלף
פערלאָרען דעם קול	1901	דריי
פערשפעטיגט	1902	"

צ

צוריק אויף דער שטעל	1901	דריי
צו שפעט (אויפקטער)	1907	זעקס
צוויי שוועסטער	1902	אכט
צוקונפטס ארטיקלען	1915	ניין
צוויי חברים	1915	צוועלף
צוויי תקיעות	1902	צוועלף

ק

קאלט	1901	דריי
קרובים	1906	פיער
קינדער (סצענע)	1911	זעקס
קאמפלימענטען	1911	זיבען
קליינע ערצעהלונגען	1904—1915	ניין

ר

רחמנות	1901	אכט
רייזעלע	1901	"
ראטשילד און ראקאפעלער	1909	ניין

ש

שטענדיג א בעל־חוב	1916	צעהן
שטילע טריט	1901	פיער
שליפעס	1903	"
שכנים	1910	זיבען
שותפים	1915	"
שכר למוד	1902	דריי

ספריית עמסית בטורונטו
יידישע
פאלקס ביבליאטעק
טאראנטע
TORONTO PUBLIC LIBRARY

*

* *

אנשטאט א נעגויע כראַנאָלאָגישע אינהאַלט פערצייכנים פון יעדען ליער בעזונדער — גיט דאָ אָן דער אויטאָר די כראָנאָלאָגיע פון יעדען אייניציגען באַנד. אין דעם ערשטען באַנד ליעדער, וועלכער איז אויך דער ערשטער באַנד פון די אַלע 12 בענדער (אַלע ווערק) זיינען אריין יענע ליעדער און באַאַרען, וואָס דער אויטאָר האָט געשריבען אין די לעצטע דריי־פיער יאָהר (1913-1916). אָן אויסנאַהם זיינען נאָר די ליעדער: „אומעטיג", „א בלום", „טעג", „ווי לאַנגוויליג", „נאָך א מאַנטאג", „שפּוך חמתך", „אויפ'ן גרינעם גראָז", וועלכע זיינען געשריבען צווישען 1902 — 1905. דער צווייטער באַנד ליעדער (אין די אַלע ווערק איז ער דער 5־טער באַנד) ענטהאַלט יענע ליעדער וואָס דער אויטאָר האָט געשריבען פון יאָהר 1908 ביז 1912, מיט דער אויסנאַהמע פון א קליינע צאָהל, וועלכע זיינען געשריבען אין דעם יאָהר 1916. צווישען זיי זיינען די פאַלגענדע ליעדער: „איך האָב ליעב א שיף", „די גרינע", „פרייד און טרויער", „די ביבעל", „ביכער" און אייניגע ליעדער וועגען וועלט־קריעג. דאָגעגען די לעצטע אבטיילונג פון דעם וועלבען צווייטען באַנד מיט דעם נאָמען „צייט־ליעדער" זיינען געשריבען אין 1901-1891. דער דריטער באַנד ליעדער (דער עלפטער פון די „אַלע ווערק") באשטעהט פון די אַלע ערשטע ליעדער, וואָס זיינען נעווען פערעפענטליכט אין „יוד", וואַרשאַווער פאַלקס־צייטונג, „פריינד" און אנדערע פעריאָדישע אויסגאבען און זיינען נאָכדעם ערשיענען אין קראקוי דורך דעם פערלאַג פראָגרעס אין יאָהר 1907 אונטער'ן טיטעל „נעזאַמעלטע ליעדער" — זיי זיינען נעשריבען נעווארען אין פערליף פון יאָהר 1891 ביז 1907.

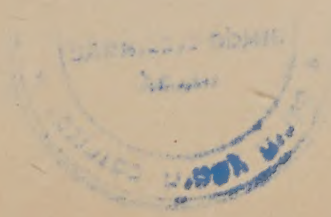

154

ריזען, אברהם — בעל

בונטע ערצעהלונגען — ריי

7221

#7221